

UDK 808.1 + 881.09(95)

ISSN 03506694

ISBN 96-377-0088-8

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS ZA JEZIKOSLOVJE IN LITERARNE VEDE
JOURNAL FOR LINGUISTICS AND LITERARY SCIENCES

SRL 1986
4

IZDAJA • ISSUED BY: SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE

ZALOŽBA OBZORJA MARIBOR

SRL	LETNIK 14	ŠT. 4	STR. 343-490	LJUBLJANA	OKT., DEC. 1986
-----	-----------	-------	--------------	-----------	-----------------

VSEBINA

RAZPRAVE

† Jakob Rigler	Karakteristika glasoslovja v govoru Ribnice na Dolenjskem	341 A
Velemir Gjurin	K začetkom slovenskega slovaropisja	365 A
Tomo Korošec	Pretvorbeni modeli (K teoriji pretvorb pisnost—govornost, govornost—pisnost)	395 A
Ada Vidovič-Muha	Slovnične in pomenske lastnosti nekaterih količinskih izrazov	405 A
Marija Bolta	Slovenski glagoli z nedoločniškim dopolnilom v tvorbeno-pretvorbenem pristopu	419 A
Janko Čar	Holekova Nežika — nova kvaliteta v Tavčarjevi novelistiki	435 A N
Tone Pretnar	Poistenje ali vzporednost?	441 P
OCENE — ZAPISKI — POROČILA — GRADIVO		
Jože Toporišič	Anton Bajec	447
Jože Toporišič	Bibliografija Jožeta Toporišiča (Ob šestdesetletnici)	451
Popravek		490

CONTENTS

STUDIES

† Jakob Rigler	The Phonological Characteristics of the Dialect of Ribnica, Lower Carniola	341
Velemir Gjurin	Towards the Beginnings of Slovene Lexicography	365
Tomo Korošec	Converter Models: Towards a Theory of Written—Spoken/Spoken—Written Text Transfer	395
Ada Vidovič-Muha	Grammatical and Semantic Features of Some Quantifiers	405
Marija Bolta	Slovene Verbs Governing Infinitival Complements: A Transformational-Generative Approach	419
Janko Čar	A New Quality among I. Tavčar's Short Stories: <i>Holekova Nežika</i>	435
Tone Pretnar	Identification or Parallelism?	441

REVIEWS — NOTES — REPORTS — MATERIALS

Jože Toporišič	Anton Bajec, 1897—1985	447
Jože Toporišič	The Bibliography of Jože Toporišič (On the Occasion of His 60th Birthday)	451
Corrigendum		490

Uredniški odbor — Editorial Board: France Bernik, Tomo Korošec, Jože Koruza, Janko Kos, Boris Paternu (glavni urednik za literarne vede — Editor in Chief for Literary Sciences), Alenka Sivic-Dular, Jože Toporišič (glavni urednik za jezikoslovje — Editor in Chief for Linguistics), Franc Zadravec.

Casopisni svet — Council of the Journal: Martin Ahlin, Drago Druškovič, Janez Dular, Andrej Inkret, Karmen Kenda, Boris Paternu, Jože Puhar, Jože Sifrer (predsednik — Chairman), Alenka Sivic-Dular, Jože Toporišič, Franc Zadravec.

Odgovorni urednik — Editor: Franc Zadravec, Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana.

Tehnična urednika — Managing Editors: Velemir Gjurin, Miran Hladnik.

Naročila sprejema in časopis odpošilja — Subscription and Distribution: Založba Obzorja, 62000 Maribor, Partizanska 5. Za založbo mag. Marjan Znidarič.

Natisnila — Printed by: Tiskarna Ljudske pravice, Ljubljana. — 900 izvodov — 900 copies.

ISBN 86-377-0088-8

KARAKTERISTIKA GLASOSLOVJA V GOVORU RIBNICE NA DOLENJSKEM

Glavni sestav ribniškega govora je opisan sinhrono, nato pa z razvojnega vidika. Pri tem so obravnavane tudi nekatere značilnosti sosednjih govorov, ki jih je ribniški že izgubil.

The phonological characteristics of the dialect of the village Ribnica in Lower Carniola are described. The first part is synchronical. The second part is historical, dealing to some degree also with the phonological developments which are (no longer) found in Ribnica, but they are found in the near-by villages.

0 Opisal¹ bom govor v Ribnici, seveda govor domačinov, kadar občujejo med seboj, in najbližje okolice (za zdaj samo glasoslovje); na sosednje kraje se sklicujem le, kadar je njih govor potreben za pojasnitev kake oblike, ki je samo iz govora Ribnice ni moči razložiti.

Ribnica² leži 38 km zračne črte jugojugovzhodno od Ljubljane ob železnici Ljubljana—Kočevje in cesti Ljubljana—Reka ter ima 491 m nadmorske višine. Na jugozahodu zapira ribniški govor Velika gora (najvišji vrh 1253 m), proti jugu pa je do 1941. leta mejil na kočevski nemški otok, ki ni dopustil hrvatskega jezikovnega vpliva. Na severovzhodu ga deli od Strug in celotne Suhe Krajine Mala gora (najvišji vrh 964 m), preko katere pa je bila vsaj do druge svetovne vojne pogostna zveza (s struške strani). Na severu je večja naravna ovira Žrnovec (757 m), vendar je zveza s severnimi in severozahodnimi predeli (velikolaško področje, Bloke) dobra.

Dejstvo je, da niso vsi dialekti enako odporni proti vplivom od zunaj; in za ribniščino moramo reči, ne le da je precej odporna, ampak da ima tudi precejšno asimilacijsko moč. Kulturne besede hitro uvrsti v svoje glasoslovne in morfološke kategorije (prim. *čèk* — *čjaka*, *cəmènt* — *cəmjànta* itd.). Vendar se je zaradi močnega prometa in priseljevanja dialekt v trgu Ribnici že začel izgubljati, prav tako pa tudi v govor vasi prodirajo pod vplivom šole, cerkve in tiska elementi knjižnega govora. Niso pa prav nič izkvarili dialekta številni zdomarji,³ ker so tudi drugod govorili svoje narečje.

¹ V slovenistiki že znane stvari samo na kratko omenim z navedbo literature. Prav tako samo nakažem jezikovne pojave, ki jih najdemo tudi v drugih govorih. Poleg kratic in okrajšav, ki so v slovenistiki ustaljene, uporabljam še: *HG 1920* Fr. Ramovš: *Historična gramatika slovenskega jezika*, Izdalo Društvo slušateljev fil. fak., Ljubljana 1920 (litografirano). (Tu strani ne navajam, ker v knjigi ni zaporedne paginacije.) *KZ* Fr. Ramovš: *Kratka zgodovina sle. jezika I*, V Ljubljani 1936. *MZ* Miletičev zbornik, Sofija 1935. *Ortn. pris.* Ortneška prisega (objavljena v *IMK* 1897, 65). *Rb.* Ribnica. *rb.* ribniški, ribniško.

² Početki Ribnice segajo v pradavnino. Za Rimljanov je vodila ob robu doline vojaška cesta čez Otavice proti jugovzhodu. Razvoj sle. Ribnice je v tesni zvezi z zgodovino gradu in župnije. Leta 1931 je imela 1111 prebivalcev.

³ Ribničanje krošnjarijo že 460 let. Leta 1930 je dala ribniška občina 205 zdomarjev s potnimi listi, sodraška 131, dolenjevaška 24. Pred drugo svetovno vojno je Jože Rus (Suha roba ali ribniški mali človek, Ljubljana 1941) ocenil celotno število krošnjarjev na najmanj 1400 ljudi.

1 /NEHISTORIČNI DEL./

1.1 Vokali

Če ne izhajamo iz zgodovine posameznega glasu, ampak se ozremo na celotni glasovni sestav in očrtamo samo današnje foneme, dobimo za govor v Ribnici sledeči /samoglasniški/ sistem.

Ribniški govor razlikuje, kot vsa sle. narečja, med dolgimi in kratkimi vokali, s to značilnostjo, da so kvantitetna nasprotja še posebno izrazita. Prav tako je izrazito tudi razlikovanje med rastočo in padajočo intonacijo. Dolgi vokali stojijo lahko samo v iktičnih zlogih, in tu z rastočo ali padajočo intonacijo, kratki vokali pa imajo pod akcentom samo padajočo. V neakcentuiranih zlogih so vokali kratki, vendar navadno za spoznanje daljši od kratko akcentuiranih (tj. odvisno tudi od tempa govora, soseščine in narave neakcentuiranega vokala). Artikulacija vokalov je nenapeta in nizka. Za rastoče poudarjene zloge je tipična nizka tonična lega.

a

Vokal *a* je izgovorjen nekoliko temneje od običajnega sle. *a*, tj. artikulira se bolj zadaj. Lahko je dolg ali kratek. 1. Dolgi rastoči: *bráta, káj, kráva, žába, grábən, úpnu, žjána, zjámla*. — 2. Dolgi padajoči: *grât, vâs, câit, næxtjâr, po-viálja* (plural). — 3. Kratki padajoči: *brät, präk, rät, nâš, nâj, sâj, dâj*. — 4. Brez akcenta: *umâzana, glavjé, nädâjla, matika, klabúk, stárust, paščiën, kær-maižljava*.

áj

Poleg navedenega *a* je v Ribnici še *á*, ki je artikuliran bolj spredaj in više od *a*, ki pa nastopa samo v zvezi z *j*, toda ne vedno (o izvoru glej v historičnem delu). Kvalitetna razlika med obema *a*-jema je za uho jasna in tudi kvalitetno se diftong *áj* loči od *aj* po tem, da se tu prej prične artikulirati *j*, ki je daljši od *i* v *aj*.⁴ Stoji lahko samo v akcentuiranih zlogih. 1. Dolgi rastoči: *máistu, zvájzda, dájlu, nädâjla*. — 2. Dolgi padajoči: *râjva, nâjmam, dâjla* (nom. pl. in 3. pres.).

o

Kadar je dolg, ima lahko rastočo ali padajočo intonacijo (s padajočo sem našel samo en primer*) in je vedno ozek; kratko akcentuirani in neakcentuirani pa se približujeta širini. 1. Dolgi rastoči: *nóga, smóla, ósa, róka, tóžba*. — 2. Dolgi padajoči: *sónce*. — 3. Kratki padajoči: *stôu, nðu, kôjn, prôu*. — 4. Brez akcenta: *kováč, bogâ, kokuš, pobuózan, jâstrop, brîtof, djábou*.

e

o-ju odgovarjajoč sprednji fonem je *e*, ki je v dolgih zlogih kvalitetno bolj indiferenten, v kratkih pa se prav tako približuje širini. 1. Dolgi rastoči: *šéga, gnéizdu, jéjm, méjja, zéjja, bréjja*. — 2. Dolgi padajoči: *nobêna, nobêdən, kêj-dən, jêjs* »jez«, *jêist* (supin). — 3. Kratki padajoči: *plêu, mêu, ærmèn*. — 4. Brez akcenta: *predâu, mesû, telû, nebû, jáčmen, grenskâ*.

⁴ V Ribnici bo vsak pomensko ločil, čeprav bo slišal osamljeno besedo, med *pâjn* (panj) in *pâjn* (gen. pl. od pena), *lâjn* (gen. pl. od lajna) in *lâjn* (len) itd.** Omenil bi, da Ramovš ne razlikuje diftonga *áj* od *aj*.

** Ob robu še *lâjta* — *lâjta*.

* Opomba ob robu: Jih je nekaj več, a analogičnih.

uo

Je nekak prelivajoč se glas, ki se začne z *u*-jem in konča z *o*-jem.⁵ Možen je samo v dolgih zlogih. 1. Dolgi rastoči: *kμóža*, *pμót*, *zətμóxlu*, *sμósət* »sosed«, *tμóča*. — 2. Dolgi padajoči: *μyóš*, *trúót*, *rúôp* »rob«, *súôt*, *nə rúôko*, *pμúôt*.

je

Je *uo*-ju odgovarjajoč sprednji fonem; tudi ta stoji lahko samo v dolgih zlogih. 1. Dolgi rastoči: *rjúku*, *njúsu*, *rjúp*, *smiétena* »smetana«, *driégat*, *sjédəm* (števnik). — 2. Dolgi padajoči: *piét*, *piést*, *gljêdam*. Pred *r*-om⁶ je *i*-jevski element močnejši: *večjêr*, *mjêr*.

u

Je visok zadnji⁷ vokal; stoji lahko v dolgih in kratkih zlogih. 1. Dolgi rastoči: *múxa*, *lúč*, *núg*, *úkna*, *kədú*, *krúxa*. — 2. Dolgi padajoči: *čúdeš*, *búk*, *úra*, *úš*. — 3. Kratki padajoči: *krúx* (okolica ima *krəx*), *tərpù*, *kozùc*, *səknù*. — 4. Brez akcenta: *uljê*, *učeník*, *suzjê*, *jábuk* (nom. sg.), *májstu*.

i

Tudi *i* lahko stoji v dolgih in kratkih zlogih. 1. Dolgi rastoči: *mísəlt*, *tíšcat*, *kostí* (gen. pl.). — 2. Dolgi padajoči: *mísləm*, *kostí* (nom. pl.). — 3. Kratki padajoči: *ymín* »manj«, *simín*. — 4. Brez akcenta: *simín*, *piskálu*, *kāmine*, *kúxina*.

ə

Je srednjejezični vokal, artikuliran že v zadnjem pasu osrednje ustne votline z lahnim pridvigom jezične ploskve, njegova tvorba je nenapeta. Vedno je kratek, stoji pa lahko v akcentuiranih ali neakcentuiranih zlogih. 1. Kratki padajoči: *pəš*, *nəč*, *kəp*. — 2. Brez akcenta: *dənəš*, *pəsə*, *sənù*, *jázək*, *gəspūt*, *nəpək*.

Vokalni sistem govora v Ribnici nam v diagramu kaže tale rezultat:

Dolgi akcentuirani vokali

Ravni vokali (monofongi)

i *u*
e *o*
 a

Diftongi

je *uo*
 áj

Kratki akcentuirani vokali

i *u*
e *o*
 a

Neakcentuirani vokali

i *u*
e *o*
 a

1.2 Konzontanti

V absolutnem izglasju in pred sonorniki se v primerih, kadar ni močnejšega vpliva cas. obl., sliši za zveneči konzontant (razen sonornikov) ustrezajoči

⁵ Dolžino tvori pravzaprav celoten diftong in bi lahko pisal samo kratek akcent (*kμóža*), vendar v skladu z dosedanjimi transkripcijami postavljám dolgega; isto velja za *je*.

⁶ Zlasti pred tavtosilabičnim.

⁷ Okolica ima tudi *ü*.

nezvenciči, prim.: *goljôp*, *zît*, *gaspût*, *mrâs*, *ûs* »voz«, *vrâk*; kadar pa ga cs. obl. močnejše podpirajo, se sliši nezvenciča media, npr.: *g*. Za tak glas je najizrazitejši primer gen. pl. *nûg*.

Geminiranih konzontanov je malo, ker se po moderni vokalni redukciji vokali reducirajo običajno samo v polglasnik in ne izpadejo. Nekaj primerov geminacije je iz predložnih zvez; tu je eksplozija prvega zapornika fakultativna: *ottjâbe* ali *ottjâbe*. Česta je eksplozija prvega zapornika pri predlogu »nad«, pri predlogu »od« je tudi še pogostna, medtem ko je pri predlogu »ob« že redka. Pri spirantih imamo geminiran izgovor, prim.: *brezzîme*; toda v instr. sg. povratnoosebnega zaimka *sâbo* (poleg *sə sâbo*) se *s* ne izgovarja podaljšano; drugih takih primerov je malo, ker se pred *s*, *z*, pa tudi *š*, *ž*, *vs*, *vz* skoraj redno izgovarja predlog *sə*. V redkih izjemah, zlasti med mlajšo generacijo, pa se sliši geminirani spirant: *ssoljuó* (poleg običajnega *sə soljuó*), *zzîmo*. Tudi ostali primeri geminacije, nastale v stavčni zvezi (ne iz predložne zveze), se v glavnem ravnaajo po gornjih primerih.

Drugih posebnosti ni, razen da se pred spiranti običajno za nosnik ne napravi zapora, ampak samo homorganska pripora.⁸

Omenil bi še to, da je dostikrat prav težko ugotoviti, ali ima sonornik sonantno funkcijo ali pa je že prešel v *ə* + sonorni konzontan. Tako npr.: v *nčkjê* lahko izgovarjamo sonantni *n*, ali pa tudi, kar je pogostejše, *nčkjê*. Še največkrat je sonantičen *l*, zlasti v primerih tipa *najgl* »nagelj«; pri *r*-u pa je vedno razvit pred njim polglasnik, vendar ne smemo tega smatrati za zvezo polglasnika in konzontanta, ampak za diftong (ker ima lahko rastočo ali padajočo intonacijo, medtem ko je na polglasniku lahko samo padajoča). Polglasnik pred *r*-om je v Rb. srednjejezičen, ne pa *a*-jevske barve ali celo *a*, kot v nekaterih drugih dolenskih govorih.

Konzonantični sestav govora v Rb. nam da naslednjo tabelo:

	Zaporniki		Priporniki		Afrikate		Sonorniki	
	zven.	nezv.	zven.	nezv.*	zven.	nezv.	naz.	oralni
labiali	b	p					m	ŋ
labiodent.			v	f				
dentalni	d	t	z	s	ç*	c	n	l r
palatalni			ž	š	č*	č		j
velarni	g	k	ɣ*	x		ŋ*		

* Glasovi, označeni z zvezdico, stojijo lahko samo v določenih zvezah.

⁸ Ločiti je treba dva spirantična nosnika: *lanskə* proti *klamfa*. O spirantičnem nosniku v sle. prim. Jakob Solar, SR III, 429 sl.

2 HISTORIČNI DEL

2.1 Vokalizem

Glavni izpreminjevalni faktorji so: ritem, tempo in intenzivnost govora; v skladu s tem je v ribniščini močno razvita diftongizacija, ki pa se je mogla razviti samo pod dolgim akcentom, medtem ko v kratkih zlogih teži razvoj vokalov proti enotnemu srednjejezičnemu polglasniku. Zato bom zaradi preglednosti dolge vokale obravnaval ločeno od kratkih.

2.1.1 /Dolgi akcentuirani vokali/

a

Polglasnik se je pod dolgim akcentom kot v ostali dolenjščini razvil v a in nato sovpadel z etimološkim a-jem, prim.: *dân, mâx, vâs, sâjne, túu, máša* (v kratkih pa je ohranjen,⁹ prim.: *pâs, dâñs*). V nekaterih primerih je tudi drugačen refleks: *lugât*;¹⁰ v *loxkû* je o lahko tudi preko a (prim.: *molîne < maline*); primeri kot *vziámem* »vzamem« pa so nastali po naslonitvi na vokalizem infinitiva. Sonantni r se razcepi v ar, sonantni l se tudi razcepi in da do danes ou (v neakcentuirani poziciji u poleg analogičnega ou; več o l pri konzonanizmu).

o e

o da v ribniščini v prvotno in drugotno naglašeni zlogih uo, temu odgovarjajoče da e > ie, prim.: *pyót, ryók, goluóp, riêt* »red«, *napiêt, riésa*.

Nekateri drugačni refleksi so produkti analogije. Po *kûst, kosti* je tudi h *gosi* napravljen kot. *gûs* (nam. **guôs*). Podobno so po morfološki analogiji nastali primeri iz *noĳka, tóžba, sôdba* in *griáda, piáta* (šega se govori z indiferentnim e-jem), potem *strôk* — *strôka* (toda ohranjeno je pravilno *riép* — *riépa*), *jázak, jáčmen* itd. Podobne analogije nastopajo tudi pri glagolu: *omôžim* : **omôžlâ* je dobilo po *položim* : *polûžlâ, morim* : *ymûrlâ* obliko *omûžlâ*, ni pa v Rb. oblike **râspûdu*, ampak je pravilna *râspuôdu*. Analogičen refleks za etimološki e je v glagolu *mêst, mjàtem*, pravilen razvoj pa je v *priédem*¹¹ in *bljédem* (poleg redkejšega *bljâde*, 3. pres.); isto velja tudi za kratki infinitiv: *porjâdat* poleg *redât, omôžat* poleg *možât, žéjat* (tudi *žéjja, réjja*), toda samo *ježât* (v akcentuaciji je opaziti razmerje med *možât* : *omôžat, lovât* : *nâlôyt*). Enakšne analogije imamo tudi pri pridevniku, prim.: *môškâ* itd. H korenenu *tôch* je ohranjena pravilna oblika *zatuóxlu*, poleg nje pa nastopa še, po *dušiti* narejena, *zadúxlu*, ki je redkejša. Ostalih primerov analogije, ki za Rb. niso značilni in nastopajo tudi drugod, tu ne bom navajal.¹²

ê

Za ê je danes v Rb. refleks *âj*, za palatalnimi konzonanti *ej*; prim. *lâitu, májstu, cájla, râjva, pâjsa* in za palatali *kêjdan*,¹³ *jêit* »jed«, *jêist* (supin; inf. **jêst6 > jêst > ist*), *jêis, jêjzdat* pa tudi *gnêizdu, pregnéjitat, štêijge, kêixa*;

⁹ O raznih analogijah in izravnava h glej Ramovš, KZ, 152 sl.

¹⁰ Glej Ramovš, *Prace Lingw.*, 48.

¹¹ Slišal sem tudi *sprjâla* (v pres. se **prjâdem* nikoli ne uporablja), vendar ko sem vprašal, če se tako govori, je ista oseba popravila v *sprjêla* in rekla, da je prva oblika napačna. Lep primer za nastajanje analogije.

¹² Za to prim.: Ramovš, HG 1920, KZ 180 sl.

¹³ O analogičnem e glej Ramovš, ČJKZ III.

v obliki *jéjš*, *jéjža* (sliši se tudi običajno* *jějš*, *jějža*) ni jasno,¹⁴ če je *é*, mogoče je etimološki *e* s prehodnim *i*; prav tako najbrž ne spada sem oblika *čějšne* (poleg *čâjšne*, *črâjšne*, *črějšne*; glej še pri *r-u*), kjer je *ei* verjetno iz sosednjih govorov, odkoder so to sadje tudi prinašali. V oblikah *ístje*, *ístja* itd. ter *ístje* je *i* < *jě-* zaradi dolgo ohranjene oksitoneze.¹⁵

Sovpad refleksov *é*-ja z onimi za etim. *e* imamo zaradi prehoda v druge naglasne tipe v primerih: *viáža* (in tudi *vižžo* »v vežo«), *tərskə* ali *tərska* (tu celo redukcija do polglasnika); Ramovš¹⁶ navaja za Rb. *poviaslu* < *povrēslo*, vendar se vsaj v Ribnici, Hrvači in Goriči vasi danes govori *poorájslu*; samo pravilna oblika je v rabi pri *črâjšlu*, medtem ko se poleg običajnega *vájdru* in *žrâjlu* sliši tudi *viádru* in *žrjálu*. Taki prehodi so še pri *ciásar*, *xrěn*, gen. *xriána* in *xriéna* namesto **xrâjna* (toda pravilno *dráin*, *drájna*); podobno je tudi pri pridevnikih, npr. *tjásna* itd., in glagolih, npr. *kriásat*.

Pred *r*-om imamo za vse sprednje vokale isti refleks (glej pri *e*-ju). Oblika *vjěčan* z *ie* za *é* je pač po cerkvenem izgovoru: *věčni*.¹⁷

V dveh primerih: *čđulə* in *cđu* imamo za *é* refleks *o*; *čđulə* moramo pač razlagati s skrajšanjem diftonga *ěu* in sledečo labiovelarizacijo; *cđu* pa bi izvajal iz spsle. **cělě* (s cirkumfleksom) > **câjě* > *câjju* (kar se tudi še sliši), ki je nato v enklitici rabi izgubil akcent, se s tem skrajšal in izgubil *i* ter tako dal **cău* po asimilaciji *coy*, ki lahko dobi akcent: *cđu*. Mogoče je k temu pomagala tudi homonimna oblika *câjju* »cev«. — Kot zanimivost bi navedel obliki: *pərmajdúš* in *pərmajviér*, kjer je ohranjena še stara oblika svojilnega zaimka, nastala po kontrakciji.

Refleks *âi* za dolgo akcentuirani *é* se včasih analogično vnese v neakcentuirane zloge, vendar več ne razlikuje od *ai* < *a + i*, prim.: *pajščiên* (po *pâjsək*), *pajščiének* (kraj), *bajžim*, *majsila*, *draimálu*, *pobajlilə*, *caipil*, *trajbúxa*, *kərmajžliáva*. Ko je *ai* vnesen, ni treba, da ga še nadalje podpirajo oblike z akcentuiranim *é*; v Rb. npr. živi danes *kərmajžldy*, *-iáva*, ne pa več **kərmájžal*.

o e

Ovisno od prvotne akcentuacije da etimološki *o* tri različne reflekse:

1. Cirkumfektirani *ò*, ki se v sle. podaljša v *ô*, da v ribniščini *û*, prim.: *bûk*, *nûč*, *nûs*, *sû* < **sđlə*, *mesû*, *kolû*, *ydûva*, z *bûgam*, *xûblakə* (> *k oblaku*«, *xûblakə zgoni* = zvoniti pred nevihto). — Kvalitetno in kvantitetno enak refleks (razlika je v intonaciji) da novoakutirani *ò*, ki se zgodaj podaljša,¹⁸ prim.: *núg*, *ús* > *vóz*«, *otrúk*, *kúl*; zanimiva je še stara oblika *lúnc* (poleg mlajše *loncú*; v drugih primerih so običajni dvožložni gen. pl. kot *kozău* »koz«, *volú*);¹⁹ *múj* »moj« (kar je nato prevzeto kot osnova), *úkna*, *kədú* itd.

Tega *u*-ja ni zajel preglas *u* > *ü*, a danes po prehodu *ü* > *u* sta *u* < *ô* in etimološki *u* sovpadla. Le kadar je *u*-ju < *ô* sledil tautosilabični *i* ali *i*-jevski

* Ta beseda dostavljena kasneje.

¹⁴ Glej še Berneker, EW, 266, in tam navedeno literaturo ter Ramovš, HG 1920.

¹⁵ Ramovš, Beličev zbornik 1921, str. 17. sl.

¹⁶ Ramovš, KZ 191.

¹⁷ Škrabec, JS I, 235 sl.

¹⁸ O zgodnjem podaljšanju *ò* glej: Ramovš, JF II, 227.

¹⁹ Starejše še *vúl*: Ramovš, MZ, 163; Škrabec (JS I, 225) navaja *vulə* za par — sicer *volú* — in izvaja iz gen. duala.

zlog,²⁰ oz. verjetneje palatalni konzontan²¹ (*koliko* > **ku'l'ku?*), se včasih preglasi v *ü* in po opustitvi ustnične zaokroženosti lahko preide v *i*. V Rb. takih primerov, ki bi bili splošno v rabi, ni, le individualno se sliši izgovor: *mij*, *mijja* in *mijð*, podobno *sij* itd.

2. Novoakutirani *ò*, razen v primerih, kjer se zgodaj podaljša, dá v nezadnjem besednem zlogu *uó*, prim.: *xuója*, *kuóža*, *duóta*, *kròp* — *kruópa*, *pótak* — *potuóka*, *duóbər* (fem. *dóbra*), **uóistər* (fem. anal. *uóistra*), **uósəm*, *muórəm* (od *moči*), ***uógnem*, *nyósəm*, *gluójem*, *muógu* (fem. anal. *muóglá*; obratno pa je *xrópu* po fem. *xrópla*), *sxuójen*. V zadnjem ali edinem zlogu pa je *ò* ostal kratek in doživiljal isto usodo kot neakcentuirani *o*.

3. Sekundarno akcentuirani *o* (tip *nóga*) je preko²² *ó*, *uó* prešel v *ó*, prim. *vóda*, *óče*, *kóšna*, *dóbru* itd.

Medtem ko smo dobili pri *o*-ju odvisno od akcenta tri različne reflekse, dobimo pri *e*-ju samo dva:

1. Za cirkumflektirani *è* (po podaljšanju *ê*) in novoakutirani *è*, ki se zgodaj podaljša, prav tako za novoakutirani *è* v nezadnjem besednem zlogu, dobimo v ribniščini *je*, prim.: *lièt*, *pièč*, *smièt*, *pəpièy*, *šièst*; nom. pl. *rièbra*, *pljèca* (*rešjèta* ima analogično spremenjeno intonacijo); gen. sg. *kmjèta*, *vremièna*; *gnièca*, *žiènska*, *sièdəm*, *ta šièstə*, *mijèlem*, *rièku* itd.

Podoben diftong, le da je *i*-jevski element močnejši, dobimo iz akcentuiranih *e*, *ê*, *i*, če jim sledi *r*, pa četudi pripada naslednjemu zlogu, prim.: *večier*, *pijerje*, *vigra*, *mier*.

2. Sekundarno akcentuirani *e* se diftongizira in nato po disimilaciji med obema diftongičnima elementoma da v Rb. *ja*, tudi za palatali (razen za *j*, kjer se **jiá* asimilira v *já*), prim.: *ziámla*, *ziálen*, *piákla*, *tiáčem*, *riákla*, *njága* »njega«, *mjáne*, *žiána*, *čjálu*, *jálen*; če pa mu sledi *j*, se je nanj asimiliral, prim. *méjja* in tudi *bréjja*, *réjja*, *žéjja* (anal.). Vendar tudi *mjája*.

V *šéga*, *nobêdən*, *nobêna* se govori indiferentni *ε* (v *nobêdən*, *nobêna* skoraj ozek).

i v *já* se v nekaterih primerih izgublja. Taki primeri so: *náčəm* (pri starejši generaciji *njáčəm*), kjer je *i* izpadel zaradi odsekanega izgovora (ali enklitične rabe; tudi *ə* v drugem zlogu ni pričakovan);*** *nāšu* (poleg *njášu*, *nəšū*) po *náidem*, *nāidu* (in tudi obratno *njáidem*); *velā*, *pelā* (med mlajšo generacijo, poleg *veljā*, *peljā* z *ja* iz preglašene dolgo akcentuiranega *a* za palatalnima *l*, *n*) je lahko analogično; ker se *viálat*, *viáloy* enako končuje kot *kóštat*, *kóštoy*, je po *koštām*, *koštāla* narejeno *velām*, *velāla* ip.; možen pa je tudi vpliv drugih govorov. V *sərnák* poleg *sərnják* (prav tako iz preglašene *a*) je možna zamena sufiksa (lahko časovno mlada); isto velja tudi za *čəbelnák*, ki pa je lahko mlada kulturna beseda, kajti običajnejša je *žbeyník*.

²⁰ Tako Ramovš? MZ 159.

²¹ Prim. zoženje in redukcijo *e*-ja v *postel'a*.

* Ob robu: Niso dobri zgledi, ker je *u* tu lahko proteza?

** Ob robu: »Čprav je proteza, se /nečitljivo/ z *u* od *ò* prim. *uozəm* < *vòzim*.«

²² Ramovš, MZ, 156.

*** Ob robu: »Možno je vezati na ide. *chotiei* > *hoi* z na to osnovo pritaknjenimi končnicami.«

u

u je prešel v ü (artikulacija jezikovega hrbta se je pomaknila nekoliko naprej) kot v sosednjih govorih, v novejšem času²³ pa se je artikulacija pomaknila zopet nazaj proti u, le za vzglasni ü dobimo zaradi anticipacije artikuliranja ustnic *u-* (ne *vi-*, kot piše Ramovš). V nekaterih redkih besedah je prehod *u > ü* izostal, to se iz govora Ribnice danes ne da sicer ugotoviti, imamo pa za to primere pri Škrabcu:²⁴ *burovž, čuk, čutara, hud, kučma, kukavica, kurba, kuzla, ud, uk, ura, perut, plavut* (*domu* in *dahur* ne spadata sem in tudi *u* v *perut* in *plavut* ni jasen). Če primerjamo te besede s stanjem v Sodražici, kjer je še *ü*, vidimo, da se ujemajo razen v primeru *čutara*, poleg tega sem zasledil še obliko *uīd* za *ud* (Sajevec, Dolenji Lazi); dodati bi bilo sodraško: *pūra, xūiskat, pūisæk*. Težko bi bilo pojasniti, zakaj je prehod *u > ü* tu izostal; v nekaterih besedah mogoče zaradi onomatopoiije, v drugih je morda vplival sosednji velarni konzontan, nekatere so izposojenke, vendar v drugih primerih preide *u > ü* tudi v soseščini velarov in v tujkah.

Prehod *u > ü* mora biti star, ker ne zajame *u < ō*; v Ortn. pris. je pisan sicer *u*, prim. *druge, vovkouem, nucat, duscha*, vendar po tem ne moremo sklepati na izgovorjavo; *ü* mogoče ni bil identičen s podobnim nemškimi glasom, verjetneje pa je *u* pisan po tradiciji in tudi pisec najbrž ni bil domačin.

Že zgoraj sem omenil, da *ü* v začetku besede — prvotno verjetno samo v hiatu (glej doli) — doživi drugačno usodo kot *ü* po konzontanu. Ne morem se strinjati z Ramovšem,²⁵ ki pravi, da *u > ü* izostane, če sosednji *i* disimilatorično vpliva, in za primere navaja: *zē uīxu < ucho, uīpat, uīsta, uīstət se, uīš, uīzda* (Loški potok); *uīsta, uīzda, paxūjšē* (Raščica). Če pogledamo te primere (razen zadnjega, kjer je etim. *j*), vidimo, da je v primerih *usta, ustiti se, uš, uzda*, kjer je *u* pred dentalom, sicer mogoče misliti na prehodni *j* (kot v *oīstər*), zaradi katerega bi izostal prehod *u > ü* (vendar *j* navadno ne prepreči tega prehoda; glej še doli), da pa za vznik *j* v *uho, upati* — in če dodamo še primere *ukati, umen* (in izvedenke iz teh), ki jih Ramovš nima — ne moremo najti nobenega zadovoljivega razloga. Prav tako ni potrebno nastavljanje za ribniško *uīsine, nāuīmān* (oz. po Ramovšu: *uīsine, neuīmān*) izhodno obliko **ousenje*²⁶ (prv. *yu-*?), kar bi preko **vūšijne* dalo sedanjo obliko, ker je na drug način bolje razložljivo.

Mislím, da je treba za vse ozemlje s prehodom *u > ü* vzeti tudi prehod vzglasnega *u* — razen mogoče v absolutnem začetku govora — prav tako v *ü*, ki se pozneje razcepi zaradi anticipacije *u*-jevskega elementa v diftong **ui*. V Ribnici postane nosilec zloga *i* (*ui*), v Sodražici (Loškem potoku, Raščici) pa *u* (*uj*).

Oblike *ünac < junac, ūtrā < jutri, ūrā < Jurij* v Loškem potoku²⁷ (proti *uīsta*) z *ü* na začetku ne nasprotujejo moji trditvi. Vzeti je treba tole zaporednost pojavov: 1. *uīsta* : *júnac*; 2. **uīsta* : **júnac*; 3. *uīsta* (Sodražica, Loški potok) in *uīsta* (Ribnica) : **júnac*; 4. *uīsta* in *uīsta* : *jün(ə)c* in *junc* (< **jünac*; Rib-

²³ Podobno tudi drugod, npr. pri Sv. Gregorju; da bi se bili ohranili manjši otoki z *u* (brez prehoda v *ü*) je manj verjetno.

²⁴ Škrabec, JS I, 41, 42.

²⁵ Ramovš, HG VII, MZ, 159; v KZ 220 sicer pripušča možnost, da *ü* zaradi predgovorne opustitve ustnične zaokroženosti preide v *uj*, vendar je nima za verjetno.

²⁶ Ramovš, l. c.

²⁷ Navajam po Ramovšu (KZ, 220; MZ, 159).

nica); 5. *újsta újsta* : *júnc* (Sodražica) in *únac* (Loški potok, Dobropolje) in *júnc* (Ribnica).

Edina oblika z *ü* na začetku je *ümən, nəümən* (Sodražica) poleg redkejših *nəümən, neüimən*; *ü* lahko razložimo kot analogičen iz oblike *rezümən*, kjer je upravičen; vplivale so lahko še stalne zveze s predlogi, ki se končujejo na konzonzant, npr. z *üma biti* itd.

Prav tako bi dobropoljskih oblik *mjúxa, drjúgu, tjúku* ne razlagal tako, da je u zaradi sekundarnega *í* ostal,²⁸ ker v dialektih, kjer ni prešel *u > ü*, nimamo podobnih primerov s sekundarnim *í* (razen morda v *rjuha*), pa tudi če bi bilo *í* v *drjúgu, tjúku* še mogoče razložiti kot prehodni glas, ga v *mjúxa* skoraj ni mogoče, zato je najbolje, da sprejmemo tudi tu prehod *u > ü*. In če si zdaj ogledamo primere, vidimo, da v vseh sledi *u*-ju velar (za razvoj do **túku*, prim. *túik* Borovnica, Menišija; *túik, tük* Raščica, Sušje), in ker iz pogostnih sprememb vemo, da je *ü* neodporen glas, si lahko razlagamo primere z *-iu-* tudi tako, da se je jezik že med artikulacijo *ü*-ja začel pomikati proti artikulacijskemu mestu sledečega velara; na ta način dobimo v drugem delu čisti *u* (**-üu-*), v prvem delu pa po opustitvi zaokroženja ustnic (lahko disimilatorno) neke vrste srednjejezični glas, ki je še najbližji *i*-ju.

V sodraških oblikah *tjúkaj, tjúdā* pa je treba *í* razlagati drugače; tu se je zaokroženje ustnic malo zakasnilo in tudi jezik še ni dosegel potrebne lege za *ü* (na svoji poti od dentala), medtem pa se je stvaril *í*-jevski glas (*-jü-*). Tako razlaga ta dva primera tudi Ramovš.²⁹

Da bi tako razlagal tudi dobropoljske primere, kjer bi bila *-iu-* naslednja stopnja, nastala po disimilaciji, mi brani oblika *mjúxa* z *í* za labialom, pa tudi disimilatorna moč *í*-ja je dvomljiva. Primerjaj sodraško *júnc, júžna* in pravkar navedeno *tjúdā, tjúkaj* ter dobropoljsko *úžna* < **júžna* proti *mjúxa* — pa tudi *u* v *paxujšā* (Raščica) ni nujno razlagati z disimilacijo, ker tudi v *xūd* ni preglasa (prim. *xūd* v Sodražici in citirani zapis pri Škrabcu).

Značilno je, da na začetku besede ni vedno *ü-* (oz. v Sodražici *uj-*), ampak so običajno dubletne oblike. /Oblika/ *üi-* prevladuje pri (pri prvih štirih primerih oblik z *u* nisem zasledil): *účkan̄ka* »ujckanka« (preko **üjckan̄ka*), *účkat, učc* »ujec«, *újna* »ujna«, *úkat* »ukati«, *úista, úistat se, úiš, úiška*. — Obojne oblike so si v ravnotežju (oz. bolje — nobena ni redka): *ümən — üimən, nəümən — nəüimən, úpat — úipat, (zə)úpajne — (zə)üipajne, zəüxu — zəüixu, üx — üix* »v uho« (po asimilaciji *vu- > u-*), *úzda — úizda*. — /Oblika/ *u* prevladuje pri *úd, údak, úsine*. — Samo z *u*-jem se rabijo sledeči primeri: *úlca, úra, úrən, úrx* (naredi se na kosi, kadar ni rose, in neka žival), *úta, úrša* (ime), *úrta* (ime neke ženske). Od vasi do vasi se pogostnost uporabe teh ali onih oblik izpreminja, vendar večjih razlik ni.

Tudi dvojnost teh oblik je težko razločljiva. S tem, da se v dubletnih oblikah z *u*-jem *ü* ne bi bil razcepil in bi bil nato prešel v *u*, tega ni mogoče razlagati, zaradi sodraških oblik z *u*-jem³⁰ (ne *ü*-jem, razen v *ümen*), pa tudi na vpliv sosednjih govorov je težko računati. Možno bi bilo misliti na to, da *u* v absolutnem začetku govora ni prešel v *ü*, ampak samo sredi govorne enote. Nastavil bi razmerje *úpat* : **zəüpat > zəüipat* (oz. sodraško *zeüipat*). Pozneje

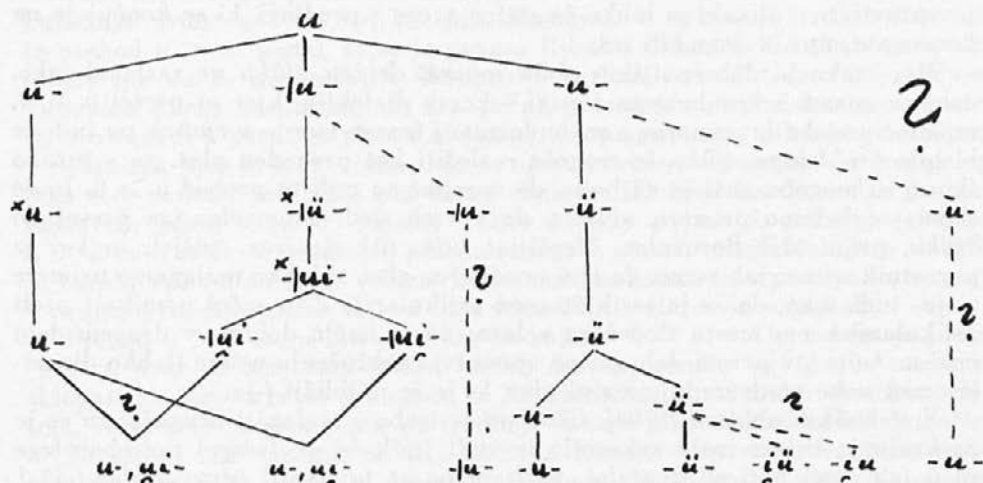
²⁸ Ramovš, KZ, 220; MZ, 159; HG VII.

²⁹ Glej ČJKZ II, 131.

³⁰ Prim.: *úpat* poleg *üipat, ümən* (redko) poleg *üimən* (redko) in *ümən, úsine* v Sodražici.

bi se vršile analogične izravnave, tako da dobimo tudi *zəŭpat* poleg *zəŭĭpat* in tudi v absolutnem začetku *ŭĭpat* poleg *ŭpat*.*

Razvoj *u*-ja bi dal tole skico (za celotno ozemlje s prehodom $u > ü$).

Opomba: Razvoj iregularnih primerov je označen črtkano; | pred *u* znači zlogovo mejo.**

i

Dolgo akcentuirani *i* ne doživi nobenih sprememb, prim. *vĭnu*, *xĭša*, *ŭše-nica*, *mĭslam*, *krĭ* < *kry* itd. V iterativih: *zəčĕĭnat*, *nəčĕĭnat*, *objĕmat*, *rəspĕĭnat*, *preŭzĕmat* je *ĭ* (podaljšava $\bar{\text{tj}}$ tj. **ĭ*) analogično zamenjan z nosnikom *ĕ* (po perfektivih I. vrste; pri oblikah z *-eĭ-* je *ĭ* iz *ŭ* preprečil diftogizacijo *ĕ* v *ĭe*).

Tu bi še omenil, da ni prava Ramovševa³¹ razlaga rb. oblike *piálən*, *pelájna*³² namesto **pelina*, ki jo razlaga s prevzemom sufiksa *-en* po *jáčmen* in pod., nakar bi med *e* in *n* vstopil prehodni *ĭ*; tako nastala oblika **pelejna* bi prešla v *pelájna*. Toda taka razlaga je nemogoča: 1. zaradi nom. oblike *piálən*, ki jasno kaže na *i*, *u* ali *ê* (proti *jáčmen*) in bi moral biti prevzet sufiks *-en* samo v cas. obl.; 2. ker prehodni *ĭ* med sprednjimi vokali in dentali običajno ne nastopa in bi bil tu mogoč le po križanju med analognim **pelĕna* in starim **pelina*, kar pa tudi ni verjetno; 3. oblika **pelájna* ne bi prešla v *pelájna*, ker bi sicer pričakovali tudi **zəčĕĭnat*, **rəspĕĭnat* in pod., tega pa nimamo. — Mislim, da je rb. obliko treba smatrati enostavno za tvorbo s suf. *-ĕnš*.³³

* Besedilo od »Možno« naprej ima ob robu vijugavo črto z rdečim svinčnikom.

** Ob robu je k vprašajem ob črtkanih črtah in v grafskem trikotniku skrajno levo spodaj pripis: »Ne vem, zakaj vprašaji. Saj sem napisal, da so črtkano označeni iregularni primeri. Ti so tudi v tekstu obravnavani.«

³¹ Ramovš, HG 1920.

³² Tako tudi v Velikih Laščah; glej: Erjavec, Iz potne torbe, LMS 1882 in 1883, str. 296.

³³ Prim. menjavanje sufiksov pri tej besedi v drugih sla. jezikih; *-ĕnš* sicer samo še v shr. (*pelĭjen*) in še to samo enkrat, glej: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, izdaja JAZU, IX. dio, str. 765, 766.

a

Dolgo akcentuirani *a* je v glavnem ostal neizpremenjen, le palatalna *l* in *ń* sta ga po asimilaciji pomaknila v lego širokega nizkega *ä* (teritorialno je ta pojav precej razsežen³⁴), ki nato v ribniščini sovpade s sekundarno akcentuiranim etimološkim *e*-jem. Prim.: *äbljána* < **lublána* < *lublana*, *poljáne* (kraj), *selján* (kraj. ime), *beljáak* (pri jajcu), *peljá*, *veljá*, *kərmajžliáva*, *planjáuca* (o razvoju *ń* v tej skupini glej pri konzonantizmu), *svənják*, *sanjálu*, *koruznják* (koruzni kruh), *sərnjáak*. (O oblikah kot *velá*, *sərnák* glej pri *e*-ju.)

Poleg tega je še nekaj primerov, kjer za *r*-om preide *a* > *ä* in tudi tu doživi, če je pod akcentom, isto usodo kot sekundarno akc. etim. *e*, prim.: *krjágl* (gen. *kregúla*), *mriámor*, *priálca*; toda drugod je *a* za *r*-om ohranjen (prim.: *brána*, *obráčat*, *oráine*, *rána*, *rāņku*, *vrána* itd.) in kakega pravila za ta preglas ni mogoče postaviti.

2.1.2 Neakcentuirani vokali

/Vokal/ *a* se za palatalnimi konzonanti ne preglašča (tip *xíša* > **xíšä*) razen v sufiksih *-jak* in *-jan*, prim.: *kūrnek* (sufiks *-jak* se je precej razširil), *slāmnek*, *šinek*, *zglāunek*, *pomīnek* »škaf za pomije«, *žúpnek*,³⁵ *vərxūšček* (ime); *búkoučen*, *goričoulen*, *dānčen* (stanovniška imena) itd. Poleg tega je še nekaj primerov preglasa: *jásen* < **jesən* < *jasən*, gen. *jesjéna*; *grenska* < **grajenska* **granskí*³⁶ < *grajanski* (lahko pa tudi zaradi *r*-a), *douğčes*, *kě* »tja«; za *r*-om prim. *upriégreji* »v pregraji« (poleg *priégraja* in tudi *upriégraji*) itd.

/Vokal/ *a* v prepozicijah *na*, *za*, *nad*, *raz* je prešel v *e*, ki sovpade, če pride v akcentuirano pozicijo, s sekundarno akc. etim. *e* (*ziáslon*, *ziášu*), če pa ostane v neakcentuirani, se reducira v polglasnik, le starejša generacija še govori *e*; prim. *zəčət*, *nədlūga*, *nədəjlat se*, *nə vərtə*, *nət xišə*, *rəznəst*; medtem ko je etimološki *e* v predlogih — razen pri *čez* (kjer je oboje v rabi) — ohranjen: prim. *prebūdu*, *preskərbə*, *breštjābe*, *čez ūdo* in *čez ūdo*. V primeru *xnezdūla*, kjer *-ne-* ni več občuten kot predlog, se *e* bolj drži.

V nekaterih primerih se v sosesčini labiala ali velara *a* labiovelarizira, prim. *opliēnca* »apnenica«, po disimilaciji *n — n > l — n* ni bila več občutena zveza z *ápno*, zato je bila labiovelarizacija *a*-ja možna), *molīne*, *tokū*, *kokū*, *kopāilca*.

2.1.3 /Neakcentuirani in kratkoakcentuirani vokali/

Neakcentuirani in kratkoakcentuirani izglasni *-o*, *-ð* v nom. acc. sg. neutr. (pri subst., adj., pron., adv.) je izkazan kot *-u*: *mlájku*, *májstu*, *sálu*, *kládu* < **kladəvu* »kladivo«, *səknū*, *dnū*, *čərnū*, *ūnu* itd. Na redukcijo tega *-u* v primeru *jábuk* poleg *jábuku* so verjetno vplivali morfološki razlogi, ne toliko glasoslovni. Poleg tega primera imamo redukcijo *u* še v *ūix me piš* proti *zə ūixu ga je udáru*, kjer je take vrste kot npr. v *raņku* < **raņuku*.

Kratko akcentuirani *ð* (razen v izglasju) je ohranjen (prim. *otrðk*), prav tako običajno tudi neakcentuirani. Primeri akanja niso številni, niti v post-toničnem zaprtem zlogu ni dosledno izvedeno, prim. *srūbat*, *pótak*, *siératka*, *sítnast*, v *gūvar* in *duóxtar* je lahko tudi zamena sufiksa; končnica instr. sg. masc. neutr. *-om* redno prehaja v *-am* (z *būgam*, z *očjétam*), prav tako v dat.

³⁴ Glej Ramovš, KZ, 223; HG VII, 129.

³⁵ Iz kočevske nemščine; za pomen in izvor glej LMS 1885, 167.

³⁶ Ob robu: »Skrabčeva razlaga preko *grajanski* je zaradi kronologije obeh pojavov (kontraktacija in preglas) nemogoča.« Prvotno je navajal prav *grajenski*, ko pa je to nadomestil z **granski*, je črtal v naslednjem oklepaju besede »lahko pa tudi«.

pl. (*māiſtam*), kar je lahko tudi po fem.; toda *jāstrop*, *práprot*, *žínkrof* (tu lahko vpliva *krðf*), *brítrof*, *mriámor*; *stárast* (običajno) poleg *stárost*, *žálast* poleg *žálost*. Pogosto je akanje v posttoničnem zlogu, če mu sledi *a*-jevski zlog: *pūsada*, *pūraka* »poroka« (akcent iz predložnih zvez), *žátlaka*, *búkava*, *smráj-kava*, *očíétava* itd. Izven teh pozicij je akanje redko, omejeno na posamezne primere, večinoma razložljive kot asimilatorno ali disimilatorno akanje, prim.: *glabðk* poleg *globðk*, *mazòuc* poleg *mozòuc*, *kakûš* poleg *kokûš*, *klabúk* poleg redkega *klobúk*, *klafúta* poleg *klofúta*, *kalûurat* poleg *kolûurat* (toda nikoli **kalû*); samo oblika z akanjem je v rabi pri *matíka* in *matavíuc* »motovilec«. Poleg tega je akanje redno pri *paídð* »pojdi«; v *pólaj* »potlej« pa *-aj* verjetno ni iz *-ei*, ampak analogičen po *kdái*, *zdái*.

V redkih primerih se neakcentuirani ali kratko akc. *o* reducira v polglasnik: *gəspūt*, *gəspá*, *bəl* »bolj«, *pərtə* »proti«, včasih se sliši tudi *məžgānə*; prav tako *a*: *nāpək* »napak«, *uñjēmər* »vnemar«, *mərtīnčək*, *mərtən*, *žəndār*, *špəncijērat*, *koməndijērat*.

Moderna vokalna redukcija zajame *i*, *u*, *ê*. Iz njih imamo *ə*, ki se reducira do izpada le v redkih primerih: *srðu* < *surov*, *blā*, *žvina* toda *žəvāu*. Za redukcijo prim.:

1. Pod kratkim akcentom: *nðč*, *mðš*, *dəm*, *kəp*, *krəx*. (V okolici; Ribnica ima obliko *krūx*, to ni mlada oblika, vsaj 40 let se že tako govori, je pa težko razložljiva, ker je navadno ob sonorniku redukcija še močnejša; vplivati so pač morali cas. obl., ki so največ rabljeni, zelo verjetno je vplival tudi cerkveni izgovor, predvsem v očenašu.)

2. Brez akcenta: *jázək*, *mālən*, *trájəx*, *suósət*, *órəx*, *mātə*, *vəsðk*, *xədū*, *stədjānc*, *sənū*, *jábučnək*; najmočnejša je redukcija v tipu *tátita* (*i* znači redukcije zmožen vokal): prim. *kúlku*, *pálca*, *mladga*, *vjérjem*, *pāiſtna* toda *pāzdəxa*; celo *pūjnəga* z *ə* < *e*, kar pa je verjetno po *-əga*. Za sonornikom reducirani vokal navadno odda sonantno funkcijo sonorniku, ta pa se običajno razcepi v *ə* + sonorni konzontant: prim. *zəstərpíla* < **zestrəpíla*, *zəstrupíla*, *əldjē* in *ljdjē* »ljudje«, *əlpū*, *lpū* in *ləpū*, samo *dəržina*, *ənčkjē* in *učkjē*, samo *pəlńica*, samo *płəvət*, *žəlbńík* in *žləbńík*, toda samo *žləbðč* (kraj).

Treba pa je dodati, da so pri neakcentuiranih vokalih razne individualne oblike najpogostejše, da je redukcija pri različnih osebah različno močna in da se oblike kot *əlpū*, *lpū*, *ləpū* pri istih osebah izgovarjajo zdaj ena zdaj druga, in to odvisno od stavčnega poudarka in zveze.

2.2 Konzontantizem

2.2.1 l

Skupina *la* je prešla v *la*; kar je bilo že v XVI. stoletju izvršeno.³⁷ V ribniščini je izolirani pojav **klasje* > *kvásje* (poleg *klásje*) z asimilacijo ali disimilacijo težko razložljiv; prav tako težko smatramo ta edinstveni primer za prehod *la* > *ua*, čeprav je za velarom (*u* bi se lahko zamenjal z *v*, ker *u* v takih pozicijah ni običajen). Mogoče, da je v tem primeru križanje med *klas* »Aehre« in *kvás* »Sauerteig«.

Antekonzontantični (razen pred *j*) in končni *-l* pa je po prehodu *la* > *la* ostal še vedno velaren. Točno določiti, kdaj je v ribniščini *l* prešel v *u*, skoraj ni mogoče; verjetno so bile dlje časa obojne oblike v rabi in možno /je/, da

³⁷ Fr. Ramovš, HG II, 10.

se je v nekaterih manjših okoliših *l* obdržal še dolgo potem, ko se je v drugih že govoril *u*.³⁸ Za kronologijo prehoda *l* > *u* v ribniškem narečju imamo dva vira, ki se bistveno razlikujeta. Ortneska prisega iz leta 1700,³⁹ ki je pisana v ribniško-velikolaškem narečju, pozna prehod *l* > *u*, prim.: *vaupet, mogu, pastopeu*; Miklošič pa poroča (Vgl. slav. gram. ²I, 357), da ima od verodostojnih prič vest, da je v začetku XIX. stol. starejša generacija v Dolenji vasi še govorila *l*. Že Škrabec⁴⁰ je najbrž upravičeno dvomil o točnosti tega poročila. Ker vemo, da Miklošič tudi v drugih dialektih ni bil vedno točno informiran, se nam ni treba na to njegovo opazko še posebej ozirati, zlasti še po primerih, ki jih navaja, od katerih za enega sploh ne vemo, kaj naj pomeni (*b'l*),⁴¹ drugi je beseda *s'lnce*, ki se je regularno razvijala, ostane samo še *d'lg*. Da bi se v Dolenji vasi, ki je od Ortneka, kjer je pisana ortneska prisega, oddaljena samo cca 10 km, ob razmeroma dobrih prometnih in občevalnih zvezah, obdržal *l* 200 let dalje kot drugod, je zelo malo verjetno.⁴² Najbolj verjetno je, da je ribniščina ob koncu XVI. stol. skupno z ostalimi narečji že govorila *u*.

Pri prehodu končnega *l* > *u* je bila že razvita moderna vokalna redukcija⁴³ in tako je velarni *u* nekatere fonetično slabe vokale absorbiral ali nanje vsaj velarizatorično vplival.

Skupini *-al* in *-āl* dasta *-ou* oz. *-du*: prim. *dáiloŭ. sáikoŭ, báizou* in *koštdu* (poleg *kóštoŭ*), *pđu, kozlđu*. Za to skupino ni v nobenem primeru refleksa *u*, kot je v nekaterih drugih dolenjskih govorih (Raščica *dějlu*; Borovnica *bějžu*; Menišija *rájku*⁴⁴), ki pa je lahko analogičen po tipu *pūstu*. — Skupini *-il* in *-il* dasta vedno *-u*, prim.: *prósu, nósu, mólu, ožjānu, pūstu* in *ubū, skrū, ūmū* itd. — Skupini *-ēl* in *-ēl* sta prav tako dali *-u*, prim.: *oidu, góru, ljātu* in *imū, snū* (od *snesti*), *smū, zrū, tū* (od *hteti*), *mlū*; le *sēl* ni asimilirano v **sū*, ampak je šlo analogično po tipu *prēu*. Ker je *sēst, sĵēdem* enako kot *prēst, priĵēdem* je še v preteritu *sēu* kot *prēu*. Nastop te analogije pa je podpiralo to, da se je jezik hotel izogniti homonimnim oblikam (*u*)*sū* od (*u*)*sesti* in (*v*)*suti*; to je razvidno iz tega, da je v fem. (*u*)*sájla*, kjer diferenciacija ni bila potrebna, *é* ohranjen. — Skupini *-āl* in *-tŭ* < *-tlŭ* ali *-tlŭ* (*t* znači katerikoli konzonant) dasta (preko *-al*) *-u*, prim.: *šū* in *riĵku, piĵku, mīsu* < *myslŭ*. — Prav tako imamo za skupino *-ul* v vseh primerih *u*: *usū, čū, sazū, obū*. Skupina *-ēl* z etimološkim ali nosnim e-jem pa ostane neasimilirana, prim.: *plēu* (od *plesti*), *mēu* (od *mesti*) in *mēu* (od *meti*), *žēu, prēu*; za *-el* ni dosti primerov: *dĵáboŭ* (*u* je pritegnil *e* v svojo artikulacijsko sfero, vmesna stopnja *əu* ni nujna, upoštevati je treba še spredaj stoječi labialni glas in možna je naslonitev na pridevnike z *-ou* > *-ov*).

Ker dobimo končni rezultat *-u* v vseh primerih razen pri *-ou* < *-au* in pri *eu* (kjer ni *u*-ja v nobenem primeru), mislim, da vsaj v akcentuiranih zlogih ni niti potrebno niti možno vzeti tele zaporednosti *-əu* > *-ou* > *-u*,⁴⁵ ker

³⁸ Prim. Kopitar, Gram, 102, opom. 1; Japelj v svoji gramatiki, § IX., 10. str. pri-
loge; Metelko, gram., 7.

³⁹ Objavo glej v IMK 1897, 65.

⁴⁰ Škrabec, JS I, 196.

⁴¹ Možno je samo *bəl* < *bolj* z *l* < *l'*.

⁴² Ni pa izključeno, da se je sonantni *l* dalje govoril kot *l* (konzonant).

⁴³ Ramovš, AslPh 37, 152—174 in 289—350.

⁴⁴ Primere za Raščico, Borovnico in Menišijo navajam po Ramovšu.

⁴⁵ Tako zaporednost nastavlja Ramovš v HG II, 16—18.

bi v tem slučaju pričakovali tudi **stl̥* < *stol*, **n̥l̥* < *nov*, **pr̥l̥* < *prav*,⁴⁶ ampak -*il̥*, -*el̥* > -*əu̥* > -*u* in tudi v drugih narečjih sta -*u* in -*ou̥* verjetno dva različna refleksa, torej -*əu̥* > -*ou̥* ali -*u* (in to v nekaterih dialektih mogoče nadalje v -*u*).

V gen. pl. substantivov na -*la* in -*lo* je izprva -*l̥* prešel v -*u̥*, ki ga je do zdaj analogični *l* že skoraj povsod izpodrinil (razen v *táũ*); pred 80 leti⁴⁷ se je še govorilo: *sjéu̥*, *igāu̥*, *metāu̥* (od *metla*, danes je pri *metlāu̥* -*u̥* iz o-jevske), *dežjéu̥*, *kú* (od kola), *dāiũ*, *žbjéu̥*. Zadnji primer tudi danes ne bi bil nemogoč, vendar se običajno sliši z *l*-om.

Izpeljank iz teh samostalnikov, ki bi bile že dlje lastne ljudskemu govoru, je malo, vendar se je v njih govoril *u̥* podobno kot v gen. pl., a ga je pozneje v nekaterih primerih izpodrinil *l*: prim. *karsīũna guóba* (redkeje *karsīlna*), *žbeu̥nik*, *sīu̥n* (-*ə*- zaradi sonornika *n*), toda *škālnat*, *skālnat* (poleg že skoraj izumrlega *skāũnat*). V instr. pl. z obrazilom -*mi* se splošno izgovarja *l*: *volmí*.

V nekaterih besedah je *l* ali pa že *u̥* izpadel. V rb. *sōnce* je izpadel *l* (mogoče tudi že *u̥*), v *sũnce* pa je *u* iz naknadno podaljšanega *o* zaradi prenosa kvantitete z glasu *n̄* < *ũn*.⁴⁸ Oblika *sũnce* je v rb. okolici precej razširjena zlasti v zapadnem in severnem delu (Dane, Breže, Sušje, Slatnik, Žlebič, Sodražica, V. Poljane), medtem ko Ribnic/a/ (in tudi Hrvača, Goriča vas, Otavice, Gorenja vas, deloma Breg) govori *sōnce*. *l* je izpadel tudi v **bolgati* < nem. *folgen*,⁴⁹ tako dobimo v nekaterih okoliških krajih (Sušje) *ubũgat*; v Rb. in večinoma tudi v okolici (Hrvača, Žlebič, Sodražica) pa *ubũgat*, ker se je še pred izpadom *l*-a diftong *ol̥* skrajšal.⁵⁰

Za sonantni *l̥* imamo v neakcentuiranih zlogih *u* (*l̥* > *əl̥* > *əu̥* > *u*; ne zdi se mi nujno izvajati ta *u* iz *ou̥*, ki bi bil analogično vnesen,⁵¹ zaradi *u*-ja v *jábuk*, *māsuce* in zaradi oblik *lugāt*, *u* sam pa je treba smatrati za produkt dveh diftongičnih elementov, ker ga ni zajela moderna vok. red.), prim.: *suziē*, *dugiē*, *dužān*, *jábuk*, *māsuce* < *masl̥ce*, *masl̥ce*; v akcentuiranih pa *ou̥*, prim.: *sōũza*, *vōũna*, *dōuk*, *vōuk*. Pozneje so se vršile analogične izravnave. Danes se posplošuje *ou̥*: prim. *souziē*, *dougu̥*, *bol̥xiē*, *vouciē*; obratna analogija je zelo redka, prim. *kozũc* po *kozucā*. Pri večini primerov so v rabi obojne oblike, vendar pogosteje *ou̥*.

V oblikah *sudāt*, *žun̥jēr* je *u* iz nenaglašene *ol̥* (vendar piše Trubar⁵² pogosto *shelnerieu*, *shelnerye* in je vprašanje, če je to samo grafična analogija). Nejasen razvoj je v *pũštār* poleg *poũštār* (redko; zasledil sem samo v Rb.) iz nem. *polster*. Vzeti moramo pač kvalitetno in kvantitetno različen *o* od onega v skupini *ol̥* < *l̥*, *pōlster* > **pōũštār* > *pũštār* /ali pa/ *poũštār* (skrajšanje dift. in sovpad z domačim *ou̥*).

Palatalni *l̥* izgubi palatalnost in s tem preide v srednji *l*. Za sredino besede prim. *bũl̥ši*, *kl̥ũn*, *kl̥ũč*, *kāšlat*, *čel̥ũst*, za konec pa *kāšəl*, *žũl*, *metũl*, *rōgl̥*, *čou̥əl*. Oblika *m̥du̥* — *mōla* (poleg *m̥dl*) je analogična po primerih kot *st̥du̥* —

⁴⁶ -*əu̥* (v *prav*) je prešlo zgodaj v *ou̥*; že Trubar piše *prou*.

⁴⁷ Prim. Škrabec, JS I, 208; ne navaja sicer za Ribnico, toda verjetno je te oblike poznal od doma.

⁴⁸ Ramovš, HG II, 39; ČJKZ VI, 258; Škrabec, JS I, 194.

⁴⁹ Ramovš, AslPh 36, 448—453; HG II, 55; prim. tudi Škrabec, JS I, 384, 433 sl.

⁵⁰ Ramovš, l. c.

⁵¹ Ramovš, MZ 160; HG VII 130; KZ 169.

⁵² Navajam po Ramovšu, HG II 54.

stóla, kar je zlasti lahko, ker se rabi ta beseda običajno v nom., gen., acc. plurala.

Za ribniščino značilna oblika je *pərbòušək*⁵³ poleg regularne *pərbùlšək* (ki je Ramovš za Ribnico ne pozna, a nastopata ena ob drugi in zdi se, da druga izpodriva prvo). Omenil bi še obliki: *mozòuc*, *mozòučək*, ki ne izkazuje palatalnega *l*. Oblika *dāyna* »daljna« v verzu »*osa ta bližna in dāyna žlāxta*« (svatovska pesem), sicer *dālna*, je dobila *u* pod vplivom adj. *daven*.

Skupina *lǝj* je samo deloma asimilirana v **l* > *l̥*: prim. *vesjálje*, *poovjálje* proti *zjéle*, *uóle*. V Rb. govoru so samo ti štirje primeri s skupino *lǝj*⁵⁴, in dokler nimam zbranega popolnega gradiva tudi iz sosednjih govorov, ni mogoče napraviti kakega zaključka. Vendar dosedanje gradivo kaže, da ni asimilacije v primerih s suf. *ǝje*, ki je bil dolgo časa akutiran (*veseljé*), in verjetno, da tu sploh nimamo opravka s starim *j*, ampak je *ǝ* samo del diftonga *je* < *e* (glej pri *e*-ju), torej: **veselǝjé* — **vesel'é* — **vesel'ǝé* — **veseljè* — *vesjálje*.⁵⁵ Če sprejmemo to razlago, potem lahko rečemo, da se skupina *lǝj* v ribniščini v celoti asimilira v *l* > *l̥*.

Kjer je jezikovni/čut zaradi jasnosti končnice zahteval ohranitev *-j*, se asimilacija v *l* ni izvršila, prim. *sə soljuó* (instr. sg.).

2.2.2 r

Sonornik *r* v skupinah *črê* in *žrê* včasih izpade, vendar to nima zveze z onemitvijo *r*-a v teh skupinah, ki je nastopila v gorenjskih govorih in ob južnem pasu le-teh (v večini dolenjskega dialekta), ampak je poznejšega datuma; to dokazuje *aj* za *č*-jem (za zgoden izpad bi pričakovali *ej*) in ohranitev *r* v neakcentuiranih zlogih (kjer se je *ê* reduciral in je *r* prevzel sonantno funkcijo, oz. prešel nato v *ər*), prim. *čájva* poleg redkejšega *črájva*, *čājšne* in *čêjšne* (najpogosteje) poleg *črājšne* in *črêjšne* (*ej* < *ê* je lahko zaradi zgodnjega izpada *r*, toda verjetneje iz sosednjih govorov, ker so tudi *češnje* navadno pripada *r*, toda verjetneje iz sosednjih govorov, ker so tudi *češnje* navadno *žrājba*, *črājšlu*, *žrājlu* vedno z *r*. V nepoudarjenih zlogih je *r* izpadel samo v besedici *čas* »čez«, sicer pa je vedno ohranjen: prim. *čərū* »črevo«, *žərbəc*, *žərbjēta* (nom., acc. pl.), *žərbjé* (nom. sg., akcent je po cas. obl.), *čərpína*, *čərpínast*. Oblika *žbè*, ki jo Ramovš⁵⁶ navaja za Rb., zdaj ne eksistira in dvomim, da se je tako kdaj govorilo. Izpad *r*-a v ribniščini moramo smatrati za časovno pozno olajšanje izgovora (tako olajšanje nastopa tudi drugod, npr. *štúca* »štruca«) in večina primerov je razločljiva z disimilacijo: *čòyla* »čevlji« (*r*-*l*), *č(r)ájda* (*r*-*d*), *čājšne* (*r*-*n*). Mogoče pa, da je tudi nekoliko vpliva iz sosednjih govorov, kjer je *r* v *črê*, *žrê* reduciran.

Palatalni *r'* na koncu besede in pred konzonanco trdi, pred vokalom pa razpade v *r* + *j* (*ciásar*, *cesárja*), analogičnih izravnjav po nom. sg. (to velja za subst. masc.) ni, pač pa je *okvǝgrja* po primerih z *r'*.

Če se likvida nahaja v seseščini druge likvide, se večkrat disimilira, prim.: *gátrouža* po metatezi iz *gáutroža* < **galtroža* (*gartroža*), *lyôr*, *góltner*, *salciĝerat*, *tərcjálka*, *sekuljĝerat* iz *asekurirati*, *albĝerat* < *barbirati*, *rezəntĝer* iz in poleg *dezəntĝer* < *dezertter*, *muóžnar* po metatezi iz **monžar* < *moržar*, *la-*

⁵³ Razlago glej pri Ramovšu, HG II 52.

⁵⁴ V Sodražici še *uogle*. /Pripis ob robu:/ *še *Cjálje* (Celje), ki se razvija kot substantivi na *vjè* (Ramovš, ČJKZ III).

⁵⁵ Nato bi *ǝ* seveda prešel še v cas. obl.

⁵⁶ Ramovš, HG II, 71.

djērka < *radirka*. Tudi v zvezi z drugimi dentali, zlasti sonorniki, najdemo disimilacijo: *kanalčək*. — V mnogih primerih se *r* po disimilaciji izgublja: *jěspraj̄n*, *kaprōl*, *mašjērat*, *omara*, *pərgišče*, *srūbat*, *kat* < *krat* (posplošeno iz zvez kot *trikat* < *trikrat* i. p.), *matrat*, *kompjēr* (Lipovščina: *kumpjēr*, Sodrāžica: *krampjēr*), *cekulār*, poleg običajne *məmrāt* je v rabi tudi oblika *məmrāt*; sem bi lahko prišтели tudi večino primerov iz skupine *črē*, *žrē*.

Podobni primeri se najdejo tudi z *l*, prim.: *žjnkrofə* < nem. *Schlickkrapfen* (za *ŷ* glej doli).

2.2.5 *m n*

Pred labiali prehaja $n > m$, in obratno pred dentali $m > n$, in to v sredi besed (kot spsle.), ne velja pa za stavkovo zvezo (čeprav ima ribniščina obliko *pūjsəm* »pesem«⁵⁷), zaradi izrazito počasnega govora.

Skupina *-m6n-* je večinoma nespremenjena, prim.: *spūmānt* < *spūmnāt* (oboje v rabi), *spūmnu*, *təmnū*, *slāmnək* in *slāmnək*; toda *sednājst*, *osnājst*, kjer je *m* izpadel zaradi tročlenske konzonance, polglasnik (oz. sonant *ŋ*) pa se ni obdržal, ker je jezik hotel *sedəmnājst*, *osəmnājst* (oz. *sedŋnājst*, *osŋnājst*) izravnati po ostalih dvozložnih števniki (anājst, dvanājst, trinājst, petnājst, šesnājst).

/Sonornik/ *n* se pojavi med vokalom in konzontanom zaradi trenutne omahnitve uvule v besedah kot *štējyge*, *barantāt*, *špəncjērat*, *žjnkrofə* (< *žlikrofi*, za izpad *l* glej gori pri *r-u*), *nāyga*, *compāt*, *naŋgəl*.

Pri nekaterih moških samostalnikih, ki se v nom. sg. končujejo na *-l*, pristopa v cas. obl. na nominativno osnovo glas *-n*.⁵⁸ V Rb. se z *-n-* uporabljajo: *ūygl̄* (po vplivu cerkvene izgovorjave je običajnejša oblika *ūygel* — *ūygela*), *frāncəl* (ime), *gijēpl̄*, *gepl̄*, *grijēdal* (pri plugu), *kāuəl*, *kāukl̄*, *kōrəl* (ime), *knjēdl̄*, *krāncəl*, *krīpl̄*, *krjēuəl*, *možicəl*, *mōntl̄*, *nāygl̄* »nagelj«, *nūd̄l̄*, *pārkl̄* (v pomenu »hudiček«), *pūxtl̄* (in *būxtl̄*), *rābl̄*, *riēm̄l̄*, *šarkl̄*, *štm̄l̄*, *škratl̄*, *šničəl*, *špāygl̄* (pri vozu), *tōfl̄* (vrsta jabolka), *tōšəl*. — Brez *-n-* se rabijo: *cūgl̄*, *čouəl* »čovelj«, škorenj«, *čmər̄l̄*, *kāšəl*, *kərcəl̄*, *kərcəl̄*, *smər̄kl̄*, *štərcəl̄*, *štrúkl̄*, *pārkl̄* (pri živini ip.), *ūxəl*, *žakl̄*, *žmúk̄l̄*. — Pri nekaterih so v rabi obojne oblike: 1. *n* prevladuje pri *štijāmpl̄*, *brjēncəl* (brez *-n-* najpogosteje v gen. pl.), *facanjék̄l̄* iz in poleg *facanié̄l̄*, *xāk̄l̄*, *pjēnzəl*; *viérgl̄*, *žviénkl̄*; 2. oblike brez *n* prevladujejo pri *cūzəl*, *krjēmpl̄*, *pjécəl*, *rjécəl*, *rōgl̄*, *frák̄l̄* (mera); 3. obojne oblike so si v ravnotežju pri *ciérkl̄*, *frák̄l̄* (posoda), *krúmpl̄*, *pájt̄l̄*, *rájt̄l̄* (v sg. običajno z *-n-*), *žájb̄l̄*. — Iz navedenih primerov je razvidno, da so oblike z *-n-* v cas. obl. precej razširjene, a da vendar prevladujejo pri tujkah.

Prvotni *h* in *h* < *n6j* sta se za vokalom zaradi anticipacije palatalnega elementa razcepila v *jū* in *h̄* je nato otrdel; v drugih pozicijah pa po otrditvi dobimo samo *n*; prim. *kđjn*, *kújn* (gen. pl.), *sájne*, *nājn*, *pūjn* < **po-h6*, *simūn* redkeje *səmin* (< **səməh̄* preko *səmjūn*, *səmjūh̄*, gen. *simnā* ; i v prvem zlogu je mogoče razlagati samo po *i-ju* iz še ne metateziranih cas. obl., prim. pri Dalmatinu *symin*, *synme*; če bi *i* nastal po vok. harmoniji, bi bil do danes verjetno reduciran, prim. *məməū*), *kúxina* (z nereduciranim *i* < *jū*; poleg tega pri mlajši generaciji tudi *kúxna* — verjetno iz drugih govorov), *kúxina* in *kā-*

⁵⁷ Glej Ramovš, HG II 85—86; vendar je treba za prehod *pesən* > *pesəm* iskati še drugih vzrokov, zlasti v spredaj stojećem *s*, prim.: Jakob Solar, SR III 438.

⁵⁸ Za izvor tega *n* glej Ramovš, HG II, § 63.

mine (*nój*), *žəuláine* iz in poleg *žəulíáine* (po disimilaciji *-jai-* > *-aj-*); proti *njága* < **hēga*, *nyô* (acc. sg.), *nyó* (instr. sg.) »njo«, *lūkna*, *sūkna* itd.

Vendar ne da vsak *h* po vokalu *in*, kot se je do zdaj splošno mislilo. Izvzeti so primeri s sledečim naglašnim *a*-jem *-ihá* (*i* označuje poljuben vokal). Omejeno je že bilo, da se akcentuirani *a*, ki sledi palatalnemu *l* ali *n* nanj asimilira (*ä*) in nato sovpade s sekundarno akcentuiranim etimološkim *e*-jem. Ta *ä* je bil palatalne narave, tako da je disimilatorično vplival na prehod *h* > *n* pred prehodom *h* > *ju*, ali vsaj preprečil anticipacijo palatalnega *n*-ovskega elementa. V rb. govoru je sploh palatalni diftongični element vokala močan, tako da ga ne absorbirajo ali depalatalizirajo palatalni konzonanti; prim. tudi sekundarno akc. *e*: rb. *žjána*, *čjálu*, medtem ko je na Raščici *žána*, *čálu*. — Za ta pojav prim. *plemenjáak*, *planjáuca*, *učenják* itd. Take primere bi bilo mogoče razlagati tudi po disimilaciji *-jn-* > *-nj-* (**plajnauca* > *planjauca*); da sosednji glasovi disimilatorično vplivajo, vidimo iz primerov kot *jānc* »janjec«, *jānka*, vendar bo zaradi primerov kot *svənják* (Ribnica, Hrvača) *svənák* (Sodražica), kjer bi se *-jn-* asimiliral z *ə* (oz. *i*) v *i*, in tudi sodraških oblik kot *plānauca* (ne **plajnauca*) verjetnejša prva razlaga.

Primeri kot *kojnjáč* (beseda je malo rabljena in je lahko od drugod ali tudi po knjižni po domače prikrojena), ali *sajnjálu* (Sodražica: *sajnjálu*) poleg *sajnálu* (to obliko uporabljata zlasti mlajša generacija, že pod vplivom drugih govorov, ali tudi po disimilaciji iz prejšnje) in pravilnega *sajjálu*, imajo *i* analogičen: *kojnjáč* po *kđjn*, *sajnjálu* po *sájne*, *sájnat*. Kjer ni možna analogija, ni primerov z *-jnjá-* (oz. v Sodražici z *-jnä-*).

Sedanje rb. *ógən* (Škrabec⁵⁹ navaja za Rb. še *ogin* in *ojgən*; *ogin* najbrž iz *ogón*, *ojgən* < *ogñ*) ima verjetno analogičen *ə*, namesto pričakovanega *i* (gen. *ógna* kakor *čjásna*, *byóbná* in tudi *šúlna*, *žjédna* < *ženina* ter nato še nom. *ógən* kot *čjásən*, *byóbnən* in *šúlən*, *žjédən*). — Analogičen *ə* je verjetno tudi v *skədən*, *škjóřən* (tu je treba opozoriti tudi na medsonorno lego, kjer je redukcija močnejše razvita); isto velja za *ražən*: da bi bila ohranjena stara oblika (prim. stesl. *ražón*), je manj verjetno. Poleg tega je v Rb. še *gljéžən*, *márən* < stvn. *māri*,⁶⁰ *poūdən* »povodenj«; v teh primerih je tudi drugod menjavanje sufiksa, prim. že stesl. *gležón* in *glezón*.

Besede *manjkati* ribniščina ni sprejela s palatalnim *n*, ampak z *n*, prim.: *mānkat* proti *mājnši*.

Asimilacija *nj* > *n* je izostala, kjer je jezik zaradi jasnosti končnice zahteval ohranitev *-j-* (prim. podoben pojav pri *lj*), prim.: *dlanjyo* (instr. sg.) in celo *bolāiznajo*, *plāisnajo*.

m, *n* se zlasti v sosesčini nazalov in likvid rada disimilirata ali asimilirata; prim. *opljēncá* < *apnenica*, *əlcjān* < *encijan*, *blincə* < *mlinci*, *mūdłcə* »nudeljni« (s suf. *-čcč*), *bravinc* za *mravljinec* (z drugim sufiksom), *napa* (običajno) iz *mapa* (redkejša; verjetno že iz knjižnega govora), *mandiga* po metatezi iz **madinga* < *maninga* nem. *Meinung*. Za metatezo prim. še: *mašēt-na* < *manšeta*. Za diferenciacijo prim. *ženina* > **žjenna* > *žjédna* (in nato še nom. *žjédən*). V besedi *pomíne* »pomije« je *n* od *pomijnjaka*.⁶¹ Naj omenim

⁵⁹ Škrabec, Cvetje X, 5 b.

⁶⁰ Miklošič, EW.

⁶¹ Škrabec, JS I, 139.

tu še diferenciacijo ll : * $m\dot{s}l\dot{l}a > m\dot{s}l\dot{n}a$ (mogoče preko $mis\dot{l}la$) in zameno $-n\dot{l} > -\dot{l}n$ ⁶²: $utix\dot{l}na$, $zm\dot{a}rz\dot{l}na$, $poklj\dot{e}k\dot{l}na$.

2.2.4 $v - u$ $j - i$

Kot u se izgovarja v v sledečih primerih: 1. Pred konzonanti, razen pred r (tudi kadar spada h korenu), prim.: $u\dot{d}\dot{v}na$, $u\dot{l}\dot{a}k$, $u\dot{l}\dot{a}c\dot{e}t$, $u\dot{l}\dot{a}j\dot{c}em$; toda $vri\dot{a}me$, $vra\dot{n}a$, $vra\dot{t}$, $z\dot{a}vra\dot{j}lu$ »zavrelo«. Če je v primerih $uriskat$, $ur\dot{u}o\dot{c}$ $ur-$, je treba to razložiti drugače. V stalnih zvezah kot je $vru\dot{o}ce$, je $vru\dot{o}c$ se je v začel jemati k prvemu zlogu in tam izgovarjati kot u (glej točko 3), od tu se je posplošil. Pri $z\dot{a}uriskat$ je taka razlaga težja, tu je zlogova meja med \dot{a} in u , zato bi razložil takole: $vris\dot{k}niti$ ni izražal dovolj perfektivnosti in je po drugih perfektivnih glagolih (kot $u\dot{d}\dot{a}rt$, $u\dot{t}\dot{a}rgat$, $u\dot{s}t\dot{u}p\dot{a}t$) v spremenil v u : $urisk\dot{a}nt$ (in navadno dobil še prefiks za: $z\dot{a}urisk\dot{a}nt$), od tu je u prenesen tudi v impf. $uriskat$. — 2. Kadar je u predlog iz $v\dot{e}$ ali u , je posplošen izgovor u tudi pred r in samoglasniki: prim. $u\dot{x}\dot{i}\dot{s}o$, $u\dot{l}\dot{a}mpo$, $ur\dot{u}o\dot{k}o$, $u\dot{a}s < v\dot{e} v\dot{e}s\dot{e}$, $u\dot{a}r\dot{z}et$, $u\dot{a}jno$ »vanjo«, $u\dot{i}gr\dot{a}$, $u\dot{i}louca$; z u -jem (iz u ali \dot{v}) se asimilirata: $u\dot{x} me pi\dot{s}$, je $u\dot{d}o p\dot{d}u$. — 3. Kot u se vedno izgovarja, kadar zlog zapira, prim. $gl\dot{a}u$, $pr\dot{d}u$, $dr\dot{a}j\dot{u}je$. — 4. Kot u se izgovarja pred i , kadar sta oba nastala iz u -ja, prim. $u\dot{i}sta$, $u\dot{i}zda$, $u\dot{i}kat$. — 5. Kot u se izgovarja še v vseh oblikah glagola $u\dot{i}c\dot{e}at$ »večati«, mislim, da zaradi onomatopoiije; in v besedici $u\dot{e}$ (kvantiteto, kvaliteto in intonacijo je težko ugotoviti, ker je spremenljiva, večinoma se približuje ozkemu akutiranemu e -ju), s katero ustavljajo živino.

Za labiali v večkrat izpade, je pa pogostokrat tudi analogično obdržan, prim.: $ob\dot{i}z\dot{e}at$ poleg redkejšega $obv\dot{i}z\dot{e}at$, $ob\dot{i}j\dot{e}ra$ in samo $obv\dot{a}rv\dot{a}t$.

Skupina $dvo-$, $zvo-$ preide v $dgo-$, $zgo-$: prim.: $zg\dot{u}n$: $dgor$, $zgor$ danes v Rb. ne živi;⁶³ toda $dyorska vas$ ($yo < o$). Drugod se v redno asimilirata naslednjemu u -ju $< u$, \dot{v} (istozložnemu): $u\dot{s} < v\dot{o}z$, $u\dot{d}o < v\dot{v}do$, $d\dot{u}je < dvoje$, $kl\dot{a}du < kl\dot{a}divo$, $t\dot{u}j$ (če ni analogično po $m\dot{u}j$), $u\dot{c}\dot{e} < v\dot{v} o\dot{c}i$ in tudi sledeči v (oz. u) se včasih asimilirata spred stoječemu u -ju: $g\dot{a}rm\dot{u}je < grm\dot{v}je$ proti $kol\dot{u}rat$. Tudi drugim glasovom (zlasti sonornim) se je mogel u asimilirati, prim.: $pr\dot{a}m < pr\dot{a}um$ (pravim), $r\dot{a}pk\dot{u}$ (a izrazito dolg) $< r\dot{a}noko$.

Intervokalični j izpade (kot $spsle$), poseben za ribniščino značilen primer je oblika $grensk\dot{e} < grajanski$.⁶⁴ — V obliki $kan\dot{e}$ »kajne« ni deiktičnega j .

Prehodni j ⁶⁵ je pogosten pojav, prim.: $u\dot{o}j\dot{s}t\dot{a}r$, $pu\dot{o}j\dot{s}tla$ in $pu\dot{o}j\dot{s}la$, $pu\dot{o}j\dot{s}elca$, $x\dot{u}j\dot{s}kat$ (tudi knjižno), $p\dot{u}j\dot{s}ak$ (spl. dolenjsko), $gr\dot{d}j\dot{s}t$ — $gr\dot{u}j\dot{o}j\dot{z}dje$, $z\dot{a}g\dot{u}j\dot{z}da$, $pl\dot{a}j\dot{s}c$ (»mašni plašč«, sicer $mont\dot{l}$ ali $pl\dot{a}šc$, ki bo verjetno iz knjižne sle.), $fl\dot{a}j\dot{s}t\dot{a}r$, $ny\dot{o}j\dot{s}c < no\dot{z}i\dot{c}$ (nima več deminutivnega pomena), $kor\dot{a}j\dot{z}a$. — Pred vokalom se prehodni j ne pojavlja, prim.: $r\dot{u}xa$ »rjuha«; oblike kot $mrj\dot{a}m\dot{o}r$ je treba razlagati s preglasom (glej pri vokalizmu).

Tudi pri v nastopajo razne asimilacije in disimilacije; za disimilacijo prim. $l\dot{a}j\dot{v}erca < v\dot{a}j\dot{v}erca$ (oboje v rabi), za asimilacijo $b\dot{a}r\dot{b}a < v\dot{a}r\dot{b}a$ (tudi oboje v rabi). Za metatezo /prim./ $p\dot{o}u\dot{y}na < ponva$, $pou\dot{y}nica$.

Tu bi še omenil, da se individualno sliši oblika $stvar\dot{u}m\dot{i}$ (instr. pl.), poleg običajne $stv\dot{a}rm\dot{i}$, in redkeje $v\dot{o}l\dot{u}m\dot{i}$, kar moramo razlagati fonetično. Ko se je sonornik še artikularni, so se ustnice že začele približevati za tvorbo naslednjega m , ki je v akcentuiranem zlogu in zato intenzivno artikularni. Na ta

⁶² Prim. Broch, Slav. Phon., 258.

⁶³ Škrabec, JS I, 571; Ramovš, HG II, 161.

⁶⁴ Škrabec, JS I, 138.

⁶⁵ O postanku prehodnega j glej: Ramovš, HG II § 88.

način je nastal bilabialni pripornik. Ker se ta *ɥ* pojavlja tudi v obliki *volymí*, bi bilo mogoče misliti, da je stari instr. pl. **volmi* prešel v **voymí*, nato pa bi se *l*, ki se nahaja v vseh ostalih sklonih razen v nom. sg., enostavno vrnil v to obliko in bi dobili *volymí*; tu pa bi bila občutena končnica *-ymí*, ki bi analoško prehajala drugam. Vendar tako razlaganje ni verjetno, ker *ɥ* nastopa samo za sonornikom in še tu ga podpira *ɔ* iz prvega zloga (v primerih kot *stolmí* ni *ɥ*-ja). Pa tudi to, da je tak izgovor individualen in da tudi pri istih osebah najdemo obojne oblike, kaže, da je *ɥ* nastal fonetično in da tako rekoč sproti nastaja.

2.2.5 Ostali konzonanti

Tavtosilabični *pt* prehaja preko *wt* v *t*: *táč*, gen. *tíča*, fem. *tíca* (samo v prenesenem pomenu). Intervokalično *-pt-* pa se izgovarja heterosilabično in ne doživi sprememb, prim. *droptína*, *xlápca*. Istovrstno spremembo doživi *p* pred *š*, le da je tu *ɥ* ohranjen: *ušénica*. — Predlog *préz* je po *bez* dobil *b*, stara oblika je ohranjena v besedi *preskàrbà* »brez skrbi« (jezik ni več jasno občutil predloga, mogoče je vplival tudi glagol *preskrbeti*). Zaradi prezgodnjega pridviga veluma se med *m* in *r* pojavi prehodni *b*: *kâmbra* (in nato z novim sufiksom tudi *kambûra*).

Zaradi prekasnega vibriranja jezikove konice se med *z* in *r* pojavi *d* v predlogu *zdravan* »zraven«. — Skupini *tl*, *dl* se asimilirata v *l* tudi v perifrastičnem participu v vseh primerih razen v *râstu*, *râstla*, kjer je *t* obdržan oz. na novo vzpostavljen pod vplivom subst. *râst*. Oblika *abpadle* iz Ortn. pris. je po vsej verjetnosti samo učena pisava, ali pa gorenjski vpliv. Sekundarna skupina *tl*, *dl* se je v nekaterih primerih diferencirala v *kl*, *gl*: *po-tolê-že* > *po-ŕler* > *pakler* (Ortn. pris.), *kíkla*, *cərklăt*, *kāngla*, *facanijékł* poleg *facanijéŕl*. Za podoben pojav *tn* > *kn* prim. *tnalo* > *knálu*. — Sekundarna skupina *tj*, *dj* je ohranjena; le v **tš'd'edóné* > *tjedən* > *kêjden*⁶⁶ in v adv. *tja* > *kê* imamo *k* < *tj*; v *tjâkaj* je *k* disimilatorično vplival na *tj*, da ni prešel v *k*. — *t* pristopi v *jěst* »jaz« in *jjert*.⁶⁷

Antekonzonantični *k* v nekaterih primerih preide v homorganski pripornik, kot tudi v drugih govorih, za primer navedemo samo za Rb. značilnejše: *naxtjâr*, *xmâl*, *lêxtrika* »elektrika«, *kakšən* > **kaxšen* (in po asimilaciji *xš* > *š*) *kášən* — toda *kmět*, *gdáj*. Predložni *x* < *k* pa je generaliziran. — Za disimilacijo *k* — *k* prim. *kutmaka* »kukmak«.

Skupina *šč* je ohranjena razen pred konzonanti, prim. *lájšča*, *pərgišče*, *vərxušček* (ime), *loščəc*; toda *loščà* (gen. od *loščəc*), *lájšnək*, *rájušna*; v *prašč* je *šč* — *č* disimilirano v *š* — *č*, podobno je *ščəgáčem* disimilirano v **šəgáčem* in nato v *səgáčem* (prim. *štíčna* > *Stíčna*), po tem prezentu je napravljen infinitiv *səgatăt* in sliši se že po novem inf. *səgatăt* napravljen pres. *səgatâm*. Besedo *kəršânskə*, *kəršânskə nájuk* s *š* za *šč* so razširili duhovniki doma z Gorenjskega. — V ribniščini je genitiv od *dšš* samo *dəžà*.

/Soglasnika/ *c* in *z*, ki sta nastala po II. psl. palatalizaciji, sta pri substantivih izpodrinjena s *k*, *g*; ostanki so isti kot v knjižni sle. (*otrəcə*, *voycjê*); dosledno pa sta ohranjena v imper. pri glagolih I 4, prim. *recə*, *pecə*, *tecə* in tudi *vəřzə* (korensko akcentuirano, kar je na Raščici že *vəřžə*⁶⁸). Tudi pri sestavljeni

⁶⁶ Prim. Ramovš, ČJKZ III.

⁶⁷ Razlago glej pri Ramovšu, HG II, 222.

⁶⁸ Za Raščico navajam po Ramovšu, HG II, 291.

deklinaciji sta *c*, *z* ohranjena, v gen. dosledno, drugod so obojne oblike, prim. *drūzga*, *būōzga*, *tāčga*, *dōuzga*, *veličga*, *usāčga*, *nāzga* in anal. *nāčga* (nom. *nāk* se enako končuje kot *ták*, *usāk* in nato tudi gen. *načga* po *tačga*). Da v gen. sg. ni analogične vzpostave velara, je razumljivo, ker bi v takem primeru trčila skupaj dva velarna glasova **takga* (ker je v teh primerih *ə* izpadel). V dat. sg. pa so že analogične vzpostave, prim. *drūgmə* poleg *drūzmə* itd. (isto velja za loc. sg.). Prav tako so dubletne oblike tudi v gen. pl. *drūgəx* poleg *drūzəx* itd. (končno akc. pa samo z velarom: *nagəx* poleg *nágəx* in *nāzəx*), enako so v rabi obojne oblike v instr. pl., loc. pl. je enak gen. pl. Tudi v instr. sg. in dat. pl. so dubletne oblike, vendar tu občutno prevladujejo velari.

Skupina *sk* da v nekaj primerih *šk* (ker je jezična ploskev že ob tvorbi glasu *s* hitela v lego za *k*), prim. *škála* (in redkeje *skála*), *škálnat* (*skalnat*), *škuōrja* in *škuōrja* (poleg *skuōrja* in *skūrja*), *škrína* (pri starejši generaciji tudi *skrína*) in seveda spsle. primeri kot *škārje*, *škrábat*, *škərbína* itd. Iz navedenih dubletnih oblik vidimo, da je to prehajanje precej individualno.

/Soglasnika/ *s*, *z* pred *ú*, *l* prehajata v *š*, *ž*, vendar danes analogija uveljavlja zopet *s*, *z*: poleg *žním*, *žnuó*, *žnjé* so v rabi tudi oblike *zním*, *znjága*. — Za prekozložno asimilacijo *s — š > š — š* prim. *šuša*, *pošušlu*, včasih se rabi tudi *šlišəm*. Oblika *šiša* je nastala po asimilaciji *x — š > š — š*, vendar se do danes ni obdržala,⁶⁰ govori se le *xiša*, *xiška* (mlada tvorba po *xiša*, kar je razvidno iz intonacije), je pa *šiška* ohranjeno v pomenu skladovnica desk. — Prehod intervokaličnega *ž > r* je izvršen kot spsle.; oblika *urě* pa je v današnjem govoru izumrla.

Asimilacijski produkti sufiksa *-ski* s spred stoječimi konzonanti so po analogijah izravnani. V Ortn. pris. beremo še *ortteneske* 2 ×, *ortteneskega*; danes je posplošen *-ški*, ki je začel izpodrivati *-ski* tudi tam, kjer se *s* ni asimilirail s konzonantom pred seboj, prim. *fārškə*, *sudáška*, *xərváška*; *xərvaskə* »hrvatski« se je dolgo držalo za razliko od *xərváška* (adj. h krajevne imenu *Hrvača*), do danes je ohranjen samo še v pregovoru: *se obláčəš ku xərváška novájsta*.

V adv., prepoz. in interjekcijah imamo večkrat iregularen razvoj: glasovi enostavno izpadejo. Za Rb. značilni primeri so že zgoraj omenjeni *raŋku* < *ravno ko*, *bomě* < *bogme* itd.

2.2.5 Izglasje

Z izgubo psla. redukcijskih vokalov, ki so onemeli v 10. stol., so nekateri zveneči konzonanti prišli v položaj, v katerem se je zven moral izgubiti. Izgovor medij je pred pavzo izvršil neke vrste asimilacijo *z* ozirom na pavzo; tako dobimo iz zvenečih medij *b*, *d*, *z* preko nezvенеčih medij *b*, *d*, *z* nezvенеče tenues *p*, *t*, *s*: prim. *bōp*, *golūōp*, *zīt*, *gəspūt*, *mrəs*, *ūs* »voz«. Včasih se nezvенеči konzonant iz nominativa posploši, prim. *jāstrop*, gen. *jāstropa* s suf. *-qb*.⁷⁰ Pa tudi obratne analogije so možne: ker se *vjēgrat*⁷¹ enako končuje kot npr. *grāt*, je potem še *vjēgrada* *z* *d*-jem kot *grāda*.

Medtem ko je pojav spirantizacije pri *b*, *d* razvit v sle. le na manjšem teritoriju,⁷² je pri *g* zajel večji obseg. Običajno se k temu prišteva tudi vsa

⁶⁰ Škrabec jo navaja za dolenjščino.

⁷⁰ Glede menjave *ę* in *o* v sufiksih glej Mikkola, UG, 68, 100.

⁷¹ Škrabec piše vedno s *t*-jem.

⁷² Za razširjenost tega pojava glej Ramovš, HG II, 189, 217.

Dolenjska,⁷³ vendar v Rb. tega (prehoda $g > x$) ne najdemo, ampak je glas g obravnavan enako z ostalimi zvencimi konzonanti: to se pravi, da pred pavzo sicer zven izgubi, toda zapora na velumu ostane (prim. *prāk, vrāk, būk*).⁷⁴

Ribniškega $k < g$, mislim, da ni mogoče smatrati za kasnejšo analogično vzpostavitev, to se pravi, da bi inovacija $g > x$ zajela tudi rb. dialekt (*bōg > *būx*), nato ko ta zakon ne bi več veljal, pa bi zaradi prevelike razlike s cas. obl. (**bux : bogā*) bil zopet prevzet tudi pred pavzo g (**būg* po *bogā*), oziroma, ker g pred pavzo ne bi bil izgovorljiv, takoj ali vsaj zelo kmalu k (*būk*). Oblika *Boch* iz Ortn. pris. in živa oblika *pōx* »poleg« bi tako izvajanje sicer podpirali, toda v Ortn. pris. najdemo tudi *dl* in *o < u* (*nemo* »njemu«), kar bi kazalo na gorenjski vpliv, razen oblike *pōx* (ali *pox*) pa se je rabila, ali se mogoče v okolici še rabi, tudi oblika *pōuk*,⁷⁵ ki jasno kaže na prehod $g > k$ (razen kolikor bi bil *i* poznoreduciran *pōuk < polgi < polgy*). /Glas/ x v *pox* zelo lahko nastane, zlasti ker je najobičajnejša zveza (vsaj v Rb.) *pox tjābe*, kjer se *kt* asimilira v *xt*, lahko pa je x tudi direktno pod vplivom predloga $x < k$.

Pri tem je treba upoštevati tudi dejstvo, da nimamo nikoli analogičnih izravnjav s x po nom. sg. masc., pač pa s k : *bəzək* gen. *bəskā* kakor pri b s p *jāstrop — jāstropa*); prim. še *suōdrak — suōdraka* iz **sograd* po metatezi (prim. na Igu *sodrah* (-*x*) po Plet.) in še *mūsək — mūska* »mozek«. Tudi v stalnih zvezah, kjer je vpliv analogije manj verjeten, imamo k , prim.: *buknjādaĭ* (*bog ne dāĭ*, po akcentskem tipu *ženā*), *boklūōnaĭ* (*bog lon daĭ*) in podobno.*

SUMMARY

The vowel system of the Ribnica dialect consists of 6 monophthongs and 5 diphthongs: *i* is a high front vowel (nom. pl. *kostī*, gen. pl. *kostī*, *ymīn* 'manj', *simīn*, *kūxina*), *u* is a high back vowel (*ūš*, *lūč*, *krūx*, *učēnik*, *jābuk*), *e* is indifferent when long, more open when short (*jēĭs* 'jez', *gnējzdu*, *ərmēn*, *mesū*, *jāčmen*), similarly, *o* is narrow when long, more open when short (*sōnce* — the only word with *ō*, disregarding a few analogical examples, *ōsa*, *sōdu*, *kovāč*, *jāstrop*), *a* is somewhat darker than the usual Slovene *a*, i. e. it is articulated more to the back (*vās*, *krāva*, *brāt*, *matika*); *ə* is always short (*dənəs*, *nāpək*); on the other hand, the diphthongs can only be long: *je* (*piēt*, *riép*; before *r*, the first element is the more prominent: *večier*), *uo* (*nā rjōko*, *kuōža*), *āĭ* (*rāĭva*, *zvāĭzda* — the *ā* is fronted and higher than the monophthongal *a*, and the *ĭ* of the diphthong is longer than the *ĭ* of the sequence *aĭ*; thus there are minimal pairs like *pāĭn* 'panj' vs. *pāĭn* gen. pl. 'pen').

The consonant system: *v y m n l r j b p d t g k f z s ž š x c č*. The distribution of *y* differs from that of the allophonic standard Slovene *y* only inasmuch as the Ribnica dialect has exclusively *y < v̄b* (or *v̄b + v-*) before vowels (*ūĭgra*, *ūĭjno* 'vanjo', *ūās < v̄b v̄b̄v*) and uses *y* prevocally also in all the forms of the verb *ūĭčcat* 'večati' (probably due to onomatopoeia) and in the interjection *ūĭč*, used to halt draft livestock. There is also a word-initial *ūĭ-* (not *vi-*, as Ramovš has it) developed from *ū-* < *u-*, but it has been attested as exclusive only in four words (*ūĭckayka*, < **ūĭckayka*, *ūĭckat*, *ūĭc* 'ujec', *ūĭna* 'ujna'), other such words either have an optional

⁷³ Ramovš omeji prehod $g > k$ le na srednje in vzhodno Štajersko, prim. HG II, 234, in predvsem predavanje 8. XII. 1950.

⁷⁴ Škrabec transkribira izglasni g vedno s k , nikoli s x (h), in navaja to za dolenske oblike.

⁷⁵ Navaja jo Ramovš, HG II, 201, po Škrabcu.

* Za tisk pripravil J. Toporišič, iz rokopisa pretipkala S. Horvat. Delo je nastalo l. 1952.

(less, equally, or more frequent) variant with *u-* (e. g. *ušš/ūšš*, *ūx* and *uix* 'v uho' with *ou-* > *u-*, *ūd/uid*) or they have only *u-* (e. g. *ūra*, *ūta*). — The alternation of voice is the same as in standard Slovene, except that the word-final consonant has sometimes been perceived as a voiceless media, esp. in the gen. pl. *nūg*. — The modern vowel reduction usually stopped at the schwa stage, therefore geminated consonants are rare except at word boundary, e. g. in prepositional phrases like *ottjābe*. There are two types of spirantal nasals: *lanskə* vs. *klamfa*. — It is often difficult to discriminate between a syllabic sonorant and *ə* + sonorant, but *r* is always preceded by *ə*, *ər* being a diphthong because it admits the opposition circumflex/acute, while *ə* can only bear the circumflex accent.

The historical part

Vowels. (1) Long *ə* > *a* (*dān*), short *ə* has been preserved (*pəšs*). Irregularities: *lugāt*; *loxkū* (the intermediate stage was perhaps *a*, cf. *moline* < *maline*); *vziámem* 'vzamem' by analogy with the infinitive. *r* > *ər*; *l* > *oŷ* (if unaccented, > *u*). — (2) *o*, *e* > *uo*, *je*: *puót*, *rjěsa*. There are several analogies, e. g. *gūs* (cf. *kūst kosti* and *gosi*), *omūžlā* (cf. *položim polūžlā* and *omožim*). — (3) *ě* > *ai*, after palatals *eĭ*, e. g. supine *jěist* (vs. the infinitive *ist* < *jəst*); *kějdan*. *Č(r)ějšne* (beside *č(r)ājšne*) is most likely a borrowing from the neighboring dialects; *istje* has *i* < *jě* due to the fact that the oxytonal accent was retained for a long time. The merging of the reflexes of *ě* with those of the etymological *e*: *vjāža* 'veža', *xrěn xriána/xriéna*, *kriásat* 'kresati' etc. *Vjěčān* 'večni' was influenced by church pronunciation. Before *r*, all front vowels are represented by the same reflex: *večier*, *pięrje*, *viera*, *miera*. In *ědułā*, *ěu* was shortended and *ě* labiovelarized. *Cōu* is from *cāiŷ* (still occasionally heard; < **cēlŷ*), which was enclitically shortened (i. e. deaccented) and later, after losing *i* (**caŷ* > *coŷ* as a product of assimilation), reaccented. The *ai* from long accented *ě* has often been taken over into unaccented syllables (*baižim*, *trajbūxa*), where it is no longer discriminated from *a* + *i*. — (4) The evolution of *o* and *e* depended on the accent: *ō* (> *o*) > *u* (*nūč*, *xūblakə zgoni* 'k oblaku, tj. pred nevihto, zvoní'); the same reflex, only tonemically different, is for the early lengthened *ō*: *nūg*, *lūnc* (used beside the younger variant *loncū*), *mūi* 'moj' (functioning also as the stem of the oblique cases), *kādú* etc. If lengthened later, *ō* changed to *uó* (e. g. *duóbər*) except in the word-final syllable and in monosyllabic words, where it remained short and shared the evolution of the unaccented *o*. Under secondary stress, *o* developed through intermediate stages into *ó* (type *nóga*). Unlike *o*, the vowel *e* is represented by two reflexes only: by *je* (< *ě* (*ě*)) and *ě*: *šjěst*, *rjěbra*, *vremjěna*, *sjědam*) and by *ja* (< secondarily stressed *e*: *žjána*; only **jjá* was assimilated, e. g. *jálen*; if *j* followed, however, we have *mějja* (also *mjája*), *brějja* etc.). In some words, *a* appears without the preceding *i*: *náčam*, *nāšu*; *čəbelnák*, *sərnák/sərnják*. The words *šéga*, *nobēdan*, *nobēna* have the indifferent *e*, the last two almost a narrow one. — (5) *u* > *ū* > *u* or, word-initially, (also) *ui*. The *ū*-stage, still existent in some neighboring dialects, must have been attained quite early, because the *u* which derives from *ō* was not involved in the process. — (6) Long accented *i* has remained unchanged: *vīnu*, *kri* < *kry*, etc. Iterative verbs such as *zəčějnat* have an analogical *e*. *Pjálān*, *pělájna* is evidently a formation with the suffix *-énŷ*, contrary to Ramovš's explanation. — (7) Long accented *a* has also remained unchanged, except when preceded by *l* or *n*: here it changed to a low open *ā* which later merged with the etymological *e* under secondary stress, e. g. *lublāna* > **lublāna* > *əlbljāna*. The same change occurs after *r*, but irregularly: *mrjāmor* vs. *brāna*. In examples like *zjāsłon* the prefix received stress only after the unstressed *a* (*za-*) had clanged to *e* (*ze-*). — (8) Unaccented and short accented vowels: *a* > *ā* after a palatal consonant only in the suffixes *-jan* and *-jak* (e. g. *slāmnek*) and in some isolated cases (e. g. *kě* 'tja'). In prepositions and prefixes *a* changed to *e* (cf. *zjāsłon* above) and then, if unstressed, recently to *ə*: *zəčēt*, *nət hīšo*; but the etymological *e* in such cases has not been reduced (*prebūdu*), except in *čez/čəz*, where *ə* is optional. Labiovelarization of a sometimes occurred in the vicinity of a labial or a velar: *molīne*, *tokū*. Word-final *-o*, *-ō* in nom./acc. sg. neut. changed to *-u* (*sālu*, *səknū* etc.) and this *-u* was reduced to zero in *jābuk/jābuku* (for morphological reasons) and in *ŷih me piš* 'v uho me piši'; in nonfinal position, *ō* and *o* have usually remained unchanged (*otrōk*), *akanje* being rare (*srūbat*) and typical

in the posttonic syllable which is followed by a syllable containing *a*, e. g. *pûraka* 'poroka' (the stress from prepositional phrases). The modern vowel reduction (to *a* or zero) involves *i*, *u* and *ê* (*nêč*, *vəsôk*, *jázak*; *kôp* (but *krûx* — the influence of church pronunciation), *xadû*, *trájûx*; *ôrax*), rarely *a* or *o* (*žendâr*, *unjêmâr*; *gəspá*, *bəl* 'bolj', *pərtə* 'proti'); its extent varies even with the same speaker: *əlpû/lpû/ləpû*.

Consonants. (1) *la* > *la* (before 16th c.); *-VIC/#* (except when *C* = *j*) > *-VjC/#* (in short final syllables *-al* > *-ou*, *-il* *-él* *-əl* *-ul* > *-u*: *kôstou/koštôu*, *pûstu*, *skrû*, *vidu*, *tû* 'hotel' (but *sêu* < *sêl* by analogy with *prêu*; the etymological *e* or *ç* in *-él*/*-el* resist assimilation), *misu* < *myslû*, *šû* *çû*): the absence of **nû* < *nov*, **stû* < *stol*, **prû* < *prav* shows that the development was *-il*/*-él* > *-əu* > *-u* rather than *-əu* > *-ou* > *-u*; rare examples like *skâunat* (almost obsolete) 'skalnat' and *táu* show that *-l* in the genitive plural of substantives in *-la*/*-lo* and in their derivatives is a relatively recent analogy. Unaccented *î* > *u*, accented *î* > *ou*. — *l* > *l*, with some (mostly analogical) deviations, like the typically Ribnica variant *pərbôušək* 'priboljšek', which is losing ground to the regular *pərbûšək*. The *lvj* group may be considered entirely assimilated, i. e. *lvj* > *l* > *l* (*zjéle*), provided that *î* in *vesjálje*, *pojálje* is not the old *j* but part of the diphthong *je* < *e* (**veselé*). No assimilation occurred in the instr. sg. *sə soljuó* (and, correspondingly, *dlanjuó*). — (2) *r*' > *r/rj*; the loss of *r* in *črê/žrê*, inasmuch as it occurs at all, is of a recent date, it is mostly explainable by dissimilation, and it is not connected with the "identical" phenomenon in the Upper Carniolan and many Lower Carniolan dialects. There are other dissimilatory losses of *r*, e. g. *kat* < *krat* (cf. *trikrat*, then generalized), and there are several other kinds of its dissimilation, e. g. *ladjêrka* < *radirka*, *kanalček*, *rezəntêr/dezəntêr* < *dezert*. — (3) *n* > *m* before labials; *-mŋn* > *-mn* (exceptions are *sednájst*, *osnájst*, where *osmŋájst/osəmnájst* etc. was made disyllabic to match the numerals 11–13, 15–16: *anájst*...); intrusive *n*, e. g. *žijkrôfə* < *žlikrofi*; stem-lengthening *-n*:- type *naŋglna* 'nageljna'. — The original *ú* as well as *û* from *nuj* changed to *jû* before vowels (anticipation of the palatal element), whereupon *û* was hardened (*kôjŋ*); in the other positions the result is *n* (*lûkna*). There is an exception to the *Vû* > *Vjŋ* rule: in the *-Vúá* group the accented *á* assimilated to the preceding *ú* (*â*) and prevented the anticipation of the palatal element of *ú*, e. g. *učenják* (apparent exceptions, like *sajn(i)álu* instead of *sanjálu*, are all explainable by analogy, cf. *sájne*). — (4) *v* — *u* (see above in the synchronic section); *von* > *zgûn*; assimilations: *voz* > *ûs*, *v vodo* > *ûdo* etc. (also *grmovje* > *grmûje*, where the sequence is reverse), *prâm* < *prâum*, *bərba* < *vərba*; dissimilation: *lájverca* 'veverica'; metathesis: *pôyna* < *ponva*; loss of *v* (often analogically reintroduced): *ob(v)jézat*; instr. pl. *stovarumí* is best explained phonetically. — Loss of *j*: the example which is typical of the Ribnica dialect is *grenskô* < *grajanski*; intrusive *j* is frequent (*plájšč*), but it does not appear before vowels (*rúxa*). — (5) Other consonants: *pt* > *wt* > *t* in tautosyllabic positions only (*tđč* vs. *droptina*) and *pš* > *uš* (*ušenica*); the retention of *prêz* in idioms (*preskərbə* 'brez skrbi'); epenthetical *b* and *d* (*kambra*, *zdravən*); differentiation of secondary *tl dl* (*kikla*, *kāngla*); *kC* > *hC* (*lêxtrika* 'elektrika') is merely sporadic, totally generalized only in the case of the preposition *k*; *ščC* > *ščV* (*lájšnək*) vs. *ščV* (*pərgišče*); only *dožû* 'dežja'; *c*, *z* as the result of the second palatalization are strictly preserved in the imperatives type *recə*, *vəʔzə*, in gen. sg. masc. adj. (type *drúzga* as opposed to *drûgmə/drûzmə* as opposed to *nagəx*), and in the same substantival forms as in standard Slovene (*otrôcə*); sporadically *sk* > *šk*; *s*, *z* > *š*, *ž* before *ú*, *l* (today, analogically, again > *s*, *z*); *s* — *š* *š* — *š* (*šûša* 'suša'); a few other peculiarities, esp. word-finally.

K ZAČETKOM SLOVENSKEGA SLOVAROPISJA

Začetek slovenskega slovaropisja so doslej izrecno ali implicitno postavljali v naslednje točke: 1592 (Megiser), 1584 (Dalmatin, Bohorič), 1580 (Bohorič), 1578 (Dalmatin), 1566 (Krelj), 1550 (Trubar), 1515 (Pavel Oberstain), konec 15. stol. (Tomaž Prelokar), sreda 15. stol. oz. 1415 (Benedikt Rinij oz. Nikola Rokabonela), ok. 1440 (glose v Stiškem rokopisu). Utemeljeno je to zadnje.

The following points in history have been explicitly or implicitly stated to mark the beginning of Slovene lexicography: 1592 (Megiser), 1584 (Dalmatin, Bohorič), 1580 (Bohorič), 1578 (Dalmatin), 1566 (Krelj), 1550 (Trubar), 1515 (Paulus de Oberstain), the end of the 15th century (Thomas de Cilia), 1415 or mid-15th c. (Benedictus Rinius or Nicolò Roccabonella), approx. 1440 (MSS of Stična). This article argues that the interlinear and marginal glosses, and particularly the rudimentary "glossary", contained in the MS of Stična deserve the right of primacy (the recent claim that some of the terms (phytonyms) in Rinius' Codex are Slovene rather than Croatian (Cakavian) cannot be sufficiently vindicated).

0 V tem, kje/kdaj/kaj je začetek slovenskega slovaropisja, si slovaroslovci niso edini. To needinost povzročajo med drugim neenaki pogledi na to, koliko posebnih, slovarskorazločevalnih značilnosti mora kako besedilo imeti, da se upravičeno šteje za slovar. Za dobo tiskane slovenske besede je mogoče najti vsaj petero (morda šestero, gl. § 3 o Brezniku) letnic, razglašanih za rojstni datum našega slovarstva. Nekaj literarnih in kulturnih zgodovinarjev in jezikoslovcev pa je dejansko pomikalo začetek slovenskega slovaropisja v dobo pred 1550, ne da bi prav videli tudi slovarskozgodovinske implikacije tega, kar in o čemer so govorili bolj samo s slovstveno-, jezikovno- in (splošno)kulturno-zgodovinskega vidika. Gre torej za izjave, ki so nastale in ostale zunaj slovaroslovske zavesti, čeprav uporabljajo izraze *slovar(ček)*, *Wörterbuch*, *glosarij* ipd. Vrh tega se te izjave, razen ene, nanašajo na dela, katerih slovenskost ali pa celo sam obstoj nista dokazana. Izrecna in zavestna trditev, da sega slovensko slovaropisje v predprotestantski čas, je — kolikor vem — šele iz naj-novejšega časa (Gjurin 1984: 190, op. 11).

1 Stabej je najprej (1963/64: 68) pisal, da »oba Dalmatinova registra l. 1578 in 1584 ter Bohoričeva slovnica l. 1584 niso pravi slovarji« in je torej prvi Megiserjev (1592a; njegov naslov bi lahko prevedli kot »Slovar štirih jezikov, namreč nemškega, latinskega, ilirskega (ki se v domači govorici imenuje slovenski) in italijanskega«). Ta slovar je razglasil za začetni mejnik slovenskega slovaropisja vsaj že Cigale v prvem podrobnejšem zgodovinskem pregledu slovenskih slovarjev, to je v (nemškem) Uvodu svojega Nemško-slovenskega slovarja (1860: III): »Pričujoči [tj. Cigaleto] slovar... ni prvi izdelek slovenske leksikografije, saj ima ta svoje začetke v drugi polovici 16. stoletja. Že 1592 je namreč izšel v Gradcu Dictionarium IV linguarum..., kateremu neki Megiserjev spoštovalec v latinskih verzih pač po pravici priznava čast prvega tolmača linguae illuricae«. Dalmatinovih in Bohoričevih slovarjev Cigale niti omenja ne, gotovo zato ne, ker niso izšli kot samostojne knjige (Dalmatin 1578:

180^v—181^v; Dalmatin 1584: Cc 3^v—Dd iij^v; Bohorič 1584: 48—63, 114—117 [= 114—116], 128—134, 147—151). Kot morebitno samostojen tisk se danes sicer vodi Bohoričeva *Nomenclatura trium linguarum* (»Imenje treh jezikov, latinskega, nemškega in slovenskega«); ta se omenja v šolskih listinah iz let 1583 in 1584 (Kidrič 1924b: 128—9) in naj bi jo bil natisnil Janž Mandelc okoli 1580 (Berčič 1968: 214, 1984: 35) oz. »1578?« (Logar 1933: 40 po Simoniču 1903—5: 96) oz. »ne pred l. 1575 in ne po 3. aprilu 1582 (ozir. 1. pol. 1580)« (Kidrič 1924b: 129). Toda za Imenje Cigale ni mogel vedeti (gl. tu § 2); prav tako ne za znotrajknjižni Kreljev latinsko-slovenski slovarček (Krelj 1566: A 3^r): Otročjo biblijo je sicer delno opisal — vatikanski izvod — Kopitar (1840: 46—8), a slovarčka v tem opisu ne omenja, in šele Kidrič (1924a: 122) ga je po »Jopsonovem« prepisu primerka v Britanskem muzeju lahko registriral in objavil slovenske ustreznice.¹

2 Kakor je Cigale lahko vedel za Otročjo biblijo, ne pa za slovarček v njej, podobno je lahko vedel za Bohoričev *Elementale Labacense* (»Ljubljansko začetnico«), ne pa za Imenje treh jezikov. Lukanova (1978: 208, op. 7) izjavi »Die ‚Nomenclatur‘ hat als erster Valentin Vodnik erwähnt in seiner: Geschichte . . . 1809« je nenatančna, ker enači Nomenklaturu z *Elementalom*, o katerem je Kidrič (1924b: 129—30) pisal: »Opozoril je znanstvenike prvi na *Elementale* menda Vodnik v *Gesch. des Herzogthums Krain 1809*, 45; zgodilo se je to nedvomno na osnovi šolskega reda iz l. 1584., ki ga je imel Linhart in ga daroval 13. julija 1795 licejki. Od takrat sponirajo knjigo npr.: Šafařík I, 48; Dimitz III, 192; Glaser I, 115; Ahn, *Mannels deutsche Druckwerke*, MMVK 1906, 4; Simonič I, 96; Ilešić, O pouku 6; Gruden, *Zgodovina* 669; Grafenauer, *Kratka zgodovina* (2. izd. 63); itd.« *Nomenclature* pa Vodnik ne omenja, in celo za *Elementale* navaja napačno ime: »Manlius . . . druckte auch Windische Bücher mit Lateinischen Schriften. Unter andern wurde . . . ein *Elementare Labacense* lateinisch, deutsch und windisch heraus gegeben« (Vodnik 1809: 45); enako je seveda v ponatisih z novimi samo naslovnimi stranmi (Vodnik 1812, 1817, 1820), pa tudi v »razširjeni« (Gspan 1956: 413, 1960: 98—9) Richterjevi priredbi (tj. Vodnik 1825) so spremenjene² šele strani od 47. naprej. Druga v Kidričevem odlomku navedena dela so izšla šele po Cigaletovem slovarju; pa tudi v njih se *cum nomenclatura* iz naslova velikokrat izpušča. Čop je sicer, pač že l. 1831, v gradivu, poslanem Šafaříku, s *sic* opozoril, da je pravilno *Elementale*, ter jasneje navedel prvotni vir in tudi značaj knjige, vendar ne v smislu njene slovarskosti.³ Registriranje nomenklature — in Bohoričevega avtorstva — je.

¹ S pomoto *Defhela* namesto *Deshela*. V Stabejevih (1967: 184, 1968: 127) prepisih s tudi latinskimi iztočnicami je ta pomota odpravljena, so pa tri nove: namesto *Semla*, *Ara* in *Vila* je prav *Semlia*, *Arx*, *Villa*.

² V glavnem res z dodatki, kot pravi Gspan; so pa tudi redukcije, npr. zadnje povedi poglavja E. 1.

³ »*Elementale* (sic) *Labacense trium linguarum*, lat. germ. et sclavon. (vor 1584). Laibach, gedr. bei Johann Manlius. Dieses Elementarbuch wurde, nebst dem in Truber's Abecedarium 1550 abgedruckten Catechismus von Brentius, in der untersten Classe der Schule zu Laibach gebraucht. (Landschaft-Schul-Instruction und Ordnung 1584. Hs.) Ges. des Hzgth. Krain. Wien, 1825. 8°. S. 45« (Šafařík 1864: 48, v poglavju »Orthoëpie; ABC- oder Namenbüchlein«). V Čopovem času so abecedniki (Namenbüchlein) vsebovali tudi dvojezične sezname besed, navadno pisane negeselsko linearno (npr. Metelko 1834: 18—25), vendar to ne zadostuje za morebitno domnevo, da bi bil Čop predpostavljial kako samoumevno slovarskost Ljubljanske začetnice.

kot kaže, Dimičeva zasluga.⁴ Prvi (?), ki je za Dimitzem spet navedel polni naslov, je bil Radics (1879: 20), skliceval pa se ni na Dimitza, ampak na »[r]okopis Linhartov v deželnem muzeju ljubljanskem«. Kljub temu avtorjema je večina Kidričevih navedencev vztrajala pri Čopovem, okrnjenem naslovu (Glaser 1894: 113; Simonič 1903—5: 96; Grafenauer 1920: 63, pa tudi 1917: 45; poleg teh npr. še Levstik 1881: 775); Gruden (1914: 669) omenja »kratko navodilo za osnovni pouk latinskega, nemškega in slovenskega jezika« brez slehernega naslova; polni naslov pa imata le Ahn (1906: 4, potem ko je sprva (1897: 5) tudi on navajal Čopovo različico) in Ilesič (1902, vendar ne na str. 6 (in 83), ampak na str. 87).⁵

Ni preveč verjetno, da je Bohoričevo Imenje samostojen tisk. Da gre verjetneje za dodatek ali privezek k Začetnici, kaže že ubeseditveni način protestantskih omemb tega dela, zlasti tretja omemba v šolskem redu, sprejetem 15. feb. 1584: »Buecher pro hac prima Classe. 1. Elementale Labacense cum annexa Nomenclatura trium linguarum« (cit. po Schmidtu 1952: 213). Vendar je Kidrič že v prikazu Bohoriča za Slovenski biografski leksikon precej razločno govoril o dveh knjigah: »Ok. 1580 je priredil . . . 2 šolski knjigi za 1. razr.: začetnico . . . in pa latinsko-nemško-slovenski slovarček . . . V eni izmed teh knjig je objavil morda pesem . . .« (Kidrič 1925: 50).⁶ Ali je morda zato Stabej na

⁴ »Bohoritsch verfasste übrigens auch ein ‚Elementale Labacense cum nomenclatura trium linguarum‘ (deutsch [torej nemščina na prvem mestu!], lateinisch und slovenisch) als Lehrbuch für die erste Klasse der landschaftlichen Schule« (Dimitz 1875b: 182, ne 192, kjer se, navajajoč Mandelčeve tiske, sklicuje na 182; na 176 ima, obnavljajoč šolski red, še »Elementale Labacense des Pochoritsch cum nomenclatura trium linguarum latina germanica et sclavonica«, torej z navedbo jezikov v latinščini in v običajnem zaporedju).

⁵ Glaser in Ahn (1897) sta prepisala celo Čopov *sic*, s čimer je Glaser nehote pomagal razkriti, da tudi Ilesič ni (dovolj pozorno) pogledal ne v Šafařka ne v Vodnika, saj sicer ne bi bil pisal: »Glaser . . . je besedi ‚Elementale‘ pristavil klicaj, gotovo misleč, naj bi se glasilo ‚Elementare‘« (Ilesič 1902: 6). — Zanimivo je, da navaja Glaser okrnjeni naslov Bohoričevega učbenika kljub temu, da se pri tem sklicuje na Fekonjo (1886: 107), ki navaja polnega, Fekonja pa polnega kljub temu, da se pri tem sklicuje na Levstika (1881: 775), ki navaja okrnjenega.

⁶ Vsekakor je moralo biti Imenje treh jezikov zelo drobna knjižica, precej tanjša od vseh drugih Mandelčevih slovenskih tiskov, če ne upoštevamo fragmentarne Otročje table in poskusnega lista za Dalmatinovo biblijo. Kot vemo iz šolskega reda, so si morali učenci v četrti dekuriji prvega razreda iz »seznama stvari«, kakršen je bil Bohoričev (Gjurin 1984: 189, op. 10), vsak dan zapomniti tri ali štiri besede. Za Imenje se predvideva velikost dvanajsterke (Berčič 1968: 214, 1984: 35) oz. male osmerke (Kidrič 1924b: 128: »Adolf Robida . . . mi je javil . . . da je kot osmošolec l. 1900 videl Bohoričev Elementale (zelo tanka knjižica v obliki male 8°) pri ljubljanskem antikvarju Fischerju, ki ga je prodal na Nizozemsko«). Recimo, da je bil slovarček trostolpčen in da je bilo na vsaki strani samo 10 vrstic, tj. gesel, čeprav jih je bilo gotovo več, prav lahko okoli 20. Že samo 4 listi (80 besed) bi zadostovali za cel mesec ali vsaj tri tedne pouka; ni pa pravega razloga za domnevo, da je bil slovarček veliko večji, kot je bilo nujno potrebno. Seveda lahko le ugibamo, ali je bila »zelo tanka knjižica«, ki jo je videl Robida, slovarček, začetnica, oboje skupaj, ali kaka čisto druga knjiga.

Tu dodajmo, da se je morda tudi Bohoričevemu podobni (konkurenčni) »Frischlinov Elementale z Nomenclaturo v šestih jezikih vendarle natisnil . . .«, ko je bil Frischlin med 24. avgustom in 29. novembrom 1583 6 tednov v Benetkah, ali pozneje pred 15. februarjem 1584« (Kidrič 1924c: 134); ker pa omenja to delo le Frischlin sam v svojih predlogih za novo šolsko naredbo (Elze 1897: 535; Kidrič 1924c: 134), je šlo bržkone samo za načrt, pozneje pod imenom Nomenclator trilinguis (Frankfurt, 1586) uresničen (Kidrič 1926: 191; Slodnjak 1976: 28) — po številu jezikov sicer zmanjšan na latinščino, grščino in nemščino, po obsegu gesel pa verjetno povečan.

istem mestu, kjer je zanikal slovarskost obeh Registrov in seznamov v Zimskih uricah, hkrati opozoril, da pa »ne smemo prezreti, da je res prvi slovenski slovarček napisal in izdal okrog l. 1580 za potrebe stanovske šole v Ljubljani Adam Bohorič, t. j. Elementale Labacense cum Nomenclatura trium linguarum«? Nujna taka razlaga ni, saj se iz navedka vidi, da je Stabej štel začetnico in slovarček za eno samo knjigo (čeprav sestojajo iz dveh enot, kakor se to sploh običajno pojmuje, npr. Rupel 1956: 247). Mogoče mu je bilo bolj kot utelesitev v obliki samostojne knjige pomembno neko drugo merilo: odsotnost besedila, na katero se seznam besed nanaša. Pravi slovar bi mu bil tedaj le tak, ki jemlje iztočnice neposredno iz jezika. Za oba Registra pa je mogoče dokazati — npr. z oblikami, v katerih so navedene iztočnice, in s pomeni njihovih ustreznic — neposredno odvisnost od besedila Dalmatinovega svetega pisma oz. pentatevha, s tem pa tudi glosarijsko naravo Registrov (Gjurin 1984: 200—4, 208). Pri seznamih v Bohoričevi slovnici bi bila Stabeja lahko motila njihova slovničnopolnopravna vloga; slovarska vloga je pri njih res šele drugotna. Sicer je Stabej tudi glede Imenja o slovarskorazločevalnih značilnostih lahko le ugibal, toda toliko je bilo le jasno, da za navaden glosarij ne more iti; ostal pa je seveda pridržek, da se noben izvod Imenja doslej ni našel — in to je v Stabejevih očeh prineslo dejansko prvenstvo Megiserju.

3 »Slovenska l.[eksikografija] počinje 1578, kada je Jurij Dalmatin dodao ‚Pentateuhu‘ poseban Registar« (Suhadolnik 1962: 511).⁷ Na podobnem stališču je morda stal že Breznik: »Prve zbirke našega besednega zaklada obsegata Dalmatinov register in Bohoričeva slovnica« (Breznik 1926: 110); vendar je treba opozoriti, da je z besedo *slovar* poimenoval šele Megiserjevo knjigo (1592a) in da je zapisal *register* v ednini in brez letnice. Tudi Stabej je v poznejši fazi (1967: 185) pripoznal Register 1578 za »sicer neznatni prvi slovenski slovarček« (podobno 1968: 129); glede prvih zametkov slovenskega slovaropisja sploh pa je postal Stabej še precej bolj radikalen (gl. tu § 5), čeprav je za Novakom (1970: 171) za prvega leksikografa naposled (1971: 144) razglasil Bohoriča, in sicer zaradi »prvega slovensko-latinsko-nemškega slovarčka« v njegovi slovnici in zaradi registra v Dalmatinovi bibliji (medtem ko Imenja v tej zvezi ne omenja). — Pri Stankiewiczzu (1984: 103, 84) je prišlo do pomešanja

⁷ Pri tem pa vidi Suhadolnik pravega ustanovitelja te iste leksikografije šele v Matiji Kastelcu (?).

⁸ To zavajanje je zakrivil Kidrič, ko je uporabil izraz *beseda* namesto *geslo* (ali *iztočnica/ustreznica*, ali *slovenska beseda*): »Kreljev latinsko-slovenski slovarček v Otrozhji Bibliji je namreč tako kratek (24 besed), da za prepariranje latinskih tekstov praktično ne more priti v poštev« (Kidrič 1924c: 134); »Prvi literarni poskus za slovarsko uporabo slovenščine v zvezi z latinščino je .. iz 1566, a obsega le 24 besed« (Kidrič 1929: 73, 1938: 77). Lukan je zgolj eden v vrsti ponavljalcev za Kidričem: »lat.-slov. slovarček[,] obstoječ iz 24 besedi« (Logar 1932: 566); »ein erster kurzes lateinisch-slovenisches Verzeichnis von 24 Wörtern« (Stabej 1968: 127; tudi v »Otrozhia Biblia .. ima samó v slovenskem delu že prvi kratek latinsko-slovenski seznam 24 besed« (Stabej 1967: 184) se zveza *samó v slovenskem delu* ne nanaša na slovarček, temveč na celo Otrožjo biblijo); »ob malem abecedniku slovarček (24 besed)« (Rajhman 1982: 184).

⁹ Predgovor, iz katerega je ta prevedeni navedek (Läg Reid 1967: IX), je datiran z jesenjo 1966; v njem se Läg Reidova zahvaljuje Stabeju, da je »soprebral korekture

obeh Registrov: Registru, ki »zaznamuje začetek slovenske leksikografije«, je pripisana letnica 1578, drugo pa kaže, da je pravzaprav mišljen Register 1584.

4 Četrto stališče najdemo že vsaj pri Kidriču, v nedvoumni ubeseditvi pa npr. v Lukanovem zgodovinskem orisu slovenskih slovarjev (1978: 195): čarovno prvi slovaropisni nastavek, ki da je sicer ostal brez pomena, je latinsko-slovenski seznam v Kreljevi Otročji bibliji 1566. Čeprav je to stališče ustrežnejše od prvih treh, je še zmeraj preveč zadržano izraženo. Kakor sem že drugje menil (Gjurin 1984: 189, op. 10), so Kreljeve Besede (Vocabula) očitno miniaturna, zgoščena nomenclatura rerum; pa tudi v tehničnozapisovalnem smislu stojijo npr. nad Registrom 1578. Ne gre za »nur 24 Worte umfassende . . . Verzeichniss«,⁸ ampak za 48 besed (24 latinskih iztočnic in 24 slovenskih ustreznice), po slovarskih pravilih urejenih v stolpčna gesla (v zadnjem geslu je uporabljen celo uvrščaj). Kidrič jih je upravičeno brez zadrege imenoval »s l o v a r č e k« (Kidrič 1924a: 122, nerazprto v 1924c: 134); za njim tako poleg Logarja in Rajhmana (gl. op. 8) npr. Rupel (1956: 235), ki je v objavi v Protestantskih piscih (Rupel 1966: 305) geselskost tudi jasno ohranil; pri meni naposled izrecno »prvi slovenski tiskani slovarček« (1984: 189, podčrtal zdaj), in sicer v sobesedilu (n. m., op. 9), s katerim se med drugim upiram tezi, da so slovarji »v polnem pomenu besede« šele »Wörterbücher« (Lukan 1978: 194, implicitno).

5 Še bolj v preteklost sta začetno mejnico slovenskega slovaropisja postavila Stabej in Lägroidova: na sam začetek knjižnega izročila, v abecedni seznam lastnih in občnih (pomešano) imen v Trubarjevem Abecedariju 1550 (Trubar 1550b: 7; po naslovu nad podobnim seznamom v Abecedariju 1566 (Trubar 1566: A iij^r) imenujemo take sezname Imena). Lägroidova še ne postavlja abecedne površčenosti Imen (iz 1550, 1555 in 1566), ampak govori o »prvih v skupino urejenih slovenskih besedah, ki jih je bilo mogoče pozneje uvrstiti v slovar.«⁹ Stabej pa ugotavlja, da je Trubar 1550 »napisal v abecednem zaporedju 86 slovenskih besed«,¹⁰ in z močnejšim tiskom pribija: »Ta Trubarjeva ‚Imena‘ moramo imeti za zarodek zapisanega slovenskega besednega zaklada« (Stabej 1967: 183–4); v nemški različici (1968: 127) se izraža še določneje: »za zarodek slovenskih besednih seznamov ali slovarjev« (podčrtal V. G.; kaj natančno je mislil z veznikom *oder*, niti ni bistveno).¹¹

in jim dostavil številna dragocena dopolnila« (str. XIX). Ker je predgovor oštevilčen posebej, je možno, da je imel Stabej v rokah krtačne odtise samo slovarskega dela. Je bilo med njegovimi dostavki tudi opozorilo na Imena v Abecedarijih? Prim. op. 11.

¹⁰ S tem je pravzaprav rečeno preveč, zakaj abecedno površčene so samo vrstice, tj. 25 »gesel«, besede znotraj vrstic pa dosledno samo pri črkah A, B, F, L, R in Z, pogojno še O (če *fh* ne jemljemo kot enotno znamenje s svojim mestom v abecedi, ampak kot dvočrkje iz dveh lastnomestnih črk, kar je vsekakor pravilnejše, prim. Gjurin 1984: 191) in zelo pogojno H (če *y* obravnavamo kot istomestni alograf *i*-ja (*Hyfha* — *hiter*), česar pa po abecedi, kakršno Trubar navaja dve strani prej, ne bi smeli, prim. tudi uvrščenost besede *lefus* pod L, a *yogri* pod Y, se pravi dejstvo, da sta I in Y samostojni črkovni poglavji).

¹¹ Stabej v zvezi s tem Lägroidove ne citira niti v 1967 niti v 1968, čeprav je »bral korekture« (gl. op. 9 zgoraj) in že v starejšem od obeh svojih člankov (1967: 186) v opombi — vneseni morda ob korekturah, ker ni oštevilčena, kot so preostale, temveč ozvezdičena — opozarjal, da je od Lägroidove prirejeni Dikcionarij že izšel. Tudi v mlajši (vsaj po izidu) in obširnejši nemški različici je podobna opomba, spet ozvezdičena, čeprav bi jo bilo mogoče v primeru, da je bila vnesena naknadno, zlahka

5.1 V protestantskih tiskih pred 1566 (pred 1578 pa sploh) je še veliko več »slovaroidnih« odlomkov, le da jih ni nihče opazil. Nebesedna (številčna) gesla so npr. že v obeh prvih Trubarjevih Abecedarijih: *j — 1, ij — 2* itd. do 9 (Trubar 1550b: zadnja stran) oz. do 99 plus vse stotice (*cccc* ima pomotoma ustreznico 40) plus prve štiri tisočice (Trubar 1555). Rimska iztočnica je zmeraj nad arabsko ustreznico. (Prim. tu op. 31.) Kup slovaropisnih zanimivosti je v Registrih: *regišter* pri protestantih pomeni 'seznam, kazalo', in imeni slovarjev v Bibliji in Pentatevhu dobiva poseben zven, če pomislimo na mnogotere druge protestantske knjige in poglavja s tem imenom. Kar po več Registrov je že v zgodnjem Prvem delu novega testamenta (Trubar 1557/58): v Novega testamenta dolgo predgovor je vključen *REGISHTER VSEH SHTVKOV INV VVKOV, KATERI SO VTI SLOVENSKI PREDguori tiga Nouiga Testamenta* (Trubar 1557b: f4^v—g4^r); v Slovenskem kolendarju, ki vselej trpi, se na naslovni strani napovedani »En Regishter, ta pravi, Kuliku ie Bucqui inu Capitolou vfiga S. Pifma, koku fe ufake Bucque Bukouski inu Slouenski imenuio, kratku inu dolgu. Pifsheio« (Trubar 1557a: d^{1r}) nahaja na str. c iii^r do c iii^v pod naslovom *LET A REGISTER PRAVI, KVLIKV IE BVCqui inu Shtukou uti celi Biblij, Vfiga S. Pifma. Inu koku fe ufake Bucque Latinski inu Slouenski imenuio. Inu koku fe kratku inu dolgu pifsheio. Inu kuliku Capitolou ufake Bucque imaiio*; kot posebni odtis iz Prvega dela novega testamenta je izšel *EN REGISHTER, TA KASHE, KEI TY NEDELSKI INV TIH DRUGIH PRASNIkou Euangelij, vtim Nouim Testamentu, fe imaiio iskati inu naiti* (Trubar 1557c). Tudi v poznejših tiskih se Registri kar vrste, zelo znan je zaradi svoje vrednosti za zgodovino slovenske bibliografije in književne zgodovine *Regifter vnd summarifcher Inhalt, aller der Windifchen Bücher, die von Primo Trubero, biß auff diß 1561. Jar in Truck geben feind* (Trubar 1561). Za slovaropisje posebno važen je *EN KRATIK INV POTREIBEN REGISTER zhes lete Buquize, vkaterim ofaki kir hozhe, lahku inu hitru te potreibnishe nauuke more naiti*, tj. stvarno-imensko kazalo k Dalmatinovemu prevodu Ekleziastika (Dalmatin 1575: 229—241); vsebuje med drugim abecedno površčenost (z zanimivimi nedoslednostmi zlasti v primeru besednih zvez), črkovna poglavja, vodilke (pošiljanje — včasih napačno — od gesla h geslu), dvojne iztočnice (blizupomenke, sopomenke ...) in še več takega; prim. tale izbor gesel (»C. pomeini vkaterim Capituli, P. na katerim platu ali Itrani ta nauuk katera izfhesh, ftoij«; opazne so težave z veliko začetnico, ločili, njih stičnostjo ipd.):

ošteviliti, ker je zadnja po vrsti; ta opomba sugerira, da je Stabejev delež pri obrnjenem Megiserju malone na stopnji soavtorstva: »diese Neubearbeitung besorgte Dr. Annelies Lägroid aus Saarbrücken, unter Mitwirkung von Jože Stabéj aus Ljubljana« (Stabej 1968: 134). Glavni in odgovorni urednik Jezika in slovnstva v času, ko je v njem izšel Stabej 1967, je v oceni prispevka Lägroidove k slovenistični vednosti napisal, da je v obrnjenem Megiserju »ves uvod — izvzet je le njegov zadnji del [pač poglavje na str. XVII—XIX] — . . . izvleček iz dosedanje slovenske literature o tem slovarju (tu mislimo na Breznika, Vrtovčevu in zlasti na J. Stabeja); iz članka J. Stabeja so vsi konkretni zgodovinski podatki, kolikor niso bili znani že prej« (Toporišič 1977: 118). Vse to kaže, da je spoznanje o slovaropisni vrednosti Imen v Katekizmih Stabejevo ne le v ostrejši poznejši ubeseditvi, marveč v celoti. (V pričujočem članku mi gre sicer predvsem za tipologijo stališč; dopuščam možnost, da pri katerem od tipov ne navajam avtorja, ki ga je prvi dovolj jasno spravil v javno zavest.)

A.	R.
Aaron C.45.P.197. Almoshen, inu hoku [!] se ima blishni- mu pomagati c.4.p.15.c.7 p.32.c 12.p.48.49.c.14.p.58.c.16.p.64 c.18.p.72.c.32.p.133.c.29.p.122. c.41.p.176.177.	Reue, Nadluge, inu shkushniaue c 2.p8c. 7.p 28.32. [..]
B.	S
Boshia Modruft C.1.p.4.5.6.7, [..] Boshia miloft c.18.p.70 [..] Ena molitou od Boshie milofti, na konzu v Sirahoui Molitui. Blagu Inu Lakomnoft po Blagi. c. 5.p.20.21.c.10.p.42. [..] Bolesni, Bolniki c. 7.p 32 c.30.p 127. [..] Od Brumnih Shen.c. 7.p 30. [..]	Shaloft c 22.p 90. [..] Shene, Ifzhi Brumne inu hude she- ne. Silniki, Ifzhi Tiranni. Sueti, ali fucitouaine c 8 p 35. [..]
D.	T
Dellu ali Dellaine c 7.p 29. [..] Daruui ali Shenkinge c. 20. [..]	Tyranni c 9.p 37. [..] Trouraine, ifzhi Shaloft.
H.	V
Hude Shene c 9.p 36. [..]	Vbushtuu c 10.p 43. [..] Dobra veift c 13.p 56. Vuk, ali kateri hozhe druge vuzhi ti c 39 p 164. Kriui vuk c 15.p 61. Vupaine na Buga c 2.p 10. [..]
L.	Z
Lakomnoft, Iszhi osgorai Blagu.	Zagaine ali Zbiulaine c 2.p 10. [..] Zhlouezhki Leben c 18.p 71.
N	
Neuerni c 7.p 29. [..] Ena molitou super te Neuerne c 36.p 151.	

Prej omenjeni seznam svetopisemskih knjig (Trubar 1557a: c *iiij^r*—c *iiij^v*) pa sicer ni po abecedi, lahko pa ga imamo za slovar kratic (delno pa je tudi latinsko-slovenski slovar), prim. izbrana gesla:

Bucque tiga Stariga Teftamenta.

Kratku pifmu.		Capitoli.
Gen.	Genefis, Te perue bucque Moifefeue.	50.
Exo.	Exodus, Te druge bucque Moifefeue.	40.
1 Reg.	Regum, Te perue bucque tih Kralev.	31
Pfal.	Pfalterium. Tih Pfalmou bucque. Ta Pfaltar.	150

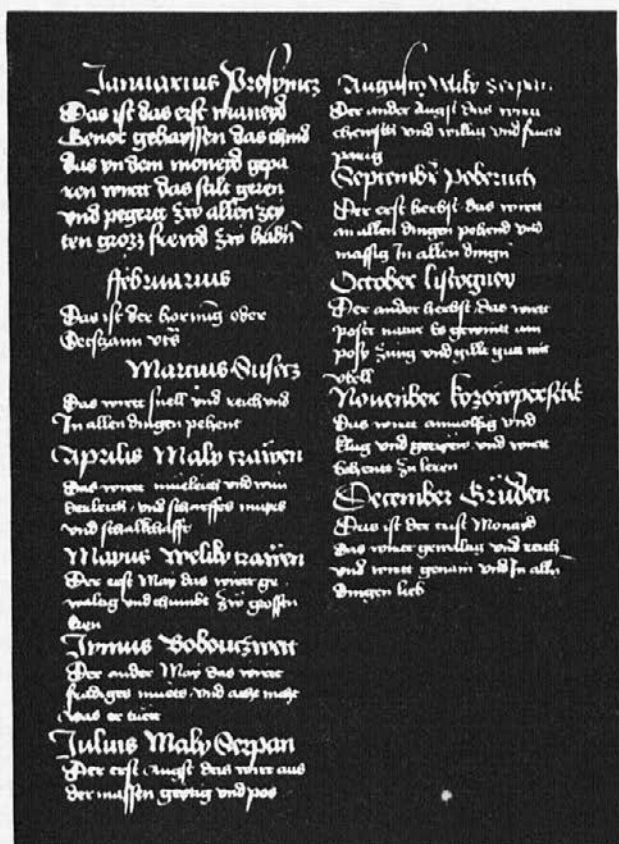
Bucque tiga Nouiga Teftamenta.

Apoc.	Apocalipfis, Refodiue S. Iansha.	22
-------	----------------------------------	----

Ta slovenski koledar (>Windifcher Calender, vnd andere fachen darbey<) ima, kot vsak koledar, še druge slovaroidne prvine (prim. >1 A Nouiga Leita Dan . . 16 b Galla appata . . 31 A Silueftra papesha<), prava dvojezična gesla pa najdemo v njem pri poimenovanjih mesecev, stoječih v vlogi naslova nad vsakim stolpcem imen za dneve:

Proffimiz, Ianuarius. Seczhan, Februarius. Sushez, Martius. Malitraun, Aprilis. Velikitraun, Maius. Rofshenzuit, Iunius. Serpan, Iulius. Kimouiz, Auguftus. Ieffennik, September. Kofopersk, October. Lyftognoi, Nouember. Gruden, December.

Če bi zanemarili dejstvo, da ta gesla niso povezana v samostojno besedilno enoto, bi jih lahko imeli za prvi (?) tiskani slovensko-latinski slovarček, in to devet let starejši od nasprotnosmernih (latinsko-slovenskih) Kreljevih Besed. V rokopisni obliki imamo take vrste »slovarček« celo iz leta 1466 v Škofjeloškem rokopisu, baje spod peresa Martina iz Loke:

Iannarius	Profynicz
ffebruarius	(Setfczann)
Marcius	Sufecz
Aprilis	Malý traŕen
Maýus	Weliky traŕen
Ivnius	Bobouczwelt
Iulius	Maly Serpan
Auguft(us)	Veliký serpan
Septemb(er)	poberuch
October	listognoý
Nouenber	kozowpferchk
December	Gřuden

Razen za 'februar' imamo slehernič latinsko-slovensko geslojčno sopostavitev; ob *ffebruarius* slovenska ustreznica manjka, a je vključena v besedilo tega »poglavja«, in tam stoji v sopomenskem razmerju do n e m š k e »ustreznice«, na kar se doslej ni opozarjalo: *Das ist der hornu(n)g oder Setfczann* (ali *Setftzann*, v nekaterih primerih (npr. še *Marcius/Martius*) se je težko odločiti; tako tudi glede velike začetnice: *Radics* (in Grafenauer) ima npr. *maly serpan* kljub *Martius*, pa *Poberuch in Profynicz*). Večina (književnih) zgodovinarjev — izjema je *Radics* — je navajala samo slovenska imena brez »iztočnic« (in deloma verižno prepisovala napake kot *weliky (serpan)* za *veliký*; *Radics* 1879: 13—4, Glaser 1894: 67, Lénard 1916: 141; vsi ti imajo tudi *k-/Kozo(w)-persthk*; kar ima celo Grafenauer 1917: 25, 1920: 42, prim. *poberuch*); tudi Miklošičeva (1867) razprava je izvirno »geselskost« že po svoji zasnovanosti morala žrtvovati. Vendar je treba (prim. še večjost črk v izrazih za mesece

v primerjavi s preostalim besedilom) Škofjeloškemu rokopisu prisoditi svoje, zaradi starosti pomembno mesto med začetki slovenskega slovaropisja.

6 V poglavju o visokem cesarskem in cerkvenem funkcionarju Tomažu Prelokarju¹² opozarja Simoniti (1979: 152) na »domnevo neugotovljivega izvora«, ¹³ da je Prelokar Maksimilijana I. učil tudi slovenščine; »še več, v starejši nekritični literaturi so se celo navajale trditve, češ da je Tomaž za Maksimilijana napisal celo slovnico in slovar. [...] Prim. Ljubša [1897: 15], ki je kritičen do teh trditvev.« — Mislim, da je spočetnik trditvev o Prelokarjevem slovarništvu Radics (1879: 14–5): »Prvi slovnicař, kateri je sestavil slovensko slovnico in majhen slovensk slovar; je bil, kakor se poroča, koncem XV. veka Berlogar, učitelj cesarju Maksimilijanu I. [...] In, je li nemogoče, da bi se bil Trubar, kateri je studiral na Dunaji, tam seznanil s slovnico in s slovarjem Berlogarjevim, ker ste morebiti obé ti knjigi, sedaj pozabljeni, za Trubarjevih studij v izvirniku ali prepisu med slovenskimi naselniki na Dunaji pótovale iz róke v róko?!«¹⁴ To je šlo nato v bolj ali manj dobesednih prepisih v nekatere lite-

¹² Rojen na celjskem območju pred 1430, umrl kot konstaški škof 1496; obravnavan tudi pod imeni Perlover(i)us, Ferlovver, Ferlower, Perlower, Berlover, Berlower, Bärlower, Prekokar, Prilokar, Berlogar, Thomas (Prelager) de Cilia, Thoman von Cilli ipd. Bil je prvi humanistični učitelj bodočega cesarja Maksimilijana I.

¹³ Najstarejša meni znana izrazitev te domneve je Seidlova (glej tu op. 14). V romanesknem življenjepisu Maksimilijana Modri kralj (Weißkunig) je odlomek »Kako se mladi modri kralj od nekega kmeta nauči slovensko in češko«, naveden npr. pri Simonitiju (n. m.) in po dunajski izdaji iz 1775 pri Ljubši (1897: 14–5); o tem odlomku je pisal tudi že Dimitz (1875a: 3–4), omenjajoč pri tem Bergmannovo delo Erzherzog Max I. (Dunaj 1854) in imenujoč to anekdoto o kmetu, ki je bodočemu cesarju prinašal sadje in se z njim pogovarjal slovensko, »unwahrscheinlich klingende Version«, češ, prej je mogoče, da se je Maksimilijan (naučil) slovensko »von dem Jugendgespielen [Volkart] Auersperg oder von dem Cillier Thomas Prekokar«. Ljubši se je ob upoštevanju Prelokarjevega socialnega izvora zdelo mogoče, da bi bil kmet s sadjem literarno zakrinski Prelokar (Ljubša 1897: 15). Po Simonitiju (1979: 152–3) pa sicer je »mnenje današnjega kritičnega zgodovinarja«, da se je Maksimilijan »kot otrok naučil od poslov in obrtnikov lomiti češko in slovensko«, vendar se zaradi kostumiranosti v Modrem kralju nastopajočih oseb »rajši kar odpovejmo ugibanju, ali bi ali ne bi utegnil biti ta kmet kakor koli v zvezi z našim Tomažem Prelokarjem«; hkrati citira podoben odlomek nekega latinskega Maksimilijanovega življenjepisa, po katerem »da se je mladi princ slovenskega jezika učil 'od nekega šaljivega kmeta in dveh svojih plemenitih dečkov', da pa mu je učitelj ta pouk celo prepovedal«.

¹⁴ Gre najbrž za samovoljno razširitev domneve o Prelokarju kot Maksimilijanovem učitelju slovenščine. Poleg Dimitza (gl. tu op. 13) je Radicsa lahko navdihnil prispevek Johanna Gabriela Seidla z naslovom Thomas von Cilli, eine biographische Skizze (v Steiermärkischen Zeitschrift, neue Folge, achter Jahrgang, II. Heft, Graz 1846, 1–13), na katerega str. 4–5 se sklicuje Ljubša (1897: 14), ko citira: »es klänge nicht unwahrscheinlich, dass unser Thomas als ein geborner Wende den kaiserlichen Schüler zunächst im Wendischen unterrichtet«. V obširni razpravi o Valvazorju je Radics še pisal samo, da se je Maksimilijan »naučil slovenščine in je pozval vrsto Slovencev v svoje obližje«, ne pa tudi tega, da ga je je naučil njegov »učitelj Prekokar« (Radics 1877: 306). Dve leti pozneje pa mu je bil »Berlogarjev zasobni pouk... v slovenščini« že kar »faktum« (Radics 1879: 19, 4–5). Radiceva mestniška vezava (pouk v slovenščini, namesto slovenščine) bi lahko celo prav kazala na Seidla kot vir (Seidl: IM Wendischen), ko ne bi vedeli (Glaser 1898: 420; Peršak 1982: 291), da je Radics sam pisal v nemščini in dajal slovenske članke prevesti (prim. Šumanovo ubeseditev v op. 18); mestnika torej tudi ne smemo razumeti v smislu, da je bila slovenščina učni jezik (metajezik) za druge predmete, kar bi zahtevalo predpostavko, da jo je Maksimilijan obvladal odlično in da je bila usposobljena za tako zahtevne sporočevalne vloge.

rarnozgodovinske knjige in članke. Prvi je povzel Kleinmayr (1881): ».. slovníčar Berlogar, ki je slovnico slovensko in slovensk slovarček sestavil za vporabo .. Maksimilijanu I.« (str. 39), ».. je uže Berlogar, .. koncem petnajstega stoletja, kakor se poroča, sestavil prvo kratko slovnico in slovarček, a berž ko ne je bila nepoznana« (str. 54¹⁵); Kleinmayr je torej iz svojega hotel vedeti samo to, da je bila slovnica kratka, od kod mu to, pa seveda ni povedal, saj niti Radicsevega spisa ni citiral (omenja ga vendarle, ko obravnava (str. 209) Radicsevo dejavnost). — Levstik se v svoji uničujoči kritiki Kleinmayrove Zgodovine pasusov o Berlogarju začuda ni dotaknil, čeprav je na več mestih opozoril na druge napake, ki jih je Kleinmayr prevzel iz istega Radicsevega članka, in je na sploh posvaril, da »se mu je dobro paziti, kdor se koli misli opirati na raziskavanje preneglo vihrajčega g. Petra pl. Radiča« (Levstik 1881: 448). Brezbrižen za to svarilo je bil Glaser (1894: 71—2): »Maksimilijan .. se je .. učil tudi slovenščine. Učitelj mu je bil Berlogar; sestavil je zanj slovenskega jezika slovnico in slovar, ki sta se pa izgubila« — izvzemši tisto o izgubljenosti torej spet čisto po Radicsu, a ga tudi on ni navedel. Tako je lahko Ljubša, ko je — najbrž prvi — javno in avtoritativno poočital, da za domnevo o takšnih Prelokarjevih delih ni nobenih dokazov, uperil očitek zoper Kleinmayra in Glaserja, čeprav je poznal tudi Radicsev članek (saj ga je celo citiral¹⁶): »Nekateri književniki trdijo celó, da je bil Tomaž Maksimilijanu tudi učitelj iz slovenščine. Verjetno je to .. Ali nobenega dokaza še nimamo doslej za trditev Kleinmayrjevo in Glaserjevo, da je Tomaž za svojega gojenca spisal slovnico in slovarček slovenskega jezika. Dr. Simonič in J. Šuman sta si že veliko prizadevala, da bi našla ti dve knjigi, ali doslej se jima še to ni posrečilo« (Ljubša 1896: 276). V bistvu enako je Ljubša pisal leto pozneje tudi v svoji nemški knjigi o Prelokarju, le da je tam ošvrknil še psevdonimneža (Goestla), ki je medtem v Ljubljanskem zvonu nerodno dvoumno govoril že kar o »znani« slovnici,¹⁷ in da je povedal, da ima podatek o Simonič-Šumanovem iskanju iz zasebnega pisma, ki mu ga je poslal Simonič (Ljubša 1897: 15). To pismo kaže, da se je storija o slovenskih priročnikih za poslednjega viteza zdela verjetna tudi kritičnim¹⁸ možem; Ljubša sam dopušča možnost, da se »ta trditev z dokazi vendar le spriča« (Ljubša 1896: 276); prim. še omenjeni Levstikov molk. Nobene možnosti pa ni dopuščal Kos v poročilu o Ljubševi knjigi: »Pisatelj [= Ljubša] ni prepričan (str. 15, op. 2.) — in ima popolnoma prav — da je Tomaž de Cilia spisal slovensko slovnico in slovarček za uporabo cesarju Maksimilijanu, kakor piše Kleinmayr .. Po mojem mnenju se je rodila ta trditev v preživi domišljivosti dotičnega pisatelja [= Kleinmayra]. Lahko

¹⁵ Prilastek *pervo* se nanaša pač samo na *slovnico*, ne tudi *slovarček*, prim. »je bila nepoznana«; ves navedek je iz (so)besedila o Bohoričevi slovnici.

¹⁶ V zvezi z obliko *Berlogar*, ki jo je Radics imel za pravilno (Ljubša 1897: 5).

¹⁷ »Kdaj je vznikla na Dunaju prva slovenska knjiga, in ni li bila to znana slovnica, katero je spisal Berlogar cesarju Maksu, ni dognano« (Goestl 1896: 255).

¹⁸ Kritičnost Šumana in Simoniča se vidi iz tega, da v svojih prispevkih za deseti zvezek Prohaskove serije Ljudstva Avstro-Ogrske domnevnih Prelokarjevih del ne omenjata, čeprav npr. Šuman (1881: 110) ponavlja za Radicsem (čigar spis navaja med »Hilfsbücher« na zadnji strani knjige), da se je dal Maksimilijan »von Berlogar in der slovenischen Sprache unterrichten«. V isti knjigi Fasching (1881: 70) previdneje brez omembe Prelokarja: »Kaiser Max I., der .. auch die slovenische Sprache erlernt hatte«.

rečem, da nihče ne najde nikoli in nikjer ‚Berlogarjeve‘ slovnice in slovarčka« (Kos 1896).

6.1 Poudariti je treba dvoje. — Prvič, da Radics Tomaža izrecno imenuje »prvi slovníčar«, medtem ko njegovo prvenstvo slovarnika zgolj implicira: na enak način stavijo slovnico nad slovar Kleinmayr (gl. tu op. 15), Goestl (ta slovarja niti ne omenja) in Ljubša, ko pravi, da bi morebitno izpričanje obeh priročnikov Tomažu prineslo »v slovenski književni zgodovini prominentno mesto, saj je tedaj naš prvi slovníčar«. ¹⁹ — Drugič, da Radics, Goestl in Ljubša (oz. Simonič? ²⁰) govorijo o *knjigah oz. Büchern*, nihče pa ne o rokopisih, kar dopušča celo sklepanje, da so si pod Prelokarjevima deloma morda predstavljali kar slovenski inkunabuli. Zoper govori deloma le Radicsev umislek o »prepisih«, ki da so krožili sredi 16. stoletja med slovenskimi Dunajčani.

7 Pri zgodbi o Prelokarjevem slovarju gre povrh »morda za zamenjavo s Pavlom Oberstainom, ^[21] ki v panegiriku .. o cesarju Maksimilijanu .. leta 1513 omenja, .. da mu je cesar še prejšnji mesec, se pravi septembra 1513, ukazal, naj mu izdela slovar slovanskega jezika, ki da je med vsemi jeziki najbolj razširjen, da .. se bo slovenščine naučil do kraja ..; Maksimilijan da mu je dopovedoval, naj nikar ne dvomi, da se ne bi mogel tega jezika v kratkem naučiti od njega. ^[22] .. ‚De Maximiliani laudibus epistola‘ je izšla celo dvakrat v tisku, .. [n]a Dunaju 1541 in v Frankfurtu 1566, .. datirana je s 27. oktobrom 1513 z dvora v Frankfurtu .. [P]ri tej Oberstainovi anekdoti preseneča že sama tiha predpostavka, da bi bilo Oberstainu kot Kranjcu mogoče sestaviti slovar dotlej neliterarne slovenščine. Vendar .. pa spričo pomanjkanja siceršnjih virov ni nikakršnega znamenja o tem, ali gre le za sporadično anekdoto ali morebiti vendarle za kak konkretnejši, četudi nikdar izpolnjen načrt« (Simoniti 1979: 152—4, 189, 193—4).

8 Bezljaj je v eseju Zahodnoslovansko-slovenske leksične paralele ob besedi *očun* ‚jesenski podlesek‘ (prim. Pleteršnik 1894: 760) mimogrede namignil, da se zdi, da so v »najstarejšem rokopisu, ki upošteva južnoslovanska rastlinska imena .. in ga je leta 1415 napisal Benečan Rinij«, ta imena »čakavska in slovenska« (Bezljaj 1967: 151, prim. Bezljaj 1982 pod *očun*). Gre za Knjigo o zdravnih rastlinah Benedikta Rinija beneškega zdravnika in filozofa (Liber

¹⁹ ».. so gebürt Thomas in der slovenischen Literaturgeschichte ein hervorragender Platz, denn er ist dann der erste slovenische Grammatiker« (Ljubša 1897: 15). »tedaj je Tomaž naš prvi slovníčar«, »če se tudi ne dá dognati, da je Tomaž naš prvi slovníčar, vendar smemo Slovenci nanj biti ponosni« (Ljubša 1896: 276, 278).

²⁰ »Simonič schreibt, dass er im Vereine mit J. Šuman schon lange nach diesen Büchern sucht« (Ljubša 1897: 15).

²¹ Pavel Oberstain(er) ali Pavel iz Kamnika (rojen na začetku 1480-ih, umrl 1544), diplomat ter dunajski stolni prošt in kancler univerze, je spadal »med elito dunajskih humanistov« (Simoniti 1979: 198). Radics (1877; 1879) in drugi ga v družbi precej številnih onodobnih dvorjanov s Slovenskega — Prelokarja, Slatkonje, Herbersteina, Lambergarja — poznajo »kot kabinetnega tajnika« (Glaser 1894: 72) Maksimilijana I.: s to službo, ki jo je nastopil takoj po končanem študiju 1512 v Bologni in Ferrari, se je začela njegova kariera.

²² ».. ut sibi vocabolarium pro lingua Sclavonica omnium aliarum latissima perad-discenda conficerem, suggerendo mihi, ne dubitarem, quin possit eam ipsam linguam brevi temporis spacio magna in parte a me discere..« (cit. po Simonitiju 1978: 225).

de simplicibus Benedicti Rinij medici et philosophi veneti²³), hranjeno v Narodni knjižnici sv. Marka v Benetkah (Mss. latini Cl. 6, N° 59; manoscritti marciiani 2548). Pozneje je Bezljaj v posebnem članku (Bezljaj/Suyer 1973/74) skušal utemeljiti slovenskost nekaterih izrazov v Riniju in pri tem navedel iz Putanca (1962: 504) tudi to, da gre za velik večjezični terminološki slovar in hkrati prvi hrvaški slikovni slovar. Kolikor naj bi bil Rinijev geselsko-razpravni priročnik tudi slovenski, toliko pač veljajo Putančeve besede tudi za slovensko slovarsko zgodovino; še več, ker se postavlja nastanek oz. začetek pisanja slovarja v leto 1415, torej pred nastanek Stiških glos okoli 1440, bi bil Rinijev (Rokabonelov) slovar celo najstarejši slovenski.²⁴ Vendar Bezlajevi dokazi za slovenskost nekaterih s *fclauonice* označenih ustreznice po mojem ne združijo preverbe.²⁵

9 Kar pa zadeva sam čas, je prva polovica 15. stoletja vendarle začetni mejnik: »Treb pa ga bo [sc. začetek slovenskega slovaropisja] postaviti še bolj nazaj, [kakor ga je Stabej,] vsaj v 15. stol. (Stiški rokopis)« (Gjurin 1984: 190, op. 11). Temu gledanju je še najbolj blizu Pogorelčeva, ki je za stiške glose (običajni izraz pri drugih avtorjih) uporabila izraz *glosarij*, se pravi poudarila njihovo besedilno enost (čeprav izraza samega ni opredelila,²⁶ manjka pa tudi izrecna umestitev v razvojno linijo slovarstva²⁷): »Poleg znanih elementov zrelega gotskega izraza ... v stiškem II je pomemben predvsem kratek latinsko-slovenski glosarij ob stiškem I in II, priča razvoja slovenske terminologije v srednjem veku« (Pogorelec 1974b: 3). Drugi raziskovalci so pomen teh (in drugih) glos za slovaroslovje nekako prezrli, ker so se osredinili na druge vrednosti stiškega spomenika, npr. literarnozgodovinske oz. stilistične (Pogačnik²⁸); tudi Grafenauer, ki se je v svoji temeljni razpravi o Stiškem rokopisu edini podrobno ukvarjal z glosami, je v njih videl predvsem »praktično porabo pri pridigi«, se pravi »strikten dokaz za resničnost Oblakovih besed«, da so bile pridige takrat tudi slovenske, le zapisovale ali koncipirale so se v latinščini,²⁹ spričo česar se, upoštevajoč sploh ves »značaj Stiškega roko-

²³ Tako imenovan po nadpisu (v verzalkah) nad uvodnim delom. Med uvodom in slovarskim delom je abecedno kazalo, ki bralca pošilja k oštevilčenim (neabecedno površčenim) geslom. Na koncu kazala piše: *Explicit tabula libri de simplicibus plantarum nico lai rochabonella Co(r?)nicla nensis phifici*. To in še nekaj drugih stvari kaže, da je pravi avtor najbrž Nikola Rokabonela (Nicolò Rocabonella, rojen 1368 v Coneglianu, umrl 1459 v Benetkah), ki je med 1449 in 1453 živel v Zadru.

²⁴ Slovaropisni plati ni Bezljaj posvetil nikakršne pozornosti, če odštejemo Putančev navedek. V vsej razpravi celo niti enkrat ne uporabi besede *slovar*, ampak imenuje delo *rokopis*, *kodeks* ali pa *herbarij*.

²⁵ Za Slavistično revijo 1987 imam o tem pripravljen poseben članek.

²⁶ Slovar slovenskega knjižnega jezika I razlaga *glosar(ij)* kot »seznam manj znanih, tujih besed, dodan tekstu« in »slovar, navadno starejši«.

²⁷ Da je taka umestitev ostala še zunaj avtoričine zavesti, kaže tudi njen sočasni članek o razvoju funkcijskih zvrsti slovensčine (Pogorelec 1974a), kjer se stiške glose ne omenjajo, Rinijev kodeks pa le kot dokaz širše pismene rabe na slovenskem zahodu. Slovarji so svojevrstna besedilna oblika, slovarski metajezik pa jih uvršča v strokovno funkcijsko zvrst.

²⁸ »Stiški rokopis obsega ... še nekaj interlinearnih slovenskih glos, ki pa so manj pomembne« (Pogačnik 1968: 83); »... slovensk[e] glos[e] ob latinskih besedilih ... na straneh: 185b, 184a, 194b, 217b, 220b in 247a ... imajo samo kulturnozgodovinski pomen, [zato] se jih v študiji ne bomo posebej lotevali« (Pogačnik 1964: 37).

²⁹ Kakor so se tudi »pridige, o katerih se ve za gotovo, da so se govorile nemško, ohranile ... samo latinsko pisane« (Oblak 1889: 123).

pisa, .. kažejo .. tudi zbirke latinskih pridig iz predreformacijske dobe .. v novi luči in tista za homilijo v Brižinskih spomenikih najstarejša .. slovenska načrta za pridigo v rokopisu kranjskega župnega arhiva .. konec 15. stoletja .. in v Goriškem rokopisu iz leta 1551 .. dobivata vse širše, določnejše ozadje« (Grafenauer 1916: 314). Pozneje je Grafenauer dodal, da glosiranje in sploh ves rokopis »pripoveduje ne le o pripravljanju za slovensko pridiganje, ampak tudi o šolanju klerikov v uporabi slovenskega jezika pri bodočem dušnopastirskem delu« (Grafenauer 1973: 83). Vendar Grafenauer po svoje le ni bil daleč od ugotovitve, da gre pri stiških glosah za leksikografska dejanja, ko si je — v razprtem tisku — odgovarjal na vprašanje, čemu so sploh nastale: »Mogoča je le ena sama zadovoljiva razlaga, ta namreč, da si je pater Čeh zaznamoval tiste slovenske izraze, ki mu še niso bili dovolj znani« (1916: 314).

9.1 Glose v rokopisih pomenijo za večino živih evropskih jezikov prve zamatke slovarjev — v glavnem dvojezičnih, z latinščino kot jezikom iztočnic. Prim.: »Historijski se l.[eksikografija] razvila iz jednojezičnih i višjejezičnih glosa (tumačenja, sinonima, semantičkih jednadžbi) koje su dodavane kao tumač nejasnim i rijetkim riječima (arhaizmima, dijalektizmima, aloglotskim elementima i sl.) u rukopisnim djelima klasične starine. Dalji razvoj leksikografije bilo je registriranje glosa u posebnim zbirka, tzv. glosarima« (Putanec 1962: 503;³⁰ na istem mestu začenja Putanec poglavje »Leksikografija kot Hrvata, Srba i Crnogoraca« s tem, da omenja »[n]ajstarije dosad poznate glose na slavenskom jeziku .. u jednom kanonskom priručniku u Münchenu .. iz doba oko 880« in »[d]ruga po redu, dosta brojne glose .. u Radonovoj bibliji .. iz XI/XII st.«, kjer je poleg čehizmov »podosta i južnoslavenizama, bolje reći kajkavizama (*počivališče, ot severa, žetva, vednunt, često*)« — torej besed, ki so, kakor pri Riniju, homonimne z ustreznimi slovenskimi). Kakor srbohrvaško, ali npr. angleško (Osselton 1983: 14) oz. ameriško (Landau 1984: 37), ali rusko (Vereščagin-Kostomarov 1980: 222), mora tudi slovensko slovaroslovje videti prvinski začetek slovaropisja v pogosti praksi pripisovanja drugojezičnih ustreznice (ali istojezičnih sopomenk, ali tudi razlag) naravnost v rokopisno besedilo tesno ob posamezne besede ali besedne zveze, ki pri tem dobijo vlogo iztočnice. Glose služijo za pomensko poistovetenje znane (v spominu navzoče ali razumljive) besede ali zveze z neznano (v spominu nenavzočo, trenutno neprikljono, nerazumljivo) besedo ali zvezo; glosiranje kot prijem zato leži v osnovi prevodnih (npr. dvojezičnih) slovarjev, slovarjev sopomenk, in deloma tudi metode pošiljanja od gesla h geslu (s kazalkami in vodilkami, pa tudi z nadrejeno sopomenko). Glose služijo tudi za določitev pojmovne vsebine glosiranih izrazov ali celo za dajanje informacij, ki presegajo samo besedno/pojmovno razlago, omogočajo pa natančnejše razumevanje komentiranega mesta. Glosiranje je torej tudi na začetku razlagalnega slovarstva in leksikonstva.

9.1.1 Glose so obrobne (marginalne) in medvrstične (interlinearne) (Vereščagin-Kostomarov 1980: 221). Verjetno bi bilo treba ločiti še nekatere (pod)tipa, npr. istovrstično glosa, bodisi da je znotrajbesedilna, tj. pripisana že ob pisanju besedila v oklepaju takoj za »iztočnico« (dejansko spada sem tudi pojasnjevanje neologizmov, npr. domačega strokovnega izraza s tujim, kar je

³⁰ Podobno besedilo, vendar brez povezave z jugoslovanskim slovaropisjem (tako da se kot najstarejše jugoslovansko slovaropisno delo šteje Megiser 1592a), ima nepodpisani članek v Enciklopediji Leksikografskega zavoda (1959: 557).

še danes — in je bil še bolj v publicistiki 19. stol. — pogost pojav v slovenskih strokovnih besedilih, tudi tiskanih), bodisi da je »iztočnica« slučajno zadnja beseda v vrstici, pa ji je pozneje pripisana istovišinska obrobna (polegšnja ali odmaknjena) ali istovišinska neobrobna glosa (kadar ni na robu, marveč znotraj zrcala, npr. kadar zadnja beseda zadnje vrstice v odstavku stoji dovolj levo od desnega roba zrcala; tu je pojem zrcala seveda prenesen še na rokopisna besedila). Istovišinske glose so lahko tudi desne ali leve glede na glosiranko. Dalje bi ločili nadvrstično in podvrstično gloslo (kot podtipa medvrstične) glede na to, ali je »iztočnica« (glosiranka) v vrstici pod gloslo ali nad njo; ter ukleščeno in prostlo gloslo: ukleščena je stisnjena v majhen medvrstični presledek ali na ozek rob, prosta pa ima v vsaj eno smer (tipično navzgor ali navzdol od sebe) dovolj nepopisanega prostora (npr. glosa nad prvo vrstico strani ali pa odstavka (ali poglavja), pred katerim je obsežen presledek). Tudi ukleščena medvrstična glosa je na videz neutensnjena vodoravno na levo in desno, in sicer toliko bolj, kolikor dalj od roba zrcala stoji, zato bi bilo dobro tovrstno (ne)ukleščenost ločiti od »ukleščenosti«, ki jo povzročajo tvarne razsežnosti glosiranke, zlasti njena dolžina: če ima (medvrstična) glosa veliko več grafemov ali celo besed kot glosiranka, potem nujno sega nad besede, nad katere ne spada (ker niso njene »iztočnice«). (Podobno problematiko imamo npr. pri avtorskem, lektorskem... popravljanju besedila.) — V prostorskem razmerju med gloslo in glosiranko se torej prvinsko razodevajo že tudi različni tipi gesel (slovarskih člankov), npr. poleg pogostejšega tipa z drugojezično ustreznico desno od iztočnice tudi redkejši tip z drugojezično ustreznico pod iztočnico, v slovenskem slovarstvu na poseben način izrabil vsaj že pri Megiserju (1603).³¹

³¹ Posebej primeren je »navpični« tip takrat, kadar so uslovarjene enote zgradbeno povedi; tudi to najdemo že pri Megiserju v Paremiologijah (1592b), v prvinski obliki pa že večkrat prej, zlasti očitno npr. v Trubarjevem Celem katekizmu (Trubar 1567), kjer se lovi »geselskost« celo med posameznimi besedami in deli besed v povedi (vmes pa so tudi vodoravna gesla):

Der *kurz*
 Ta kratki

Würtembergische Cate-
 Birtemberski Cate-
 chismus.
 hymus.

Vprashane. Frag.

Wälsch glaubens bist du?
 Katere Vere si ti?
 Odguor. Antwort.

Ich bin des Christlichen Glaubens.
 Išč sem te Cristianske Vere.

Vprashane. Frag.

Don wo wegen bist du ein Christ?
 Sa zhes volo si ti en Cristian.

Odguor. Antwort.

Ich bin bei dem heiligen
 Batu, kir ich veruim Viculus
 3 4 4 4 4 4 4 4

Istovrstni postopek imamo že v Videmskem rokopisu (datiranem z 29. X. 1458, s podpisom *Nicholo p̄tor*) pri števnikih od *edem* do *duanaist*, *ſtu*, *dua ſtu*, *try ſtu*, *ſtiryſtu*, *pet ſtu*, *edem mijar*, *edē tauſem*, *dua tauſem*: nad njimi je namreč za »iztočnico« ustreznna številka (drugi tamkajšnji števniki pa niso »geselski«). — Nebesedna, številčna navpična gesla imamo, kot rečeno (§ 5.1), v Trubarjevih Abecedarijih 1550 in 1555.

9.2 Poglejmo zdaj Stiški rokopis (kot znano, prvotno imenovan Ljubljanski rokopis; hrani ga NUK pod signaturo Ms 141).

9.2.1 Tiste slovenske glose v Stiškem rokopisu, ki niso sestavni del »glosarija« na str. 247^r, so večinoma nadvrstične in proste, zapisane nad prvo vrstico odstavkov, nad katerimi je za dober centimeter ali več prostora. Glosa *Gospodar* (str. 183^v) je s svojo latinsko glosiranko *hospes* levo skoraj poravnana, desno pa jo presega; glosa *vczenyk* (184^r) je levo zamaknjena nad glosiranko *di(cipu)lus*. Obe ti glosi sta zanimivi bolj besedoslovno kakor slovaropisno; sta namreč v nepričakovanem pomenskem razmerju do svojih glosirank, katerih latinsko sobesedilo se glasi in pomeni:³²

2. p[ro]p[ri]o regem dicens Quid en me gode h[ost]i
q[ui] s[er]m[on]i ad d[omi]n[u]m suscep[er]it Sic ego te h[ost]iabo p[ro]
cedo e[st] m[er]ita p[er]ta d[omi]no tibi vitam et nam[us]

Gospodar

Secundo i[n]spiciamus eum sicut hospes fidelis i[n] spiritum sibi fideliter ministrantem. Numquam habuit homo in mundo ita fidelem ministrum sicut omnis christianus . . .
i[n] medio v[er]y s[er]m[on]i sicut q[ui] ministrat. Non est
magna h[ost]ialitas sicut fideles aliorum reg[um] i[n] t[er]ra
i[n] domo d[omi]ni et eam sicut m[er]ita d[omi]ni
mens d[omi]ni i[n] d[omi]no sicut s[er]m[on]i d[omi]ni
male fideles sibi expellendo en atq[ue] p[er]ta p[er]ta
i[n] d[omi]no i[n] m[er]ita s[er]m[on]i v[er]y g[er]m[on]i v[er]y g[er]m[on]i
gode i[n] d[omi]no s[er]m[on]i d[omi]ni d[omi]ni d[omi]ni
et d[omi]ni i[n] d[omi]no s[er]m[on]i d[omi]ni d[omi]ni d[omi]ni
plagas i[n] d[omi]no s[er]m[on]i d[omi]ni d[omi]ni d[omi]ni
d[omi]ni i[n] d[omi]no s[er]m[on]i d[omi]ni d[omi]ni d[omi]ni
d[omi]ni i[n] d[omi]no s[er]m[on]i d[omi]ni d[omi]ni d[omi]ni
d[omi]ni i[n] d[omi]no s[er]m[on]i d[omi]ni d[omi]ni d[omi]ni

183^v: *Secundo inspiciamus eum sicut hospes fidelis in spiritum sibi fideliter ministrantem. Numquam habuit homo in mundo ita fidelem ministrum sicut omnis christianus . . .*

Drugič, glejmo nanj kakor zvest gostitelj v tistega, ki mu zvesto streže z duhom. Nikdar ni imel človek na svetu tako zvestega strežnika kakor vsak kristjan . . .

³² Glosiranke in njih sobesedilo je prepisal in prevedel Primož Simoniti, njegova so tudi opozorila na ustrezna mesta v svetopisemskih knjigah. Lepo se mu zahvaljujem. — Izvirno besedilo je navedeno brez zaznamovanja okrajšav in alografov, glosirane besede ali zveze in njihovi prevedki so stavljeni razprto.

Tu ipso q̄oan subbia ~~ui~~ q̄o m̄ & iosep que
 sed in odo in habuerit a ipm̄ v̄ndidit
 q̄ ip̄e p̄p̄ac̄ebat c̄is q̄ v̄ndidit ad c̄n̄

184r
 Tercio debemus in eum inspicere ut discipulus in magistrum fideliter in-
 formante. An Christus te non informavit quod es baptizatus. unde figura in
 naaman . . .
 Tretjič, nanj moramo gledati kot učene c na učitelja, ki zvesto poučuje (obli-
 kuje). Ali te Kristus ni poučil, ker si krščen? Od tod prispodoba v Naamanu . . .
 [4 Kr 5]

184r: *Tercio debemus in eum inspicere ut discipulus in magistrum fideliter informantem. An Christus te non informavit quod es baptizatus. unde figura in naaman . . .*

Tretjič, nanj moramo gledati kot učene c na učitelja, ki zvesto poučuje (oblikuje). Ali te Kristus ni poučil, ker si krščen? Od tod prispodoba v Naamanu . . . [4 Kr 5]

Medtem ko razmerje 'gostitelj' : 'gospodar' dopušča logično istovetenje, pa je učenik v pomenu 'učenec' ravno protipomensko glede na rabo pri protestantih in v celotnem (osrednjeslovenskem) knjižnem izročilu, tako da bi to besedo pričakovali zapisano nad *magistrum*. Ker je bilo zanjo tam dovolj prostora, moramo bodisi sprejeti besedo *discipulus* res za glosiranko (kakor koli si že potem razlagamo učenik 'učenec': kot odsev drugega — bodi slovenskega bodi tujejezičnega — jezikovnega sistema, kot zapisovalčevo pomoto . . .) bodisi vzeti, da je *vczenyk* z besedilom bolj samo v splošni zvezi, tj. pripisan sicer kot ključna beseda za pomoč pri neposrednem ubesedovanju pri pridigi, vendar brez ozira na konkretno »iztočnico« (ki bi bila v tem primeru eo ipso *magistrum*, načelno pa bi lahko tvorno manjkala in bi bila zgolj implicirana: podobno ima latinska glosa *verbera* 'udarci (s šibo)' na str. 183^v za glosiranko *allapas* 'klofute'). Najverjetnejše je pač, da je *vczenyk* čehizem, saj si je »te glose . . . napisal . . . češki pater . . . ki je spisal tudi latinski tekst« (Grafenauer 1916: 314).

9.2.2 Sumljivi sta tudi obe besedi dvojne glose na prvi strani polovičnega lista, uvezanega med lista 149 in 150: *prylifay* in *czotollar*. Domnevno obe pomenita 'prilizun'. Po Grafenauerju je prva »brezdvomno slovenska, druga je morda skovanka: človek, ki se laska (nizkim) čutom« (Grafenauer 1916: 313). Priponsko obrazilo -aj za vršilca dejanja je v slovenščini redko, vendar ob gla-

golskih podstavah, in takšno imamo skoraj gotovo v prilizaj (če je to takó brati, prim. češko *přilísati se*), vseeno najbrž tudi staro slovensko (prim. *otročaji so kričaji*, pri Pleteršniku označeno za ljudski pregovor, vzet iz Janežičeve slovnice³³), ustreza pa tudi po slabšalnosti, čeprav je danes večinoma neslabšalno. Ta dvojna glosa, zapisana s temnorjavim črnilom,³⁴ je prva slovenska glosa v Stiškem rokopisu, če se gre po straneh (odkril jo je šele Grafenauer); nanaša se na tole besedilo:

adulatio potest fieri modis primo attribuendo alicui bonum quod non habet
 2º extollendo bonum quod habet 3º approbando malum quod habet unde mali
 prophete prophetabant adulatorie regi achab de prosperitate belli Et achab
 credens eorum adulacioni occisus est in bello IIIº Regum XXIIIº
 Prilizovanje lahko nastane na (te) načine: prvič, če se komu prisvoja dobro, ki
 ga nima; drugič, če se poveljuje dobro, ki ga ima; tretjič, če se odobrava zlo,
 ki ga ima. Zato so slabi preroki prilizovalsko prerokovali kralju Ahabu o sreč-
 nem izidu vojne. In Ahab, ki je verjel njihovemu prilizovanju, je bil ubit v
 vojni, 3 Kr 23 [prav: 22] ..

Adulatio potest fieri modis primo attribuendo alicui bonum quod non habet 2º extollendo bonum quod habet 3º approbando malum quod habet unde mali prophete prophetabant adulatorie regi achab de prosperitate belli Et achab credens eorum adulacioni occisus est in bello IIIº Regum XXIIIº

Prilizovanje lahko nastane na (te) načine: prvič, če se komu prisvoja dobro, ki ga nima; drugič, če se poveljuje dobro, ki ga ima; tretjič, če se odobrava zlo, ki ga ima. Zato so slabi preroki prilizovalsko prerokovali kralju Ahabu o srečnem izidu vojne. In Ahab, ki je verjel njihovemu prilizovanju, je bil ubit v vojni, 3 Kr 23 [prav: 22] ..

Prave glosiranke tu ni. Od besedila, oziroma od oblike *adulatorie*, je odmišljena najprej latinska glosa *adulator*, zapisana na desni rob čisto malo nad višino tretje vrstice, ki se konča z *adu* od *adulatorie*; ta glosa je nato glosirana s slovenskima glosama, ki stojita pod njo ena pod drugo (za morebitno razvijanje v desno na robu ni bilo več prostora). Prostorska organiziranost pri tej edini slovenski obrobni glosi v rokopisu je torej enaka kot pri večini medvr-

³³ Vendar sta to vseeno lahko mlajši tvorbi, kajti Pleteršnik nobenemu samostalniku z obrazilom *-aj* in pomenom osebe ne pripisuje vira, starejšega od 19. stoletja. — Izsamostalniški primeri so izjemno redki in jih Toporišič (1976) sploh nima registriranih. *Otročaj* je morebiti nastal zaradi rime, naslonil pa se je lahko morda na arhaizme z etimološkim obrazilom *-taj* (*rataj*, *vozataj*) in na sposojenke kot *tolovaj* (in *policaaj*, če ni šlo tu naslanjante že v nasprotni smeri, prim. glede na pomen nemškega *Polizei* nepričakovano krnjete *policaaj* < *Polizei*/(*diener*/knecht/mann)).

³⁴ Glose na str. 185v in 184r, v manjši meri tudi 217v, so obledelo rjave. Črnilo glose na str. 220v je sveže črno. (Nekatere neslovenske glose so zapisane z rdečilom.)

stičnih glos, s to pomembno razliko, da glosiranka ni del besedila in da jo glosirata dve slovenski besedi. Ker je glosiranka samostojno dodana, in to v osnovni slovarski obliki, lahko govorimo o pravem geslu, razvitem navpično: pod iztočnico je ustreznični niz, sestojč iz dveh sopomenk.

9.2.3 Slovaropisno enako pomembna je glosa na str. 220^v. Morala bi glosirati besedilno besedo *morig(er)atos*:

2 ad octon accedat ut pe quigtaem flappoi
 quoniam ob ordm che om durb pr mta
 qea mra tm no vis ad i ple dard pr mta
 lntab ma / furis ma vol mntem hiar vo
 morigeratos gaste
 Si nos docet beatus petrus esse morigeratos et
 de misericordibus modesti humiles quia dicit ipse
 non morigeratos reddunt po de misericordibus
 ba mcorde no can mict man obtine q
 i mcorde est iac m quidam p qna ficti
 qui no fecerit miam q nos p qna ficti
 q formai se ab eo acan pi cupim qna d
 estate mcorde qo de modesti v
 m qmodestia via pta q ob q qna d
 qna d qna d qna d qna d qna d
 mcorde gaste qna d qna d qna d qna d
 mcorde gaste

220^v: *Secundo nos docet beatus petrus esse morigeratos cum dicit misericordes modesti humiles. Quia autem ista hominem morigeratum reddunt, primo dicit ..*

Drugič nas uči blaženi Peter, da bodimo pošteni, ko pravi: usmiljeni, skromni, ponižni. Ker pa to (troje) naredi človeka poštenega, pravi najprej .. [1 Pet. 3,8]

A čeprav je bilo nad *morig(er)atos* dovolj prostora za slovensko glosa, je latinska beseda (v pisavi *morige(r)atos*) zapisana še e n k r a t v sredino udobnega prostora nad odstavkom, glosa *czastne* pa je zapisana desno od nje: natančno vzeto, glosa torej ni interlinearna (kakor se za Grafenauerjem trdi za vse te obbesedilne glose), marveč je istovišinska. Znova imamo opraviti z geslom, le da je tu razvito vodoravno (linearno) v desno, kakor gesla na str. 247^r. Izrazito glosna značilnost pa je množinska tožilniška končnica iztočnice, ki ji je ostala iz sobesedila. V tožilniku množine moškega spola je tudi ustreznica *častne*; med njo in iztočnico torej ni nobenega t. i. oblikovnega premika (Gjuriin 1984: 205—4).

9.2.4 Med petimi slovenskimi glosami zunaj stiškega spomenika v ožjem smislu je ena besednozvezna: *czastny leben* na str. 217^v. Besednozvezna je tudi glosiranka: *bonam c(on)u(er)fac(i)of(ne)m*. Slovenska glosa je torej najbrž v tožilniku ednine. Zapisana pa ni nad glosiranko, temveč se začne bolj levo, tako da stoji ravno nad besedama *h(abe)re bonam*, in Oblak (1889: 124) je pomotoma navedel kot glosirani del besedila ti dve besedi (prim. Grafenauer 1916: 313). O geselskosti zato ne kaže govoriti, razen če vzamemo, da je iztočnica glagolska zveza (*habere bonam conversationem*), ustreznica pa samostalniška (oblikovni premik). Besedoslovno zanimivo pa je vzporedje *častni* : *bonus* znotraj frazeološke v nasprotju s *častni* : *morigeratus* (220^v) znotraj proste zveze. — Sobesedilo:

Eryst ile heppandh

*Quasi modo geniti
2^a Jovca
miseracordia dñi
3^a Jovca
Jubilate deo ois
2^a Jovca
Cantate
4^a Jovca*

Quasi modo geniti

2^a Jovca

miseracordia dñi

3^a Jovca

Jubilate deo ois

2^a Jovca

Cantate

4^a Jovca

Veram iocunditatis / Aspensio fia quita

Spiritus dñi replent / Quatuor epny

Gaudiuit iudicia iusta aspensiom

Spiritus dñi replent / Quatuor epny

Affectus tñi / Corporis xpi quita fia

Gloia

Poenig me fuisse huius i pniaz me, ois age dñi iua

Calice i pniaz dñi passioz meoq' ut id est p

pute i a e ipe i m pto vult vultuaz

dno i d Calice. s. ac. et ho i d Calice quid

me i bibent i passioz quia suscipioz i q

in bibo non q suscipio

Quiaq' dila pniaz // Gloia vesche // huilis

potfenny poniaz // honor gap // phalsus pechlewnik //

Laus chaula // Lex zakon

Auar[u]s chlafzetū // Gloia vesche // Huilis

ponisan // Honor " czaft // Phalsus pechlewnik //

potfentye

Laus chaula // Lex zakon

netičnega znamenja v službi estetike. Dvojna poševnica v zaznamku nedelj in praznikov pa je bolj tehnična. Celotni zaznamek³⁵ razpada na dva različno

³⁵ *Zaznamek* rabi Grafenauer (1916: 242) hkrati s *popis*: »To je natančen popis nedelj in praznikov od Velike noči do sv. Rešnjega Telesa. Navadne nedelje so označene dvojno, s številko (oziroma s časom) in z začetkom introita, prazniki pa samo na en način, ker je ta dovolj jasen« (1916: 241). Izraza *zaznamek* in *popis* se stikata v pomenu 'seznam' (nemško 'Verzeichnis', prim. obe gesli pri Pleteršniku). Seznamskost je seveda slovaropisna prvina, prim. tu §§ 5–5.1.

urejena dela. V prvem so enote (nedelje in začetki vstopnih spevov) zapisane vsaka v svoji vrstici. V drugem delu pa so enote pisane tekoče od leve na desno, čeprav ne čisto do desnega roba, med enotami pa stoji dvojna poševnica: *Vocem iocu(n)ditatis // Ascensio se(r)ia q(ui)nta* itd. Zdi se, da dvojne poševnice tu pomenijo 'konec vrstice', vsaj glede na prvi del zaznamka; vsekakor pomenijo najmanj 'konec enote'. Mogoče je pisec zaznamka (in velikonočne pesmi) potem, ko je začel pisati enote vsako v svojo vrstico in porabil že polovico strani, pomislil, da ne bo mogel spraviti vsega besedila na to stran (naslednja pa je bila, kakor je ugotovil Grafenauer (1916: 242), že popisana), zato je začel pisati sklenjeno in zaradi preglednosti s poševnicama med enotami. Gospodarno pisanje je naposled povzročilo, da je približno tretjina strani 247^r ostala nepopisana. Na to prazno mesto sta bili nato, kot zadnji besedili spomenika, vpisani latinska *Glofa* in latinsko-slovenski glosarček.³⁶ Ker je bilo prostora malo, je *Glosa* zapisana »z drznimi okrajšavami« (Grafenauer 1916: 242) in sega čez rob zrcala, na desni strani pri vseh vrsticah. Enako stiskanje je bilo potrebno pri glosarčku: okrajšave so sicer dovolj običajne (okrajšane so štiri od šestih iztočnic in ena ustreznica), toda vse tri vrstice so začete skrajno levo oziroma segajo na obeh straneh čez rob zrcala. Dvojna poševnica ima tu pač enako vlogo kot v zaznamku nedelj in praznikov. Stoji celo za parom *Pharifeus pechlewnik*, čeprav je ta na koncu vrstice in celo sega čez rob. Gotovo je pisec hotel naznačiti, da je tu konec gesla — v nasprotju z vrstico višje, kjer pride na konec latinska iztočnica, geslo pa se nadaljuje v naslednji vrstici. Dvojna poševnica manjka le za zadnjim geslom glosarčka, saj je bilo tu tudi brez nje jasno vidno, da je gesla konec. Ko bi bil imel pisec glosarčka na voljo več prostora, bi bil pač pisal gesla eno pod drugo in tako dosegel povsem slovarko obliko, kakršna je dosežena pri latinsko-nemških glosah (geslih)³⁷ na str. 194^v. Čeprav je Vondrák na Grafenauerjevo prošnjo pojasnil, da

³⁶ Za njima »sta nastali morda samo še mlajši latinski opazki na str. 247b.« (Grafenauer 1916: 242).

³⁷ Prva vrstica: *Alogo(r)ice* [= Alegorice] *Himilis* [domnevno *Similis*]; druga: *Alogo* (prečrtano); tretja: *Anogoyce* [= Anagogice] *Gayftleych*; četrta: *Hysto(r)iace* *Gefchrifftleych*; peta: *Treppoloyce* [= Tropologice] *Gefittleich*.

ad salnamq / doctyne pulcherrime fortim
die sapia sap ad salnamq / qz si vis h
no vst / robilit ista ora sic fib. ad dtp
nacion ut parebit i firmo

- *Alogice* *Himilis*
Alogo
Anogoyce *Gayftleich*
 - *Hystorice* *Gefchiffleich*
Treppoloyce *Gefittleich*

te glose niso slovensko-nemške, kakor se je prvotno mislilo, niti severnoslovensko-nemške, kakor je sumil Grafenauer, preden se je obrnil na Vondráka, ampak da so latinsko-nemške s pravopisnim vplivom češčine (gl. Grafenauer 1916: 312), jih moramo vseeno upoštevati tudi znotraj slovenskega slovaropisja. V Stiški rokopis jih je namreč — po Grafenauerju — zapisal isti avtor, ki je zapisal naš glosarček, le da je na str. 194^v imel zadosti prostora, célo polovico strani, in mu za nakazovanje geselskosti poševnice niso bile potrebne.

9.2.5.2 Geselskost latinsko-slovenskih glos na str. 247^r je poudarjena tudi s tem, da so latinske iztočnice vse pisane z veliko začetnico, slovenske ustreznice pa vse z malo. (Toda Oblak (1889: 159) ima *phariseus* in *lex* z malo.) Skoraj preveč drzna pa bi bila domneva, da so gesla v določenem smislu celo abecedno površčena. Sledijo si takole: A-, G-, Hu-, Ho-, Ph-, La-, Le-. Zamenjava tistih dveh gesel na H- bi bila napaka, kakršna ni za stopnjo tedanjega slovarstva prav nič nenavadna. Da je L- na koncu, pa bi si lahko razložili tako, da je pisec potem, ko je zapisal prvi dve vrstici, opazil, da ima prostor še za eno, in je dodal še dve gesli. Nekaj stvari kaže namreč na to, da so gesla prepisana iz neznanega obsežnejšega glosarija, katerega avtor bi bil najlaže isti češki pater, ki si je — po Grafenauerju — zapisal tudi slovenske glose ob (prav tako njegovem) latinskem besedilu in je tudi domnevni avtor neznanega izvirnika, iz katerega je pisec očitne spovedi in našega glosarčka. Čehov učenec, prepisal latinsko-nemška gesla na stran 194^v. (Da so le-ta prepis, »to nam dokazuje druga prečrtana vrsta«,³⁷ v kateri je prepisovalec »hotel vnovič zapisati prvo vrsto, a spoznal . . . pomoto in prečrtal še neizpisano besedo« (Grafenauer 1916: 313).) S prepisovanjem bi si lahko razložili *pechlewnik* namesto pričakovanega *po-*, in sploh navzočnost čehizmov.³⁸ Posebej pa govori za prepisovanje beseda *potfjenje*, dopisana na levem robu v višini med drugo in tretjo vrstico glosarčka, z enako pisavo, črnim in peresom kot pri drugih besedah (torej sočasno). Med iztočnico *Honor* in ustreznico *czajt* stoji vstav-

³⁸ Izraza *pechlewnik*, ki ga je po Oblaku brati *pohlewnik*, Grafenauer pa ga primerja s češkim *pochlebník* 'prilizun', Pleteršnik ni sprejel, pač pa temno besedo »hlaščeten . . . 'habfüchtig' (hlaščeten), . . . prim. [.] hlastatic. Štabej (1969: 86) pod *hlaščeten* navaja poleg Grafenauerjevega prepisa *chla/czet(e)n* iz Pleteršnika samo *hlastéžen*, morda *hlaščeten* ni opazil; je pa *cz* v tej besedi v rokopisu čudno napisan. — Beseda *potfjenje*, pri Oblaku (1889: 159) *poftjenje*, pa ni »brez dvoma češka« (Grafenauer 1916: 242, primerja je s češkim *pocta*, *poctění*), marveč lahko le slab zapis pod vplivom češčine, saj rabi *poštenje* npr. Trubar v Katekizmu 1550 (Neweklowsky 1984: 229, 379). *Poštenje* in *čast* sta ustreznici za dve različni pomenki latinskega *Honor*, nemškega *Ehre*. Morda je Grafenauerja begalo, da Pleteršnik navaja za *poštenje* najstarejše vire šele iz 19. stol.: Levstika, Cigaleta in (za Prekmurje) Valjavca. Po drugi strani je lahko sumljiva slovenskost vseh ustreznic, saj v današnji češčini obstaja *reselt*, *čest*, *chvála*, *zákon*, *ponižený*. Čemu bi si bil pater Čeh zapisoval ravno besede, ki so oblikoglasno tako podobne v češčini in slovenščini, da ni ni bi onemogočale sporazumevanja s slovenskim občestvom, če bi jih bil uporabljal kar v češki podobi? Si je delal diferencialni slovarček za nekakšen memento? Spomnimo se še na *pczenyk* (češko danes *učeník* 'učenec') ob latinskem besedilu. Tako glede obbesedilnih glos kot glosarčka se vsiljuje tudi vprašanje, kako da gre večinoma ravno za take izraze (*čast*, *častni*, *hvala*, *veselje* . . .), ki so v obrednem jeziku pač dovolj pogosti, da bi si jih bilo mogoče zapomniti brez zapisovanja. Ugibamo lahko v različne smeri, med drugim v podobno, kakor je Pogačnik ob istega Čeha prepevu latinske antifone *Salve Regina*: da gre za »poskus prevajanja, ki je imelo prvi nagib v ustvarjalni slasti in potrebi« (Pogačnik 1968: 88). Podobno ne zgolj utilitarno razgibanost (v smeri latinsko-slovensko-češkega glosarija?) je slutiti tudi za razpršenimi slovarskimi drobci v Stiškem rokopisu.

ljaj (znamenje " "); na robu je vstavljal ponovljen natanko v višini iste vrstice, ker pa za *potštenye* ni bilo več prostora v tej višini, jo je pisec pripisal malo nižje, začeni pod vstavljamem na robu, v višini presledka med to in naslednjo vrstico — pa še tako je začel s koncem besede med besedilo in je moral stiskati črke do te mere, da je končni *e* praktično nerazberljiv in je Radics (1879: 12, za njim Lénard 1916: 134) zato bral *potštenjen*, misleč, da beseda spada h geslu *Humilis*. Geslo *Honor* torej v nasprotju z drugimi gesli stiškega glosarčka ni dvojezičnoslovarsko elementarno (tj. ena iztočnica — ena ustreznica), temveč vsebuje razvit ustreznični niz.

10 Stiški rokopis predstavlja začetek slovenskega slovaropisja že s tem, da vsebuje posamezne, še neosamosvojene prvine slovarskega besediljenja (glose zunaj str. 247^r (in 194^v)). Z glosarčkom na str. 247^r, pa najsi je ta zares prepis (iz) predloge ali ne, pa se začena tudi pravo, samostojno slovensko slovarstvo. Glede na nekatere bolj zunanje značilnosti (zlasti maloštevilnost gesel in očitno priložnostno zabeleženost) so doslej podcenjevane zadnje tri vrstice na str. 247^r sicer res le peščica glos; po svoji notranji strukturi in neodvisnosti od govora (parole) pa so stiška gesla celo bolj slovarska od Registra 1584, s katerim doseže slovensko glosarstvo zgodovinskopomembnosti vrh, gledano z vidika razvoja slovenskega slovaropisja v celoti (po Megiserju 1592a postane glosarski tip nezanimiv za osrednji tok slovarskega razvoja, kot samostojna vzporedna smer pa seveda zasluži nadaljnjo pozornost, saj dinamično traja v današnji čas). Stiška gesla v nasprotju z mnogimi gesli Registra niso prenos dela navadnega besedila v drugo, slovarsko besedilo (prim. § 2), marveč uslovarjajo besedišče iz jezika (langue). Od njih lahko potegnemo razvojno črto h Kreljevim Besedam (1566) ali pa celo naravnost do Megiserja. Nastajanje slovenskega slovaropisja se kaže kot preplet več tokov. Osamosvajanje in medsebojno povezovanje potencialno slovarskih prvin je prvi tok, pravzaprav podtok, in traja ne le skózi vse začetno obdobje, ampak še danes, saj se slovaropisne oblike še vedno razvijajo (prim. v marsičem revolucionarne računalniške slovarske banke).³⁹ Nepretrgano slovensko slovarstvo se začne z nomenklatorstvom, pravzaprav z njegovo uporabnostno, šolanju namenjeno različico: Kreljeve Besede, Bohoričeve Imenje. Pred tem bi pričakovali obdobje glosarijev, vendar je nekako preskočeno, tj. dokumentirana je samo njegova zakasnela, že zelo razvita faza (Registra 1578 in 1584). Hkrati se pojavi tip slovarja, ki ga z glosarji družijo sprijetost z neslovarskim besedilom, tudi v tem smislu, da mu neslovarsko besedilo še delno določa iztočnice, sploh pa funkcijo, sicer

³⁹ Na nekaj razvojnih točk te vrste do 17. stol. je bilo tu opozorjeno, zlasti v § 5.1 in op. 31. Omeniti je treba pa vsaj še nastavke enojezičnoslovarskih t. i. polnih pomen-skih (opisnih) razlag, npr. pri Trubarju (1550a: 202–5); da je tu Trubar »[t]ri izrazite in samostojne pomene .. zelo predstavno ločil«, je opozoril Novak (1984: 285) in navedel tudi odlomke; tu zadostuj prvi: »Ta befeda Vera / muy lubi kerfzheniki / bode zhafi vfeta oli faftoplena / fa vfe tu / fzhim fe Bogu flufhi / tar fi bodi prou oli kriuu / tar fi bogu dopadi oli nekar / Satu my prauimo / Ta kerfzhanfka Vera / Ta Haidoufka inu Turfka Vera.« Pretvorjeno v slovarsko razlago in ponazarjalno gradivo, se to glasi:

vera 1 vse to, s čimer se služi bogu, najsi bo prav ali narobe, najsi se bogu dopade ali ne: krščanska ~, ajdovska ~, turška ~

Druga in tretja pomenka besede *vera* se z malo preurejenimi Trubarjevimi besedami razlagata takole: 2 'vsaka reč, ki jo spoznamo in vemo, da je', 3 'to, da se drži, kar se komu obljubi' (z gledom *človeška ali kupčeva vera*). Na preostalih 40 straneh te

pa zajema (kakor že nomenklatorji) neposredno iz jezika, iz sistema: to so sezname v Bohoričevi slovnici. Začetek knjižno samostojnih slovenskih slovarjev je Megiserjev štirijezičnik (1592a), in ta se prvi tudi sam imenuje slovar (Dictionarium, prim. prej Vocabula, Register, Nomenclatura, Nomina/Verba). Na začetku vsega tega stoji (samo tipološko, seveda) Stiški glosarček, ki nam o sebi pove premalo, da bi ga lahko natančno uvrstili. S prvim tiskanim slovarčkom, Kreljevimi Besedami, ga družita isti jezik iztočnic (takratni nad-jezik, latinščina) in ustreznic (slovenščina). Kmalu nato postane slovenščina jezik iztočnic, ob njej pa se uslovarja srbohrvaščina (delno; Registra 1578 in 1584) in nemščina (poleg latinščine; Bohorič 1584 in najbrž tudi 1580), torej oba s slovenščino vzdolž dolge meje stična jezika. Megiser postavi slovenščino najprej (1592a) ob še tretji stični jezik, italijanščino, nato (1603) pa v resnično »mnogojezično zakladnico«.

Navedenke

- AHN, Friedrich, 1897: Johann Mannel, Laibachs erster Buchdrucker (1575—1580). V: Publik. des Börsen-Ver. der deutschen Buchhändler (Gradec), str. 1—9.
- , 1906: Johann Mannels deutsche Druckwerke (1575 bis 1593). V: Mitteilungen des Musealvereines für Krain XIX/1—2 (Ljubljana), str. 1—28.
- BEZLAJ, France, 1967: Eseji o slovenskem jeziku. Ljubljana.
- , 1982: Etimološki slovar slovenskega jezika II. Ljubljana.
- in Vaso SUYER, 1973/74: Liber de simplicibus Benedicti Rinij. V: JiS XIX/6—7, str. 185—192.
- BERČIČ, Branko, 1968: Das slowenische Wort in den Drucken des 16. Jahrhunderts. V: GKGS I: Abhandlungen über die slowenische Reformation, str. 152—268.
- , 1984: Slovenska beseda in slovenski reformacijski avtorji v tiskih 16. stoletja. V: Zbornik NUK III, str. 13—41.
- BOHORIČ, Adam, 1584: Arcticae horulae .. Wittenberg.
- BREZNIK, Anton, 1926: Slovenski slovarji. V: Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani III, str. 110—174.
- CIGALE Matej, 1860: Deutsch-slovenisches Wörterbuch. Ljubljana.
- DALMATIN, Jurij, 1575: Jesvs Sirah. Ljubljana.
- , 1578: Bible .. prvi deil. Ljubljana.
- , 1584: Biblia. Wittenberg.
- DIMITZ, Avgust, 1875a: Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813, Mit besondere Rücksicht auf Kulturentwicklung, II. Ljubljana.
- , 1875b: Geschichte Krains .. III. Ljubljana.
- ELZE, Theodor, 1897: Primus Trubers Briefe mit den dazu gehörigen Schriftstücken gesammelt und erläutert. Tübingen.

pridige razlaga Trubar še četrti pomen, tokrat pravzaprav zveze *prava vera*, in iz besedila se lahko izlušči množica razlag, npr. »ta Vera / ye anu ferzhnu / guifhnu / inu Terdnu feupane / na te / rizhij bofhye / katerih my ne vidimo / ne zhutimo / ne vfhiuamo / prou ne faptopimo / inu gar tefhku veryamemo« (n. d.: 205). Takega je pri Trubarju veliko. Prim. (1557b): »Ta beseda evangelium je ena grška beseda« (t. i. etimološka geselska rubrika) »[in] se more v to slovenščino tolmačiti: enu dobru selstvu oli en dober glas oli en dobru, veseli marin« (niz sopomenk) ».. koker ..: ti Turki so .. pregnani, zatu .. bomo žiher inu mir imeli .. Ne bomo več štirv dajali, ne težkih tlak delali inu bodo naprej uže vselej dobra rodovita lejta .. Takim .. marinem vsem bi mi mogli .. reči .. evangelium« (ponazorilo) (cit. po Ruplu 1966: 90). Za prikrito latinsko-nemško-hrvaško-češko-slovensko geslo (z etimologijo slovenske ustreznice) prim. iz Trubarjevoga Ta drvgega deila tiga noviga testamenta (1560): »To latinsko besedo lex Nembei imenujo Gesetz, ti Krovati inu Peami zakon, mi Krajnci pak po tej nembščini ni pravimo postava« (cit. po Ruplu 1966: 106).

- ENCIKLOPEDIJA Leksikografskog zavoda IV, 1959. Zagreb.
- FASCHING, Fr.[anjo], 1881: Skizzirte Geschichte der von Slovenen bewohnten Länder. V: Josip Šuman: Die Slovenen (Dunaj/Těšín), str. 67—78.
- FEKONJA, Andrej, 1886: O početkih slovenske književnosti. V: LZ VI/1—2, 4—7, str. 42—49, 105—107, 231—235, 281—286, 355—360, 418—423.
- GJURIN, Velemir, 1984: Register 1584 kot slovaropisni dosežek. V: SR XXXII/3, str. 183—208.
- , v tisku: Ali je Rinijev kodeks tudi slovenski slovar. V: SR XXXV/1.
- GLASER, Karol, 1894: Zgodovina slovenskega slovstva I. Ljubljana.
- , 1898: Zgodovina slovenskega slovstva IV. Ljubljana.
- GOESTL, Fran, 1896: Dunaj v zgodovini slovenskega slovstva. V: LZ XVI/4, 5, str. 254—258, 321—322.
- GRAFENAUER, Ivan, 1916: Stiški (ljubljski) rokopis. V: DiS XXIX, str. 239—243, 311—316, prilogi 31 in 32.
- , 1917: Kratka zgodovina slovenskega slovstva I. Ljubljana.
- , 1920: Kratka zgodovina slovenskega slovstva, Druga, popravljena izdaja. Ljubljana.
- , 1973: Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva. Celje.
- GRUDEN, Josip, 1914: Zgodovina slovenskega naroda III, 4. zv. Celovec.
- GSPAN, Alfonz, 1956: Razsvetljenje. V: ZSS I, str. 327—440.
- , 1960: Richter, Franz Xav. Johann. V: SBL, 9. zv., str. 97—101.
- ILEŠIČ, Fran, 1902: O pouku slovenskega jezika. Ljubljana.
- KIDRIČ, Fran, 1924a: Otročia Biblia 1566. V: ČJKZ IV/1—4, str. 121—125.
- , 1924b: Bohoričev Elementale Labacense cum Nomenclatura. V: ČJKZ IV/1—4, str. 128—130.
- , 1924c: Slovenske knjige v protestantski stanovski šoli v Ljubljani 1563—1598. V: ČJKZ IV/1—4, str. 130—139.
- , 1925: Bohorič Adam. V: SBL, 1. zv., str. 49—52.
- , 1926: Frischlin Nikodem. V: SBL, 2. zv., str. 190—192.
- , 1929: Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do marčne revolucije, 1. sešitek. Ljubljana.
- , 1938: Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti. Ljubljana.
- KLEINMAYR, Julij, 1881: Zgodovina slovenskega slovstva. Celovec.
- KOPITAR, Jernej, 1840: Hesychii glossographi discipulus .. Dunaj.
- KOS, Franc, 1896: Doktor Thomas de Cilia. V: LZ XVI/12, str. 763.
- KRELJ, Sebastijan, 1566: Otročia biblia. Regensburg.
- LÄGREID, Annelies, 1967: Hieronymus Megiser, Sovenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch. Wiesbaden.
- LANDAU, Sidney, 1984: Dictionaries, The Art and Craft of Lexicography. New York.
- LÉNARD, Leopold, 1916: Rozwój historyczny gramatyki słoweńskiej. V: Prace filologiczne VIII/2, str. 101—248.
- LEVSTIK, Fran, 1881: Zgodovina slovenskega slovstva. V: LZ I/6—12, str. 377—385, 438—448, 500—509, 566—575, 631—637, 692—700, 771—781.
- LIBER DE SIMPLICIBVS Benedicti Rinij medici et philosophi veneti. Rokopis iz 15. stol. (500 fotografij v Knjižnici Oddelka za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani. Signatura: Text III 46/1—6.)
- LJUBŠA, Matija, 1896: Doctor Thomas (Prelokar) de Cilia. V: DiS IX/9, str. 276—278.
- , 1897: Doctor Thomas de Cilia (Perlower, Prilokar) .. Gradec.
- LOGAR, Janez, 1932: Krelj Sebastijan. V: SBL, 4. zv., str. 565—567.
- , 1935: Mandelc Janez. V: SBL, 5. zv., str. 39—40.
- LUKAN, Walter, 1978: Die slovenischen Wörterbücher. V: Österreichische Osthefte XX/1 (Dunaj), str. 193—216.
- MEGISER, Hieronim, 1592a: Dictionarium qvator lingvarvm .. Gradec.
- , 1592b: *Παροιμιολογίας* .. Gradec.
- , 1603: Thesaurus Polyglottus .. Frankfurt ob Majni.
- METELKO, Franc, 1834: Deutsch-krainisches Nahmenbüchlein für Landschulen in den kaiserl. königl. Staaten. Dunaj. (Avtor domnevan.)
- MIKLOŠIČ, Franc, 1867: Die Slavischen Monatsnamen. Dunaj.
- NEWEKLOWSKY, Gerhard, 1984: Trubarjev Katekizem 1550, Konkordanca .. Ljubljana.

- NOVAK, France, 1970: O razvoju slovenske leksikografije. V: SSJLK VI, str. 162—175.
 ———, 1984: Pomenske značilnosti besednega zaklada slovenskih protestantskih piscev. V: SSJLK XX, str. 285—304.
- OBLAK, Vatroslav, 1889: Starejši slovenski teksti. V: LMS, str. 122—202.
- OSSELTON, Noël, 1985: On the History of Dictionaries, The History of English-Language Dictionaries. V: Lexicography — Principles and Practice (London), str. 13—21.
- PERSŠAK, Anton, 1982: Radics, Peter. V: Leksikoni Cankarjeve založbe: Slovenska književnost (Ljubljana), str. 291.
- PLETERŠNIK, Maks, 1894/95: (ur.) Slovensko-nemški slovar. Ljubljana.
- POGAČNIK, Jože, 1964: Pomen stiškega rokopisa za slovensko književnost. V: Zbornik radova Zavoda za slavensku filologiju, knjiga VI (Zagreb), str. 37—61.
 ———, 1968: Zgodovina slovenskega slovstva I. Maribor.
- POGORELEC, Breda, 1974a: Razvoj funkcionalnih zvrsti slovenskega knjižnega jezika. Prinatis k: SSJLK X; 11 str.
 ———, 1974b: Razvoj slovenskega knjižnega jezika. Prinatis k: SSJLK, Informativni zbornik; 24 str.
- PUTANEC, Valentin, 1962: Leksikografija. V: EJ 5, (Zagreb), str. 503—508.
- RADICS, Peter, 1877: Valvazor z ozirom na Slovanstvo. V: LMS, str. 251—323.
 ———, 1879: Slovenščina v besedi in pismu po šolah in uradih. V: LMS, str. 3—33.
- RAJHMAN, Jože, 1982: Krelj, Sebastijan. V: Leksikoni Cankarjeve založbe: Slovenska književnost (Ljubljana), str. 184—185.
- RUPEL, Mirko, 1956: Reformacija. V: ZSS I, str. 185—260.
 ———, 1966: Slovenski protestantski pisci, Druga, dopolnjena izdaja. Ljubljana.
- SCHMIDT, Vlado, 1952: Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju. Ljubljana.
- SIMONIČ, Franc, 1881: Die slovenische Literatur. V: Josip Šuman: Die Slovenen (Dunaj/Těšín), str. 123—172.
 ———, 1903—5: Slovenska bibliografija, I. del: Knjige (1550—1900). Ljubljana.
- SIMONITI, Primož, 1978: Humanist Pavel Oberstain in njegova De Maximiliani laudibus epistola (1515). V: Živa antika XXVIII/1—2 (Skopje), str. 202—229.
 ———, 1979: Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja. Ljubljana.
- SLODNJAK, Anton, 1976: Jurij Dalmatin. V: GKGS III/2: Jurij Dalmatin. Biblia — Abhandlungen, str. 7—30.
- SLOVAR slovenskega knjižnega jezika I, 1970. Ljubljana.
- STABÉJ, Jože, 1963/64: Iz zgodovine slovenskih slovarjev. V: JiS IX/2—3, str. 68—72.
 ———, 1967: Začetki slovenskega slovarstva v 16. stoletju. V: JiS XII/6, str. 182—188.
 ———, 1968: Über die Anfänge der slowenischen Lexicographie. V: GKGS I: Abhandlungen über die slowenische Reformation, str. 124—154.
 ———, 1969: Iz zgodovine slovenskega besedja. V: JiS XIV/3, str. 86—89.
 ———, 1971: Slowenisch-lateinisches-deutsches (zum Teil) Wörterbuch der Grammatik von Adam Bohorič. V: GKGS IV/2: Adam Bohorič, Arcticae horulae .. — Untersuchungen, str. 144—206.
- STANKIEWICZ, Edward, 1984: Grammars and Dictionaries of the Slavic Languages from the Middle Ages up to 1850, An Annotated Bibliography. Berlin/New York/Amsterdam.
- STIŠKI rokopis, 15. stol. (Hrani NUK. Signatura: Ms 141).
- SUHADOLNIK, Stane, 1962: Leksikografija kod Slovenaca. V: EJ 5, str. 511—513.
- ŠAFAŘÍK, Paul, 1864: Geschichte der südslawischen Literatur, I, Slowenisches und glagolitisches Schriftthum. Praga.
- ŠKOFJELOŠKI ROKOPIS, 1466. (Foto v NUK. Signatura: MS 1021.)
- ŠUMAN, Josip, 1881: Die Slovenen. Dunaj/Těšín.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1976: Slovenska slovnica. Maribor.
 ———, 1977: Slovenistični deli Annelies Lägheid. V: SR XXV/1, str. 117—120.
- TRUBAR, Primož, 1550a: Catechismus .. Tübingen.
 ———, 1550b: Abecedarium .. Tübingen.
 ———, 1555: Abecedarium. Tübingen.
 ———, 1557a: Ta slovenski kolendar kir vselei terpi. Tübingen.
 ———, 1557b: Tiga noviga testamenta ena dolga predgovvor .. Tübingen.

- , 1557c: En regishter .. Tübingen.
 ——, 1557/58: Ta prvi deil tiga noviga testamenta .. Tübingen.
 ——, 1561: Register vnd summarischer Inhalt .. Tübingen.
 ——, 1566: Abecedarivm, oli tabliza .. Tübingen.
 ——, 1567: Ta celi catechismvs .. Tübingen.
 VEREŠČAGIN, Evgenij Mixajlovič, in Vitalij Grigor'evič KOSTOMAROV, 1980: Lingvostra-
 novedčeskaja teorija slova. Moskva.
 VIDEMSKI rokopis, 1458. (Foto v NUK. Signatura: Ms 1015, št. 1.)
 VODNIK, Valentin, 1809: Geschichte des Herzogthums Krain des Gebiethes von Triest
 und der Graffschaft Görz. Dunaj. — *1812; *1817; *1820; spremenjena izdaja 1825.

Kratice: ČJKZ = Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino (Ljubljana); DiS = Dom in svet (Ljubljana); EJ = Enciklopedija Jugoslavije (Zagreb); GKGS = Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen (München); JiS = Jezik in slovstvo (Ljubljana); LMS = Letopis Matice slovenske (Ljubljana); LZ = Ljubljanski zvon (Ljubljana); NUK = Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani; SBL = Slovenski bi(j)ografski leksikon (Ljubljana); SR = Slavistična revija (Ljubljana/Maribor); SSJLK = Seminar slovenskega jezika, literature in kulture (zbornik predavanj) (Ljubljana); ZSS = Zgodovina slovenskega slovstva (Ljubljana: Slovenska matica).

SUMMARY

In the introduction to his German-Slovene dictionary (1860), M. Cigale pointed to H. Megiser's German-Latin-Slovene-Italian dictionary (1592) as the first product of Slovene lexicography. He did not even mention the two lists of Slovene (and Croatian) synonyms in J. Dalmatin's translations of the Pentateuch (1578) and the Bible (1584), nor the Slovene-Latin-German lists of nouns, adjectives and verbs in A. Bohorič's grammar (1584), all of which were later by different authors proclaimed the first Slovene dictionary. The same epithet has been given also to two Protestant school-oriented vocabularies which Cigale could not yet know about: the Latin-German-Slovene *Nomenclatura trium linguarum* by A. Bohorič (published around 1580; now lost) and the *Vocabula*, a miniature Latin-Slovene nomenclator of 24 entries, included in S. Krelj's *Otrozha Biblia* (1566). In 1967, J. Stabej found some dictionary elements in the alphabetical word-lists in P. Trubar's primers (1550, 1555, 1566), thus making the birthyear of Slovene lexicography identical with that of the Slovene literary language.

Several other early Protestant works contain even stronger and more numerous lexicographic elements than the *Abecedaria*; suffice it to mention the subject index in Dalmatin's *Jesus Sirah* (1575), the Slovene-Latin pairs of the names of the months in Trubar's *Ta slovenski kolendar kir vselei terpi* (1557), and the list of the books of the Old and New Testament (which could be considered a dictionary of abbreviations) in the same almanac by Trubar. Moreover, prototypes of dictionary articles may be found in the MS of Skofja Loka (1466), where Latin names of the months are paired with the Slovene names, and in the MS of Videm (Udine) (1458), where twenty different Roman numerals are superscribed above their spelled-out lexical equivalents; these two manuscripts thus provide both the horizontal (linear) and the vertical (columnar) types of a dictionary article. Semantic explanations of words and their different senses (i. e. the prototypes of dictionary definitions) are present even in the first Slovene book, the *Catechismus* by P. Trubar (1550). However, none of these works aroused the attention of scholars by any of their lexicographic features.

Similarly, a multilingual herbal from the first half of the 15th century (*Liber de simplicibus Benedicti Rinii medici et philosophi Veneti*; in St. Mark's National Library in Venice) has been treated by F. Bezljaj (1973/74) only from the lexicological and etymological point of view, in spite of the fact that the herbal is described in the *Enciklopedija Jugoslavije* as the first Croatian picture dictionary. According to Bezljaj, some of the terms labeled *sclauonice* in this dictionary are Slovene rather than Cakavian. This would make Rinius' codex the first dictionary containing Slovene lexical units (though Bezljaj does not explicitly frame this fact). However, a scrutiny (Gjurin,

forthcoming) of Bezljaj's arguments shows that his hypothesis must be rejected until it is corroborated by more convincing evidence.

During the last two decades of the 19th century, some literary historians uncritically repeated P. Radics's statement (1879) that Tomaž Prelokar (Thomas de Cilia), the first humanist tutor of Emperor Maximilian I, had written a Slovene grammar and compiled a Slovene dictionary by the end of the 15th century, presumably (Kleinmayr 1881, Glaser 1894) for the Emperor's personal use. But there is no proof of that. The story was perhaps a far-fetched elaboration on an older surmise that it could have been Prelokar who taught Maximilian the Slovene language; it is also possible that Prelokar was confused with Pavel iz Kamnika (Paulus de Oberstain), another prominent figure of the humanist elite in Vienna. In his panegyric *De Maximiliani laudibus epistola* (written in 1513, first published in 1541), Oberstain asserts that Emperor Maximilian requested him to compile a dictionary of the Slovene language so that he could learn it thoroughly. Lacking support from other sources, it is difficult to validate this anecdote (Simoniti 1978, 1979).

Recently (Gjurin 1984) it was suggested that the beginning of Slovene lexicography should be seen in the MS of Stična. The present article attempts to substantiate this claim by analyzing the Slovene glosses in this manuscript. The first group of glosses (dating around 1428 and written by a Czech monastic fleeing from the Hussites) consists of 4 masculine nouns in the nominative singular, 1 masculine noun phrase in the accusative singular and 1 adjective in the accusative plural, all of them glossing a Latin text. Three are typical supralinear glosses to textual words. The adjectival gloss is adscript: the textual word *morig(er)atos* was first rewritten, now as *morige(r)atos*, into the interspace above the paragraph out of which it was "taken", then it was glossed. In this manner, a linear bilingual "dictionary article" was obtained. One double gloss has no proper textual word: the glossed word *adulator* (referring to the word *adu lato(r)ie* inside the text) was written anew in the margin and glossed by two Slovene equivalents standing one below the other and both below their Latin "headword", forming a prototypal columnar entry. The second group of glosses (dating around 1440 and written by a pupil of the Czech refugee) is in fact a rudimentary glossary consisting of 7 Latin-Slovene entries separated by double slants which indicate the end of a line (the entries had to be written as a running text due to lack of space). All the words in the glossary are in their canonical forms: nom. sg. (There is some ground for the assumption they might have been copied from an unknown larger glossary compiled by the Czech monk.) While the glosses of the first group do have an elementarily lexicographical nature (which in itself gives them a place in the evolution of Slovene lexicography), they are nevertheless text-dependent items. The Latin-Slovene glossary, on the other hand, is a text on its own, referring to no other text: its entries are taken directly from the *langue*. Typologically, a line may be drawn from the Stična glossary to Krelj's *Vocabula* or even Megiser's quadrilingual dictionary.

PRETVORBENI MODELI (K TEORIJI PRETVORB PISNOST — GOVORNOST, GOVORNOST — PISNOST)

Zamisel teoretične obravnave razmerij med pisnim in govornim prenosnikom ponazarjajo modeli, v katerih ima najvažnejšo vlogo pretvornik. To je miselni postopek, ki izhaja iz znanja uporabe jezika. Postopek deluje tako, da se pri prenašanju sporočila iz enega prenosnika v drugega izključno enemu prenosniku prilagojena jezikovna sredstva nadomeščajo s takimi, ki so za isti sobesedilni smisel prilagojena obema prenosnikoma.

A theoretical treatment of the relationships between the written and spoken medium is illustrated by six models in which the most important role is given to the converter. The converter is conceived as a mental procedure, implicating the knowledge of the use of language. When a message is transferred from one medium to the other, the linguistic devices adapted exclusively for one of the two media are substituted by contextually equivalent devices adapted for both media.

1 Jezikovno sporazumevanje poteka po dveh prenosnikih (kanalih): govornem in pisnem.¹ Razvojno je prvoten govorni prenosnik, pisni se je pojavil veliko pozneje; pisana oblika je postala zahtevna oblika sporazumevanja na višji stopnji človekovega razvoja. Zapis jezika (jezikovnega sporočila) je ena najpomembnejših sestavin civilizacijskega stremljenja v razvoju človeštva. Zapisano sporočilo je sposobno premostiti časovno vrzel, premagati enkratnost govornega sporočanja; zato je od nekdanj kulturna in zgodovinska vrednota.

¹ To besedilo je nastalo l. 1982 kot uvodno predavanje v stilistiko radijskega sporočanja pri predmetu Stilistika poročevalstva na FSNP. Spomladi 1983 je bilo predstavljen poslušalcem ljubljanske podružnice Slavističnega društva Slovenije. Glede poimenovanj *govorni* in *pisni prenosnik* se zato drži takrat običajne rabe, uveljavljene v Toporišičevi slovnici 1976, ki ima v poglavju Prenosniške zvrsti (27) zveze *govorjeni jezik* (27), *pisani jezik* (27), *zapisana beseda* (28), *pisana in govorjena beseda* (29), *govorna uresničitev besedila* (29), kar vse — gledano terminološko — drži prenosnik v okviru jezika, in sicer z vidika tvorjenja jezikovnega sporočila. Tako tudi *Slovník slovenské lingvističké terminologie, Praha I, 1977, in II, 1979*, za katerega je slovenski del izdelal T. Logar, po letu 1964 pa J. Toporišič. Poimenovanja *prenosnik* tu sicer ni, je pa *kanal*. Zveze so: *govorjeno, pisno sporočilo, pisani, govorjeni jezik, govorna zrst, govorni stil*. — Pozneje, v SS 1984, je Toporišič poimenovalno težišče prenesel na sprejemanje sporočila in s tem na čutila, sluh in vid. Tako loči *slušni* (603) in *vidni prenosnik* (604), vendar so zadrege vidne: *govorjeno besedilo* (604), *slušno sporočilo* (604), *slušna beseda* (605), *slušni jezik* (604), *ustni jezik* (608) ter *vidna (zapisana) podoba jezika* (606), *zapisano sporočilo* (605), vendar tudi *slušni in pisni prenosnik* (606).

Dejanski pretvornik je seveda materialnost (tvarnost), zvočno valovanje pri govoru in svetlobno pri pisavi, poimenovanja *govorni* in *slušni* ter *pisni* in *vidni prenosnik* pa zajemajo dva vidika sporočanja, tvorjenje in sprejemanje sporočila. Zato so v terminološkem smislu potrebna vsa štiri. Vendar sta tu sluh in vid pojmovno višja in ju (kot je pri nadpomenu) rabimo pri opisovanju pojmovno nižjih enot (»jablana je drevo«). Zvezi *govorni* in *pisni prenosnik* poudarjata jezikovnost, *slušni* in *vidni* pa širši semiotični (znamenjski) okvir (v katerega spada tudi jezik), saj prek slušnega in vidnega prenosnika sprejemamo tudi druga sporočila (zvočni signali, prometni znaki).

Pisava je iz prakulture gradila civilizacijo, katere definicijska prvina je prizadevanje po stalnosti (pustiti za seboj pričevanje o obstoju).

1.1 Prva želja po zapisu govora (govornih znamenj) je morala prinesiti tudi prve težave zaradi tvornih omejenosti pisnega prenosnika nasproti govornemu. Razvoj pisav je tesno povezan z razvojem jezika, oboje pa s prilagajanjem jezika pisnemu prenosniku.

1.2 Značilnosti pisnega prenosnika nasproti govornemu: 1. — Kinetična energija, gibi; za delanje zapisa so kretnje počasnejše od proizvajanja glasov, govora; pisani jezik je takoj na začetku bolj kot govorjeni podvržen gospodarnosti. 2. — Ima pa nasproti govorjenemu jeziku tudi prednosti: uresničuje se v človekovem vidnem polju. 3. — Danes je razlika (zlasti časovna »zamuda« pri tvorjenju pisanega sporočila) med govorjenim in pisnim sporočanjem po zaslugi tehnološkega napredka skoraj odpravljena. Govorjeno sporočilo lahko »zapišemo«, tj. shranimo sprti z njegovim nastajanjem (magnetofonski »zapis«), toda s tem je še zmeraj odpravljena samo časovna zamuda; »zapis« ostaja zapis govora in naslovniku je dostopen samo kot slušno sporočilo (pri reprodukciji tonskega posnetka), v vidno sporočilo pa mora skozi pretvornik (zato je bilo prej rečeno, da je razlika med govornim in pisnim prenosnikom v tehničnem smislu skoraj odpravljena). Za zdaj so znani razmeroma okorni poskusi, da bi se govorjeno sporočilo s pomočjo stroja (mehaničnega, elektronskega pretvornika) *sproti* pretvarjalo v pisno sporočilo. 4. — Pretvornik kot stroj je še zmeraj nepremagljiva ovira, in sicer v obeh smereh: iz govora v pisno sporočilo in (še veliko večja) v obratni smeri. Tak pretvornik »ima« za zdaj samo človek v obliki psihofizičnega (psihomotornega) aparata, ki ni prirojen v celoti, treba ga je »usposobiti« z vajo, učenjem.

2. Ta pretvornik nas v okviru stilistike poročevalstva zanima le kot tista faza (ustnega ali pisnega) sporočanja (komuniciranja), v kateri je v vidno ali slušno tvornost »odeto« sporočilo podvrženo šumu² (ki zmanjšuje obvestilnost (informacijo), večja entropijo). Pretvornik namreč ni gladko, v vseh okoliščinah sporočanja sposoben npr. pisnemu prenosniku prilagojena sporočila brez šuma prepuščati in hkrati pretvoriti v slušno sporočilo brez dodatnih procesov. Važno je torej, da sporočilo pred vstopom v pretvornik »prepariramo« tako, da bo šum pri pretvorbi čim manjši ali odpravljen.

2.1 (1) V stilistiki radijskega sporočanja je važna ena od oblik takega »prepariranja«, tj. oblikovanje pisne predloge, ki jo bo naslovnik sprejel kot slušno sporočilo. Stilistika radijskega sporočanja (v določeni meri tudi televizijskega) obravnava izbor tistih jezikovnih sredstev, s katerimi je treba graditi pisno predlogo, ki pri pretvorbi (se pravi, pri prednašanju, pri tvorjenju govorjenega sporočila) ne bodo podvržena šumu. Z drugimi besedami to pomeni, da je treba pri izboru iz jezikovnih sredstev doseči govornost z odpravo vseh tipično pisnih (pisnemu prenosniku prilagojenih) sredstev, da jih pretvornik ne bo »zadržal«. — (2) To seveda ni edina naloga, je pa v okviru jezikovne stilistike najpomembnejša. Pomembna je tudi izbira, ki upošteva tehnične

² Tako kot pretvornik tudi šum razumem v smislu teorije sporočanja. Toporišič (1984, 606) razume šum v zvezi s prenosnikom predvsem kot mehanično motnjo, npr. omejeno frekvenčno območje pri telefonu, samo delno je zanj »šum« tudi prevelika količina obvestila na določeno besedilno dolžino. K šumu spadajo tudi pomenske in psihološke motnje v sporočevalnem omrežju (Vreg, 353).

zmogljivosti (radijskega) medija. Stilistika obravnava tudi izbiro tistih sredstev, ki spadajo v okvir konvencije radijskega sporočanja v določenem kulturnem (jezikovnem) okolju. — (3) S tem je zajet le en vidik, tj. priprava predloge za radijsko sporočanje; drugi vidik je »prednašanje«, izgovor te pisne predloge. — (4) S stališča stilistike je važno, da pisni in govorni prenosnik obravnavamo ne vsakega posebej, ampak v njunem medsebojnem razmerju, to pa nujno zajema tudi pretvornik (iz praktičnih razlogov bomo tukaj zaporedje prenosnikov obrnili: na prvem mestu ne bo razvojno prvotni govorni prenosnik, ampak izhajamo iz pisnega).

3 Pisni prenosnik (A) je drugotno stvarno stanje govornega jezika. Je torej vrsta jezikovnega sporočanja, ki poteka tako, da s pomočjo določenega orodja (pisala) in s kinetično energijo nanašamo pisna jezikovna znamenja (znake) na snov, kjer se le-ta ohranijo, da jih je mogoče sprejemati vidno. V tej »tehniki« je precej kombinacij (ali samo energija človekovih mišic in mehaničnih prenosov ali samo mehanično nanašanje znamenj; tudi pri posameznih od teh možnosti je obilo variant, npr. tekoče prižiganje žarnic, ki oblikujejo črke in besede, pikice na elektronskih zaslonih ipd.). Vsem je skupno, da sporočilo prihaja v naslovnikovo zavest prek *vida* (z izjemo brajlove pisave).

3.1 Sredstva pisnega prenosnika so izrazita kulturna dobrina človeštva in njihovo popolno obvladovanje za sporazumevanje zahteva določen duhovni napor ter je pridobljivo z vzgojo.

Prvotni zapis si sicer lahko predstavljamo kot pretvarjeni govor, kot njegovo drugačno stanje, se pravi, da je zapis nastajal na osnovi govornega jezikovnega znamenja (ali pa hkrati z njim, kar tudi danes ni redkost). Dejansko pa gre za prenos duševne slike; zaradi hotenja po sporočanju sprožimo enega od možnih (v naši zavesti obstoječih) mehanizmov, da duševno sliko (določen pomen jezikovnega znamenja kot zaznamovano in jezikovno znamenje kot materializirano zaznamujoče se zlijeta) spremenimo v novo stvarnost.

3.2 Zapis besede /drevo/ npr. ne predstavlja (z vsemi različnimi možnimi zapisi) celote pisnega prenosnika; s tem bi zajemali le najpreprostejši del razmerja med govorom in pisavo, ali če bi se izrazili fizikalno, razmerja, v katerem je količina energije za D-R-E-V-O enaka količini energije za /drevo/ (rečimo: simetričnost energije med zvočno podobo D-R-E-V-O in pisno podobo /drevo/).

Pisni prenosnik vsebuje tudi tista tipična sredstva, ki imajo (1) večjo ali manjšo količino energije nasproti govornemu, (2) izkoriščajo prostor človekovega vidnega polja (o tem gl. pri varianti 3.4 (1)). Imamo torej taka sredstva pisnega prenosnika, ki jih štejemo za tipična pisna zato, ker izkoriščajo prostorske in vidne možnosti nasproti tistim, ki jih ima zvok (če zaenkrat izpustimo konsituacijo kot pomemben faktor pri sporočanju).

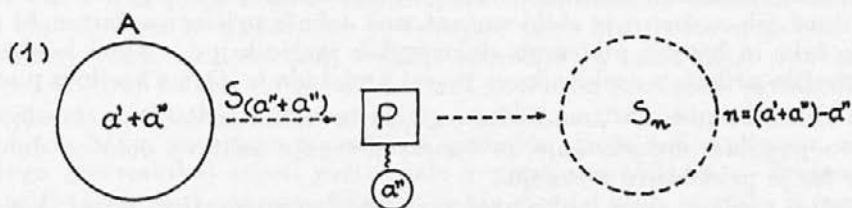
3.3 Skladno z namenom, ciljem sporočanja in glede na vsakokratne okoliščine nastajajo na eni strani pisana, na drugi pa govornjena sporočila.

Za poznejši stilistični razbor je treba ločevati: (a) »čista« pisana besedila, ki so namenjena izključno vidnemu sprejemanju (branju); praviloma se ne berejo glasno; njim nasproti stojijo »čista« govornjena sporočila, namenjena izključno slušnemu sprejemanju, praviloma pa se ne zapisujejo; za primer izključno pisnega besedila vzemimo astronomsko razpravo (s skicami, grafi, risbami tirnic planetov, formulami ipd.), temu nasprotno pa pogovor dveh

sprehajalcev; (b) besedila, ki so pisna predloga, narejena z namenom, da bodo k naslovniku poslana tako, da jih ne bo sprejemal vidno, ampak slušno. Tudi tem besedilom stojijo nasproti govornjena sporočila, ki so (večinoma trenutna, s tehničnimi sredstvi pa tudi za daljši čas shranjena) predloga za nastanek sporočila, ki bodo prišla k naslovniku tako, da jih bo sprejemal vidno, kot pisavo (magnetofonski zapis diskusije na seji pred prepisom na papir).

Ta delitev je zelo groba; obstaja veliko kombinacij in variant, iz katerih izhajajo tudi stilni učinki. Tu poudarimo edino še to, da besedila (a) — zato, ker so »čista« — ne predvidevajo pretvornika, besedila (b) pa ga obvezno vključujejo. Če gredo besedila tipa (a) k naslovniku po nasprotnem prenosniku (če zamenjajo kanal), morajo skozi pretvornik, kjer so sporočila podvržena šumu.

3.4 Pisana besedila A iz oddelkov (a) in (b) bomo glede na njihovo razmerje do pretvornika P obravnavali v treh variantah.

1 Prva varianta je tipični pisni prenosnik, se pravi, tvorijo jo besedila, namenjena vidnemu sprejemanju (z branjem).

V modelu je levi krog pisano besedilo, prikazana pa je okoliščina, ko gre besedilo kljub temu, da zanj ni predviden pretvornik (črtkane linije!), ker je izključno pisno besedilo, vseeno skozi pretvornik P. Črtkani krog na desni je sporočilo iz besedila A po prehodu skozi pretvornik (lahko je v cilju, pri naslovniku, vendar črtkani krog ne predstavlja naslovnika, zato ta model ne ponazarja splošnega modela za prenos informacije od tvorca besedila (sporočevalca) k naslovniku; model tudi ni v celoti kibernetični model, to je samo pretvornik.³ Ti modeli predstavljajo pretvorbe besedil med prenosnikoma. Še zmeraj gre za vprašanje »kakšno obvestilo«, ne pa »koliko obvestilnosti«; seveda pa bo tudi stilistično vprašanje, kako kodirati sporočilo, da bo najboljše ustrezalo prenosniku).⁴

V besedilu A so jezikovna sredstva dveh vrst: a' so jezikovna sredstva, ki gredo gladko skozi pretvornik (v razmerju med D-R-E-V-O in /drevo/ je enaka količina energije). Takih sredstev je največ, vsaj v »običajnih« besedilih. — a'' so jezikovna sredstva, ki odražajo prilagoditev jezika pisnemu prenosniku; gre torej za tipična sredstva pisnega prenosnika. Sredstva a' in a'' se v besede-

³ Tako razumljenega pretvornika nima nobeden od številnih avtorjev sporočanj-skih modelov, ker njihova pozornost (s Cherryjem vred) ni posvečena izključno jeziku. Vloga pretvornika je tu še najbližje shemi v sporočanj-skih modelih Schramma, kjer je prikazan »vzvrtni tok, ki ga dobimo pri svojem sporočilu, ko poslušamo svoj glas, da bi popravili izgovorjavo, ali ko še enkrat preberemo tekst in ga še kje spremenimo« (gl. Vreg, 1973, 174).

⁴ To se sicer nanaša na eno glavnih vprašanj teorije sporočanja (gl. o tem Vreg, 1973, 164).

dilu A medsebojno kombinirajo, vendar pri sprejemanju med njimi ne ločujemo, če sporazumevanje poteka na predvideni način, tj. če besedilo sprejemamo samo vidno.

Oznaka besedila A glede na usmerjenost k pretvorniku: prvotne usmerjenosti ni!⁵

V praksi za tako besedilo pravimo, da je težko berljivo oz. da ga ni mogoče brati glasno. V našem grafu je prikazan primer, ko to besedilo vendar pošiljamo skozi pretvornik (črtkana puščica k P). — Pretvornik P je miselni potek, v katerem nastaja zvočna podoba — od »ukaza« za tvorbo zvoka, tj. govora, do samega zvočnega valovanja.

Sporočilo iz besedila A, sestojече iz jezikovnih sredstev a' in a'' ($S_{(a'+a'')}$) gre v pretvornik, kjer je podvrženo šumu (izguba obvestilnosti), pretvornik namreč »zadrži« vsa sredstva vrste a'' . V izhodu je torej sporočilo S_n okrnjeno, zmanjšano za $a''/n = (a' + a'') - a''$. — Sporočilo S_n je v cilju (je izgovorjeno), kot tako ga lahko sprejme morebitni naslovnik. Če pa se okrnjenosti sporočila S_n zavedamo, lahko pretvorbeni postopek bodisi ponovimo skozi drugačen pretvornik ali pa ga, takega, kot je, dopolnjujemo, popravljamo z dodatnim besedilom (v praksi: razvezujemo tipična pisna sredstva ali dodatno »komentiramo«, npr. »napisano je tako in tako«, ali »v zapisu stoji...« ipd).

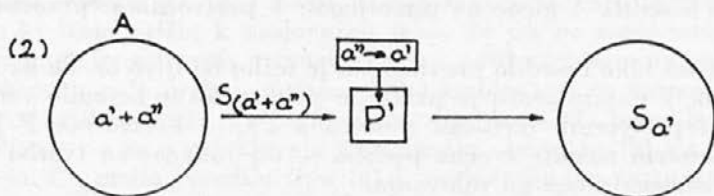
Vzemimo (preprost) primer: V besedilu A je enostavčna poved, ki jo pri branju reproduciramo (slišana je) kot: *Vsi Kovači niso kovači* → [vsikováči nisokováči]. (S tem, da so uporabljena sredstva iz naslovniku znanega jezika, bo tudi slišano podobo /vsikováči nisokováči/ sprejel toliko natančneje, da bo rekonstruiral meje, ki so v pisni obliki sicer samoumevne, torej: /vsi kováči niso kováči/. Pretvornik je »zadržal« tipično pisno lastnost jezikovnega sredstva, tj. veliko začetnico, se pravi, da je izgovorjava zabrisala (povsem jasno, čeprav naučeno, priučeno) razliko med pisavo *Kovač* in *kovač* (torej razliko med a'' in a'), pa seveda tudi veliko začetnico kot znamenje za začetek stavka (*Vsi* : /vsi/).

Ta šum ni edini, je pa v našem (stilističnem) kontekstu najpomembnejši. Prvi šum, zaradi katerega sporočevalčev namen ne bi bil docela uresničen, je npr. njegovo jezikovno neznanje (recimo, pravopisa). Ta šum pride torej že v besedilo A. V pretvorniku lahko nastopi šum tudi zaradi afatičnih motenj (recimo, jecljanja). Vendar v našem modelu predvidevamo okoliščino, da je sporočevalec svoj namen v besedilu optimalno uresničil, nadalje tudi, da ga — pri vidnem sprejemanju — tudi naslovnik sprejme z enako mero ekvivalence (enakopomenskosti). Problem v varianti (1) je torej le pretvornik, pozneje, pri drugih variantah, pa bo tudi s stilističnega vidika pomembno, da se v besedilo (pisno predlogo A) izberejo taka sredstva, ki bodo najbolj ustrezala prenosniku, se pravi, da v pretvorniku zaradi šuma ne bo prevelike entropije (pri čemer je treba spet poudariti, da ne docela v smislu teorije sporočanja, kajti važno bo, »kakšno obvestilo«).

(2) Druga varianta tudi zajema besedilo A kot varianta (1). Besedilo (2)-A je torej enako besedilu (1)-A, vendar gre za okoliščino sporočanja, ko to besedilo usmerjamo skozi pretvornik (specializirani pretvornik P'), navadno pa so

⁵ Usmerjenost ali neusmerjenost k pretvorniku sta oznaki, s katerima opremljam vsako od šestih variant; ujemata se s tem, kar pojmuje Toporišič kot *nenamembni prenosnik* (Toporišič, 1984, 608/609).

besedila (2)-A vendarle bolj »berljiva« od besedil (1)-A, npr. pesmi za recitacijo oziroma deklamacijo, citirani deli besedil, radijske priredbe besedil (1)-A, npr. humoresk.

Tudi tu ima sporočilo iz besedila (1)-A jezikovna sredstva lastnosti a' in a'' . Ker pa se govoreči (beroči) zaveda — zaradi naslovnika — nepopolnosti sporočila S_n , opravlja hkrati z vstopom besedila v pretvornik postopek $a'' \rightarrow a'$, tako da imajo vsa jezikovna sredstva sporočila iz besedila A ob izstopu lastnosti a' (v praksi bi rekli, da je beroči »izgovarjal«, »črkoval« ločila). Gre torej za opremo pretvornika z dodatnim postopkom, ki zagotavlja, da sredstva lastnosti a'' (ki ne bi šla skozenj sproti, ko vstopajo v pretvornik) prilagajamo sredstvom lastnosti a' (razširjeni pretvornik), tako da pri izhodu dobimo isti smisel prvotnega pisnega sporočila.

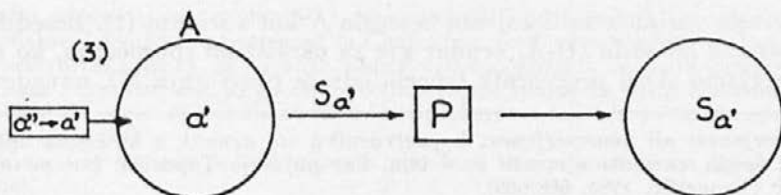
Ta razširitev pretvornika je v bistvu miselna operacija, shranjena v zavesti govorečega (beročega), spada pa v okvir pridobljenih, naučenih operacij, ki jih beroči sproža glede na konkreten sporočevalni položaj (okolščino), v našem primeru torej, ko ugotovi, da naslovnik (ali naslovniki, občinstvo, poslušalci) ne bo sprejel sporočila iz besedila A kot $S_{a'}$, če pri izgovarjavi besedila ne bo uporabil razširjenega pretvornika (seveda je tudi to spoznanje sestavina operacije: kdaj sproži to operacijo, je torej sestavina vedenja o tem, kako jo bo izvrševal).

V praksi se tak postopek navadno dogaja, ko je beroči hkrati z nosilcem pretvorbe tudi tvorec sporočila, najpogosteje pa varianta (2)-A nastopa povezana z varianto (3)-A.

Na istem primeru stavka, ki ga pišemo: *Vsi Kovači niso kovači*, dá pretvorba skozi razširjeni pretvornik P' sporočilo: »vsi po imenu kovač niso kovači po poklicu«. Varianta: »vsi kovači (pisano z veliko) niso kovači (pisano z malo)« pride bolj v poštev kot komentirana varianta (1)-A, ko torej sredstva lastnosti a'' po izhodu iz pretvornika »komentiramo«.

Oznaka besedila glede na usmerjenost k pretvorniku: prvotna ne-usmerjenost se pod določenimi pogoji spremeni v usmerjenost.

(3) Za stilistiko radijskega poročevalstva je najpomembnejša tretja varianta. Nanaša se na pogosto okolščino novinarskega dela, ko se v fazi pisnega oblikovanja besedila upošteva, da bo k naslovniku posredovano po slušnem prenosniku.

Model predstavlja okoliščino, ko sporočevalec pri pisnem oblikovanju besedila opravlja pretvorbo $a'' \rightarrow a'$, se pravi odstranjuje (vsa) tipična sredstva pisnega prenosnika, ki — tako kot pri (1)-A — ne bi šla skozi pretvornik. Nastane torej bistveno drugačno besedilo glede na (1)-A, saj so v njem predvsem (idealno bi bilo: v celoti) sredstva lastnosti a' , torej gre v pretvornik sporočilo $S_{a'}$, in je ob izhodu skoraj brez šuma tudi $S_{a'}$, (o popolni istosti dejansko ne moremo govoriti).

Navidezno je postavka $a'' \rightarrow a'$, ki se opravi sproti s pisnim oblikovanjem besedila, ista, kakor poteka v pretvorniku P' pri (2)-A. V nekaterih okoliščinah se to dogaja (če si npr. zapisujemo po lastnem nareku); takrat je že v pisni predlogi stavek oblikovan kot: Vsi po imenu Kovač /ki se pišejo Kovač/ niso kovači po poklicu.⁶ Pri izhodu je slišan kot: »Vsi poimenukovač niso kovači popoklicu«, kar naslovnik, ki zna slovensko, razume pravilno, ker je sposoben rekonstruirati posamezne besede, čeprav ne sliši meja med njimi. — Vendar je to samo del okoliščin pri oblikovanju pisne predloge. Radijsko sporočanje zahteva, da se pisna predloga v skladnji in besediloslovju konstruira tako, da do pretvorbe $a'' \rightarrow a'$ sploh ne pride niti pred začetkom oblikovanja sporočila.

3.5 Povsem stilistično je vprašanje, ki sploh ni stvar pretvornika, ampak le okoliščin slušnega sprejemanja, konkretno radijskega. Še zmeraj sicer spada v sklop besedil A, vendar zajema izbor takih jezikovnih sredstev, ki so že prilagojena slušnemu-govornemu prenosniku, da naslovniku lajšajo sprejemanje sporočila, ki prihaja do njega v obliki zvočnega valovanja, ki se »izgubi« in ne »čaka«, kot čaka pisano sporočilo. Z drugimi besedami: sporočilo ima lahko samó jezikovna sredstva a' , ki pa so konstruirana v takó zapleteni obliki, da jih pri sprejemu ni mogoče nadzirati, npr. v predolgih besednih zvezah, preveč zapletenih nizih priredij in podredij, predolgem naštevanju enot itd. Gre torej za to, da v besedilu A posnemamo lastnosti besedila B.

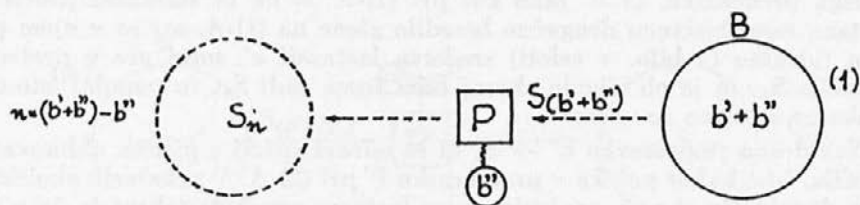
K učinkovitosti pisne predloge spada tudi upoštevanje duševnih lastnosti naslovnika, katerega pozornost (dojemljivost) ima določene meje. Da jih ne bi prestopili, lahko v besedilu A-(3) podatke konstruiramo tako, da daljši in zapletenejši povedi ali odstavku (če je že bil nujen) sledi kaj kratkega in preprostega, kar naslovniku omogoči, mu dá čas, da se »odpočije« in pripravi na novi naval podatkov. Táka izmenjava se lahko niza v ritmičnih odsekih.⁷ (Vidi se, da to ni stvar pretvornika P v (3)-A. Ta problematika se v okviru stilistike obravnava kot didaktično dajanje navodil.)

4 Govorni prenosnik (B). Okoliščine, v katerih se za sporočanje uporablja govorni pretvornik, so v življenju pogostejše, veliko bolj pestre, pod večjim vplivom enkratnega govornega položaja, pragmatike in subjektivnih faktorjev. Mnoge tudi izstopajo iz okvira stilistike poročevalstva in se z njimi ukvarjajo druge vede. — Tukaj nas bodo zanimale predvsem tiste variante pri uresničevanju govornega prenosnika, ki pomenijo nasprotje pisnemu (modeli so somerno nasprotni, nekakšna »zrcalna slika« pisnih variant).

⁶ Navidezno gre tukaj za preobilje, kot ga razume Colin Cherry (Vreg, 1973, 165), namreč, ko »smo zapisali ali povedali več, kot pa je nujno za prenos sporočila«. Zgornji stavek vsebuje preobilje (po Cherryju semantično redundanco, tj. pomensko preobilje) samo v pisnem prenosniku, v govornem pa nikakor.

⁷ To je navodilo iz Bernšteina (1977, 15). V brošuri Jazyk radio prinaša navodila za oblikovanje besedil radijskih izobraževalnih oddaj.

(1) Prva varianta je tipični »čisti« govorni prenosnik, se pravi, tvorijo jo besedila, namenjena izključno slušnemu sprejemanju (s poslušanjem).

Omenimo vsaj dve okoliščini te variante:

(a) Besedilo nastaja sproti in v navzočnosti govorečega in ogovorjenega. Udeleženca takega govornega sporočanja se vidita, kar pomeni, da se jezikovna sredstva dopolnjujejo s zajezikovnimi (mimiko), izrazom obraza, s kretanjami (gestiko), kineziko, proksemiko.

Vsa zajezikovna, kot tudi nekatera jezikovna sredstva, npr. stavčno poudarjanje, spadajo k sredstvom lastnosti b'' , tj. k tistim sredstvom sporočanja, ki jih ne zajemamo v pisno sporočilo z neposredno pretvorbo v pretvorniku P. Zajezikovna sredstva so sicer tudi vidna (poleg izključno slušnih) in je tako stvar navidezno enaka kot pri vidnih = pisnih jezikovnih sredstvih (so v naslovnikovem vidnem polju), vendar jih ne ubesedujemo na obvezen, vsem uporabnikom oz. udeležencem skupni način. Ne zajemajo jih torej pravopisna pravila kekega jezika, s katerimi se uravnava razmerje med govornim in pisanim ter med pisanim in govornim jezikom. Za drugi del sredstev tipa b'' , ki s o jezikovna sredstva (npr. stavčni poudarek, intonacija, členitev s premori, govorni register), sicer obstajajo jezikovna pravila, ki pa jih v pretvorbi ne uresničujemo zmeraj (zaradi grafičnih težav ali ker tega preprosto nismo vajeni).

(b) Vse je isto kot pri (a), le da se udeleženca ne vidita (npr. telefonski pogovor). To dejstvo vpliva, da se že pri samem nastajanju besedila (skoraj) vsa zajezikovna sredstva, zanesljivo pa vsa »vidna«, nadomeščajo z jezikovnimi. — V praksi bi to npr. pomenilo, da za pomen 'ne vem', 'nisem prepričan' eden od udeležencev pogovora ne skomigne z rameni, ampak ta pomen ubesedi ali vsaj »ozvoči«, npr. s *ts, ts* (= zatleskne z jezikom). Šum se torej odstranjuje sproti s sporočanjem, a ga v tej okoliščini ni mogoče povsem odstraniti.

Oznaka besedila glede na usmerjenost k pretvorniku: prvotne usmerjenosti *ni*.

Tu je treba povedati, da ne-usmerjenosti k pretvorniku ne rešujemo na somerno nasprotni način kot v varianti (1)-A. Primer iz resničnosti že poprej rešujemo drugače. Okoliščino pogovora, ki je izključno B, opisujemo, in tako do pretvorbe v pravem pretvorniku P sploh ne pride. V umetnostni zvrsti tako nastajajo orisi položajev, ki jih avtor ubeseduje s pomočjo t. i. »avtorske vsevednosti«. Nastajajo torej besedila A, ki ubesedujejo položaj B in jih kot taka sprejemamo.

Vendar pa vzporednost z varianto (1)-A le obstaja. Ko npr. poslušamo (recimo: prisluškujemo) pogovoru v prostoru, sami pa nismo v njem, ampak kje drugje, ali če poslušamo zapis z magnetofonskega traku in zapišemo vse »slišano«, tj. tisto, kar je kot tonski zapis shranila naprava, aparat.

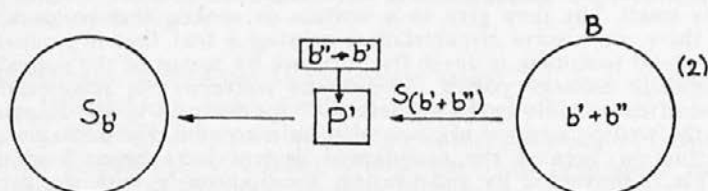
Vzemimo tak primer, ko gre za pisno obliko tonskega zapisa pogovora: v tonskem predvajanju je pisec zaznamoval to, kar je slišal: ločil je dva glava, dve barvi glasu, in to zapisal kot »glas X« in »glas Y«, s tremi pikami pa je zaznamoval daljše premore, ko aparat ni registriral jezikovne dejavnosti, ampak tišino in razne druge šume, ki jih ne ubesedujemo, vsaj običajno ne (gl. opombo pri odstavku (b)).

Glas X: *Daj tri... Jaz grem...*

Glas Y: *Ne. Danes bi bilo bolj pametno, če bi samo gledal.*

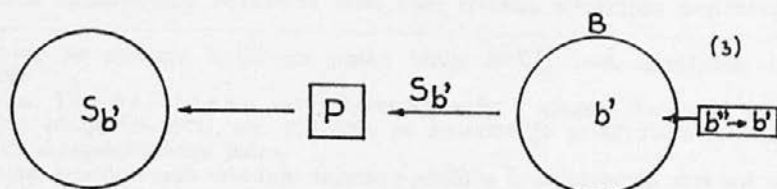
V pretvorniku je zadržano vse, kar je bila jasna sestavina položaja v pogovoru, ki je bil tam zreduciran na najnujnejše, in če ne vemo (pisec pogovora ni vedel), da gre za sporočanje med kvartopirci, vsebine sporočila sploh ne razumemo. V pretvorniku se je torej zadržalo, da je X dobil od Y (ali od neslišanega udeleženca) tri karte, da jih je po določenem času razvrstil, čez čas dejal, da se *te* igre udeležuje, imetnik glasu Y pa je dejal, da se *te* igre *ne bo* udeležil, in svojo smolo komentiral, da bi bilo sploh bolje, če *tistega dne* ne bi igral (*tistega dne*, ko je nastal tonski posnetek govorne situacije).

Sporočilo S_n je torej nerazumljivo, ker mu je šum pri pretvorbi dal preveč entropije.

(2) Ta varianta sicer ni tako pogosta, a ima vseeno nasprotno vzporednico v (2)-A. Nastaja pri komentiranju kakega dogodka po radiu. Reporter je pri dogodku navzoč in z mikrofonom prenaša jezikovno sporočanje udeležencev dogajanja, položaj, kakršen je pri (1), pa sproti, ko vstopa govorjenje udeležencev v mikrofona (vemo, da lahko tudi poslušalcem pri sprejemnikih), še komentira, se pravi, ubeseduje vse tisto, kar pretvornik P' zadrži, npr.: *orgel je karte na mizo, poglobil se je v karte, poškilil je v soigralčeve karte, prižgal si je cigaro ipd.*

(V tej okoliščini je treba sprejeti še predpostavko, da poslušalci poznajo pravila te igre s kartami; podobno je pri komentiranju nogometne tekme, ko si zainteresirani poslušalci lahko sproti predstavljajo »položaj« na igrišču.)

(3) Tretja varianta nastopa npr. pri narekovanju besedila, ki je namenjeno, da bo k naslovniku prišlo kot pisno sporočilo. Govorjeno sporočilo sproti z na-

stajanjem opremljamo s sredstvi b', ki jih tudi izgovarjamo, npr. *nov odstavek, vejica, v novo vrsto, malo v desno, v narekovaje* itd.

Spet si lahko pomagamo s »prisluškovanjem«: če bi poslušalec, ki ni v prostoru nastajanja tega besedila, poslušal govorno sporočanje v drugem prostoru, bi slišal taka jezikovna sredstva, ki jih ne bi mogel spraviti v neposredno zvezo z vsebino, ki ji sicer lahko sledi: »... *to je skupaj malo v desno petdeset odstotkov*«. V pretvorniku pišočega bo glasovna tvarnost *malo v desno* dobila vidno (prostorsko) uresničitev, kot je v varianti (3)-A pisna podoba *vsì Kovačì* dobila glasovno substanco *vsì po imenu kovač*.

Literatura

BERNSTEIN, S. I., Jazyk radio, Moskva 1977.

TOPORISIC, J., Slovenska slovnica, Maribor 1976¹ in 1984.²

VREG, F., Družbeno komuniciranje, Maribor 1973.

SUMMARY

There are linguistic elements which are adapted for the physical properties of the written or spoken medium, respectively. Their share in the total inventory of linguistic devices is small, but they give to a written or spoken text its peculiar nature. In practice, there are always circumstances causing a text that is typically written, intended for visual reception, to reach its addressee by means of the opposite medium, i. e. the linguistic message passes through the converter (is rematerialized). This happens most often in radio or TV reporting. If the features of the linguistic devices adapted for the written medium are not taken into account, the messages are unclear at their destination, because the nonadapted devices have been "held up" by the converter. This is prevented by substituting, simultaneously with the production of speech (as the converter is activated), the typically written devices by contextually equivalent devices adapted for the spoken medium; these devices can, more importantly, be incorporated beforehand into the written message (which is meant to come to its destination as an audible one), so that the converter will not hold them up (i. e. there will be no noise). Six models are envisaged in this article, intended to offer a theoretical basis for the stylistics of reportage.

SLOVNIČNE IN POMENSKE LASTNOSTI NEKATERIH
KOLIČINSKIH IZRAZOV

Skladenjska, besedotvornoskladenjska in besedoslovna (pomenskosestavinska) merila kažejo slovnične, zlasti besednovrstne, ter predmetnopomenske lastnosti besed *cel*, *pol* in *četrt*, in sicer predvsem kot količinskih izrazov; dokazujejo njihov številski in zaimenski pomen, pri *cel* pa tudi lastnostnoprivedniškega. Med skladenjskimi merili so pomensko odločevalna naslednja: vloga in pomen v stavčni zgradbi, vrste nestavčnih besednih zvez s stališča tvorljivostne polnosti, razvrstitve in skladenjske vloge v njih ter pomensko-slovnične lastnosti zlasti zloženskih skladenjskih podstav.

Criteria on the levels of syntax, word-formative syntax, and lexicology (semantic components) reveal the grammatical (especially word-class) and semantic features of the words *cel*, *pol*, and *četrt*, mostly used as quantifiers. They prove these words to have numeral or pronominal meaning, and *cel* also the meaning of a qualitative adjective. Among the syntactical criteria, the following ones are semantically relevant: function and meaning in the clause structure; types of phrases from the point of view of full-scale vs. partial generability; distribution and syntactic role within phrases; semantic and grammatical features of the syntactic bases used in word-formation, especially in compounding.

1 Predmet naše obravnave so predvsem izrazi *cel*, *pol* in *četrt*. Besednovrstne in s tem deloma tudi (predmetno)pomenske lastnosti teh izrazov so v veliki meri določljive šele iz njihovega skladenjskega, tudi besedotvornoskladenjskega obnašanja. Z izpostavitvijo ustreznih pomensko razločevalnih besednih zvez v t. i. globinskem pomenu je mogoče tudi površinsko (izrazno) utemeljiti njihovo besednovrstno in pomensko različnost. Premajhno upoštevanje ali morda tudi težavnost upoštevanja te (pomensko) razčlenjevalne metode izkazujejo predstavitev teh besed v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (dalje SSKJ),¹ saj so marsikje pomensko in slovnično, zlasti besednovrstno zgrešene.

1.1 Merila razčlenjevanja so torej skladenjska, besedotvornoskladenjska, pa tudi besedoslovna. Med skladenjskimi vloga in pomen teh besed v stavčni zgradbi, vrste njihovih nestavčnih besednih zvez s stališča tvorljivostne zasičenosti, razvrstitve in vloge v njih, z upoštevanjem dejstva, da je vloga lahko določena z razvrstitvijo,² pa tudi z oblikoslovno podobo, npr. v primeru ujemalnosti. Ob navedenih merilih je v pomoč še vprašalnica. Besedotvorna skladnja³ zajema razčlenitev predvsem zloženskih skladenjskih podstav, ker jih določa skladenjsko razmerje med vsaj dvema obrazilno nepretvorljivima

¹ Slovar slovenskega knjižnega jezika (dalje SSKJ) 1—4, Ljubljana, 1970, 1975, 1979, 1985.

² Prim. Toporišičevo razvrstitveno pravilo v njegovi Slovenski slovnici, Maribor 1976 (dalje SS 1976), str. 252, 253, po katerem je pridevniška beseda vse, kar je levo od samostalniškega jedra.

³ Pojem besedotvorne skladnje zajema s stališča besedotvornih vrst vse strukturno različne tipe skladenjske podstave, s stališča besedotvornih pomenov pa vse možne pretvorbene povezave s sestavinami pomenske podstave (propozicije) povedi; prim. o tem A. Vidovič-Muha, Tipološke lastnosti besedotvorne skladnje, XXI. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture (dalje SSJLK), Ljubljana 1984, str. 305—319.

korenskomorfemskima besedama. Tako postane razvidno, kateri pomensko-skladenjski tipi obravnavanih besednih zvez so tudi (zložensko) besedotvorni. — Besedoslovna merila izhajajo iz medbesednih pomenskosestavinskih razmerij,⁴ zlasti iz sopomenskosti, protipomenskosti ter nad- in podpomenskosti.

1.2 Po dosedanjih besednovrstnih predstavitev je beseda *cel* pridevniška, po Slovenskem knjižnem jeziku 2 J. Toporišiča⁵ pridevniška zaimenska in po njegovi Slovenski slovnici iz leta 1976 (dalje SS 1976) količinska pridevniška zaimenska.⁶ Kot pridevniško jo določa tudi SSK J, v zvezah tipa *do celega*, *na celo* pa jo uvršča med samostalnike.⁷ — Členitev na podlagi naših meril pa pripelje do še drugih in drugačnih besednovrstnih in pomenskih uvrstitev.

1.2.1 S skladenjskega vidika je besedo *cel* mogoče ločiti na pomenske skupine, kjer se pojavlja: a) v vseh skladenjskih vlogah (lastnostne) pridevniške besede: kot obsamostalniški prilastek, povedkovo določilo (regularni prehod pridevniške besede med povedkovnike⁸), povedkov prilastek; b) v vlogi povedkovega določila in povedkovega prilastka (povedkovnik); c) samo v vlogi obsamostalniškega prilastka.

1.2.1.1 V vseh skladenjskih vlogah pridevniške besede se *cel* pojavlja le v lastnostnem pomenu — vprašalnica *k a k š e n*; gre torej za lastnostni, in sicer kakovostni pridevnik. Na podlagi so- in protipomenskih povezav se da še natančneje uvrstiti, in sicer med pridevniško besedo stanja; z besednimi pomenskimi povezavami in še z nekaterimi skladenjskimi lastnostmi je mogoče dokazati, da gre v okviru omenjene skladenjske rabe za dve pomenski varianti:

(a) *Čevlji so celi*;⁹ *Čevlje je prodal še cele*; *celi čevlji* 'neraztrgani/raztrgani'; *Hiša je cela*; *Hiša je po bombardiranju ostala cela*; *cela hiša* 'neporušena/

⁴ O pomenskem razčlenjevanju besed na podlagi teorije pomenskih sestavin prim. J. Toporišič, SS 1976, str. 93—95; isti, O strukturalnem določanju besednih pomenov (ob glagolu biti), *Linguistica* 1980, str. 151—167; tudi A. Vidovič-Muha, Besedni pomen in njegova stilistika, XXII. SSJLK, Ljubljana 1986, str. 93—96, kjer gre za poskus prikaza razmerja med besedotvornim in predmet(nost)nim pomenom, razvidnim ravno z izpostavitvijo ustreznih pomenskih sestavin.

⁵ J. Toporišič, Slovenski knjižni jezik (dalje SKJ) 2, Maribor 1966, str. 152.

⁶ M. Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar 1, Ljubljana 1894, str. 76, ima besedo *cel* uvrščeno samo med pridevnike, tudi za primere kot *gaziti v celo*, *po celem požirati*, *na celem*, *iz celega*, *iz cela* (= *iz celega*), *do celega*, *do cela* ipd.; A. Breznik, Slovenska slovnica, Celovec 1916 (dalje SS 1916), str. 87, uvršča besedo prav tako med pridevnike s pojasnilom, da nima določne oblike v zvezah kot *cel dan* (*den ganzen Tag*) 'ves dan'; *cel hleb prinesi* (*bring den ganzen Laib*), tj. *ne reži ga prej*; toda: *cĕli hleb prinesi*, tj. *tisti hleb, ki je cel, ne tistega, ki je načet*. — J. Toporišič, SKJ 2, str. 152, *cel* skupaj z *ves* uvršča med nedoločne zaimke, čeprav z neke vrste omejitvijo: »*Cel*, ki ga nekateri prištevajo med zaimke (podčrtala A. M.), pomeni /.../«; v SS 1976, str. 271, sta *ves* in *cel* uvrščena med količinske pridevniške zaimke, vendar je glede zaimkovnosti enaka omejevalna opredelitev kot v SKJ 2. — SSK J 1, str. 235, uvršča besedo *cel* med pridevnike, v podgeslu pa tudi med izpridevniške samostalnike za primere kot *do celega* ipd. (*docela* — prislov 'popolnoma, čisto', npr. *docela drugačen*, SSK J 1, 436). — F. Bezljaj, Etimološki slovar slovenskega jezika A—J, Ljubljana 1976, str. 60, uvršča besedo med pridevnike, *celō* tudi *celō* med prislove; brez posebne besednovrstne določitve, za podpičjem, navaja primere kot *s cĕla*, *s cĕlega*, *iz cĕla do cĕla* »popolnoma«.

⁷ Prim. SSK J 1, str. 236.

⁸ Prim. J. Toporišič, Se k teoriji besednih vrst, posebno predikativa, Jezik in slovnost 1979/80, 201—205.

⁹ Gradivo je v veliki meri iz SSK J, vendar ne nujno tudi v uporabljenih skladenjskih vlogah.

porušena'; *Žoga je cela; Žogo je našel celo; cela žoga* 'nepredrta/predrta'; *Posoda je cela; Posodo je ohranil celo; cela posoda* 'nerazbita/neokrušena/razbita/okrušena'. — Sopomenke se pojavljajo kot zanikane protipomenke: *neraztrgan — raztrgan* itd.; da gre pri protipomenkah za pridevniško besedo stanja, dokazuje pretvorbena pot, npr. *trgati — raztrgati — (biti) raztrgan*. Vse primere tipa (a) pa na protipomenski ravni povezuje nadpomenka *neuničen, nepoškodovan / uničen, poškodovan (uničevati — uničiti — (biti) uničen)*.

(b) *Hlebi so celi; Hlebi na policah so ležali celi; celi hlebi; Krompir je cel; Krompir je pojedel kar cel; cel krompir; Kumarice so cele; Kumarice je vlagala cele; cele kumarice*. Za primere s snovnim samostalnikom v jedru besedne zveze (b) velja protipomenka *razrezan*, ki tako kot za primere (a) dokazuje stanjski pomen pridevnika *cel*: *rezati — razrezati — (biti) razrezan*. — (b₁) *Plača v tem mesecu je cela; Plačo je prejel celo; cela plača* 'ne(raz)deljena (ki ni deljena), ali 'nedelna (ki ni v delih)/delna'. Tudi v obeh so- in protipomenskih možnostih gre za pomen stanja, le da je v prvem primeru izraženo stanje v zvezi z glagolskim dejanjem (*deliti — razdeliti — (biti) (raz)deljen*), v drugem pa le stanje ne glede na dejanje: *delen ← ki je v delih*. Za primere (b) veljata omenjeni so- in protipomenski varianti tudi kot nadpomenki.

Pomensko razliko med primeri tipa (a) in (b), (b₁) pa je mogoče dokazati tudi na skladenjski ravni. Za primere (b), (b₁) namreč velja naslednje: ko je pridevnik *cel* obsamostalniški prilastek, je za pomensko razvidnost nujno širše sobesedilo, sicer je pridevnik *cel* mogoče razlagati tudi v sopomenski zvezi s pridevnikom *ves*, torej kot količinsko pridevniško besedo (gl. 1.2.1.3): *cel (hleb)* 'nerazrezan/ves' — prvi pomen je mogoče realizirati npr. v zvezi (*Na mizi so ležali celi in razrezani hlebi* — pomenska razpoznavnost je dosežena že s prirednim razširjenim levim prilastkom, drug pomen, npr. v zvezi *Pojedel je cel hleb kruha*, kjer pomensko drugačnost potrjuje sopomenka *ves*. V drugih skladenjskih vlogah količinski pomen ni mogoč, zato se tudi pridevniška beseda *ves* ne more pojavljati kot sopomenka in do pomenskih prekrivanj ne more priti.

Katere slovnično-besedilne lastnosti pa še povezujejo primere tipa (a), (b), (b₁)? S stališča pridevniške besedne zveze velja, da kakovostni pridevnik *cel* ne tvori besedne zveze s prislovi stopnje tipa **zelo/bolj/malo cel*, in tudi sicer ne pozna nobene oblike stopnjevanja. Kakor drugi lastnostni pridevniki pa pozna besedno zvezo z desnimi dopolnili (izjema je samo pomen stopnje), npr. *cel do polovice (sicer pa je uničen/razrezan)*. Tudi njegova razporeditev v levem prilastku je vezana na kakovostno pomensko skupino, in sicer na predvidljivo stanjsko mesto — za pridevniki barve in pred snovnimi pridevniki,¹⁰ npr. *lepi veliki rumeni celi (nerazrezani) koruzni hlebci*. V znanih okoliščinah ločuje kategorijo (skladenjske) določnosti — *cel-ø : cel-i*. (Breznik na tej podlagi skuša ločevati pomen.)

¹⁰ O vezanosti pridevniških pomenskih skupin v levem prilastku prim. J. Toporišič, SS 1976, str. 465–467; pretvorbena povezava med desnim in levim samostalniškim prilastkom ter različnost in hkrati nezamenljivost mest v levem prilastku glede na različno pomensko (desnoprilastkovno) podstavo sta glavni pomenski delitveni merili pridevniške besede v razpravi A. Vidovič-Muha, Pomenske skupine nekakovostnih izpeljanih pridevnikov, SR 1981, 19–42.

S pomenskosestavinskega vidika lahko rečemo, da oba pomenska podtipa v najširšem smislu povezuje opisna protipomenska nadpomenka v *kosih* → **kosni* oziroma *kosovni*. Z besedotvornega vidika bi bil sprejemljiv tudi (protipomenski) nadpomen *razpadel*, le da gre pri primerih tipa (a) za nenamenskost, nenačrtnost, v primerih tipa (b), (b₁) pa za načrtnost.

Pridevnik *cel* v obravnavanem pomenu, zlasti s tipom, ki ga izkazujejo primeri (a), je tudi besedotvornopodstavni, pojavlja se kot prilastek v skladdenjski podstavi npr. pridevniških zloženek: *cel-o-rob-ni/-i* ← [*tak, ki ima*] *cel{-o}* *rob{-o}*, [] → *-ni/i*, {} → *-o-*; tako še npr. *cel-o-stran-ski*, *cel-o-številski*.

Iz obravnavanega pridevniškega pomena v predložnih sklonih in v prislovnodoločilni vlogi pogosto nastaja konverzni izpeljani samostalnik: *cel-i* ← [*tisti, ki je*] *cel [-o]*, [] → *-i*, *cel-*, npr. v zvezah kot **do cel-a/do cel-ega*; opravi imamo še s samostalniško pridevniško sklanjatvijo, kar priča o izredni starosti takih predložnih zvez.¹¹ Ni čudno, da se iz mnogih nastali sklopi, iz krajevnih prislovnodoločilnih zvez pa po metaforizaciji načinovni prislovi, npr. *docela* 'popolnoma', *scela* 'v enem kosu', *na celem* 'nenadoma'.

1.2.1.2 Beseda *cel* je besednovrstno samo povedkovnik, torej v vlogi povedkovega določila in povedkovega prilastka, in sicer v pomenu stanja po izvršenem dejanju, ki ga poimenuje glagol *celiti*; gre za posledico iztekanja dejanja: *celiti* — *zaceliti* — (*biti*) *zaceljen*, *cel*. Kot povedkovnik stanja razvija *cel* samostalnik *rana* in vse samostalnike, ki poimenujejo dele telesa oziroma telo, npr.: (c) *Rana še ni cela* 'zaceljena'; *Ranjena roka je že cela* 'zaceljena'. V obravnavanem pomenu so mogoče povedkovniške zveze tudi s prislovi stopnje, npr. *Rana je že precej cela* /*še kar cela* 'zaceljena'. Povedkovnik *cel* je v obravnavanem pomenu besedotvorni, najdemo ga v podstavi npr. glagolskih, pridevniških in samostalniških izpeljank, pa tudi samostalniških in pridevniških zloženek. Glagol *celiti* (*celjenje*², *celilo*² ← [*tisto, ki*] *celi[-o]*, [] → *-ilo*, *cel*⁻¹² idr.) izraža besedotvorni pomen dejanja in rezultata dejanja:¹³ *celiti* ← [*posta-(ja)ti*] *cel[-o]* / [*delati*] (*kaj*) *cel[-o]*, [] → *-i -ti*, *cel-*. Zveze, v katerih se glagol pojavlja, izkazujejo povezavo z obravnavanim pomenom, npr. *Rana se celi*; *Mazilo celi rane*. Glagol *celiti* je tudi v podstavah zloženek, npr. *ran-o-cel-ec*² ← [*tisti, ki*] *celi[-o]* *ran{-e}*; *ran-o-cel-n-ik*^{3/2} ← [*tisti, ki je*] **ranoceln{-i}* / [*tisti ki*] *celi[-o]* *ran{-e}*.

Kot povedkovnik pa se beseda *cel* uporablja tudi v pomenu neposledičnega stanja oziroma stanja pred potencialnim dejanjem; v tem zadnjem primeru se kot protipomenka pojavlja pridevniška beseda stanja kot posledica dejanja: (č) *Tone se je iz boja vrnil cel*; *Si še cel?*; *Samo glavo ima še celo*. Pomensko je mogoče primere (č) razlagati kot metaforični prenos primerov (a); tudi protipomenka *ranjen* ali (zanikana) sopomenka *neranjen* to povezavo potrjuje. Samo povedkovniška možnost skladdenjske rabe pa tudi pomenska

¹¹ J. Rigler, Začetki slovenskega knjižnega jezika, Ljubljana 1968, predvideva za Trubarjev čas deloma še živo samostalniško sklanjatev pridevnika prav zaradi rabe takih oblik v Trubarjevih besedilih, čeprav so bile te oblike »tik pred izumrtjem in /ne/ več rabljene samo za nedoločno obliko /.../ε, str. 11.

¹² Stevilčni eksponenti izražajo stopnjo tvorjenosti.

¹³ Poskus predstavitve besedotvornih pomenov glagola, in sicer s pomočjo pretvorbene povezave s sestavinami pomenske podstave povedi (propozicije) je podan v članku A. Vidovič-Muha, Primeri tvorbenih vzorcev glagola, XXI. SSJLK Ljubljana 1985, 47—61.

zoženost na isti tip nosilcev stanja (samostalniških besed) kot pri primerih tipa (c) upravičuje skupno obravnavo.

1.2.1.3 Med količinske pridevniške besede pa se beseda *cel* uvršča, ko je njena skladijska raba omejena predvsem na vlogo obsamostalniškega prilastka. Pridevniški besedi *cel* ustreza vprašalnica *k o l i k o*. Kot količinska pridevniška beseda ne ločuje (skladijske) določnosti, razvrstitev v levem prilastku pa je vezana na količinsko mesto, to je pred lastnostne pridevniške pomenske skupine: *Pojedel je cel velik rumen koruzni hleb*. V obravnavanem pomenu se *cel* tudi ne sprevača v samostalnike.

SS 1976 (str. 271) uvršča *cel* med količinske pridevniške zaimke. Vendar pa je v SS 1976 med navedenimi količinskimi zaimki treba ločiti tiste, ki izražajo samo številčni obseg, od tistih, ki poleg številčnega obsega izražajo še obseg česar koli. Samo številčnost izražajo zaimki *noben*, *oba*, *vs*i (edninski pomenski par *noben*), in bi jih zato morda lahko uvrstili kar med števniko (števniško pridevniško besedo); od drugih količinskih zaimkov se ločijo po tem, da imajo samostalniško jedro vedno imenovalniško: *noben delavec*, *oba delavca*, *vs*i *delavci*. Drugi količinski zaimki imajo samostalniško jedro rodilniško, in sicer ob štetem (množinskem) rodilniku ali ob edninskem rodilniku (izjema samo *ves*, *cel*), npr. *veliko ljudi* : *veliko kruha*; v prvem primeru so vsi po vrsti (nedoločni) števniko, npr. *kolikor/nekoliko/koliko/precej/kolikor koli/nič/ne toliko/enako ljudi*, v drugem primeru pa so pridevniški zaimki, npr. *koliko/kolikor/nekoliko/koliko/nič* ... *kruha*. Znotraj pridevniškosti bi bilo torej treba ločiti tipa (številčno) *veliko ljudi*, kjer gre za števnik, od (po obsegu) *veliko kruha*, kjer je *veliko* zaimek. Oporo za takšno delitev ponuja SS 1976 (str. 267), saj navaja tudi med nedoločnimi števniko primere *veliko ljudi*, *mного ljudi*, *več prijateljev*; primere *malo kruha*, *najmanj poštenja* pa bi bilo treba izločiti iz števnikov in uvrstiti med zaimke.

Pri količinskem pomenu pridevniške besede *cel* se vzpostavi sopomensko razmerje s pridevniško besedo *ves* 'v celoti' in protipomensko *delni* (*pol*, *četrt*); po SS 1976 imamo opraviti posredno prek te sopomenske povezave s totalnim pomenom količinskega pridevniškega zaimka.¹⁴ Kot že prej imenovani števniko *noben*, *oba*, *vs*i ima tudi *cel* 'ves' samostalniško jedro v imenovalniku, in sicer edninskem: *cel* 'ves' *obraz*. — Glede na pomen jedrnega samostalnika je mogoče ločiti več tipov zvez.

1.2.1.3.1 Samostalniška besedna zveza s količinskim pridevniškim zaimkom *cel* izraža največji možni obseg česar koli: (d) *Tone je celo belo steno pobarval*; *Tone je včeraj prebral celo knjigo*; *Cela desna roka ga boli*. Formalno bi bila v navedenem tipu primerov možna raba besede *cel* tudi v povedkovem določilu, vendar taka raba vpliva na spremembo pomena — količinski pridevniški zaimek postane kakovostni pridevnik (prim. pogl. 1.2.1.1): *Stena je cela 'nepoškodovana' ipd*. Breznikovo pretvorbena pravilo¹⁵ ne dovoljuje tudi poved-

¹⁴ Gl. J. Toporišič, SS 1976, str. 271, kjer imamo v razpredelnici med totalnimi količinskimi pridevniškimi zaimki navedena *ves*, *oba*; da je ta *ves* lahko razumljen kot sopomenka *cel*, se pravi 'v celoti', protipomenka 'deloma (del)', in ne morda v pomenu *vs*i, *vs*e sestavine česa ob štetem samostalniškem jedru, npr. *Vsi delavci so se zbrali*, nam omogoča pojasnilo na str. 280, kjer sta med količinskimi zaimki izrecno izpostavljena *ves* in *cel*. Seveda *cel* 'neokrnjen, nepoškodovan, poln', ne moremo obravnavati med zaimki, saj gre, kot smo skušali dokazati (gl. 1.2.1.1), za pridevniško besedo stanja.

¹⁵ Prim. A. Breznik, SS 1934, str. 218.

kovoprilastkovne razlage teh primerov prav zaradi pomenske spremembe v povedkovem določilu: **Stena je cela — Steno je pobarval*. S tem se tudi potrjuje zaimkovnost besede *cel*, saj je raba pridevniških zaimkov v povedkovem določilu navadno omejena na določene besedne zveze, na določena pomenska dopolnila.¹⁶ Seveda se pojavlja vprašanje, katera je skladijska vloga besede *cel* v primerih kot (d) *Steno je celo pobarval. Desna roka ga cela boli* → *Desna roka je cela boleča*.

Lahko rečemo, da se količinski pridevniški zaimek *cel* in tudi nekateri drugi, zlasti količinski razvrstitveno obnašajo kot prislovi; količinski pridevniški zaimki imajo tudi pomenske prislovne lastnosti, saj jih ob glagolu lahko razumemo kot besede, ki izražajo obseg dejanja samega, in ne samo obsega predmeta, ki ga dejanje prizadeva. Da bi jih lahko brez premisleka uvrstili med prislove, preprečuje ohranjena ujemalnost, lahko tudi v obliki štetega (množinskega) roditelja, npr. *Precej dobrih strokovnjakov uspe; Dobrih strokovnjakov precej uspe* : *Dobri strokovnjaki precej uspejo*, kjer je *precej* nedvomno prislov.¹⁷ Prislovnost zaimka *cel* ob glagolu nakazuje tudi protipomenska možnost s prislovom *delno*, ki dokončno prenese pomen samo na obseg dejanja: *Steno je delno pobarval*. Kot pravi prislov pa se beseda *cel* obnaša, ko se razvršča pred lahko izpridevniški povedkovnik stanja. Čeprav še vedno ohranja ujemalnost, pa je tudi pomensko pravi prislov, saj izraža obseg povedkovniško izraženega stanja: (d₂) *Domov se je vrnil cel/ves uničen; Cela/osa polomljena hodi okrog; Bil je cel/ves zanič, cel/ves hin, cel/ves bolan*.¹⁸ Tako so tudi drugi pridevniški zaimki homonimni s prislovi: *Precej/nekoliko/ne toliko/enako/toliko uničen*, kjer pa seveda odpade tudi vprašanje ujemalnosti. Tudi sopomenke besedi *cel* v omenjeni vlogi so prislovi stopnje, in sicer *popolnoma, čisto, dokončno* ipd. Beseda *cel* pa se kljub ohranjeni ujemalnosti razvršča lahko tudi pred povedkovnik stanja.

1.2.1.3.2 Samostalniška besedna zveza z zaimskim *cel* izraža največjo možno mero sploh: (e) *Popil je cel liter vina; Preteči mora cel kilometer*. Pri osnovnih merskih enotah se skoraj ne uporablja *ves*. — Kot (površinska) sopomenka se tu pojavlja tudi pridevnik *poln* kot stilno nezaznamovan ob samostalniku, ki poimenuje kaj, kar se lahko polni (napolni — je polno): (e₁) *Cel/poln lonec mleka je razlil; Dvignil je celo/polno vrečo moke; cel/poln jerbas orehov; cel/poln vrč vode*. Taka sopomenska zamenjava pa je mogoča le v ob-samostalniškem (prilastkovnem) položaju, v povedkovem določilu pa se besedi pomensko različno obnašata: *Cel/poln lonec mleka — Lonec mleka je poln/*

¹⁶ Prim. J. Toporišič, SS 1976, str. 281, kjer je rečeno, da »/n/ekateri pridevniški zaimki in števnik ne morejo rabiti kot povedkovo določilo /.../«; v članku A. Vidovič-Muha, *Pridevniške zaimenske besede*, XV. SSJLK Ljubljana 1979, 65—97, so predstavljene besedne zveze pridevniških zaimkov v različnih skladijskih vlogah; potrjeno je spoznanje o omejenosti povedkovodoločilne rabe pridevniških zaimkov oziroma njihova vezanost v tej skladijski vlogi pa tudi v vlogi povedkovega prilastka na posebno besedno zvezo, najpogosteje s členkom.

¹⁷ Prim. J. Toporišič, SS 1976, str. 272, kjer gre za distribucijsko razpoznavnost besednih zvez tipa *precej delavcev* : *precej delati*.

¹⁸ Prim. J. Kačala, *Doplnok v slovenščini*, Bratislava 1971, 161—165, ki se odloča o povedkovoprilastkovni vlogi besede *cel* predvsem na podlagi razvrstitve pa tudi pomena besede, ob katero se razvršča, ne pa na podlagi pomena dvostavčne tvorbe; tako obravnava besedo *cel* kot povedkov prilastek, ko se razvršča ob pomenski glagol, ob imenskem povedkovem določilu pa je *cel* beseda, katere »pomenska stran je prislovna (= popolnoma, čisto)«, str. 162.

Lonec je poln mleka — *Lonec mleka je cel* 'nerazbit/nenačet (neodpit)'. Tudi v obsamostalniškem položaju količinskozaimenski pomen pridevnika *cel* zah-teva še desni prilastek, sicer je *cel* lahko kakovostni pridevnik: *cel lonec* 'nerazbit' : *cel lonec mleka* 'poln (lonec)'. Skratka beseda *poln* je kakovostni, in sicer stanjski pridevnik, nastal po tvorbenem vzorcu *polniti* — *napolniti* — (*biti*) *poln*, *napolnjen*, *cel* pa ohranja vse lastnosti (količinskega) zaimka.

1.2.1.3.3 Samostalniške besedne zveze z globinsko številničkim *cel* izražajo največji možni številčni obseg, vendar lahko le posredno: (f) *Cel/ves kolektiv je vedel*; *Cela/osa vas se je zbrala*; *Prepeval je cel/ves avto*; *Cela/osa država je prizadeta*. Da gre dejansko za številčni obseg, je mogoče dokazati s pretvorbo, v kateri pride na površino samo številčna količinska pridevniška beseda *vsí*: *Cel/ves kolektiv* ← *Vsi člani kolektiva (Vsi iz kolektiva ... ki so v kolektivu)*; *Cela/osa vas* ← *Vsi ljudje iz vasi ... ki so v vasi* itd. Zveze, ki izražajo največji možni številčni obseg, se skladijsko ločijo od prejšnjih po tem, da je brez pomenske spremembe mogoča raba tudi *Kolektiv je cel/ves* (so vsi, ki tvorijo kolektiv) — *Kolektiv je vedel*; *Vas se je cela/osa zbrala*: *Vas je cela/osa* — *Vas se je zbrala* ipd.

1.2.1.3.4 Ob izsamostalniškem povedkovniku, ki izpostavlja npr. človeka kot nosilca lastnosti, dejavnosti, lahko pa tudi kaka druga stanja, je besedo *cel* mogoče razumeti kot poudarni členek, kar potrjuje tudi sopomenska povezava s *pravi*, npr. (g) *Postal si cel* ('pravi') *mož* (→ zelo možat); *Tone je cel* ('pravi') *umetnik* (→ zelo umetniški); *Nastala je cela* ('prava') *zmeda* (→ zelo se je zmedlo); *Sosed je cel* ('pravi') *advokat* (→ zelo advokatski).

Kot izvzemalni členek pa se *cel* uporablja ironično kot najnižja možna stopnja. Sopomenki sta členka *samo*, *le*: (g₁) *Celi dve minuti je čakal (samo, le)*.

1.2.1.4 Pridevniška beseda *cel* izkazuje torej dve temeljni pridevniški pomenski skupini: lahko je lastnostni, natančneje kakovostni pridevnik z vsemi značilnostmi te pomenske skupine pridevnikov, tudi s pričakovanimi konverznimi prehodi med samostalnike, ali pa količinski pridevniški zaimek v popolni ali manj popolni povezavi z *ves*; globinsko se lahko uvršča *cel* med številniške pridevniške besede, saj izkazuje (globinsko) sopomenskost z *vsí* — primeri (f). Po razvrstitvi in pomenu, ne pa po formalnih lastnostih (ohranjena ujemanost), je lahko še prislov (obglagolski položaj, še izraziteje pa obpovedkovniški — primeri (d₁), (d₂)) ali poudarni in izvzemalni členek — primeri (g), (g₁).

1.2.1.5 Na podlagi postavljenih pomenskih izhodišč bi morala biti v SSKJ beseda *cel* ponovno razčlenjena. Sedanja redakcija te besede z razvrstitvijo in izbiro gradiva ne izkazuje niti temeljne pomenske delitve na kakovostnost in količinskost oziroma obsegovnost. Tudi pomensko odločujoča polnost oziroma omejenost skladijske rabe ni izkazana; npr. v prvem in drugem pomenu (za številka 1., 2.) bi morale biti predstavljene po eni strani skladijske vloge kakovostnega pomena, po drugi pa vezanost na povedkovniško skladijsko vlogo. Ker so pomenske meje zabrisane, seveda tudi ni izkazana skladijska vezanost količinskega pomena; niso izkazani primeri, ko gre za prislovni pomen itd. Zelo motijo tudi razlage, ki so v bistvu besedno sopomenske, npr. samo v okviru 1. pomena: *ki ni razdeljen na kose* → *nerazdeljen (na kose — tavitološko)*, *ki še ni načet* → (*še*) *nenačet*, *ki ni poškodovan* → *nepoškodovan*.

1.2.2 Med količinske pridevniške ali samostalniške besede se uvrščata tudi *pol*, *četrt*.¹⁹ Po SS 1976, 267, je besednovrstnost te besede razvidna šele iz besedne zveze, in sicer iz sklonljivosti ali nesklonljivosti desnega samostalnika: *s pol/četrt kruha : s pol/četrt kruhom*. SSK J 3 (753—754) uvršča besedo v celoti med prislove, za kar pa nima nobenega formalnega dokaza. Glede na merilo pregibaosti desnega samostalnika, ki ga postavlja J. Toporišič v SS 1976, bi bilo mogoče ločiti primere, ko sta *pol/četrt* lahko samo samostalniška beseda, od primerov, ko sta lahko samostalniška ali pridevniška. Seveda se vsiljuje vprašanje, kako doseči razvidnost besednovrstnosti že v izhodiščni obliki. Ugotovitev iz SS 1976 (str. 267), da če je desni samostalnik ženskega spola, se ne sklanja, beseda *pol* je torej jedrni samostalnik, samostalniki moškega in srednjega spola na tem položaju pa se lahko sklanjajo ali ne, je mogoče na podlagi gradiva²⁰ dopolniti še z dejstvom, da se tudi samostalniki ženskega spola lahko sklanjajo, če so števniki, če sta torej *pol/četrt* števnik (ob množinskorodilniški obliki): *pol/četrt hruške — s pol/četrt hruške : pol/četrt hrušk — s pol/četrt hruškami* kot *s pet(imi) hruškami* ali *pol/četrt pomarančam (so se posušili listi)*. Samostalniškost besed *pol* in *četrt* se navezuje na sopomenki *polovica*, *četrtina*; besedi se namreč lahko uporabljata v enakih besednih zvezah kot *pol/četrt*, kadar gre za poimenovanje enega od dveh ali enega od štirih enakih delov celote, čeprav je res, da se, zlasti ko gre za količino merskih, časovnih enot, nedvomna samostalnika dejansko redko uporabljata — pogosteje torej *pol metra/pol dneva* kot *polovico metra/polovico dneva*. Glede na pomen samostalnika, ki ga imata besedi *pol/četrt* na desni, ločimo več tipov besednih zvez.

1.2.2.1 Samostalnik ob besedi *pol* je merska enota. Gre za t. i. količinski rodilnik, ki ima dvojni rodilniški samostalnik — mersko enoto in to, kar je merjeno: (h) *pol metra blaga; Postregel je s pol litrom vina / s pol litra vina; četrt metra blaga; Postregel je s četrt litra/litrom vina*. Zveza *pol* + samostalnik je tudi skladijsko neločljiva, tako kot zveza npr. glavnega števnik s samostalniško mersko enoto. Drugi samostalniški prilastek, ki poimenuje to, kar je merjeno, je skladijsko seveda mogoče ločiti: *Pol/četrt litra je še vina (liter pa vode); Vina je prinesel pol/četrt litra*.

Za razliko od nekaterih nedoločnih števnikov in (količinskih) zaimkov, npr. mnogostnih tipa *precej*, *malo* idr., se beseda *pol* lahko opisno stopnjuje s protipomenskima pridevnikoma *dober/slab* 'več/manj'. Ta značilnost jo povezuje z določnimi, in sicer glavnimi števnik: *dobrega pol/četrt metra (blaga), slabega pol/četrt litra (vina)*, kot npr. *dobrih tristo metrov blaga*.²¹ Takšno stopnjevanje določnih števnikov in s tem tudi besed *pol/četrt* je seveda samo površinsko, saj gre dejansko za vzpostavitev primerjave z rodilniškimi samostalnikom, ki izraža merjeni količini: *dobrega pol/četrt metra blaga* 'več blaga kot pol/četrt metra → več kot pol/četrt metra blaga'; *slabih tristo metrov blaga* 'manj blaga kot tristo metrov → manj kot tristo metrov blaga'. Pretvorba kaže, da gre v bistvu za dvojno rodilniško zvezo, ki je v primerjalnem raz-

¹⁹ Prim. A. Bajec, Besedotvorje slovenskega jezika II, III, Ljubljana 1952 (dalje BSJ), str. 95, ki je predstavlja besedo zgodovinsko kot samostalniško: »samostalnik *polъ* 'plat, polovica' se je sklanjal po ų-jevski deklinaciji.«

²⁰ Prim. izpise za to besedo v gradivu Inštituta za slovenski jezik, ZRC SAZU.

²¹ Prim. SSK J 4, str. 727, kjer so v 7. pomenu pridevnika *slab* navedeni tudi primeri takšne rabe.

merju (veznik *kot*): zvezo samostalnika z nedoločnim števnikom (količinskim zaimkom), katerega približnost potem omejuje (natančneje določa) zveza glavnega števnikarja s samostalnikom, ki poimenuje mersko enoto. Če torej izhajamo iz obravnavane besedne zveze, potem lahko rečemo, da ima tudi beseda *pol* lastnosti določnih števnikov. Tudi po pomenu sta *pol* in *četrt* bližje glavnim kot nedoločnim števnikom, saj »natanko kažeta« (številčni) obseg »predmetov, o katerih se govori /.../«. ²²

Zanimive so tudi zveze tipa *tri metre in pol/četrt blaga* ← *tri metre blaga in pol/četrt metra blaga*, kjer gre v bistvu za priredno zvezo dveh podredno razvitih samostalniških (besednih) zvez: pri prvi zvezi gre za izpust samostalniškega prilastka, ki poimenuje merjeno snov, pri drugi pa za izpust samostalnika, ki poimenuje mersko enoto. Samostalniku v količinskem rodilniku, ki poimenuje mersko enoto, pa lahko sledi tudi t. i. merni pridevnik: ²³ (h₁) *pol metra dolg*; *pol kilograma težek* ipd. Le ob glagolih premikanja lahko ostane merska enota v količinskem rodilniku brez nadaljnje določitev: (h₂) *tekel, pešal je pol kilometra*.

Zveze s samostalnikom, ki poimenuje časovno razsežnost, se od obravnavanih ločijo po tem, da samostalnik, ki poimenuje čas, nima obveznega desnega določila: (i) *Pol/četrt ure je minilo*; *Preigral je pol/četrt noči*; *Pol/četrt dne (dneva)*. — Pri zvezah s časovnorazsežnostnim samostalnikom je kot prilastkovni mogoč samostalnik iz glagolov premikanja; v teh primerih postane samostalnik poimenovanje za (časovno) mersko enoto: (ii) *Do vasi je uro in pol (ure) hoda/vožnje/teka/(počasne, hitre, zmerne) hoje*, kar je nastalo iz globinske podstave *Do vasi se hodi/vozi... uro in pol (ure)*. Vse druge skladenjske lastnosti ostanejo.

V vseh obravnavanih primerih sta besedi *pol/četrt* vsaj pomensko (če ne oblikovno) lahko števniki, torej pridevniški, ali zaimenski, in sicer pridevniški ali samostalniški. Števniki sta v primerih, ko izražata polovični, četrtinski del številčno izrazljive količine.: npr. *četrt, pol, tričetrt metra*, (en) *meter, dva...*, zaimenski, ko izražata polovični, četrtinski del celote, npr. *četrt, pol metra : cel meter*.

1.2.2.2 Samostalnik ob besedah *pol/četrt* lahko poimenuje kaj, kar je mogoče šteti, *pol/četrt* sta števnika, ali kaj, kar nima te lastnosti — *pol/četrt* sta zaimenska, izražata obseg: (j) *Pojedel je pol/četrt jabolka/jabolk* ← *pol/četrt obsega, količine jabolka/jabolk*. V prvem tipu gre za obseg, v drugem za potencialno zvezo z glavnimi števnikarji, npr. *pol (števíla) jabolk* — *eno jabolko, pet jabolk* itd., *osa jabolka*; v prvem tipu ostaja razmerje le s celoto oziroma z deli celote: *pol/četrt jabolka* — *celo/vse jabolko*. Na (predmetno)-pomenski ravni imata *pol/četrt* sopomenki s *polovica/četrtina*: *Pojedel je polovico/četrtino jabolka/jabolk* — *Pojedel je celo (vse) jabolko / osa jabolka*.

Primeri rabe v drugih skladenjskih vlogah so običajni: *Jabolk-ø/-a je pol/četrt*; *Jabolk-ø/-a je pojedel pol/četrt*. Ob snovnih samostalnikih izražata *pol/četrt* samo obseg: (j₂) *Zmešaj pol/četrt kisa in pol/četrt vode* → *pol(-ovico)/četrt(-ino) količine kisa in pol(-ovico)/četrt(-ino) količine vode*. Samo kot številčno določitev (števnikiški pomen) moramo razumeti zveze kot (j₁) *Zbralo*

²² Prim. A. Breznik, SS 1916, str. 109.

²³ Prim. A. Vidovič-Muha, Merila pomenske delitve nekakovostne pridevniške besede, SR 1978, 253–276, kjer so merni pridevniki določeni tudi z zanje tipično besedno zvezo kot »visok več metrov.«

se je pol/četrť vasi, mesta ← Zbralo se je pol ljudi (iz) vasi, mesta (pol/četrť vaščanov, meščanov).

1.2.2.3 Besedi pol/četrť pa se lahko razvrščata tudi ob pridevnik, prislov ali glagol, kjer izražata (neštevilčno) razsežnost, obseg stanja, lastnosti. Po razvrstitvenem pravilu slovenskega jezika²⁴ sta v teh primerih prislova: (k) *Pridelka je pol manj kot lani; Vlak je vozil pol prazen; Hiša je bila pol lesena; Tone pol dremlje, pol pa spi*. Predstavljene zveze je mogoče razumeti tudi s (predložno) samostalniško podstavo v vlogi prislovnega določila, kar se potem površinsko kaže kot prislovno-prislovna, pridevniško-prislovna ali glagolsko-prislovna zveza: *Pridelka je za pol(ovico)/četrť(ino) manj* (→ ... polovično, četrťinsko manj); *Vlak je do pol(ovice)/četrť(ine) prazen* (→ ... polovično, četrťinsko) prazen; *Hiša je do pol(ovice)/četrť(ine) lesena* (→ ... polovično, četrťinsko) lesena; *Klobuk je na pol(ovico) nov* (→ ... polovično) nov (primer je frazeološki, saj zveza dejansko pomeni 'precej, skoraj' nov; ne gre več za izražanje natančne količine obsega, zato tudi ni mogoča zveza **Klobuk je četrť nov*); *Tone na pol(ovico) dremlje ...* (→ ... polovično) dremlje.

Prenos besed pol/četrť pred samostalnik ti dve besedi seveda uvršča v skupino, obravnavano pod 1.2.2.2, torej med samostalniške ali skladenjsko razvidne pridevniške besede: *Pol(ovica)/četrť(ina) pridelka je manj; Pol(ovica)/četrť(ina) vlaka je praznega; Pol(ovica)/četrť(ina) hiše je lesene; Pol(ovica)/četrť(ina) klobuka je novega; *Pol(ovica) Toneta dremlje ...*

1.2.2.4 V celoti samostalniške pa ostajajo različne prislovnodoločilne (predložne) zveze besed pol/četrť: (l) *Prerezati limono čez pol(ovico); Pregariti polo na pol(ovico); Deliti si kaj na pol(ovico)*.

1.2.2.5 Vse predstavljene skladenjsko-pomenske skupine zlasti besede pol so tudi besedotvornopodstavne, in sicer so v podstavi tvorjenk z dvema koreniskima morfemoma, se pravi zloženek in dvokorenskih sklopov.

1.2.2.5.1 Sklopi s samostalnikom pol v podstavi so zelo stare tvorjenke, saj ohranjajo sled samostojne sklanjatve u-jevskih debel: *pol(u)dne, pol(u)noči, tudi poltreh, polštirih* itd. Primere kot *pol(u)dan, pol(u)noč* razlaga A. Bajec kot mlajše, nastale, ko so bili omenjeni sklopi že trdno v jezikovnem sistemu, saj je iz njih nastal nov izhodiščni (imenovalniški) sklon (-dne : -dan, -noči : -noč).²⁵

Z današnjega vidika bi bile omenjene in njim podobne še kasnejše tvorjenke (kot *polkrogla, polkupola, pol-, četrťfinale, pol-, četrťstoletje; pol-drugi, poltretji*) uvrstljive med zloženke z enomorfemskim, samo medpronskim obrazilom in s skladenjsko podstavo, npr. *polkrogla* ← *krogla* {do} *pol{-ø}*, {} → -ø-, *pol-, -krogla*; *poldan* ← *dan* {do} *pol{-ø}*, {} → -ø-, *pol-, -dan*, tudi *poldrugi* ← *drugi* {do} *pol{-ø}*, {} → -ø-, *pol-, -drugi* ipd.; *pollitrski* ← *litrski* {do} *pol{-ø}*, {} → -ø-, *pol-, -litrski*, vendar tudi [tak, ki je povezan] {s} *pol{-ø} litr{-om}/pollitr{-om}*, {} → -ø-, || → -ski, *pol-, litr-/||* → -ski, *pollitr-*

²⁴ Gl. npr. J. Toporišič, SS 1976, str. 470, 471.

²⁵ Prim. A. Bajec, BSJ, 93—94, kjer so primeri uvrščeni med sklope: *polz dne, polu nošti*. »Ko je zveza dobila enoten prenesen pomen, se je strnila tudi v besedno enoto z notnim poudarkom. Iz takih kot casus obliqui občutenih primerov si je jezik ustvaril nov nominativ, bodisi v obliki **polzdnъ*, **polznoštъ* ali *poludъnъ, polu-noštъ*. /.../ Zatorej moremo tudi v slovenščini računati z obema sestavinama *pol-* in *polu-*« (Str. 93).

(enkrat gre za zlaganje, drugič za izpeljevanje iz zloženke *polliter*, ki je pa SSK J nima).²⁶

Enoglasnost sklopov *póldne*, *pólnoči* in mlajših *póldan*, *pólnoč* dokazuje, da gre v obeh primerih še vedno za zelo stare tvorjenke, prav tako *poltréh*, *polpétih* ipd. Vse druge tvorjenke tega tipa so dvonaglasne, kar jih povezuje z vsemi drugimi mlajšimi obrazilno enomorfemskimi zloženkami tipa *ávto-césta*. Zloženke z medponsko-priponskim obrazilom tip *pol-ø-lét-je* so enoglasne, pač glede na morfemsko zgradbo zloženke določujoče sestavine.²⁷

SSK J 3, 754—788, se glede števila naglasov v glavnem ujema z omenjenimi stališči, izjema je le enoglasnost pri *poldrúgi*, *poltrétji*. Z naglasnega vidika pa je ohlapna določitev gesla *pol...: pol... ali pól... (754)*, saj ne gre za poljubno zamenljivost naglašenosti ali nenaglašenosti. Mislim, da bi bilo mogoče natančno reči, da je nenaglašeni *pol...* vezan samo na sklope in medponsko-priponske zloženke, sicer je *pól...* vedno naglašen (gl. še 1.2.2.4.2).

1.2.2.4.2 Zelo obsežna skupina novejših zloženek pa v bistvu ne izraža obsega predmetnosti same, ampak obseg njene lastnosti. Nekaj primerov: *polbog*, *polbrat*, *polinteligent*, *polavtomat*, *polusnje*, *polsintetika*, *polmrak*, *polsvetloba* ipd. Pomenska podstava takšnih tvorjenk (npr. za *polbrat*) je: *tisti, ki ima pol lastnosti brata / tisti, ki je na pol(ovico) — polovično bratovski; polusnje ← tisto, ki ima pol lastnosti usnja / tisto, ki je na pol(ovico) — polovično usnjeno; polmrak ← tedaj, ko je na pol(ovico) lastnosti mraka / tedaj, ko je na pol(ovico) — polovično mračno*. Skladijska podstava vsebuje frazeologizirano prislovno (predložnosamostalniško) zvezo na *pol: polbrat ← brat {na} pol{-ø}, {} → -ø-, pol-, -brat, na pol 's pol lastnostmi*. Po zgradbi se tvorjenke uvrščajo med samostalniške medponskoobrazilne.²⁸ Tudi dosledna dvonaglasnost potrjuje takšno uvrstitev.

1.2.2.5 Pomenska predstavitev gesel *pol* in *napol* v SSK J²⁹ zahteva v marsičem temeljito preureditev. Pripombe na sedanjo redakcijo se nanašajo predvsem na slovnico (zlasti besednovrstno) opredelitev, (predmetno)pomensko razčlenitev gradiva, ustreznost gradivnega izbora, deloma vsaj ustreznost razlag.

Geslo *pol* je v SSK J v celoti uvrščeno med prislove brez kakršne koli kasnejše dopolnitve ali pojasnila. Taka uvrstitev ni v skladu ne samo z našo razčlenitvijo, ampak tudi z vso dotedanjo besednovrstno predstavitvijo te besede.³⁰ Po SSK J je beseda *pol* prislov celo v zvezah kot *pol hleba*, *pol jabolka* ali *pol metra*, tudi *prerezati čez pol*, *na pol* ipd. Do določene mere bi bilo

²⁶ Prim. tudi J. Toporišič, SS 1976, ki uvršča primere *polčas*, *polizdelek*, *četrfinale* med sklope, str. 147, *pólkróg* (z navedenima naglasoma) pa med zloženke, str. 146, 147.

²⁷ O odvisnosti števila naglasov pri podrednih obrazilno dvomorfemskih zloženkah od njihove morfemske zgradbe prim. A. Vidovič-Muha, Zloženke s pomenom lastnosti delov organizma, SR 1983, 359—374, zlasti 369—370.

²⁸ F. Levstik ugotavlja v Napakah slovenskega pisanja (ZD 6, Ljubljana 1956, 58—88), razprava izšla 1858, da so s *pol* prave sestave le v »dajalniku in storilniku«, tvorjenke kot *polbrat*, *polkonj* ipd. so neustrezne; tudi A. Bajec v BJSJ uvršča obravnavane tvorjenke med »umetne besede, navadno pomenske izposojenke /.../. Zatorej ima Perušek prav, ko jih odsvetuje in predlaga zanje naslednja nadomestila: *mali bog*, *somrak*, *polovični učenjak*, *po poli brat* /.../«, str. 93—94; za SS 1976 gl. op. 26.

²⁹ Prim. *pol* SSK J 3, 753—754, *napol* SSK J 2, 963—964.

³⁰ Doslej je to samostalniška in/ali pridevniška beseda — prim. literaturo npr. iz op. 18, 19.

razumljivo omahovanje med samostalniškostjo in pridevniškostjo zlasti za primere tipa *s pol hleba* : *s pol hlebom*, prislovnost pa je nerazumljiva. V izhodišču bi moralo biti geslo določeno kot (zaimensko) samostalniško ali pridevniško ter kot števnisko (pridevniško: *s pol jabolka/hruške* : *s pol jabolkom* ter *s pol jabolki/hruškami*).

Pri pomenski razčlenitvi gre za številne ohlapnosti, ki kažejo na nedomišljenost redakcijske zasnove. V prvem pomenu so pod a) brez poševnice (pomenskega (ali stilnega) znamenja v obliki poševne črte) ali brez dodatne razlage navedene eliptične zveze kot *tri metre in pol blaga* (tudi brez variante *tri in pol metre*); pod b) prav tako brez poševnice ali razlage zveze *ima pet let in pol* ali *do vasi je tri ure in pol hoda* (→ *se hodi tri ure in pol ure*) itd. Prav tako so v prvem pomenu pod c) zelo raznovrstni primeri, tako besednovrstno kot pomensko: brez opozorila sta skupaj zvezi *s pol štruca* in *s pol hlebom*. Ponovno se pojavijo zveze z merskimi enotami, tudi časovnimi, čeprav so bile obravnavane pod a) oziroma b). Pri zvezah kot *dobrega pol litra*, *slabe pol ure* gre namreč le za elipso iz zvez *več (vina) kot pol litra*, *manj (hoje) kot pol ure*; zveze sodijo za poševnice pod a) ali b), seveda z ustrezno dopolnilno razlago, ki bi tudi površinsko utemeljila tako uvrstitev.

Kot pomensko neproblematična je predstavljena zveza *blago je iz pol sintetike in pol volne*, čeprav gre za pomensko dvomnost: ali je blago iz pol(ovice) sintetike (kolikor je imamo pač na razpolago), ali pa je blago pol(ovico) iz sintetike → polovično sintetično; verjetno gre za zadnji pomen, zato bi bila nujna premestitev veznikov, torej *blago pol iz sintetike*, *pol iz volne*. Zveze kot *možak in pol*, *dekle in pol*, sedaj uvrščene v pomen za številko tri, izhajajo iz zvez, navedenih v 1. pomenu, *kot meter in pol (metra)*, *liter in pol (litra)*, *leto in pol (leta)* ali tudi *štruca in pol (štruca)*, *dve jabolki in pol (jabolka)*, ki pa jih Slovar nikjer ne izkazuje. Zveze kot *možak in pol*, *dekle in pol* je namreč mogoče razložiti kot *možak in pol možaka*, *dekle in pol dekleta*, seveda v pomenu lastnosti — (*cela*) *možatost in še pol možatosti* ipd.: treba bi jih bilo prikazati bližje skupaj, morda le za dvema poševnicama (kot t. i. podpomen), pri čemer pa bi bilo nujno slovnično opozorilo, da gre za samo povedkovniške (predikativne) frazeologeme, kar je tudi formalni dokaz za njihov lastnostni pomen (in ne morda pomen nosilca lastnosti); ker so zveze v okviru 2. slovarske razlage (za številko 2) pomensko neizčiščene, ne morejo ti primeri, ki so predstavljeni za 3. razlago (za številko 3), izražati organske pomenske povezave. Drugi slovarski pomen je namreč zmes različnih primerov: skupaj se najdejo zveze kot *pol mesta*, *pol vasi* in *pol toliko*, *pol prazen*; primeri so sicer ločeni z a) in b), a če se ustavimo najprej ob razlagi, za oba tipa primerov ne more veljati omejitev na približnost (izraža približno polovično...). Kako besednovrstno in skladenjsko-pomensko razumemo primere tipa *pridelka je pol manj* (v Slovarju skupaj — brez poševnice — *s pol manjši*), *pol nov*, *hiša je pol lesena*, smo predstavili v poglavju 1.2.2.2.3. V SSKJ imamo brez poševnic, prav tako v okviru drugega pomena, združene zveze kot *hiša je pol lesena pol zidana* s frazeološkimi zvezami kot *to je rekel pol za šalo pol zares*, ter *pol živ*, *pol mrtev*. Frazeološke zveze bi bilo mogoče razumeti *rekel je za pol(ovico) šale*... → *polovično se je šalil*...; *pol živ* pa seveda razlagamo prislovno *polovično živ (polovično živi)*, *polovično mrtev*. V okviru drugega pomena najdemo brez opozoril tudi zveze *pol dremaje*, kjer bi se prav tako dalo govoriti o prislovu, in kar naprej brez poševnice *pol v spanju*.

Zlasti slovnična redakcija gesla *pol* je v SSKJ res v celoti zgrešena, pomenska pa vsaj nedomišljena. Tudi gradivo, t. i. iztržki, ni dovolj pomensko razpoznavno. Tako bi bilo npr. treba v okviru prvega pomena, ki se glasi »izraža enega od enakih delov a) merske enote, b) časovne enote, c) celote« ravnati s pomensko razvidnimi iztržki utemeljiti ločitev na tri podskupine. Ko gre za nečasovne merske enote — tip a) — smo ugotovili, da se ob enoti obvezno pojavlja rodilniški samostalniček, ki poimenuje merjeno snov, npr. *pol litra česa*, *pol metra česa* ali merni pridevnik, npr. *pol metra dolg*, *pol kilograma težek*, lahko pa tudi zveza z glagolom premikanja, npr. *peščiti*, *teči* ipd. *tri in pol kilometre*; ob poimenovanju časa je poleg glagolskih zvez, ki izražajo trajanje, dogajanje česa glede na čas, npr. *čakati*, *delati*, *hoditi pol ure*, še zveza z merskim pridevnikom, npr. *pol ure dolg sestanek*. Kot smo že omenili, med primeri pod c) manjkajo zveze kot (*pojedel je*) *jabolko in pol*.

V nekaterih primerih nastaja sopomensko razmerje med besedama *pol* in *napol*, zato še nekaj besed o redakciji tega gesla v SSKJ (963—964), pomensko prav tako nedomišljeni. Besednovrstno gre tu sicer v celoti za prislov, nastal po sklopnem postopku iz predložne samostalniške besedne zveze *na pol*, vendar pa se slovniške pomenske delitve večinoma ne dajo utemeljiti. Ostanimo samo v okviru prvega pomena z razlago »izraža približno polovično mero« s primeri *napol izpraznjen voz*; *napol polnena obleka*; *voz je napol pod streho* / *napol izpraznjen kozarec*; *napol odprte oči* / *govoriti napol za šalo napol zares*. Vse te zveze imajo različne (pomenske) pretvorbene in sopomenske možnosti: *napol izpraznjen voz*, sopomenka *polprazen* ← *prazen do polovice* → *polovično prazen*; enako pretvorbo ima tudi zveza za poševnico: *napol izpraznjen kozarec* ← *izpraznjen do polovice* → *polovično izpraznjen*; *napol polnena obleka* 'polvolnena' — je *polovično volnena* ← *ima polovico volne*; *voz je napol pod streho* — *pol voza je pod streho*. Pomen bi bilo treba torej v celoti preurediti. Tudi obe zvezi iz drugega pomena sta različni: *zvezi napol avtomatska puška* 'polavtomatska' sledi zveza *napol se vzdigniti* itd.

Pri redakciji količinskih števniških in zaimenskih izrazov pogrešamo v SSKJ teoretično izčiščenost tako glede slovničnih kot tudi besedoslovnih lastnosti, premajhno je upoštevanje relevantnega skladišjskega okolja ob poznavanju jezikovnosistemskih zakonitosti.

SUMMARY

1 The grammatical (especially word-class) and (lexico)semantic features of such quantifiers as *cel*, *pol* and *četrt* are determined on the basis of criteria pertaining to the levels of syntax, word-formative syntax and lexicology (semantic components): the quantifiers are considered with respect to their role in the sentence structure, their (non)ability to participate in the various possible kinds of phrases, as well as their distribution and function therein. The criteria of word-formative syntax involve above all the analysis of the syntactic bases which underlie compound words. Among the interlexical semantic relations, those of synonymy, antonymy, hypernymy and hyponymy have been found the most relevant.

1.1 *Cel*

From the syntactic point of view, the word *cel* is classifiable into several semantic groups:

(1) *Cel* 'whole' has all the syntactic functions of an adjectival word: it is a qualitative adjective, more precisely a state adjective, determined by the question form

kakšen 'what (kind of)'. The head of the phrase may be a noun of material (substance) or some other kind of noun: (i) *Čevlji so celi* 'The shoes are "whole" (= without holes)', *Čevlje je prodal cele* 'He sold his shoes (while they were still) "whole"', *celi čevlji* "'whole" shoes'. The synonyms here are negated antonyms: *neraztrgan* 'untorn'; the hypernym is *neuničen* 'undestroyed'. (ii) *Hlebi so celi* 'The loaves are whole', *Hlebi na policah so ležali celi* 'The loaves on the shelves lay there whole (= untouched)', *celi hlebi* 'whole (e. g. unsliced) loaves' — synonym *nerazrezan* 'unsliced'. (iii) *Plača je cela* 'The pay is whole', *Plačo je prejel celo* 'He received his pay "whole" (= in full)', *cela plača* 'the whole pay' — *nerazdeljena/nedelna* 'undivided / not partial'. The word *cel* in this sense does not form phrases with adverbs of degree, but it can form constructions with postmodifiers (complements), which is a characteristic of qualitative adjectives, and the position of *cel* in the premodification structure of the noun phrase is likewise that of a qualitative adjective: it is placed after color adjectives and before adjectives denoting material (substance). It can express the opposition definite/indefinite: *cel* vs. *celi*.

(2) *Cel* is a predicative denoting the state occurring after the completion of the action expressed by the verb *celiti* 'to heal'; *celiti* — *zaceliti* — (*biti*) *zaceljen* '(to be) healed, whole'. As the predicative of state, *cel* cooccurs only with a limited number of heads, typically with the noun *rana* 'wound' and with all nouns denoting parts of the human body. It can appear in word-forming bases, but is limited to suffixation (*celiti*) and compounding (*ranocelc*).

(3) When limited to the syntactic function of an attribute to a noun, *cel* is a quantitative adjective. Its question form is *koliko* 'how much', and in the premodification structure of the noun phrase it must be placed before the premodifiers denoting quality. As such, *cel* can be either a pronoun or a numeral. As a pronoun it denotes (i) the largest possible range of something: *Cela desna roka ga boli* 'His whole right arm hurts', (ii) the biggest possible measure: *cel kilometer (poti)* 'a whole kilometer (of distance)', *cel liter (vina)* 'a whole liter (of wine)'. As a numeral, its meaning is understood in terms of deep structure: *cel avtobus* 'the whole bus', i. e. 'all (the people) in the bus'.

(4) When *cel* premodifies a deadjectival predicative of state, its congruence is retained, but semantically it is a real adverb: *Domov se je vrnil cel polomljen/bolan* 'He came back home "whole" (= all) beaten up / ill'. Its synonyms include maximizers such as *popolnoma* 'completely', *čisto* 'quite'.

(5) Premodifying a desubstantival predicative, *cel* functions as an emphasizer: *Tone je cel umetnik* 'Tony is a "whole" (= real, outright) artist'. Ironically it is used as a diminisher: *Celi dve minuti je čakal* 'He waited two whole minutes (= only two minutes)'.

1.2 *Pol, četrt*

According to the *Slovenska slovnica* (1976), the criterion for determining whether, in a particular construction, the words *pol* and *četrt* belong to the word class of nouns or to the word class of adjectives is the declinability or indeclinability of the noun which they modify. Another rule may be added: When *pol/četrt* premodify a countable noun (in the genitive plural), they are always numeral adjectives: *pol jabolk* — *s pol jabolki* '(with) half of the apples', *četrt hrušk* — *s četrt hruškami* '(with) a quarter of the pears'.

With regard to the meaning of the modified noun, several types of constructions can be discriminated:

(1) The head is a measure partitive noun and may be followed by a second noun or by a measure adjective: *pol/četrt metra blaga* 'half a meter / a quarter of a meter of material', *pol/četrt metra visok* 'half a meter / a quarter of a meter tall'. With the verbs of motion the measure partitive noun has no postmodifier: *Preteče pol kilometra* 'He can run (the distance of) half a kilometer'. Temporal nouns are postmodified by a deverbative noun: *pol ure hoje* 'half an hour of walking (= a half-hour walk)', *četrt ure teka* 'a quarter of an hour of running (= a quarter-hour run)'. In such cases the words *pol* and *četrt* are either numerals or pronouns, depending on whether the count or merely the incompleteness of extent of the modified noun is

involved: *pol/četrť metra* — *en meter, dva ...* 'half a / a quarter of a meter — one meter, two, three ... meters' versus *pol/četrť metra* — *cel meter* 'half a / a quarter of a meter — a whole meter'.

(2) The head denotes something countable or something which, used with *pol/četrť*, cannot be counted; in the first case, the words *cel* and *četrť* are numerals, in the second case, they are pronouns: *pol jabolk* 'half of the apples', *pol jabolka* 'half of the apple'. Only the pronominal meaning is possible when the head is a material (substance) noun: *četrť kisa* 'a quarter of the vinegar', *pol moke* 'half of the flour'. Only the numeral meaning is possible in the type *četrť/pol vasi* 'a quarter of / half of the village', i. e. 'of the villagers'.

(3) *Pól*, in particular, is also an adverb, premodifying an adjective, a verb or another adverb: *pol prazen* 'half empty', *pol spi* "'he half sleeps" (= he is half asleep)' (cf. *I half wish*), *pol manj* 'half less'. The same function is performed by a synonymous prepositional phrase: *na pol(ovico) prazen/spi/manj*. Substantivity is demonstrated by such cases like *prerezati čez pol* 'to cut "across the half"' (= in half, down the middle)'.

(4) All the above meanings (esp. of *pol*) can be found in the syntactic bases of true and juxtaposed compounds. Older compounds express the "half-extent" of something: *polnoč(i)* 'midnight', also *polkrogla* 'semisphere'. More recent compounds denote the extent of a quality of something: *polbog* 'demigod', *polbrat* 'half-brother'. The component *pol-* is unstressed only in so called interfix-suffix compounds (*pollétje*), in other cases it always bears stress. Juxtaposed compounds have a single stress on *pol-* (*póldan*); all compounds with a monomorphemic formant have two stresses: *pólkróglá*, *pólbrát*.

SLOVENSKI GLAGOLI Z NEDOLOČNIŠKIM DOPOLNILOM
V TVORBENO-PRETVORBENEM PRISTOPU

Tvorbena-pretvorbena obravnava z nedoločnikom vezljivih glagolov potrjuje misel sodobne slovenske slovnice, da je osebek nedoločnika vedno neizražen. Podanih je nekaj utemeljitev, s katerimi pretvorbenik zagovarja stavčnost nedoločniškega sestavnika; težišče je na preverjanju ustreznosti pravila o nadzoru pri interpretaciji neizražene osebkove nedoločniškega stavka ter utemeljevanju predloga, da slovenski jezik razen nadzorovalnih glagolov z osebkovim oziroma predmetnim nadzorom pozna tudi skupino dvigovalnih glagolov.

The transformational generative approach to verbs with infinitival complementation confirms the claim of the contemporary Slovene grammar that the subject of the infinitive is always phonetically empty. Its understood subject is interpreted by the rule of control as coreferential either with the subject or the object of the matrix sentence. In addition to verbs of control Slovene also has a group of raising verbs. Several arguments are given in support of the sentencehood of the infinitival constituent.

V zgodnji dobi uveljavljanja svojih pogledov na jezik kot na sistem stavkovnih pravil so pretvorbeniki posvetili pozornost predvsem vprašanju, kaj mora jezikoslovec opis jezikovne zmožnosti vsebovati ter kakšna opisna sredstva bi bila potrebna za formalizacijo jezikovnega znanja. Uspešnost predlaganih prijemov se je v zgodnjem obdobju preverjala predvsem na jezikovnih podatkih angleškega jezika, kasneje se je dejavnost prevesila v omejevanje opisnih prijemov z abstraktnimi načeli sistemov predlaganih pravil, da bi deduktivno grajena jezikoslovna teorija dosegla stopnjo pojasnitvene primerčnosti in se kot taka priključila spoznavni psihologiji. Videti je, da je tvorbeno-pretvorbena* obravnava tudi drugih jezikov bistveno vplivala na nadaljnji razvoj.

Vezavnostno-povezovalna teorija (Chomsky 1981, 1982) se je pričela jasneje oblikovati v razpravah N. Chomskega in njegovih somišljenikov v drugi polovici 70. let kot nadaljevanje in poglobljanje nekaterih najbolj obetavnih pristopov k vprašanju jezikovnosti¹ standardne (Chomsky 1965) tvorbeno-

* V slovenjenju vozlišč se ravnam po J. Toporišič, 1982: 14–15, kot tudi predlaganih krajšavah v J. Toporišič, 1984: 550–553, Slovenska slovnica (Pregledana in razširjena izdaja), Založba Obzorja Maribor. Zahvaljujem se profesorju dr. J. Toporišiču, da je prispevek pred objavo prebral in me na več mestih opozoril na nedoslednosti v slovenjenju izrazja in samem izražanju. Uporabljeni so ti simboli: GZ, glagolska zveza (VP, verb phrase); [+ NADZOR] ([+ CONTROL]); OBRAZ, obrazilo (INFL, inflection); \bar{S} , stavek z vezalom (\bar{S} , sentence); S, stavek (S, sentence); SZ, samostalniška zveza (NP, noun phrase); s, sled (t, trace); UJEM, ujemanje (AGR, agreement); VEZL, vezalo (COMP, complementizer); ZAIM, deloma zaimkovni izraz (PRO, pronominal anaphor); zaim, neizraženi zaimček v osebkku stavka z osebno glagolsko obliko (pro).

¹ O pojmu jezikovnost (»seznam oblikovnih značilnosti, ki jih mora imeti jezikovno pravilo«) glej J. Orešnik, 1967.

-pretvorbene slovnice. K že znanemu razlikovanju med univerzalno slovnico (splošno jezikoslovno teorijo) in slovnico proučevanega jezika novejši tvorbeni pristop dodaja še pojem jedrne slovnice. Univerzalna slovnica — N. Chomsky jo pojmuje kot formalizacijo jezikoslovca o prirojeni, le človeku lastni umski sposobnosti, ki omogoča otroku pridobiti jezik svoje govorne skupnosti² — mora zadostiti dvema pogojema: biti mora dovolj splošna, da zaobjame raznolikost slovnice posameznih jezikov; hkrati morajo biti predlagana pravila in načela tako strogo omejena, da se bo nanje mogoče opreti pri pojasnjevanju naučljivosti jezika. Univerzalna slovnica sedaj nudi omejeno število osnovnih načel, ta so »parametrizirana« in je za izbor določene vrednosti na nekem parametru izkustvo učečega se odločilnega pomena. Z odločanjem za posamezne vrednosti na predlaganih parametrih, s katerimi jezikoslovec omejuje jezikovno raznolikost, nastaja jedrna slovnica proučevanega jezika. Pojmovana je kot idealiziran sistem, ki tvori nezaznamovani del slovnice tega jezika.³ Čeprav tudi novejši pristop ohranja trodelnost standardnega modela, je odvisnost med njegovimi sestavnimi deli sedaj začrtana nekoliko drugače: ne le glasovna, temveč tudi pomenska interpretacija poteka izključno na izpeljanih (površinskih) skladenjskih zgradbah. Tvorbenost je še vedno lastnost skladenjskega dela, razdeljenega na kategorialni del (sistem prepisnih pravil) s slovarjem in na pretvorbeni del. Kategorialni del je zasnovan na teoriji besednih zvez in povzema spoznanja strukturalistov o sestavnosti besednih zvez; pojmovane so kot skladenjski sestavniki z vezavnostnimi dopolnili in poljubno prisotnimi določili razširjenih jeder. Oba, slovarski in kategorialni del, tvorita osnovo skladnje, ta proizvaja globinske skladenjske zgradbe z vstavljenimi slovarskimi enotami. Pretvorbeni del, kjer je poglobitveno in morda kar edino pravilo pravilo premeščanja, vodi od globinskih do površinskih skladenjskih zgradb, te so nato glasovno in pomensko osmišljene v preostalih dveh delih slovnice. Ker je postalo delovanje vstavljalnih, prepisnih in pretvorbenih pravil poljubno, se domneva, da bodo pravilni potek izpeljave določala načela posameznih, med seboj tesno povezanih, vendar še nedorečenih, teorij. Načela teorije omejevanja morajo npr. določati, kako potekajo posamezni primeri skladenjskega premeščanja; jezikovno raznolikost proučuje tako, da išče odgovor na vprašanje, kateri so tisti skladenjski sestavniki, preko katerih se skladenjska premeščanja ne smejo izvršiti.⁴ Poglobitveno načelo teorije udeleženskih vlog določa, da mora biti vsakemu dopolnilu jedra v besedni zvezi (vsakemu argumentu v prepisu površinske skladenjske zgradbe v logično obliko kot prvi predstavitveni ravnini pomenskega dela) pripisana ustrezna udeleženska vloga. Naloga teorije sklona je določiti, kako poteka pripiso-

² Da je pojmovanje jezikovne zmožnosti v pristopu N. Chomskega preozko, opozarja tudi O. Kunst-Gnamuš (1979, 1981). Kot sporno obravnava domnevo o prirojeni jezikovni zmožnosti tudi I. Ivić (1978). Primerjaj tudi spremno besedo R. Bugarskega (1979).

³ Da bi slovnica proučevanega jezika tvorila vse in samo slovnicične stavke tega jezika, ji je potrebno dodati še zaznamovana načela in pravila, ki lahko zahtevajo tudi bogatejša opisna sredstva. O prepoznavanju zaznamovanosti kakega pojava glej tudi J. Koster, 1978.

⁴ Zgodnje poskuse takega omejevanja je najti že v N. Chomsky, 1964; izključno vprašanju omejevanja pretvorbenih pravil je namenjena razprava N. Chomskega, 1973.

vanje (abstraktnega) sklona samostalniškim zvezam (SZ); njeno osnovno načelo (»sklonski filter«) kot nepravilne izloča vse skladijske razčlenbe, v katerih SZ z glasovno vsebino ni bil pripisan sklon. Načela teorije povezovanja določajo, kako poteka povezovanje referencialno (odnosniško, J. Toporišič) nesamostojnih samostalniških izrazov z njihovimi odnosnicami. Osnovni pojem teorije vezavnosti je odnos med jedrom in njegovim dopolnilom, ki sme biti tudi neubesedeno, zato mora eno izmed načel napovedati, kje se smejo take prazne kategorije pojaviti.⁵ Teorija nadzora napoveduje odnosnico neubesedenemu osebkku v stavku z nedoločniško glagolsko obliko.⁶

V tvorbeno-pretvorbenem pristopu k nedoločniškim dopolnilom v slovenskem jeziku je potrebno zagotoviti, da se bodo pojavljala le v za slovensko govorečega sprejemljivih položajih (1); pristop mora pravilno napovedovati, s katero SZ slovensko govoreči povezuje z nedoločnikom upovedeni povedkov dogodek v prisojevalno razmerje (2); dovolj prepričljivo mora biti pojasnilo, zakaj je osebek nedoločniškega sestavnika vedno neizražen (3); predlagana izpeljava mora pravilno napovedati, da je le poved (4), ne pa tudi (5), dvo-umna; zaradi nesprejemljivosti mora kot neslovnične označiti povedi (6).

- (1) Peter je Špeli naročil (*povedal?) podpisati pismo.
- (2) Peter je nameraval [zamolčati del zgodbe].
Špela je Petru dovolila [kaditi le na balkonu].
Špela je Petra prisilila [povedati celo zgodbo].
Petra je veselilo [brati tuja pisma].
Težko je [prepričati zlonamernega bralca].
- (3) *Peter je želel [Uršk- priti pravočasno].
- (4) Špela bi utegnila priti na sestanek.
- (5) Špela je blagovolila utegniti priti na sestanek.
- (6) *Peter je znal deževati.
*Peter je prisilil Špelo ozeleneti.⁸

Globinsko zgradbo razvijejo poljubno delujoča prepisna pravila, med katera sodita tudi domnevno univerzalni pravili (a) in (b).

⁵ Lastnostim praznih kategorij posveča vezavnostno-povezovalni pristop posebno pozornost. Hkrati s proučevanjem povezovanja zaimkovnih in anaforičnih (npr. *sebe, svoj, drug drugega*) izrazov naj bi prazne kategorije pomagale določati lastnosti skladijskih in pomenskih predstavitvenih ravnin, kazale naj bi tudi pot do odkrivanja prikritih lastnosti jezikovnega znanja (Chomsky 1981: 55).

⁶ Nekateri avtorji menijo, da posebna teorija nadzora ni potrebna, in skušajo njena določila posplošiti na povezovalna načela teorije povezovanja. Primerjaj pristope D. Boucharda (1983), M. R. Manzini (1983), J. Kosterja (1984). Pristop, ki nedoločniškemu sestavniku odreka stavčnost, je uveljavljen v delih J. Bresnan in M. Brama.

⁷ Skrbnejša in izčrpnjša obravnava bi morala zastaviti tudi vprašanje, zakaj postane nedoločnik sprejemljiv (*označuje nesprejemljivost/neslovničnost), kadar je del vprašalnega dopolnila: *Peter je Špeli povedal, kje/kako/kdaj podpisati pismo*. Sprejemljivost vprašalnega nedoločniškega dopolnila ob t. i. nenadzorovalnem glagolu pristop navezuje na domnevo o poljubni referenci osebkka takega dopolnila. Oglati oklepaji nakazujejo obseg obravnavanih sestavnikov in nadomeščajo manj gospodarne zapise v obliki skladijskih dreves, kadar so poimenovani.

⁸ Neslovnično v dobesednem pomenu 'dobiti zelene liste'.

- (a) $\bar{S} \rightarrow \text{VEZL S}$
 (b) $S \rightarrow \text{SZ OBRAZ GZ}$

Za primer: [\bar{s} [VEZL da] | s [SZ Špela] | [OBRAZ [UJEM]] | [GZ piše pravljice]]

Pravilo (a) določa vsakemu stavku (\bar{S}) dvodelno zgradbo vezala⁹ (VEZL) in sestavnika S (Bresnan 1970), le-tega pa pravilo (b) razstavlja v zaporedje osebkove SZ, sestavnika OBRAZ (»obrazilo«), v katerem so med drugim zbrane tudi slovnične oznake ujemanja (UJEM) med osebkom in osebno glagolsko obliko, ter glagolske zveze GZ. Medtem ko sodobna slovenska slovnica pojmuje v (2) nakazane sestavnike kot nedoločniške polstavke, so le-ti v pristopu N. Chomskega pojmovani kot stavčne zgradbe. Umestnost predloga o stavčnosti teh nedoločniških sestavnikov pretvorbenik preverja s splošnostjo pravil, ki prizadevajo stavek z osebno kot sestavnik z nedoločniško glagolsko obliko. Méni, da je obema oblikama skupno nadrejeno vozlišče (\bar{S}) smotrno zagovarjati takrat, kadar morebitne razlike med njima lahko izpelje iz samostojno motiviranih načel. Domneva o stavčnosti nedoločniških dopolnil napoveduje, da jih načeloma prizadevajo ista pravila, ki sodelujejo tudi v izpeljavi stavkov z osebno glagolsko obliko. V primeru, da se npr. pretvorbeno pravilo o trpnem premeščanju izkaže kot umesten korak v izpeljavi povedi (7) (Wasow 1977), bo le-to upoštevano tudi v tvorjenju povedi (8):

(7) Peter je bil aretiran v lastnem stanovanju.

(8) Peter je želel [biti aretiran v lastnem stanovanju].

Če pojmuje vprašalnost kot stavkotvorni potek, formaliziran s premeščanjem *k/-č-* prvine (vprašalnih zaimkov oz. prislovov) iz položaja, ki ji ga določajo prepisna pravila, v položaj VEZL, stavčni pristop k nedoločniškim sestavnikom napoveduje, da so le-ti lahko tudi vprašalni. S tem pretvorbenik doseže poenostavitev v izpeljavi vprašalnih stavkov, saj ni potrebno posebej določati, da se sme premeščanje *k/-č-* prvine izvršiti tako v stavku z osebno glagolsko obliko kot v nedoločniškem sestavniku. Hkrati se poenostavlja tudi sama interpretacija *k/-č-* prvine v pomenskem delu (Chomsky 1977a, 1977b), ponuja se tudi odgovor na vprašanje, zakaj v vprašalnem stavku osebne glagolske oblike ni mogoče nadomestiti z nedoločniško le v tistih primerih, kjer bi moral biti premeščen v težišče vprašalnega stavka osebek nedoločnika (M. Ivić 1972; (10)). Domneva se, da to izjemo pojasnjuje isto načelo, ki napo-

⁹ Za nasvet, kako sloveniti angleški izraz »complementizer«, se zahvaljujem profesorju dr. J. Toporišiču. V pristopu N. Chomskega je sestavnik VEZL pojmovan kot vozlišče, ki med drugim omogoča zapis družljivostnih omejitev med glagolom in njegovim stavčnim dopolnilom glede na skladenjski naklon in glagolsko obliko. Ravno tako, kot je potrebno napovedati neslovnichnost stavkov, v katerih so bile kršene družljivostne omejitve med pomenskimi oznakami v skladnike povezanih slovarskih enot (**Tišina se je popraskala*), naj bi snop slovničnih oznak izpod VEZL omogočal prepoznavati neslovnichnost zgradb, v katerih bi npr. dodali vprašalni stavek kot dopolnilo glagolu, nedružljivemu z vprašalnostjo (**Špela je verjela, ali bo odpotovala*) ali pripovedni stavek glagolu, ki zahteva, da je njegovo stavčno dopolnilo vprašalno (**Raziskovali so, da je nesrečo povzročil človeški faktor*). Skrbnejša razdelava slovničnih oznak v VEZL mora napovedati tudi neslovnichnost vseh tistih zgradb, kjer bi npr. vezalo *da* pripovednih stavkov uvrstili pred nedoločniško dopolnilo (**Vedno je koristno, da vnaprej poznati možne odgovore*).

veduje, da mora biti osebek nedoločniškega stavka neizražen tudi tedaj, kadar je pripoveden.¹⁰

(9) Peter se je spraševal, (kdaj, čemú, s kom, zakaj, kdo) je govoril na sestanku.

(10) Peter se je spraševal [(kdaj, čemú, s kom, zakaj, *kdo) govoriti na sestanku].

K pojmovanju stavčnosti nedoločniških dopolnil pretvorbenika vzpodbuja tudi domneva, da bi naslonitev na neuresničeni, vendar interpretirani osebek nedoločnika omogočila obdržati načelo o povezovanju povratnega zaimka z odnosnico v najsplošnejši obliki (npr. da je odnosnica povratnega zaimka osebek stavka, (11)), ne da bi bilo potrebno iz povezovalnega načela izvzemati primere, kjer je videti, da je odnosnica povratnega zaimka neosebtkova (12).

(11) Peter je Špeli nerad pripovedoval o sebi.

(12) Špela je Petru dovolila govoriti o sebi.

Špela je Petra prisilila govoriti o sebi.

Petra je veselilo govoriti o sebi.

V splošni obliki sme npr. ostati tudi določilo o ujemanju med osebkom in povedkovim določilom, vzporedno tudi med osebkom ter osebkovim povedkovim prilastkom, kot zapis ujemanja med naštetima sestavnikoma v stavku, brez dodatnega prijema, ki bi tak odnos vzpostavljajal z navidezno neosebtkovo SZ (14).

(13) Peter je uspešen poslovnež.

Peter je vozil avto pijan.

(14) Špela je Petru omogočila postati uspešen poslovnež.

Špela je Petru preprečila voziti avto pijan.

Taka razmišljanja pretvorbenika nagibajo k sklepu, da upošteva nedoločniške sestavnike v (2) kot stavčne zgradbe; domnevana brezizjemnost pravila (b) v teh zgradbah upošteva tudi mesto osebka.

Pravilno oblikovane so tiste globinske zgradbe, ki jih razvijajo prepisna pravila, pri tem pa vstavljanje slovarskih enot ne krši njim pripisanih oznak v slovarju. Naloga snopov pomenskih, glasovnih in skladijskih oznak je, da izčrpno zapišejo njihove nenapovedljive lastnosti, saj je smiselnost pravil in načel pomenskega, glasovnega in skladijskega dela slovnice v tem, da

¹⁰ Podatek, da mnogi z nedoločnikom vezljivi glagoli ne dovoljujejo ob sebi vprašalne oblike nedoločniškega dopolnila, skušajo pretvorbeniki upoštevati z več prijemi. Taki glagoli lahko sodijo med tiste, ki pomensko niso združljivi z vprašalnostjo dopolnila (vzporedno primerom: *Špela je želela, kdaj bo zvečer odpotovala). Predlagano je tudi, naj bi glagoli, vezavni le z nedoločnikom, sodili med t. i. »mostne« glagole, ki zahtevajo/dovoljujejo ponovljeni premik k-/č- prvine iz VEZL nedoločniškega stavka v VEZL njemu nadrednega stavka.

[š [VEZL kam] je Peter blagovolił [š [VEZL —] SZ priti — tokrat pravočasno]].

↑
Primerjaj: Koga je Špela želela, da bi Peter povabil na pogovor?

Teoriji omejevanja je prepuščeno, da odgovori na vprašanje, katera pravila smejo stavčno mejo prezreti. Primerjaj tudi N. Chomsky, 1973. Za opozorilo, da je naloga jezikoslovca pojasnilo pojava in ne zgolj njegova formalizacija, beri J. Orešnik in D. M. Perlmutter, 1972.

podajajo to, kar je v jeziku napovedljivo. Med slovarskimi oznakami so za ta prikaz pomembne predvsem besednovrstne, vezavnostne in družljivostne. Z vezavnostnimi oznakami pretvorbenik zagotavlja pravilno vstavljanje besednovrstno opredeljenih slovarskih enot kot jeder besednih zvez v ustrezno skladijsko okolje.¹¹ Družljivostne oznake zagotavljajo pomensko sprejemljiva druženja slovarskih enot v skladijskih sestavniki.¹² Predlagana splošnost pravila (b) ter načelna opredelitev, da razčlemba določene zgradbe na vsaki izmed treh omenjenih predstavitevni ravni (globinske, površinske in logične) mora spoštovati v slovarju zapisane lastnosti (Chomsky 1981), vodi do pojava nezasedenih, neuresničenih SZ, »praznih kategorij«, v zapisih skladijskih zgradb. Med take neizražene SZ se prištevajo sledi (s), ki jih na izpraznjenem mestu pušča za seboj delovanje premeščanja (15); osebek nedoločniškega stavka, po dogovoru označen kot ZAIM (16); neizraženi osebek (zaim) v stavku z osebno glagolsko obliko (17). Osebkovo mesto je v stavku torej vedno upoštevano, tudi v tistih primerih, kjer nekateri jeziki dovoljujejo za zaimkovno osebkovo SZ izpuščati ali je celo nikoli ne ubesedujejo.

- (15) Komu piše Špela pisma?
[s̄ [VEZL komu] [s Špela piše [sz s] pisma]]¹³
- (16) Peter je nameraval zamolčati del zgodbe.
Peter je nameraval [s̄ [sz ZAIM] zamolčati del zgodbe].
- (17) Bil je trmast.
[s̄ [sz zaim] je bil trmast]
Dežuje.
[s̄ [sz zaim] dežuje]

Zanimivost in uspešnost vezavnostno-povezovalnega pristopa merimo ravno s tem, kako uspešna in prepričljiva so načela, ki naj pojasnijo, kje se take neizražene SZ morajo/smejo pojaviti in kakšna je njihova vsebina. Globinski položaj *s* pretvorbena premeščena SZ *komu* v (15) je položaj samostalniškega dopolnila (argumenta) z ustrezno globinsko skladijsko (»logični predmet«) in udeležensko (»prejemnik« v povedkovem dogodku) vlogo. Ker načelo teorije udeleženskih vlog določa, da sme biti argumentu pripisana le ena sama udeleženska vloga, sledi, da se smejo premeščanja izvršiti le v položaje, kjer prizadeta SZ ne bo pridobila dodatne udeleženske vloge. S premikom v VEZL *k*-beseda ni pridobila nove udeleženske vloge, veriga *komu* . . . *s* še vedno označuje eno samo, skladno s pomenskimi lastnostmi glagola *pisati* določeno udeležensko vlogo.¹⁴ Neizraženi sta tudi osebkovi SZ v (17), razlikovati ju je med drugim tudi po tem, ali jima je bila pripisana udeleženska vloga ali ne. Ne-

¹¹ N. Chomsky, 1965. Primerjaj tudi J. Orešnik, 1966—68. Mnenja posameznih avtorjev se razhajajo ob vprašanju, ali pojmovati glagol (npr. D. Bouchard, 1983) ali OBRAZ (N. Chomsky) kot jedro stavčne zveze.

¹² Nazorno je delovanje družljivostnih oznak prikazano v J. Orešnik, 1972, Formalizacija semantičnih definicij najmanjših jezikovnih enot s pomenom. Primerjaj tudi J. Toporišič, 1982: 347—359 (ponatis), Strukturalno pomenoslovje besed.

¹³ Vsi zapisi skladijskih razčlemb so močno poenostavljeni. Namesto slovarskih enot, opredeljenih s snopi razlikovalnih pomenskih, glasovnih in skladijskih oznak, so upoštewane že »izdelane« besede.

¹⁴ Take verige so pojmovane kot prekinjeni sestavniki, ki le kot celota posredujejo pomenskim pravilom potrebne podatke o udeleženski vlogi, globinskem in izpeljanem skladijskem odnosu prizadetega elementa. V pristopu R. Jackendoffa (1972) je bilo druženje pomenskih vlog dovoljeno.

izražena je tudi SZ ZAIM v (16), vendar se po nekaterih lastnostih od sledi v (15) bistveno razlikuje. Medtem ko sled udeležensko vlogo prenaša po verigi navzgor¹⁵ vse do odnosnice, je SZ ZAIM pripisana lastna udeleženska vloga: v (16) označuje SZ, ki ji tvorna GZ pripiše pomen vršilca v nedoločniškem povedkovem dogodku. Sled mora imeti skladiščno odnosnico, prvine ZAIM se sicer pojavlja v zgradbah, kjer je njena odnosnica ravno tako obvezno prisotna in njena oddaljenost napovedljiva (npr. SZ *Peter* v (16)), vendar ni težko poiskati primerov, ki potrjujejo poljubno oddaljenost prvine ZAIM od odnosnice ((18), eno izmed možnih povezovanj je med ZAIM in SZ *sosedje*) in njeno poljubno prisotnost (19).

(18) Sosedje so prepričani [\bar{s} da ne bi bilo tako težko [\bar{s} ZAIM biti strpnejši drug do drugega]].

(19) Težko je [ZAIM prepričati zlonamernega bralca.]

Te lastnosti (samostojna udeleženska vloga, poljubna oddaljenost od odnosnice, odsotnost skladiščne odnosnice oz. njena določljivost iz govornega položaja ali sobesedila) imajo tudi osebni zaimki, od tod tudi predlog (Chomsky 1981), da je ZAIM deloma zaimkovna prvine. Sled je s svojo odnosnico povezana s pravilom premeščanja, prvini ZAIM vsebino pripiše pravilo nadzora, ki med njo in njeno odnosnico, t. i. nadzorujočo SZ, vzpostavi povezovalni odnos. Tako kot druge referencialne SZ vstopa tudi ZAIM v odnose (ne)istovetnosti z drugimi SZ, pravilo nadzora je zato pojmovano kot postopek, s katerim prvini ZAIM pripišemo referencialno oznako nadzorujoče SZ. Pravilom pomenskega dela te oznake sporočajo, da je referent (točneje: miselni konstrukt), na katerega se nanašajo SZ z isto referencialno oznako, en sam in različen od referentov, katere označujejo SZ s kako drugo referencialno oznako.

(20) Peter_i je prepričan, da Špeli_j ne bo uspelo [ZAIM_j pregovoriti Toneta_k [ZAIM_k povedati kaj več o sebi_k]].

Ker vstopa ZAIM v odnose ujemanja z drugimi sestavniki, so mu hkrati s to oznako pripisane tudi tiste slovnične oznake njegove odnosnice, ki so za ujemanje pomembne. Pravilo nadzora (Chomsky 1980) je omejeno na nedoločniško dopolnilo t. i. nadzorovalnih glagolov (izrazov, tj. glagolov, ki so vezljivi z nedoločnikom) in se odvija po načelu najmanjše oddaljenosti (Rosenbaum 1967): nadzorujoča SZ mora biti udeleženec nadzorovalnega izraza, ki je prvini ZAIM najbližji. Kadar v nadrednem stavku nadzorujoča SZ ni prisotna, je referenca ZAIM poljubna (2 = 19),¹⁶ trovezljivi nadzorovalni gla-

¹⁵ »Po sledi navzgor« zato, ker v pristopu N. Chomskega položaj osebkov ni nujno tudi udeleženski položaj. Ali bo osebkov pripisana udeleženska vloga ali ne, in kakšna, odloča GZ. Tvorna GZ s prehodnim glagolom jo npr. načeloma pripiše, ne pa tudi trpna: v osebek postavljena SZ je udeležensko vlogo nasledila od sledi v predmetnem položaju.

¹⁶ Določilo N. Chomskega (1980), ki je poljubno referenco prvine ZAIM pogojevalo še z ubesedenim vezalom nedoločniškega stavka (npr. vezalom *for* v angleški skladnji), so proučevanja nadzorovalnih zgradb v drugih jezikih ovrgla, saj je referenca ZAIM poljubna tudi v tistih jezikih, ki kakega posebnega vezala nedoločniških pripovednih stavkov ne poznajo. Odstranitev nadzorujoče SZ v nadrednem stavku vodi v poljubno referenco prvine ZAIM:

Sprejeti ponudbo bi bilo nepremišljeno (od Petra).

Špela je (Petru) prepovedala kaditi na balkonu.

Ker so npr. namenilniški stavki v slovenskem jeziku lahko tudi nedoločniški in se referenca ZAIM podreja nadzoru (*Špela je šla smučat/je poslala otroke smučat v Kranjsko goro*), terja premislek tudi skladiščna razčlemba namenilniških zgradb.

goli načeloma določajo predmetni nadzor (2, 21), dvovezljivi nadzorovalni glagoli osebkovega (2, 22). Vezavnostne lastnosti nadzorovalne glagole tako dele v dve obširnejši skupini: v prvi so dvovezljivi, vezavni le s stavčnim dopolnilom, v drugi trovezljivi, vezavni še z dajalniško ali tožilniško SZ. V prvi skupini je potrebno upoštevati že znano razlikovanje med obvezno nadzorovalnimi glagoli, ki zahtevajo ob sebi le nedoločniški sestavnik (22 a), ter glagoli, ki so vezavni s stavkom z osebno glagolsko obliko, kadar SZ v osebku ni istovetna z osebkom nadrednega stavka ali pa moramo osebno glagolsko obliko kljub istovetnosti obeh osebkov povezovati s takimi dobnostnimi in naklonskimi lastnostmi, ki jih slovenski nedoločnik ne more izraziti.

- (21) Špela je Petru_j dovolila [ZAIM_j kaditi le na balkonu].
 (za)braniti, dati, (do)pustiti, naložiti, naročiti, o(ne)mogočiti, odrediti, pomagati, predpis(ov)ati, prepoved(ov)ati, priporočiti, reči, (od)svetovati, ukaz(ov)ati, . . . ; gnati, goniti, (na)hujskati, mamiti, (na)učiti, opogumiti, ovirati, pooblastiti, pregovoriti, preprič(ov)ati, . . .¹⁷
- (22) Peter_i je nameraval [ZAIM_i podpisati pismo].
 (a) blagovoliti, drzniti si/se, hiteti, imeti, kaniti . . .
 (b) bati se, braniti se, hoteti, hrepeneti, marati, . . .

Vezavnostno-povezovalni pristop si razvrstitvene lastnosti prvine ZAIM kot ene izmed neizraženih SZ prizadeva izpeljati kot napovedljive posledice drugih načel. Ob domnevi, da se ubesedujejo le tiste SZ, ki jim je bil pripisan sklon, se ZAIM mora pojaviti povsod tam, kjer je napovedana prisotnost SZ s samostojno udeležensko vlogo, vendar ji predlagana načela sklonske teorije sklona ne morejo pripisati. Predlaga se, da SZ v osebku stavka z osebno glagolsko obliko pripiše imenovalniški sklon podsnop slovničnih oznak UJEM sestavnika OBRAZ, le-teh pa v nedoločniškem stavku ni. Sklonski filter kot neslovnično označi vsako nadzorovano zgradbo z ubesedenim osebkom nedoločnika (3).¹⁸ Prikazani pristop tako potrjuje trditev slovenske slovnice, da se v nedoločniškem dopolnilu prisojevalno razmerje z osebkom ne ubeseduje.¹⁹ Vendar bi bila posplošitev, da so vsi glagoli, vezljivi z nedoločnikom, nadzoro-

¹⁷ Razen oznake [+ NADZOR], ki napoveduje vezavnost z nedoločniškim stavkom, je nekaterim glagolom treba dodati še druge izjemnostne oznake, ki sporočajo z nadzornim pravilom nenapovedljivo odnosnico prvine ZAIM. Nadzorujoča SZ ob glagolu *obljubiti* ali *priseči* ni prvini ZAIM najbližja predmetna SZ nadrednega stavka, temveč osebek (*Špela je Petru obljubila/priseгла vrniti se še pred mrakom*). Poseben prijem je potreben tudi za napoved, da je npr. ob *pomagati* odnosnica ZAIM deljena. Poved *Peter je hotel pomagati Špeli napisati pismo* lahko razumemo tako, da se ZAIM nanaša na SZ *Peter* in SZ *Špela*.

¹⁸ Domneva se, da je v nezaznamovanih primerih osebek nedoločnika vedno nadzorovani ZAIM: nedoločniška dopolnila so omejena na nadzorovalne glagole. Nekateri jeziki, med njimi tudi angleški, razen nezaznamovanih, nadzorovalnih zgradb, poznajo tudi zaznamovane nedoločniške stavke z izraženo SZ v osebku. Predlaga se, da naj take primere izpeljuje ali izjemno pravilo pripisovanja sklona (v povedi *Peter believed* [_S *it to be raining*] naj bi bil izraženi osebek *it* slovničen zaradi tega, ker mu je sklon pripisal izjemni glagol *believe* preko stavčne meje) ali izjemen pripisovalec sklona (v povedi *Peter wanted very much* [*for Mary to be happy*] je osebek nedoločnika, *Mary*, izražen zato, ker mu je sklon pripisalo predložno vezalo *for*. Menim, da slovenska skladnja formalnih ustreznikov obeh izjemnih razredov ne pozna (Bolta 1985).

¹⁹ Zanimivo je, da prisojevalnih glagolskih zvez v nedoločniku ni; te se zmeraj uresničujejo le v stavku z osebno glagolsko obliko *././<* (J. Toporišič 1982: 85). Primerjaj tudi J. Toporišič 1976: 283.

valni, preuranjena. Nekateri podatki namreč govore v prid domneve, da pozna slovenski jezik tudi nenadzorovalne, t. i. dvigovalne glagole.

Skladenjske razčlembе pretvorbenika morajo biti dovolj obvestilne, da se nanje lahko oprejo pomenska pravila; nezadostnost površinskih odnosov sestavnosti in razvrstitvenih lastnosti taksonomistov pri prikazovanju pomenko relevantnih slovničnih odnosov je tudi bila ena izmed glavnih vzpodbud za vzpostavitev pretvorbene ravnine kot mostu med obliko in pomenom. Pripisovanje pomena mora biti skladno s tem, kako govoreči obravnavane zgradbe razume: jih opredeljuje kot pomenljive ali ne, protislovne, sopomenske, eno-ali večpomenske, itd.

(23) Peter je nameraval oddati poročilo.

(24) Špela je Petra prisilila oddati poročilo.

(25) Špela je utegnila oddati poročilo (prepozno).

Čeprav bi vzporedna razvrstitev enakih sestavnikov v (23) in (25) utegnila nagibati k sklepu, da gre v obeh povedih za nadzorovalni glagol z obveznim nedoločniškim dopolnilom, nas upoštevanje udeleženske vloge, pripisane osebkju nadrednega glagola, opozarja na pomembne razlike.²⁰ V povedi (23) lahko nadrednemu osebkju pripišemo vlogo udeleženca v nadrednem povedkovem dogodku: SZ *Peter* označuje osebo, iz katere namera izhaja, podobno kot označuje SZ *Špela* v (24) pobudnika (vzročitelja; Salmikov 1983). Nasprotno sodi glagol *utegniti* v (25), torej v tisti rabi, v kateri s pomenskega vidika izraža oceno govorečega o večji ali manjši verjetnosti trditve v nedoločniškem dopolnilu (gotovostna določitev povedi, Toporišič 1982: 271–275), med tiste, ki svojemu površinskemu osebkju ne pripišejo nobene udeleženske vloge. Pomensko vlogo vršilca podeli SZ *Špela* v (25) nedoločniška GZ. Drugače povedano: v (23) in (24) sta površinska osebkja tudi globinska osebkja glagolov *nameravati* oz. *prisiliti*, v (25) je *Špela* zgolj površinski osebek gotovostnega glagola *utegniti*. Pridobljeni skladenjski odnos nam prikazani pristop pojasnjuje s pravilom dviganja osebkja nedoločniškega stavka v osebek nadrednega in take glagole poimenuje dvigovalne. Prijem dviganja je tisti izpeljevalni korak, ki omogoča, da iz sprejemljive podstave izpeljemo slovnično poved. Obveznost dviganja se navezuje na pripisovanje sklonov: kot osebek nedoločnika SZ *Špela* v (25) ne more pridobiti sklona. SZ z glasovno vsebino brez sklona pa sklonski filter zavrne kot neslovnične. Zgradba bo pravilno oblikovana, če bo osebek mogoče premestiti v tak položaj, kjer mu bo sklon pripisan, vendar ob tem ne bo pridobil nove, dodatne udeleženske vloge. Upoštevanje porazdelitve udeleženskih vlog vodi pretvorbenika k domnevi, da je dvigovalna izpeljava povedi (25) umestnejša od nadzorovalne:

(25') Špela_i je utegnila [s_i oddati poročilo prepozno].

Misel, da niso vsi slovenski z nedoločnikom vezljivi glagoli nadzorovalni, potrjujejo tudi družljivostne omejitve. Preverjanje je zasnovano na domnevi, da se slovničnost slovarskega vstavljanja podaja v podstavi ter da družljivostne omejitve veljajo le v obsegu stavka, ne sežejo pa preko stavčne meje.

²⁰ Prikazanim načinom utemeljevanja skladenjske izpeljave je mogoče slediti vse do prvega obsežnejšega dela N. Chomskega iz l. 1955 (izšlo 1975b). Skrbno so posamezna utemeljevanja predstavljena tudi v delu D. M. Perlmutter in S. Soames (1979), na katero me je opozoril profesor dr. J. Orešnik.

Iz predlaganega razlikovanja med nadzorovalnimi in dvigovalnimi glagoli sledi, da bodo družljivostne omejitve pogojevale izbor tistih SZ, s katerimi se glagol oz. GZ povezuje v globinski skladijski odnos in jim pripiše udeležensko vlogo. V nadzorovani zgradbi (23) mora biti v osebek nadrednega stavka postavljena taka SZ, ki zadosti družljivostnim omejitvam nadzorovalnega glagola (26); ker nadzor vzpostavi istovetnostni odnos med njo in osebkom ZAIM, morajo biti pomenske oznake nadrednega osebkla družljive tudi z nedoločniško GZ. V (24) mora predmetna SZ Peter zadostiti družljivostnim omejitvam nadzorovalnega glagola ter nedoločniške GZ (27). Povedi (28) potrjujeta, da mora površinski osebek zadostiti le družljivostnim omejitvam nedoločniške GZ, katere globinski osebek je.

- (26) *Špela je nameravala [ZAIM ozeleneti].
 (27) *Špela je prisilila tišino [ZAIM oddati poročilo].
 (28) utegniti [tišina zavladati med povabljenimi]
 Tišina_i utegne [s_i zavladati med povabljenimi]
 *utegniti [Špela ozeleneti]
 *Špela_i utegne [s_i ozeleneti].

Pomenskemu dokazovanju z družljivostnimi omejitvami so pretvorbeniki poskušali skladijsko vzporednico v formalnem osebkju neprisojevalnih (Toporišič 1982: 82) glagolov: dvigovalna izpeljava nudi odgovor na vprašanje, zakaj smejo le nekateri z nedoločnikom vezljivi glagoli v svojem dopolnilu izbrati neprisojevalni glagol.

- (29) *Špela je nameravala deževati.
 *Špela je naročila Petru deževati.
 (30) Utegnilo je deževati.

Vzrok neslovničnosti v (29) pretvorbenik pojasnjuje tako, da glagola *nameravati* in *naročiti* uvršča med nadzorovalne, s čimer jima v nedoločniškem dopolnilu avtomatično pripiše minimalno stavčno zgradbo. V njej je položaj nadzorovanega osebkla ZAIM položaj argumenta s pripisano udeležensko vlogo, kar krši neprisojevalne lastnosti glagola *deževati*. Nasprotno skupina dvigovalnih glagolov do svojega površinskega osebkla ne uveljavlja družljivostnih zahtev, niti mu ne pripiše udeleženske vloge, niti ni dviganje omejeno le na določeno podskupino SZ. Predlagana dvigovalna izpeljava nudi tudi pojasnilo, zakaj so le povedi (4), (31) in (33) dvoumne, ne pa tudi (5), (32), (34).

- (4) Špela bi utegnila priti na sestanek.
 (a) 'Špela bi morda prišla na sestanek.'
 (b) 'Špela bi imela čas priti na sestanek.'
 (5) Špela je blagovolila utegniti (= 'imeti čas') priti na sestanek.
 (31) Peter je moral prebrati tvoje pismo.
 (a) 'Peter je prav gotovo prebral tvoje pismo.'
 (b) 'Peter je bil primoran prebrati tvoje pismo.'
 (32) Morati (= 'biti primoran') se preživeti z lastnim delom je nekaterim pretežko.
 (33) Peter je hotel pasti s konja.
 (a) 'Peter je že bil na tem, da pade s konja.'

- (b) 'Peter je bil pripravljen tudi pasti s konja' (samo da mu ne bi bilo več treba jahati).

(34) Peter se je silil hoteti (= 'biti pripravljen') postati nekadilec.

Dvoumnost povedi (4), (31) in (33) je pripisati dvema pomenoma glagolov *utegniti*, *morati* in *hoteti* in s tem tudi dvema možnima skladenjskima izpeljavama. V gotovostnem pomenu (a) je v skladenjski podstavi (4) upoštevan gotovostni glagol *utegniti*, ki sproži dviganje osebka v osebke. V nadzorovalnem pomenu (b) sodi enakozvočnica *utegniti* med nadzorovalne glagole. Ker je v (5) glagol *utegniti* rabljen v dopolnilu nadzorovalnega glagola (*blagovoliti*), mu je s tem pripisan tudi nadzorovani osebke ZAIM z lastno udeležensko vlogo, kar izključuje gotovostni pomen. K predlaganemu razlikovanju med nadzorovalnimi in dvigovalnimi glagoli pretvorbenika nagiba tudi spreminjena porazdelitev udeleženskih vlog kot posledica trpne preubeseditve povedi z nadzorovalnimi glagoli. Povedi (35) in (36) nista sopomenski (resničnostno enakovredni), saj priredno povezovanje obeh ne vodi v istorečje (37) niti povezovanje trdilne in nikalne oblike ne v protislovnost (38). Nasprotno sta povedi (39) in (40) sopomenski: če pripišemo vrednost »resnično« povedi (39), moramo enako vrednost pripisati tudi povedi (40); priredno povezana stavčna pomena sta istorečna (41).²¹ Trpna oblika nedoločniškega sestavnika spreminja pomen tudi ob trovezljivih nadzorovalnih glagolih (42).

(35) Špela je želela pohvaliti Petra.

(36) Peter je želel biti pohvaljen od Špele.

(37) Špela je želela pohvaliti Petra in Peter je želel biti pohvaljen od Špele.

(38) Špela je želela pohvaliti Petra, vendar Peter ni želel biti pohvaljen od Špele.

(39) Špela je utegnila pohvaliti Petra (, da je videti tako zadovoljen).

(40) Peter je utegnil biti pohvaljen od Špele.

(41) *Špela je utegnila pohvaliti Petra in Peter je utegnil biti pohvaljen od Špele.

(42) Sodnik je dovolil psihiatru pregledati obtoženega.

Sodnik je dovolil obtoženemu biti pregledan (še) od psihiatra.

²¹ Primeru (38) vzporedno povezovanje trdilne ali nikalne oblike ob gotovostnem *utegniti* ni mogoče, saj bi nizko stopnjo gotovosti, ki jo le-ta izraža, zanikali tako, da bi izbrali kak drug glagol:

Špela je utegnila izklepetati, da Peter jemlje mamila, da nas sosede gledajo tako postrani.

Špela vendar ni mogla ('saj ni mogoče, da je') izklepetati, da Peter jemlje mamila. Vendar: Peter utegne priti na sestanek.

Peter utegne tudi ne priti na sestanek.

Med gotovostne glagole prištevam *utegniti*, *morati*, *ne moči*, *znati*... Prikazana preverjanja bi v to skupino uvrstila tudi fazne glagole. Posebno mesto gotovostnih med naklonskimi glagoli potrjujejo tudi take lastnosti: (a) gotovostni glagoli se med seboj izključujejo; (b) imajo svoje stalno mesto v glagolski verigi, pojavljajo se vedno le kot prvi; (c) ne javljajo se v nedoločniški obliki v vstavljenem položaju.

(a) *Špela je morala utegniti (utegnila morati) dobivati veliko pisem, da jo pismo-noša gleda tako postrani.

(b) Špela je morala začeti dobivati veliko pisem, da jo pismo-noša gleda tako postrani.

(c) *Utegniti deževati bi pokvarilo načrtovani izlet.

Primerjaj: Morati se preživeti z lastnim delom je nekaterim pretežko (32).

Zaradi načela, da skladijske pretvorbe ne smejo spremeniti udeleženskih vlog, ki so SZ pripisane v slovarju, bo pretvorbenik nepovezanost v pomenu povedi (35), (36) ali (42) pojasnjeval z dvema različnima izboroma SZ v osebkku (35, 36) oziroma predmetu (42) nadzorovalnega glagola, medtem ko bo zaradi nespremenjenih udeleženskih vlog v (39, 40) pomensko povezanost nazkazoval s trpno preubeseditvijo vstavljenega stavka.

(35) Špela je želela [ZAIM pohvaliti Petra].

(36) Peter je želel [ZAIM biti pohvaljen od Špele].

(39, 40) [sz] utegniti { [Špela pohvaliti Petra] }
 { [Peter biti pohvaljen od Špele] }

Primerjamo lahko tudi posledice v sprejemljivosti, kadar vstavljeni stavke prizadene trpnik *se se* (npr. *Peter je naredil veliko napako*, *Velika napaka se je naredila*). Razlikovanje med nadzorovalnimi in dvigovalnimi glagoli pravilno napoveduje, da bodo povedi z dvigovalnim glagolom brezizjemno slovnične in trpnega pomena (43), medtem ko bo slovničnost povedi z nadzorovalnim glagolom odvisna od spoštovanja družljivostnih zahtev nadzorovalnega glagola (44), vendar bo tudi v slovničnih primerih trpni pomen odsoten (45).

(43) Velika napaka se je utegnila narediti že takrat, ko so jo poslali študirat.

(44) *Velika napaka se je nameravala narediti že takrat, ko so začeli govoriti o njenem študiju.

(Neslovnično v pomenu 'velika napaka je nameravala [ZAIM narediti se ...].')

(45) Špela se je želela predstaviti v najboljši luči.

(Nima trpnega pomena 'Špela je želela [ZAIM biti predstavljena v najboljši luči].')

Prikazani pristop tudi napoveduje, da bo pravilno oblikovana vsaka poved z dvigovalnim glagolom, ki bi mu v nedoločniškem sestavniku vstavili stavčni idiom (46), ohranila bo tudi idiomatični pomen neokrnjen.²² Povedi z nadzorovalnimi glagoli in stavčnim idiomatičnim dopolnilom bodo napovedljivo ali neslovnične zaradi kršenja družljivostnih vezi ali neidiomatične.

(46) Špelo je utegnila trkati luna, da je sprejela take delovne pogoje.

(47) Luna je želela trkati Špelo, da bi sprejela take delovne pogoje.

Tvorbeno-pretvorbeni pristop se ne more pohvaliti z dokončnimi rešitvami proučevanih pojavov: nastajajo delni opisi, ki zrealijo pretvorbeniško razumevanje proučevanih pojavov v danem trenutku. Ravno stavčno dopolnjevanje je področje, ki dobro ponazarja, kako se pretvorbeniški opisi in pojasnitve z novimi spoznanji spreminjajo, dopolnjujejo in povezujejo, ko v iskanju vedno novih potrdil za predlagane opise skušajo najti splošno v posameznem.

²² O mestu dokazovanja z idiomi v splošni jezikoslovni teoriji glej N. Chomsky, 1980, *Rules and Representations*, Columbia University Press, New York.

Literatura

- Bolta, M.*, 1985, Nekateri vidiki stavčnega dopolnjevanja v angleški in slovenski skladnji; doktorska disertacija, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Bouchard, D.*, 1983, On the Content of Empty Categories; Foris Publications, Dordrecht.
- Brame, M. K.*, 1976, Conjectures and Refutations in Syntax and Semantics; American Elsevier Publishing Company, Inc., New York.
- Brame, M. K.*, 1979, Essays Toward Realistic Syntax; Noit Amrofer Publishing Co., Seattle, Washington.
- Bresnan, J. W.*, 1970, On Complementizers: Towards a Syntactic Theory of Complement Types; Foundations of Language 6 : 279—321.
- Bresnan, J. W.*, 1982, Control and Complementization; Linguistic Inquiry 13, 3 : 345—435.
- Bugarski, R.*, 1979, Noam Comsky, Gramatika i um; Nolit, Beograd.
- Chomsky, N.*, 1964, Current Issues in Linguistic Theory; Mouton, The Hague.
- 1965, Aspects of the Theory of Syntax; The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- 1968, Language and Mind; Harcourt, Brace and World, Inc., New York.
- 1970, Remarks on Nominalization; v: Readings in English Transformational Grammar, R. A. Jacobs in P. S. Rosenbaum, urednika, Ginn and Company, Waltham, Massachusetts.
- 1970, Deep Structure, Surface Structure, and Semantic Interpretation; ponatis v: Semantics, An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology; 1971, D. D. Steinberg in L. A. Jakobovits, urednika, Cambridge University Press, London.
- 1973, Conditions on Transformations; v: A Festschrift for Morris Halle; S. R. Anderson in P. Kiparsky, urednika, Holt, Rinehart and Winston, New York.
- 1975a, Reflections on Language; Pantheon Books, New York.
- 1975b, The Logical Structure of Linguistic Theory; Plenum Press, New York.
- 1977 a, Essays on Form and Interpretation; American Elsevier, New York.
- 1977 b, On Wh-Movement; v: Formal Syntax; P. Culicover, T. Wasow in A. Akmajian, uredniki, Academic Press, New York.
- 1980, On Binding; Linguistic Inquiry 11, 1 : 1—46.
- 1981, Lectures on Government and Binding; Foris, Dordrecht.
- 1982, Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding; The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Chomsky, N.*, in *H. Lasnik*, 1977, Filters and Control; Linguistic Inquiry 8, 3 : 425—504.
- Hajněk, M.*, 1959/60, Historični infinitiv v slovenščini; SR XII, 268—271.
- Kunst-Gnamuš, O.*, 1979, Vloga jezika v spoznavnem razvoju šolskega otroka; Pedagoški inštitut pri Univerzi v Ljubljani.
- Kunst-Gnamuš, O.*, 1981, Pomenska sestava povedi; Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani.
- Kunst-Gnamuš, O.*, 1981, Pomensko in operativno zasnovan pouk skladnje, 1. Razvoj generativnega jezikoslovja in njegov vpliv na pouk skladnje (poročilo o raziskovalni nalogi); Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani.
- Ivić, I.*, 1978, Čovek kao animal symbolicum; Nolit, Zagreb.
- Ivić, M.*, 1972, Problematika srpskohrvatskog infinitiva; Zbornik za filologiju i lingvistiku XV, 2 : 115—158, Novi Sad.
- Jackendoff, R. S.*, 1972, Semantic Interpretation in Generative Grammar; The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Jesenovec, F.*, 1969, Raba nedoločnika; Jezik in slovstvo XIV, 2 : 33—37.
- Koster, J.*, 1978, Conditions, Empty Nodes and Markedness; Linguistic Inquiry 9, 4 : 551—593.
- Koster, J.*, 1984, On Binding and Control; Linguistic Inquiry 15, 3 : 417—459.
- Križaj, M.*, 1982, Glagolska vezljivost; SR 30, 2 : 189—213.
- Manzini, R. M.*, 1983, On Control and Control Theory; Linguistic Inquiry 14, 3 : 421 do 446.
- Misja, B.*, 1967, Povedek in povedkovo določilo; Jezik in slovstvo XII, I : 21—25.
- Orešnik, J.*, 1967, Vabilo k preučevanju transformacije generativne slovnice; Jezik in slovstvo XII, 3 : 83—86.

1966—1968, On N. Chomsky's Strict Subcategorization of Verbs; *Linguistica* VIII, 1 : 83—105.

1970, O aksiomatski teoriji naravnih jezikov; poročilo P-260, Inštitut Jožef Stefan, Ljubljana.

1972, Formalizacija semantičnih definicij najmanjših jezikovnih enot s pomenom; Formalizacija stavčnih pomenov; T. i. »presupozicije« v semantiki naravnih jezikov; v zborniku: Problemi semantike, sintakse in obravnave tekstov; A. P. Železnikar, V. Rajkovič, urednika, Institut Jožef Stefan, Univerza v Ljubljani.

Orešnik, J., D. M. Perlmutter, 1972, Razlaganje sintaktičnih posebnosti; poročilo P-282, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Perlmutter, D. M., S. Soames, 1979, Syntactic Argumentation and the Structure of English; University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California.

Petrič, J., 1974, Slovenski in angleški nedoločnik; SR 22, 3 : 283—297.

Rosenbaum, P. S., 1967, The Grammar of English Predicate Complement Constructions; The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

Ružička, R., 1983, Remarks on Control; *Linguistic Inquiry* 14, 2 : 309—324.

Salnikow, N., 1979, K izražanju modalnosti v ruščini in slovenščini; SR 27, 3—4 : 451 do 457.

1983, O kavzativu v slovenskem jeziku; SR 31, 3 : 213—220.

Toporišič, J., 1976, Slovenska slovnica; Založba Obzorja, Maribor.

1982, Nova slovenska skladnja; Državna založba Slovenije, Ljubljana.

SUMMARY

The paper introduces some of the more recent developments in the transformational generative grammar, in particular the government and binding theory, and presents some of the findings of the author's doctoral thesis. The emphasis is on the content rather than strict formalization of the suggested approach. The claim that infinitival complements are sentence structures is supported by generalization of such rules as reflexive binding, wh-movement and agreement phenomena. The investigation of some of the properties of the infinitival complements in Slovene lends support to the suggested rule of control (Chomsky, 1980), and leads to the proposal that most Slovene infinitival complements belong to the unmarked control class. There is no formal equivalent of the English complementizer *for* with its case assigning properties, nor do epistemic verbs of the *believe* class (\bar{S} -deletion verbs, (Chomsky, 1981)) take an infinitival complement. In Slovene, verbs governing infinitival complements are verbs of control, two-place verbs taking subject control (*poskusiti* 'try'; as well as *želeti* 'want', in the case of the identity between the matrix and the embedded subject NPs); three-place verbs taking object control (*dovoliti* 'allow'; *prisiliti* 'force'; with some well-known exceptions: *obljubiti* 'promise'; *priseči* 'swear'). A brief inspection of the selectional restriction, distribution of the thematic roles assigned to argument NPs, absence of truth functional equivalence between the active and the passive sentence forms of the embedded complement, distribution of "weather" verbs and sentence idioms establishes a class of raising verbs, semantically belonging to the epistemic modals.

HOLEKOVA NEŽIKA — NOVA KVALITETA V TAVČARJEVI NOVELISTIKI

Novela Holekova Nežika prinaša v Tavčarjevo novelistično pisanje pomembne novosti. Slovenska književna zgodovina je tej noveli posvetila različne opombe, na sploh pa se z njo ni posebej ukvarjala. Zato se tu osvetljujejo vsaj tiste vsebinske, idejne in estetske prvine, ki so posebno konstitutivne za nadaljnji razvoj Tavčarjeve vaše proze.

Holekova Nežika introduced important novelties into the series of Ivan Tavčar's short stories. Nevertheless, this short story received no overall analysis on the part of Slovene literary historians, though they made quite a number of shorter comments on it. The present article attempts to fill this gap by pointing out those thematic and esthetic elements which were most constitutive of Ivan Tavčar's subsequent "village prose".

1 Holekova Nežika (HN) je najobširnejša novela v Tavčarjevi zbirki novel Med gorami. Prvič jo je avtor objavil pod psevdonimom Emil Leon in ji dal naslov V gorah ter podnaslov »noveleta«. Kasneje je v dogovoru z Levcem dal zgodbi naslov Holekova Nežika. Novela je nastala v času, ko se je Tavčar kot književnik začel opazno razvijati v novo smer. Za seboj je imel že dobro desetletje leposlovnega in publicističnega ustvarjanja, v glavnem narodopisnega paberkovanja, zanesenih romantičnih zgodb in raznorodnih družbenih in političnih sestavkov. Motiv novele je vzet iz vzorca evropskega sentimentalnega romana 18. stoletja: preprosto dekle, lepo in krepostno, se poroči z gospodom višjega stanu. Prav tako je ena od sestavin sentimentalizma postavljanje nepokvarjenega kmečkega sveta in narave v ospredje.¹ Podobne motive nahajamo v Stritarjevi Svetinovi Metki (1868), Raheli (1870) Luize Pesjakove in drugod. Na podobnem toposu sta se oblikovala Tavčarjeva Kočarjev gospod in Miha Kovarjev, pri Kersniku pa npr. Ponkerčev oča. Sorodnih motivov pa bi v slovenskem leposlovju druge polovice 19. stol. našli še več. Holekova Nežika naznanja prvi močnejši zasuk v Tavčarjevi tematiki, in sicer v območje kmečkega življenja: od grajskih soban in parkov k bajtarski in kmečki hiši, v svet nepokvarjene narave; od kontes in grofov k preprostim, a »živim srcem«.

Slovenski literarni zgodovinarji o Holekovi Nežiki niso posebej pisali; ocenjujejo jo predvsem v sklopu cikla Med gorami. Grafenauer² od vseh »slik« omenja le Posavčevo češnjo in Šarevčevo slivo. Helena Stupan³ navaja od dvanajstih novelic le sedem naslovov, vendar ne HN. Slodnjak⁴ se ustavlja ob srečnem koncu in je pozoren na pripovedno tehniko, ki da spominja na Jurčiča. Janko Kos⁵ podobno kot Grafenauer posebej omenja le Posavčevo češnjo in Šarevčevo slivo. Temeljiteje se z novelo ukvarjata Paternu in Pogačnik. Paternuju je HN prva Tavčarjeva umetnina. Privlači ga zlasti lik starega

¹ Prim. Katarina Bogataj-Gradišnik, Stritarjev Gospod Mirodolski: Mladostovski roman na ozadju evropskega izročila, JiS 1985/86, št. 6, str. 181—191, št. 7, str. 236—250.

² Ivan Grafenauer, Kratka zgodovina slovenskega slovstva, 1919, str. 252.

³ Helena Stupan, Od Prešerna do Cankarja, 1955, str. 183.

⁴ Anton Slodnjak, Zgodovina slovenskega slovstva III, Realizem II, SM, 1961, str. 26.

⁵ Janko Kos, Pregled slovenskega slovstva, 1977, str. 205.

črednika, o katerem kot literarni zgodovinar in estēt sodi: »Kako nezmotljivo je njegovo razumevanje življenja in kako izrazit je njegov lepotni čut!«⁶ In dalje piše, ko govori o Tavčarjevih gorjancih: »Biti znajo čisti ter na smrt zvesti in prav v tem je njihova tragika.«⁷ Paternu posebej opozarja na realistični jezik. Pogačnik⁸ med drugim razmišlja o izjemnem srečnem koncu novele in poleg kontrastiranja omenja — kot že nekateri pred njim — še eno tipično slogovno prvino: hiperboliziranje. — Najobširneje razčlenjuje novelo o Holekovi Nežiki Marja Boršnikova.⁹ Povzema vsebino, odkriva petdelno zgradbo ter moralno-etično in estetsko komentira delo. Boršnikova poudarja, da je to prvo Tavčarjevo delo, ki se ne konča tragično, in njegova prva dovršena stvaritev. Ustavlja se ob neponovljivem kravarjevem izražanju, določeni ritminiziranosti in je mnenja, da je novela predvsem študija pripovedovalca — vaškega črednika. Slog je pristen, nov. — Kratko, vendar dokaj zaokroženo je novelo idejno in slogovno predstavil tudi Gregor Kocijan.¹⁰ Pripoved vaškega pastirja, »moderniziranega Levstikovega Močilarja«, mu z Ivanom Slavljem napoveduje Tavčarjevo preusmeritev v kmečki svet. Kocijan razčlenja tudi nekatere slogovne prvine.

O slogovnih značilnostih novele je pisala tudi Breda Pogorelec.¹¹ Tavčarjevo stilno predhodništvo odkriva v sozvožju med razpoloženjem in opisi narave, v novem prepletu pripovednih ravnin in nekaterih stilizacijah. Z novelo sta posredno povezani tudi dve diplomski nalogi iz seminarja Pogorelčeve. Iz analize Ljubinice Černivec¹² je med drugim razvidno, da raba prostega stavka v Tavčarjevih novelicah okrog leta 1876 upada, narašča pa število priredij z odvsniki, kar vodi do opazne zarezne v Tavčarjevem slogu v l. 1878. Tomaž Sajovic¹³ razčlenjuje predvsem nadpovedne strukture in ugotavlja, da je Holekova Nežika prehodno besedilo.

2 Iz uvodnega prikaza izhaja, da se je o HN vendarle precej pisalo, čeprav v širšem kontekstu. Najobširneje jo je analizirala Marja Boršnikova, ki je kljub pomanjkljivostim v slogovni razčlembi s tankim posluhom izpostavila zlasti troje temeljnih značilnosti: prelomnost HN v razmerju do Tavčarjevega začetnega obdobja, idejno jedro novele in enkratno črednikovo dikcijo. — Večina ocenjevalcev se v svojem razboru ustavi ob etični podobi gorjancev. Njihova npravstvenost zasije v še jasnejši luči, ko je sopostavljena ob moralo meščanov ali pomeščanjenih deželanov. Toda ko govorimo o kontrastiranju, je treba takoj dodati, da so Nežika, Erazem, Erazmova mestna ljubica in Tone praktično brez črno-belih retuš. Erazmov obrat je sicer malone nepričakovan; ker pa ni sentimentaliziran, tudi ne učinkuje preromantično. Njegova vrnitev ni neverjetna, gotovo pa je, gledano v pripovedni perspektivi, premalo moti-

⁶ Boris Paternu, Slovenska proza do moderne, 1957, str. 126.

⁷ Prav tam, str. 126.

⁸ Jože Pogačnik, Zgodovina slovenskega slovstva 4, 1970, str. 240.

⁹ Marja Boršnikova, Ivan Tavčar, leposlovni ustvarjalec, 1973, str. 207—212.

¹⁰ Gregor Kocijan, Tavčarjeva kratka pripoved 1871—1880, str. 254—265; — isti, Kratka pripovedna proza od Trdine do Kersnika, 1983, str. 181—183.

¹¹ Breda Pogorelec, Stilno predhodništvo v Tavčarjevih delih, JiS 1982/83, št. 7/8, str. 285—292.

¹² Ljubinica Černivec, Zgradba stavka v Tavčarjevi kratki prozi med letom 1871 in 1888, A—diplomska naloga, 1974.

¹³ Tomaž Sajovic, Slogovne značilnosti umetnostnega besedišča in pomenske strukture v Tavčarjevi kratki prozi med letom 1871 in 1888, A—diplomska naloga, 1977.

virana, na kar je opozoril Gregor Kocijan. — Večina literarnih zgodovinarjev posebej opozarja na srečno razrešitev zapleta. Vendar menim, da je happy end le navidezen.

Črednikova ljubezen je obrnjena tako k človeku kot k zemlji. Domačija in zemlja sta mu nenadomestljivi vrednoti — to kaže vsa novela, posebno pa sta v tem smislu zaznamovana začetek in konec. Tako v uvodu z ljubeznijo razmišlja o rodovitnosti, obsoja nerazumno krčenje gozdov in s posebnim poudarkom govori o veljavnosti Holekovine. Zato je ves uvodni del močno domačijsko zaznamovan. Glede Holekove Nežke ni mogoče v celoti pritegniti Lotmanu, ki pravi: »Tekst ni obrnjen h koncu, ampak k začetku. Temeljno vprašanje ni 's čim se je končalo', temveč 'od kod se je začelo'.¹⁴ Uvodno pastirjevo razmišljanje je slavospev zemlji, domačiji. V tem kontekstu so njegove blage presoje na koncu novele mnogo pomenljivejše: »Jaz pa vam povem, boljši bi bila naredila, če bi bila ostala med nami. Lejte vse te lepe reči »Holekove« so se prodale in prišle v tuje roke.«

Nežika odhaja v svet »mrtvih src«, zapušča dom in osamljene starše — to pa je za domačijo prava nesreča. Zapustiti dom kot edinec pomeni prepustiti starše negotovi usodi, največkrat preužitkarski odrinjenosti ali celo preziru in uboštvu. V luči takih spoznanj je konec vse prej kot enoznačen. Črednikov komentar je sicer prizanesljiv, vendar pozornemu bralcu ni skrita večpomenskost na koncu, ko se mešata veselje in žalost: Nežika dočaka Erazma, Holekovina — domačija in ljudje — propade. Taka je idejna in etična podoba novele, če gledamo nanjo celostno. Lotman poudarja, da je konec nepreklicen: kdor je umrl — ne bo več živel, kdor je zmagal — ne more biti več poražen. Nežiki je odprta nova pot, toda ne brez žrtve v subjektivnem in objektivnem smislu: tu je Tonetov propad in tu je prodani Holekov grunt, kar je glede na pomen zemlje za kmeta, v našem primeru Nežikine starše, prav tako tragedija.

Na ravni, ki jo Lotman imenuje »liki herojev«, je osrednja osebnost stari pastir, čeprav bi formalno lahko sodili tudi drugače (naslov, okvirna zgodba). Črednik ni dejaven le kot komentator, ampak tudi aktivno posega v dogajanje. Zato je le navidezno stranska oseba. Njegova udeležba v dogajanju, zlasti pa obširen komentar, ki mu je med drugimi Tavčarjevimi novelami komajda najti obširnejšega (Soror Pia, 1879), vodi k razmisleku, katere osebe moremo šteti za glavne. Stari pastir je po naravi dobrega srca, moralno čist in trdno povezan s kmečkim svetom, zadržan in nezaupljiv pa do meščanov. Kljub strahospoštovanju do Erazma si prav nič ne pomišlja obsoditi njegovo nezvestobo. Podobne like sicer srečamo že pri Jurčiču in drugod, vendar tako »neponovljivega značaja« (Boršnikova) zlepa ne srečamo v naši novejši književnosti. Kar daje liku kravarja izjemno individualnost, je skladnost njegovega čistega značaja, premišljanj, sodb, dejanj in enkratne dikcije.

Čeprav sta Erazem in Nežika podedovana iz pretekle in polpretekle literature — zlasti očitni so vplivi vzorcev sentimentalnega romana — nista obremenjena s sentimentalnostjo. Tudi v tem se kaže nova kvaliteta te novele. Erazmov obrat po nepričakovanem dramatičnem srečanju z Nežiko in črednikom je sicer v primerjavi z drugimi podobnimi Tavčarjevimi novelami oz.

¹⁴ J. M. Lotman, *Struktura hudožestvennega teksta*, Moskva 1970, str. 260.

»slikami« nekoliko presenetljiv, vendar ni — če upoštevamo Nežikino prizadetost in umik mestne neveste — nič tako izjemnega.

Nežika, po kateri se novela sicer imenuje, je navzoča v večini prizorov, izstopa pa predvsem v prvem srečanju z Erazmom, v prizoru plesa in v odločilnem srečanju pri studencu. V začetku je precej zadržana, toda že na plesu v gostilni ni nič preveč plaha in sramežljiva. Njena ljubezen¹⁵ do nezvestega Erazma se razkrije v vsej usodnosti, ko ta pripelje mestno nevesto.

Like spoznavamo predvsem skoz dogajanje, obrobne (Gabrič), zlasti črednika, pa tudi iz obširnejših premišljanj in sodb. Z opisi oseb je avtor skop in odbira le značilne posameznosti, ki pritegujejo starčevo pozornost: telesna višina, moč, lepota, deli oblačila. In končno: osrednji liki v noveli ustrezajo zahtevi novelistične poetike po nenavadnih ljudeh. — Avtorjevo gledišče in vrednotenje je mogoče razbrati iz črednikovega ravnanja, njegovih premišljanj in sodb. Glede na pripovedni prijem bi ga lahko imenovali slikovni.¹⁶ Starec, čigar gledišče ni vsevedno, do neke mere poseblja pisatelja, predvsem v moralno-etičnem pogledu, vendar je meja pisatelj \neq črednik teže določljiva. — Morfologija dogodkov kaže preplet pripovednega poročila in sceniziranega poročila (zlasti v scenah z Erazmom.) — Poleg dramatskih so opazne tudi nekatere lirске prvine; tem je okvirna zgodba sploh močno odprta.

Tavčar je izbral učinkovit pripovedni položaj, pogost v novelistični praksi: zgodbo pripoveduje poseben pripovedovalec — v našem primeru vaški kravar. Taka okvirna zgodba, uveljavljena že v antiki, zlasti pa od renesanse dalje, ponuja pisatelju priložnost, da se umakne, in s tem se odprejo nove perspektive. »Slogovni učinek, ki se okvira ponavadi že aksiomatično drži, je poudarjena osebna perspektiva: ta omogoča zelo osebne ocene sveta in dogajanja v njem, subjektiviziran siže in vse mogoče postopke, ki se v mnogočem izmikajo realističnemu objektivizmu in vnašajo v besedilo lirski zanos, lirsko ponotranjenje sveta, počustvenje.«¹⁷

Ker prvoosebni pripovedovalec ne stoji zunaj dogajalnega prostora, je okvirjenost manj razvidna: jasneje se pokaže predvsem v sklepnem delu, ki pripada »objektivni« resničnosti (fiktivni zgodbar se izrecno obrne k poslušalcem oz. poslušalcu, tj. pisatelju, ki je Nežikino preizkušnjo tudi popisal) in s katero se zaključuje »subjektivna« pripoved.

Tudi tu — kot v mnogih drugih Tavčarjevih novelah in »slikah« — je v okviru skrita teza:¹⁸ v gorjanski svet prodirajoča civilizacija uničuje kmečko okolje; mestni, šolani človek, ohlapnih moralnih pogledov, prinaša v nepokvarjeni svet nemir in nesrečo. — Kot stilno predhodništvo je mogoče označiti tudi nekatere vzporednice, ki vodijo od Tavčarjeve do Cankarjeve prvoosebne pripovedi. Cankarjevo tovrstno pisanje se sicer oddaljuje od Tavčarjevega vzorca, v pogledu teznosti pa se razlikuje predvsem v večji eksplicitnosti obeh delov. — Razčlemba zgradbe kaže, da se poglavja začnejo in končajo s splošno pripovedjo ali z modrovanjem oz. sodbo. Pripovedovalčeva razmišljanja imajo sploh zelo opazen delež. Osebe so različno uvedene. Zanimiv je dialog, zlasti

¹⁵ To problematiko je n drobneje obravnaval France Bernik na simpoziju o Tavčarju jeseni 1973 v Škofji Loki.

¹⁶ Prim. Marjan Dolgan, Pripovedovalec in pripoved, 1979, str. 12; Matjaž Kmecl, *Novela v literarni teoriji*, 1975, str. 47.

¹⁷ Matjaž Kmecl, *Okvirjenost Tavčarjeve pripovedi*, JIS 1973/74, str. 78

¹⁸ Prav tam, str. 77.

primeri z več spremnimi stavki. — Novelica Holekova Nežika je s svojimi 4473 znaki najdaljše besedilo v zbirki, nasploh pa bi bila po dolžini blizu povprečju ali pod njim.

Posebno zanimiva je slogovna podoba novele. Tavčar ni mogel mimo Levstikovega Močilarja, nekaterih Jurčičevih in drugih zgledov, vendar se je odločil za stilizacijo, v kateri so se narečne in sploh ljudske črte reducirale do nevsiljive zaznamovanosti tako na ravni skladnje kot na ravni besedja in prenosa pomenov. Tu se kaže Tavčar pravega mojstra s pretanjenim poslušom za stilizacijo. Črednikova pripoved temelji na ljudski dikciji, vendar ji je odvzeta iz sodobne slovenske povesti znana preopazna zgotitev ljudskega izraza ali celo drastika. Črednikov izraz je ljudski, pisatelj pa ga je znal, ne da bi mu pri tem delal silo, tudi opazno individualizirati in ustvariti uravnoteženo sozvočje. In prav v tem je ena najopaznejših kvalitete te novele.

Narečnega besedja, žargonizmov in pd. je sorazmerno malo, vendar toliko, da daje besedilu še opazen odtenek, zlasti še, ker gre v več primerih za izpostavljen položaj besede ali za pomensko ekspresijo. Sem moramo šteti *vitre* (tanek, dolg krojen pramen leskovega lesa za pletenje košev), *štibale* (škornji), *ta mali kruhek* (škofjeloški lect), *sipa* (mivka), *žibal* (v ljubkovalnem pomenu), *žugalec* (kazalec), *ne vdeluj* (ne bodi ves iz sebe), *se šteje od* (v ljubezni si lastiti pravico do koga) in morda še kako besedo. — Precej je takega besedja, ki je bolj splošno (ljudsko): *poliček*, *soržičen* ipd.

V besedilu so posebno opazna razna ekspresiva, ki najbolj opazno barvajo črednikovo pripoved: *so bili iztaknili rudo*, *so pričeli v zemljo riti*, *nas je napajal*, *so ga bili posadili iz hiše*, *ta fabrika bo nad nami ležala*, *so za njim v grob škropili in kadili*, *je letel dim*, *je zmetal vkup* (slabo sezidal) itn. — Že v tem besedilu moremo opaziti nekaj, kar je postalo v nadaljnji Tavčarjevi vaški prozi pomembna oblikovalna težnja: obnova klišeja. Ljudski frazeologem dobiva novo svežino. To dosega z manj opaznimi zamenjavami v rekle ali, presenetljivo, celo z inverzijami znotraj frazeologema. V vseh primerih seveda ni mogoče dovolj zanesljivo reči, ali gre za obnovo ali pa je pisatelj izbral manj pogostno, manj znano varianto stalne besedne zveze. Nekaj primerov: *se je zgrudila v kolena* (ne: na kolena), *je šlo pod nič* (ne: v nič), *ustrášil sem se*, *da sem se kar pretresel* (ne: stresel), *gorkota nam je šla čez žile* (ne: po žilah), *dan za dan glasneje* (ne: dan za dnem, dan na dan), *je bila do zadnjega čisto podobna* (ne: je bila čisto podobna). — Včasih gre Tavčar tudi predaleč, vendar z vidika sloga ni mogoče vedno pritrditi Brezniku, ki je mnoge take in podobne Tavčarjeve besedne zveze zavračal. — V posebno kategorijo sodijo primeri, kot *jeze je bil bled*, *veselja je jokala*, *sklenil sem začudenja roke*, ki so narejeni po modnih vzorcih sodobne pisne prakse.

Pozornejšemu branju se odkriva še ena kvaliteta v stilizaciji črednikove pripovedi. Označiti bi jo bilo mogoče kot »odslikavanje« prvniskega sprejemanja sveta:

Pomlad je tedaj bila in v soboto popoldne je bilo. Solnce je gorko sijalo in gorkota nam je šla čez žile /.../. Kaj vam čem še povedati? Nekedaj popoldne sijalo je solnce v mojo kočo, tija na od črvov razjedeno mizo in muhe so se podile v njegovih žarkih in so rade živele. Nekaj mi je dobro dejalo in tudi sem bil vesel.¹⁹

¹⁹ Vsi citati so iz prvega natisa Holekove Nežike v Zori 1876, str. 147—149, 171—174, 187—190.

Na ravni skladnje so strukturne narave predvsem stilotvorna izraba inverzij, parenteze in nekateri skladenjski vzorci, predvsem mnogovezje:

Odšel je urnih korakov v dolino.

Ta pa je počasi vstal. Tiha noč je bila. Nekje tam v gozdih skovikal je sovir in luna je sijala.

Počasi vstal je fant. Pri potu stala je smreka, k njej se je naslonil in zakril si je z dlanijo obraz. Ko sem k njemu pristopil, vile so se mu prsi. Stokal je in potem pričel jokati, da so mu solze tekle izmed prstov. Prav smilil se mi je revež.

Kot je razvidno iz gornjega odlomka, je pisatelj stilotvorno izrabil različne stavčne strukture, zlasti je opazna pogostnost prostega stavka. Z nizom enostavnih povedi je ustvaril poseben pripovedni ritem, v katerem ima posebno vlogo invertirani stavek *Počasi vstal je fant*. Taki premiki besednega reda so zlasti tesno povezani z ritmom in intonacijo; ta dobi bistveno drugačno stavčnofonetično linijo. Poleg običajnega zapostavljanja naslonke v povedku (*rekel je, vstala je*), ki je bila konvencionalizirana, so pogostne tudi inverzije v samostalniški frazi: *Takrat je rastlo ondi nekaj hrastja, debelega in starega*. — *Počasi je šel in peljal je sabo žensko, mlado in zalo*.

Kontaktna parenteza tipa *vam rečem, vam pravim, povem vam* ipd. je pogostno stilno sredstvo, s katerim pisatelj označuje pripovedovalca. Sem bi sodili tudi opazni primeri zelo živnega premege govora z več spremnimi stavki.

Velik posluš za sintaktostilemsko izrabo drobnih skladenjskih prvin kaže primer črednikovega dobesednega govora, ko očita Erazmu nepošten odnos do Nežike. Ne ogovarja ga naravnost, ampak uporablja značilno deagentno glagolsko obliko:

Tako se ne govori, sem dejal, tako se ne govori! Če se obetajo poprej dekletu zlati gradovi, če se hodi pod njeno okno in če se jej pravi vse, kar je le sladkega, da se zmede »žival«, ki sveta ne pozna in da je zmešana vsa, tako se ne govori! Če se dekletu vzame mir in da je le čudež, da še živi in lazi tod, kot senca, še podoba prejšnje ne, tako se ne govori!

Drugače se umakne rabi tretje osebe (ogovoru Erazma) Nežika: *O naj le gre, ihtela je Nežika, in zgrudila se v kolena, naj le gre, jaz pa tudi ne maram za-nj, za vse svetnike ne*.

Številne ponovitve učinkujejo emfatično, zato jih nahajamo večinoma v dobesednem govoru. Gornja primera kažeta, da imajo ponovitve svoje pomembne ekvivalente tudi na drugih ravneh, zlasti na zvočni. Najznamenitejši primer ponovitve v Holekovi Nežiki, z močnim konotativnim nabojem, na katerega je izrecno pokazala že Boršnikova, pa je tale: »*Košē pletem, sem mu rekel in pogledal sem ga, »košel*«

Poseben razbor bi zahtevala tudi raven prenesenih pomenov. Pri tem bi bilo treba razmejiti frazeologeme (zlasti glagolske), tj. metafore, ki so izgubile svežino in so prišle med rekla, od novih — Tavčarjevih.

Čeprav ta kratki pogled na novelico Holekova Nežika ni segel do vseh podrobnosti in čeprav se je omejil le na eno novelo, je dosegel svoj namen, če je dovolj reliefno izluščil bistvene novosti obravnavanega besedila.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Ideeanalyse und die ästhetische Analyse Tavčars Novelle »Holekova Nežika« (1876) berücksichtigt im Überblick die bisherigen inhaltlich-inhaltlichen und stilistischen Untersuchungen und valorisiert diese, synthetisch erläuternd, hinsichtlich der neuern Komponenten in den novellistischen Werken Tavčars der siebziger Jahre. — Der Autor ergänzt bzw. korrigiert die bisherigen Meinungen vom glücklichen Ende in der Novelle und mißt dem fiktiven Erzähler die Zentrale Rolle unter den auftretenden Personen bei. In stilistischer Hinsicht sind einige wesentliche Elemente in der Syntax (Wiederholungen, Kontaktparenthesen, Wortstellung u. a.), der Lexik (Reduktion der Drastik, die in einigen zeitgenössischen slowenischen Dorfgeschichten vorkommt, und harmonisches Gleichgewicht zwischen Standardsprache und Mundart) und der Morphologie (stilistische Ausnützung der deagenten Formen). Es bleibt jedoch die Frage von der Relation zwischen dem Dichter und dem fiktiven Erzähler offen, der den Rahmen bildet, gleichzeitig aber immer im Fokus des Geschehens ist.

POISTENJE ALI VZPOREDNOST?

Interpretacijo medosebnega odnosa *on = jaz* v pesmi *Bil tak je...* Cypriana Kamila Norwida je mogoče razširiti od čiste istovetnosti lirskega junaka in subjekta v smer paralelizma njunih poglavitnih lastnosti in tako utemeljiti metaforičnost in pretevnost besedila.

The interpretation of the interpersonal relationship "he = I" in the poem *Bil taki...* by Cyprian Kamil Norwid can be expanded from the pure identity of the hero of the poem with the lyrical subject into the direction of the parallelism between their main characteristics, thus demonstrating the metaphoricalness and pretexting nature of the text.

V poskusu celovite obravnave pomenskosti pesniškega besedila posveča Aleksandra Okopień Śławińska¹ posebno mesto sporočevalnim udeležencem (instancam), tj. pripovedovalcu, izpovedovalcu ali riskemu subjektu, in možnostim njihovega poistenja (identifikacije) s predstavljenim svetom ali njegovim delom (predvsem z lirskim in epskim junakom), ki jo na ravni ubeseditve razodevajo pretvorbe slovnične osebe *jaz* → *on*, *jaz* → *mi*, itd., ali z naslovnikom, čemur ustrezajo pretvorbe osebe *jaz* → *mi(dva)*, *jaz* → *ti* itd.; take pretvorbe so lastne tudi neumetnostnim besedilom in v posameznih jezikih splošnim ubeseditvenim navadam. Poistenje sporočevalca s predmetom ali junakom, splošno povedano: s tretjo osebo, vodi k objektivizaciji sporočila² in je pogostno v publicističnih in strokovnih besedilih:

(1) *Sestaoljalca sta namreč uvrstila* v slovar tudi besedje, ki je pomensko in glasovno v obeh jezikih enako, loči pa se po slovničnih lastnostih, npr.: po spolu, številu, reakciji itd. in včasih tudi po zapisu.³ ← V slovar *sva namreč uvrstila*...

(2) Kar zadeva Zupančičeva pisma, *urednika ne vesta*, kjer so izvorniki: *na voljo sta imela samo Komačeve prepise; zanje se lastniku najlepše zahvaljujeta*.⁴ ← ... *ne veva...*, *sva imela...*, *se zahvaljujema*.

Pri ustreznem razumevanju navedenih sporočil deluje naslednji pragmatični usmerjevalec besedilnega pomena: *Rad bi ti povedal, da sva tista dva nihče drug kot midva (jaz₁ + jaz₂)*.⁵ Poistenje je v obeh primerih nedvomno. Drugače pa je z umetnostnimi, predvsem lirskimi besedili; Aleksandra Okopień Śławińska v omenjenem delu ugotavlja: »Prepoznavanje pretvorbene rabe *on kot jaz* povzroča v lirskih besedilih več težav. Znamenja, ki v njih opozarjajo,

¹ Aleksandra Okopień Śławińska, *Semantyka wypowiedzi poetyckiej*, (Preliminarja), Ossolineum, Wrocław, 1985.

² Prav tam, str. 70 in naprej; avtorica argumentira tezo o objektivizaciji sporočila z Gombrowiczevimi dnevnik, kjer se pojavlja Gombrowicz z lastnim imenom in priimkom kot junak, in z Gombrowiczovo razlago tega postopka.

³ Bożena Ostromecka-Frączak in Tone Pretnar, *Slovensko-poljski slovar, poskusni snopič (A—C)*, Filozofska fakulteta v Ljubljani, 1986, str. 6.

⁴ Miran Hladnik in Tone Pretnar, »Opombe«, Alojz Gradnik, *Zbrano delo*, 1. knjiga, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1984, str. 251.

⁵ Pretvorbena formula po: Anna Wierzbicka, »Akty mowy«, *Semantyka i struktura tekstu*, ur. Maria Renata Mayenowa, Ossolineum, Wrocław, 1973, str. 201—219.

da je tretja oseba hkrati tudi izpovedovalec, namreč težko zanesljivo dokažejo, da gre za osebno istovetnost med *on* in *jaz*. Avtorju lahko pripišemo lastnosti duševne ali čutne občutljivosti in domišljije lirskega junaka samo hipotetično, in podmeno moramo podpreti z zapletenimi razlagalnimi dokazi. *Redki primeri nedvomne ekvivalence med jaz in on so tista lirska dela, ki se sklicujejo na pesnikova avtobiografska dejstva; taka je na primer Norwidova pesem Był taki, co dziecięciami zjawił się na świecie* (Bil tak je, ki uzrl je luč sveta med cveti).⁶

Avtobiografsko dejstvo je v primeru obravnavane pesmi »korespondenčni obtok izvirnega rokopisa«: Juliusz W. Gomulicki jo označuje kot »priložnostno salonsko pesem, poslano kot odgovor na pismo Michaline Dziekońskiej Zaleske, ki je pesnika povabila 'na čaj', in predstavlja naslovnico kot »premožno ljubiteljico umetnosti in književnosti, ki je večkrat potovala po Evropi in se sprijateljila z Norwidom, ljubljencem njene sorodnice generalice Dziekońskiej«. Na avtobiografskost opozarjata tudi pesnikovi časovni lokaciji: *v četrtek opolnoči* (nad besedilom) in *1860* (pod besedilom); kot obbesedilna zunajpesniška glosa je za doživetje umetnine pomembnejša prva umestitev.

Prav ob dvojni časovni umestitvi (splošnem *četrtku opolnoči* in konkretni letnici *1860*) se postavlja vprašanje, ali sta zgolj konkretni naslovnik in konkretni prvinski obtok besedila zadosten in dokončen dokaz nedvomne »istosti« med izpovedovalčevim *jaz* in junakovim *on* po pragmatičnem pomenskem usmerjevalcu: *Rad bi ti povedal, da sem tisti on jaz*, ali pa gre samo za opozorilo na podobnost med izpovedovalčevim *jaz* in junakovim *on*, ki je po pragmatičnem pomenskem usmerjevalcu *Rad bi ti povedal, da sem (tudi) jaz (lahko) tak kot on* berljivo in razpoznavno tako iz besedila samega kot iz vedenja o njegovem zunajpesniškem namenu. Z drugimi besedami: ali gre v besedilu za poistovetenje dveh osebkov v enem ali za vzporednosti človeških lastnosti, zgodb in usod, ki same po sebi zahtevajo vsaj dva osebka.

K drugemu pragmatičnemu usmerjevalcu navaja prvi verz, s katerim uredniki Norwidovih zbranih ali izbranih del navadno naslavljajo obravnavano pesem; za poskus bolj dokumentiranega odgovora na zastavljeno vprašanje pa je potreben opis osebnostnih razmerij znotraj besedila, ki se v celoti glasi:

- (3) *Był taki: co DZIECIĘCIEM zjawił się na świecie*
 W porę kwiatów, lub mówiąc prozaiczniej: w lecie;
 Lecz nie mógł z wałów miasta zrywać róż, z przyczyny,
 Iż grad je kul rozorał, posiąwszy wawrzyny!

Był taki: co MŁODZIĘNCEM zjawił się na świecie
 W epoce, gdy się serca nie dawa kobiecie
 Bez złotych ram, a praca bierze czas — i bywa,
 Że nawet palce zbrudzi — (co się nie odmywał) —
 Posrebrzy włos przedwczesznie lub zmarszczek doloży,
 Których Apollin nie miał ani Paris hoży —
 Słowem, Apolla z Delfów nie błyszcząc pociągiem
 (Mówię: z Delfów, bo ten był ze złota posągiem),
 Wyszło na to, iż — prawdę określiwszy prościej —
 Dzieciństwo miał bez kwiatów, młodość bez młodości.

⁶ Aleksandra Okopień Sławińska, n. d., str. 74—75.

⁷ Julius W. Gomulicki, »Objaśnienia«; Cyprian Norwid, *Pisma wybrane, tom 1: Wersze*, wydanie trzecie zmienione, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 1983, str. 539.

Ten, gdy z przeznaczeń rytmem na planety progę
 Minał się, tak już nabrał mijania nalogę,
 Ze gdy go na ostatnią na świecicie pociechę
 — Czyli: na herbatę dobrą — *zaprośisz* pod strzechę
 (Tu strzecha jest dla rymu), to on zaproszenie
 Odbierze o dwunastej w nocy... przeznaczenie!!...⁸

Poskus slovenskega prevoda bi bil takle:

- (3) *Bil tak je*, ki uzrl je luč sveta med cveti,
 ali prozaično: rodil se je poleti,
 a vendar ni nabiral rožic za trdnjavo,
 vzel jih vihar je krogel, ko sejal je slavo.

Bil tak je, ki v mladosti hodil je po svetu
 v teh časih, ko srca ne daje se dekletu
 brez zlatega okvira; da bi se izkazal,
 si je (z neuničljivo) barvo prste mazal.
 Lasje so osiveli, lica ovenela,
 česar Apolon, Paris nista doživela;
 in ni kakor Apolon delfski bil zgneten
 (delfski, sem rekel, ker je delfski pozlačen).
 Imel je, če lahko smo v govoru preprosti,
 otroštvo brez cvetic, mladost pa brez mladosti.

Usoda mu hrbet je zgodaj obrnila,
 z nestalnostjo življenje mu je zastropila.
 in če želiš v poslednjo biti mu uteho
 in ga na čaj *povabiš* pod domačo streho
 (uteha zadelj rime!), bo opolnoči
 šele sprejel vabilo... klic usodnosti!!...⁹

Izpovedovalna instanca tematizira dve vrsti sporočil: 1° zgodbo nosilca nje (se pravi: konkretnemu jaz) podobnih lastnosti; 2° lastno oceno besedila, kot da nastaja naslovniku pred očmi.

Navedenim tematizacijama so znotraj besedila podrejena osebna in medosebna razmerja:

1. Na ravni lirske zgodbe prihaja do stika med nosilcem lastnosti (*Był taki, co + VF; Bil tak je, ki + VF*) in splošno rabljeno drugo osebo ednine (*zaprośisz; povabiš*); v rezultatu tega razmerja prihaja do eksplikacije poante: ujetosti osebka v usodnost, ki samo v strogo določenem poslaničnem (epistolarnem) okviru lahko učinkuje kot vljudnostno opravičilo gospoda Cypriana Norwida gospe Michalini Zaleski.

2. Na ravni lastne ocene nastajajočega besedila je ustvarjalni subjekt izražen neposredno v prvi osebi ednine (*Mówię, z Delfów; delfski, sem rekel*) ali z neosebni glagolskimi oblikami, deležji (*mówiąc prozaiczniej, prawdę określwszy prościój; v prevodu deležniškim konstrukcijam ustreza elipsa: ali prozaično, ali splošno rabljena prva sedanjska množinska oseba: če lahko smo v govoru preprosti*).

⁸ Cyprian Norwid, *Pisma mybrane, tom 1: Wiersze*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 1985, str. 221.

⁹ Slovenski prevod je tu objavljen prvič; posvečam ga svojemu učitelju prof. dr. Jožetu Toporišiču za šestdesetletnico.

Medtem ko na ravni ocene lastnega besedila o dejanskem statusu prvoosebnega izpovedovalca ni nobenega dvoma, je poistenje na zgodbeni ravni razpeto med istostjo in vzporednostjo: tvorec je lahko eden izmed *takich, co* (takih, ki), in hkrati eden izmed vseh tistih, ki jih poimenuje druga edninska oseba v splošni rabi, ni pa nujno, da prav to in edino to je; v pesmi namreč deluje neizrecni zakon vzporednosti, ki temelji na soobstajanju vsaj dveh osebkov in ga pri obravnavi pretvorbe osebe *jaz* → *on* sicer ob drugem Norwidovem besedilu iz istega časa, *Jak* (Kot), v razlagi pomenskega razpona tretje osebe upošteva tudi Aleksandra Okopień Sławińska: »Nekje v razponu te lestvice ima svoje mesto uvodna fraza v Norwidovi pesmi *Kot*:

Jak gdy kto ciśnie w oczy człowiekowi
Garścią fiołków i nic mu nie powie...

vendar se v zadnjem verzu nedoločni *človek* umakne intimno osebne *jaz*:

lecz nie rzeknę nic — bo jest mi smętno.¹⁰

Pesem je treba navesti v celoti, da bi lahko razložili razmerje med osebnostnima kategorijama *človek* (on) in *jaz*:

- (4) Jak gdy kto ciśnie w oczy człowiekowi
Garścią fiołków i nic mu nie powie...

Jak gdy akacją zwolna zakolysze,
By woń, podobna jutrzennemu ranu,
Z kwiaty białemi na białe klawisze
Otworzonego padła fortepianu...

Jak gdy osobie, stojącej na ganku,
Daleki księżyc wplata się we włosy,
Na palajacym układając wianku
Czoło, lub w srebrne ubiera je kłosy...

Jak z nią rozmowa, gdy nic nie znacząca,
Bywa podobną do jaskółki lotu,
Który ma cel swój, acz o wszystko trąca,
Przyjście letniego prorokując grzmiotu,
Nim błyskawica uprzedziła tętno —
Tak...

...lecz nie rzeknę nic, bo mi jest smętno.¹¹

Slovenski prevod ima takole podobo:

- (4') Kot da bi stisnil kdo v oči človeku
vijolic šopek in mu nič ne rekel...

Kot bi akacije zagugal gibke
vonj, podoben jutranjemu svitu,
in z listki cvetov belih bele tipke
odprtega klavirja bi oktil...

¹⁰ Aleksandra Okopień Sławińska, n. d., str. 76.

¹¹ Cyprian Norwid, *Pisma wybrane, tom 1: Wiersze*, str. 215—216, tom 2: *Poematy*, str. 248—249.

Kot bi se dami, sklonjeni k studencu,
z neba visoki mesec vpletel v láse,
obraz okitil s plamenečim vencem
ali ujel ga med srebrne klase...

Kot z njo pogovor, ki ni nič pomenil
in bil podoben lastovke je letu,
ki cilj ima, a bi lahko spremenil
ga grom, ki ptičico je presenetil.
prej ko da blisk razparal je nebo,
tako...

... bom molčal, ker mi je hudo.¹²

Pesem je mogoče razložiti kot metaforično stopnjevano ponazoritev Norwidove estetike »molka«¹³: posamezni členi stopnjevanja so se po več kot desetletju izkazali primerni za osvetlitev položaja pripovedovalca, ki je hkrati tudi prvoosebni junak, v nedokončani poemi *A Dorio ad Phrygium* (1871): v prvih treh stopnjevanjih je junak pripovedovalec zgolj opazovalec in zapisovalec pomenljivih in z nečim primerljivih dogodkov v (zunaj)pesniškem svetu, v četrtem pa odkrije svojo istovetnost z besedno zvezo *Jak z nią rozmowa* (Kot z njo pogovor), v kateri sicer prihaja do izpusta svojilnega zaimka *moja rozmowa* (moj pogovor), s čimer je po eni strani omogočen prehod od splošnega človek v prvem stopnjevanju k intimno osebnemu jaz v sklepni poanti besedila, ki nanj opozarja Okopień Sławińska, po drugi strani pa uvaja v osrednjo zgodbo poeme, v katero je pesem vpeta kot sestavinski del: v njej ima podobno vlogo kot pesmi *O! wsi biała w atlasie kwiatów jabłoni* (O, vas bela v atlasu cvetočih jablan) in *Jak maluczko jest ludzi i jak nie ma pramie* (Kako malo je ljudi in kako skoraj ni), ki je znana tudi pod naslovom *Kółko* (Krožec): v nerimani in kritično nerazčlenični poemi te pesmi opozarjajo nase z žlahtnimi rimami in umetelno kitično zgradbo, ki metaforično v izpovedi »estetike molka« še krepki.

Metaforičnost lirske zgodbe v pesmi *Był taki: co DZIECIĘCIEM zjawił sie na świecie* je mogoče dokazati tudi s primerjavo s poslanično pesmijo iz poznejšega Norwidovega ustvarjanja, z *Impossibilissime* iz leta 1875¹⁴:

- (5) Jak omnibusa koń niemy i biały,
Któremu grzywa się w księżycu welni.
M y ś l i ł b y ś , że jest o wszystko niedbały
Niczego nie rad i cokolwiek pełni —
Że iskry mu się w bruku podobały,
Rwane podkową, lecz sam stoi luźno ...
Tak *sluga państwa* — jeżeli nie zgola,
To po obiedzie, to na dziś za późno,
Przyjść zdola.¹⁵

¹² Cyprian Norwid, *Lirika* 55, Mladinska knjiga v Ljubljani, 1985, str. 40.

¹³ Tone Pretnar, »Cyprian Kamil Norwid«, v opombi 12 navedeno delo, str. 104.

¹⁴ Juliusz W. Gomulicki obravnava pesem kot »priložnostni izgovor, ker pesnik ni sprejel vabila na kosilo, ki ima paralelo v pesmi *Był taki, co*, in kot adresata navaja »zakonca Wagnerja, v katerih stanovanju na Rue des Moines v Parizu se je pesnik v letih 1873–76 pogosto zadrževal« (v opombi 7 navedeno delo, str. 542). Opozoriti je treba še na datiranje pod besedilom: *nedelja 1875*.

¹⁵ V opombi 7 navedeno delo, str. 231.

Slovenski prevod je takle:

- (5') Kot konj pri omnibusu, nem in bel,
 ki se mu griva kodra v mesecu,
 in misliš, da za vse je otopel,
 za nič ne mara, in ne ve, čemu...
 le isker pod kopiti je vesel
 na zvonkem tlaku, da kar obstoji,
 tako *vaš gost*, če kaj ne pride vmes,
 bo po kosilu kdaj: čez dan, dva, tri,
 prišel zares.¹⁶

Metafora je v tej pesmi eksplicitno razložena na način primerjave: *jak... tak* (kot... tako); tudi tu je prva oseba poimenovana s tretjo, vendar na način poljske poslanične navade bolj enoumno: *sluga państwa* (v prevodu: vaš gost), ocena predstavljene resničnosti (ne besedila o njej) pa s posplošujočo drugo edninsko osebo (*Myślilbyś*; in misliš).

Osebnostno istenje metaforičnega *on* in izpovedovalčevega *jaz* je v Norwidi poeziji torej relativizirano: ne pomeni istosti prve (izpovedovalca) in tretje (lirskega junaka) osebe, temveč izhaja iz podobnosti njunih zgodb, lastnosti in usode, ki jih lahko izreka (*Impossibilissime*) ali samo nakazuje (*Był taki, co...).* Poslanični obtok izvirnega rokopisa govori prej v prid tezi o metaforičnosti izhodiščne zgodbe ali dogodka kot o poistovetenju teme in izpovedovalca po preprostem obrazcu *on kot jaz*.

STRESZCZENIE

Pytanie: *tożsamość czy paralelizm* dotyczy interpersonalnej warstwy świata przedstawionego, określającej znaczenie wypowiedzi poetyckiej, jak to zostało ujęte w rozprawie *Semantyka wypowiedzi poetyckiej* Aleksandry Okopień-Sławińskiej. Pod dyskusję poddana jest tylko jedna z transformacji poetyckiego ja, a mianowicie zmiana ja → on w utworze *Był taki, co DZIECIECIEM zjawił się na świecie* Cypriana Kamila Norwida. Autorka odczytuje tekst, pełniący w ubiegu pierwotnym funkcję korespondencyjną, według wskaźnika pragmatycznego: *Chcę powiedzieć, że on to właśnie ja*. Porównanie tego utworu z podobnymi utworami Norwida, np. wierszami *Impossibilissime* i *Jak*, rozszerza odczytanie interpersonalnej relacji w kierunku od zaproponowanego utożsamienia ja=on do modalnego raczej paralelizmu pomiędzy właściwościami bohatera a podmiotu poetyckiego według wskaźnika pragmatycznego: *Chcę powiedzieć, że ja (również) mogę być takim, jak on*. Uzasadniona jest tym paralelizmem także metaforyczność i pretekstualność utworu Norwida.

¹⁶ V opombi 12 navedeno delo, str. 88.

ANTON BA JEC

10. junija preteklega leta je na svojem domu v Šentvidu nad Ljubljano umrl prvi naš univerzitetni profesor (žal le izredni) slovenskega knjižnega jezika, dr. Anton Bajec, rojen učiteljski družini 6. januarja 1897 (na svete tri kralje) v Polhovem Gradcu (v svojem 76. letu (1972) izvoljen za dopisnega, 1976. pa za rednega člana Slovenske akademije znanosti in umetnosti). Umrl je družbeno nekako osamljen in si določil pogreb v najožjem družinskem, pravzaprav sorodniškem, in tako rekoč versko-srenjskem krogu; le še nekaj najbližjih njegovih slodelavcev v slovenistični stroki ga je vendarle smelo pospremiti do groba na šentviškem pokopališču.

Pokojni je bil na svoj način poseben človek, v poznih letih rad nesam tudi pri znanstvenem delu, posebno rad pa je bil v združbi, ko je šlo za zadeve naše slovenske jezikovne skupnosti: predvojni čitankar in slovničar, povojni skupinski slovničar, prav tak pravopisnik in slovarnik. Bil je zmeraj nekako raje v družni službi za jezik in narod potrebnega pozitivnega prizadevanja, kakor pa da bi bil tako tudi sam vodil in bil torej predvsem sam pobuden in smerokazen. V precejšnji meri je bil tudi bolj ohranjen kot novodoben, prizadevajoč si vendar novemu najti mesto v sestavu našega vseljidskega izročila, kdaj tudi le preprostostnega.

Po maturi v Ljubljani (1915) je vojakoval v prvi svetovni vojni, nato pa po študiju romanistike in slavistike v Zagrebu, Pragi, Ljubljani in Parizu (1918—1923) najprej promoviral iz slovenistike (disertacija Nominalni akcent v rezijanskem narečju) pri Ramovšu (1923), naslednje leto pa še diplomiral iz slavistike in romanistike (slovenščina, italijanščina, francoščina). Bil je ravnatelj in profesor ženske realne gimnazije v Ljubljani (1923—1942), zatem pa uslužbenec (prosvetne?) oblasti v Ljubljani. Po vojni je bil takoj prvo leto profesor na učiteljskišči, postal po Ramovševi zaslugi 1946 lektor, 1948 docent, 1951 pa izredni profesor za slovenski knjižni jezik (ki si je bil šele tedaj pridobil nekaj življenjskega prostora na slovenski univerzi). Že čez pet let pa je bil upokojen (1956 — nemirni časi na ljubljanski slavistiki in na filozofski fakulteti sploh), a je še do l. 1962 predaval honorarno, izpraševal pa tudi še 1963. Petnajst let (1947—1962) je bil tudi lektor v ljubljanski Drami. Že kot upokojenec je postal l. 1958 predsednik Komisije za slovensko gramatiko, filologijo in pravopis pri SAZU-ju, od 1972 pa je bil sopedrednik Komisije za pravopis, pravorečje in gramatiko, ki je zamenjala prejšnjo, ki ji je bil predsednik sam. Ob recenziji Načrta pravil novega slovenskega pravopisa 1976. leta je iz te komisije izstopil, kmalu zatem pa je bila tudi komisija sama ukinjena. Leta 1962 je Bajec postal član Glavnega uredniškega odbora pri Slovarju slovenskega knjižnega jezika in ostal v tem svojstvu do svoje smrti. Za slovar je, v omejenem obsegu zaradi svoje bolezni, sicer delal prav do smrti.

Bil je tudi urednik slavističnih glasil. Najbolj je znan kot jezikovni urednik prvih petih letnikov Jezika in slovstva (1955/56—1959/60), že prej pa je bil urednik Slovenskega jezika (I 1938) in Slavistične revije (I 1948, II 1949). O slovenističnih problemih je večkrat predaval v okviru Slavističnega društva, sodeloval pa je tudi pri radijskih jezikovnih pogovorih ter pri televizijskih oddajah. Bil je kdaj tudi lektor pri filmu.

Dvakrat je bil družbeno odlikovan.

Bajčevo glavno znanstveno delo je Besedotvorje slovenskega jezika (I 1950, II—III 1952, IV 1959), kar dopolnjujeta še razpravi O pridevniških obrazilih *-in, -ov* ter Pripisni paberki, oboje v SR (1950 oz. 1954). Celotni obseg tega dela je 450 strani. V njem je, v glavnem iz Pleteršnikovega slovarja, zajel tvorbo slovenskih samostalnikov in pridevnikov, v BSJ IV pa je podal tudi tvorjenke iz predložnih zvez in t. i. sestavljenke vseh vrst, ne le imenskih, torej tudi glagolske. Pri tem se je naslanjal na našo dotlejšnjo tozadevno literaturo (Miklošič, Breznik...), se pa (zlasti proti koncu morda še preveč) v precejšnji meri zgledoval tudi po širšem slovenskem novejšem jezikoslovju, najprej do 50. let, nato tudi čez to mejo.

V teh objavah je podana marsikatera podrobnost in reproducirana tudi kakšna zelo moderna teoretična misel, čeprav Bajec na splošno ni bil prijatelj teoretičnega razglabljanja in metodološkega »sitnarjenja« in se je tudi sicer rad držal v okvirih metode in zastavljanja teoretičnih vprašanj, ki niso nedostopni tudi zdravi človeški

pameti in jezikovnemu čutu laika, tj. podzavestnemu obvladanju jezikovne norme (žal npr. v vsem besedotvorju ni upošteval naglasa, kar mu je očital že Šolar). Znanstvenost mu je precej spodrival poljudnoznanstveni način podajanja snovi in teorije ter manjša disciplina v rabi strokovnega izrazja.

Bajčevi so tudi besedotvorni vložki v SS 1956. Ko je pripravljal svoje Predloge in predpone (BSJ IV), pa je o nekaterih (*po, za, splošno*), pa tudi o zloženkah, strnjeno spregovoril tudi v Jeziku in slovstvu (1955/56, 1958/59, 1956/57). Normativne povzetke za slovenski knjižni jezik ima Bajec že v svojem Besedotvorju.

Slovenskost rezijanščine je potrjevala Bajčeva razprava o cirkumfleksu v rezijanskem narečju (1921/1922), romanistični študiji iz let 1925 oz. 1926 pa sta pričeli njegovega znanstvenega prizadevanja na tem področju, s čimer si je po nasvetu F. Ramovša odpiral možnost za znanstveno delovanje v romanistiki. Konkretna možnost za univerzitetno pot ga je sicer po drugi vojni iz romanistike, za katero se je predvsem pripravljaval, preusmerila v slovenistiko. Romanist in slovenist hkrati je seveda v Italijansko-slovenskem slovarju (od l. 1941, ko je izšel prvič, ga je izdajal s soavtorjem P. Kalanom) in kot prevajalec iz francoščine (za Mohorjevo družbo pa je l. 1952 prevedel tudi Ch. Dickensa Cvrčka na ognjišču).

Besedotvorje in slovarstvo sta že sama po sebi del besedoslovja. Le-temu se je Bajec zapisal že ob SP 1950 (upoštevati pa seveda moramo že njegov slovar iz l. 1941). Tedaj je o besedju v tem pravopisnem slovarju obširno polemično razpravljal z Božem Voduškom ki si je bil želel zvrstnega in stilnega označevanja sopomenskih besednih dvojic in manj purizma nasproti modernim romanskim prevzetim besedam, živčim zlasti v srednjem meščanskem, torej tudi izobraženskem, sloju slovenstva. Bajec je v glavnem branil tradicionalno, breznikovsko stališče, poleg avtoritativnega, tj. na podlagi opusa najvidnejših slovenskih besednih umetnikov (Cankarja, Župančiča). (Prim. Slovenski poročevalec 12 (1951), št. 65—65, 67—71, 73—74.) To polemiko, na koncu se je bila stvarinsko prestavila v razpravljanje o časnikarski besedi, je prelil v knjižico Rast slovenskega knjižnega jezika (1951, 46 str.); iz obojega pa izhajajo še njegovi prav tako poljudni članki: Sprehodi po slovenskem besedišču, Ljudska izposojenke. Slovenski izposojenke (JiS 1955/56, 1956/57, 1956/57), pa tudi članki o purizmu (JiS 1959/60) oz. jezikovnem omikanju (1960/61). To pisanje izzveneva z Bajčevim jubilejnim člankom Jezik v Župančičevi prevodni prozi (JiS 1967). — Besedoslovna je tudi njegova kritika Isačenkovičevih nazorov o jeziku in izvoru Brižinskih spomenikov (SR 2 (1949), str. 160—165; v njej je Bajec skoraj za vse besede, ki naj bi v Brižinskih spomenikih ne bile slovenske, našel slovenske ustreznice ali sorodne vzporednice.

Besedoslovno so ga zaposlovale tudi dolžnosti pri obeh povojnih izdajah Slovenskega pravopisa (1950, 1962) — zlasti za drugega je za Kolaričem prevzel glavno skrb —, še posebej pa seveda Slovar slovenskega knjižnega jezika, za katerega je v glavnem obdelal t. i. slovnične besedne vrste. Živo je Bajec sodeloval tudi v fazi normiranja izraznih, tj. pravopisno-glasoslovnih, in slovničnih ravnin slovenskega knjižnega jezika (priprave za Slovar slovenskega knjižnega jezika, zlasti za njegov uvodni del, za katerega je bil — izvzeta je le tonematika — sprva referent pisec teh vrst). Za tonemskost je bil Bajec rad upoštevan glas tudi še v obdobju, ko ga je bolezen gibalno omejila le na dom, zato je upravičeno naveden kot soavtor tudi še v IV. zvezku SSKJ. — Tudi v slovnicu je bil Bajec predvsem tradicionalist, ali bi bil še najrajši to, čeprav mu je živo slovarsko gradivo seveda vsaj kategorialno, če ne zadosti tudi teoretično, širilo tradicionalne slovnične okvire.

Bajec se je poizkusil tudi v pisanju o normativnosti, npr. o družbenostni (socialni) zvrstnosti (izraz *zvrst* npr. v članku O pogovornem jeziku, JiS 1955/56), o jezikovnem omikanju (O purizmu in puristih, Kakšen bi bil idealni slovenski knjižni jezik, Razvoj knjižne slovenščine po Levcu, Slovenski knjižni jezik — vse v JiS: 1959/60, 1960/61, 1962/63, 1968, 1970). Bil je t. i. zmeren purist (češ da je pisec teh vrst večji), vendar s preveč popustljivosti nasproti znanstvenim in strokovnim t. i. mednarodnicam (internacionalizmom), kar deloma odseva tudi v izrazju in sploh v slovnični teoriji SSKJ.

Za jezikovno usmerjanje so zlasti važni tudi njegovi odgovori na vprašanja in pripisi raznim člankom v Jeziku in slovstvu v času, ko mu je bil jezikovni urednik (vsega kakih 40 odzivov). V njih je moral včasih prenehito zavzemati stališča do prečih problemov vsakdanje žive rabe našega knjižnega jezika ali do prenatrženih posploševanj ljubiteljskih jezikoslovnih entuziastov. Tu dane normativne izjave so ga pozneje precej vezale in mu tudi omejevale svobodo sprejemanja drugega.

Širšemu občinstvu je Anton Bajec znan predvsem po t. i. Bajčevi slovnici: Slovenska slovnica 1956 oz. s pravopisnimi pravili iz SP 1962 razširjena izdaja 1964, s predhodništvom v Slovenski slovnici uredniškega odbora 1947 in že prej Slovenske slovnice za tretji in četrti razred srednjih in sorodnih šol (1940), kar pa je samo precej že prej zajeto v Slovensko čitanko za 1. oz. 2. razred srednjih šol (1959). Sodeloval je tudi pri Slovenski jezikovni vadnici za nižje razrede gimnazije (1951), kjer sta bila soavtorja (in pač glavna pobudnika) F. in V. Pachener. 1952 je k temu izšla še Slovenska jezikovna vadnica I in Knjiga za učitelje istih avtorjev.

Bajec kak večji slovniciar v bistvu ni bil. Za Slovensko slovnico 1956 je prispeval le njen besedotvorni del, sicer pa je bil po vsej verjetnosti dober pretresovalec preostalega predložene besedila za slovnico (glasoslovja in še nekaterih delov, npr. prislova (že v SS 1947), J. Solarja, oblikoslovja M. Rupla, skladnje R. Kolariča; Solar je sodeloval tudi pri prenovi glagola in še česa). (Isto velja tudi za besedilo SP 1962.) Bajec je recenziral tudi Slovenski jezik (1961) in Slovenski knjižni jezik 1 (1965) pisca teh vrst, pa verjetno še kaj. Bajčev delež ob čitankah in slovnica iz 30. let nekaj malega odseva iz njegovega pisanja Jakob Solar in čitankarji (Ob 80-letnici Solarjevega rojstva 29. 4. 1896) v JiS 1975/76, str. 257—258, v marsičem pa se je označil tudi v odgovorih na vprašanja, ki mu jih je ob 75-letnici zastavil takratni urednik Jezika in slovstva (prim. Iz mojega življenja in dela, JiS 1971/72, str. 97—100).

Bajec je, kot deloma že nakazano, važen tudi kot pravopisec. Sodeloval je v obeh njegovih povojnih izdajah (1950, 1962) in tudi pri Načrtu pravil za novi slovenski pravopis (1981). Pri prvem je bil za praktično izvršitev odgovoren predvsem Solar, pri drugem Bajec, pri Načrtu pa predvsem pisec teh vrstic in J. Rigler. Prvega je Bajec branil kot slovarski dosežek, drugega predvsem kot pravopisnega v ožjem pomenu (*bravec*). Žal je kot odločujoči v zadevah slovenske pravopisnosti l. 1962 sebi in sodelavcem dopuščal preveč svobode v odločanju mimo uveljavljene in v bistvu ustrezne norme in predpisa (že omenjeni tip *bravec* -*oka* -*oski* -*ovstvo* ali pa vračanje od podomačenih oblik grško-rimskih imen k »izvirnim« klasičnim, kar je barbariziralo slovensko oblikoslovje in oblikoglasje); morda je dopuščal tudi preoster purizem. Vse to je dajalo lepo priložnost za kritiko tudi tistim, ki jim pri jezikovnih stvareh ni šlo le za jezikoslovna načela. Morebiti bi bil moral Bajec v pravopisnih stvareh pisati več tudi poljudnoznanstvenega. Deloma sem spada že njegov sestavek O zloženkah (JiS 1955/56, str. 41—42), v katerem uveljavlja tipologijo *avtogaraža* — **alfažarki* → *žarki alfa*, zatem Vejca ob sestavljenih veznikih (r. t., str. 42—43), Pred novo izdajo SP (JiS 1957/58, str. 145—148), v katerih je zabeležil precej ureditve potrebnega, med čimer pa ni tipov *Menelaa* ipd. (A. Sovre) ali *bravca*, pač pa je podano načelo, da se v pravopisnem slovarju k prevzetim besedam pripisujejo domače vzporednice, če obstajajo. K pravopisnim vprašanjem se je javil s člankom O deljenju besed (JiS 1959/60, str. 61—63) ter Pred izidom novega pravopisa (JiS 1961/62, str. 15—16). V prvem je zagovarja zelo neenotna načela deljenja (preveč upoštevano merilo pomen-skosti), v drugem pa je napovedal novoto *bravec* itd. (kdo je bil tu predvsem pobuden, mi ni znano), omejevanje rabe velike začetnice pri stvarnih lastnih imenih (F. Tomšič) in še marsikaj, kar ni ravno doživelo odobravanja. Po izidu SP 1962 je branil pisavo *bravec* itd. (npr. Perspektive 4 (1963/64), str. 766—768) in še kje (npr. v Prosvetnem delavcu proti S. Kotniku), vendar neuspešno; to ga je v bistvu zelo prizadelo.

Glede pravopisnih določitev v SSKJ je bil vezan s svojo mislijo iz napovedi izida pravopisa 1962, namreč, da »naj bi nova izdaja urejala in usmerjala pisanje nekaj desetletij«, vendar čisto proti spremembam ni bil, saj je svojo zgornjo misel nadaljeval tako: »vendar je to odvisno od potrditve piščočk«. Tudi za Načrt je priporočal, naj bi se brez potrebe ne oddaljeval od SP 1962, se je pa strinjal s spremembami, ki so v Načrtu dejansko uresničene. Zavedal se je, da v pravopisni priročnik spadajo tudi določitve pogovornega jezika. (Prim. še JiS 1957/58, str. 147: »SP mora določiti razmerje med /knjižno in pogovorno/ izreko oz. /med obema govorama/, dati mora vsaj smernice za pogovorni jezik. Gotovo ne zadostuje samo kratki nedoločnik, spregovoriti je treba o poudarku, o izreki polglasnika in dvoglasnikov, o redukcijah in narečni barvanosti pogovorne izreke, pa tudi o tem, kje je meja med njo in narečjem.«)

Bajec se je poskusil tudi v oceni jezika in stila v prevodih, kakor deloma že nakazano (A. Sovre, M. Bor, O. Zupančič). Z umetnostnega področja pa je obsežnejši njegov razpravni članek O slovenski rimi (JiS 1957/58, str. 193—197, 247—255), s katerim nadaljuje tovrstni slovniciarski interes (Škrabec, Levec, Breznik). V njegovi bi-

bliografiji ni enot, ki bi ga kazale kot lektorja v gledališču (nekaj malega od tega je verjetno v oceni prevoda M. Bora). Najbolj temperamentno je pisana ocena Shakespeare-Borovega Henrika IV., saj je Borov novi slog prevajanja (npr. izraba krepkih jezikovnih sredstev, zlasti besed, ki jih je preprosta stilistika na sploh prepovedovala) tudi Bajca zajela v svoji enkratni prepričljivosti in doživljajni moči. Tako Bajcu pri Boru ni bilo treba skoraj ničesar (upravičeno) grajati.

Zanimivo je, da Bajec med svojimi deli v Bibliografiji SAZU 1976 ni navedel svojega prispevka Slovensko jezikoslovje v Sloveniji od osvoboditve do današnjega dne, napisanega za Beogradski mednarodni slavistički sestanek (15.—21. IX. 1955), v istoimenski publikaciji na str. 47—57, ki ga je mogoče primerjati s kakim drugim člankom na isto tematiko.

Bajec je bil pravzaprav le krajši čas učitelj na univerzi, tj. le 16 let, v Inštitutu za slovenski jezik torej od l. 1962 veliko več, čeprav že upokojen. Tu je bil v nekem smislu učitelj mnogim, ki se je z njimi srečeval ob slovarskih in pravopisnih vprašanjih, čeprav bolj posredno: s svojim zgledom, ne nazadnje s svojim pomirljivim značajem ter znanstvenim in strokovnim utišanim temperamentom. Pa tudi kot ocenjevalec del in dejanj, ki so potrebna tistemu, ki gre univerzitetno pot. (Njegovi /ali tudi njegovi/ doktoranti so J. Rigler, J. Toporišič, B. Pogorelec, T. Orožen, T. Korošec). Profesor Anton Bajec je prevzemal človeka s svojo človečnostjo, z dobrotno prizanesljivostjo. Le redko je izpod tega pokukala tudi zajedljivost, izhajajoča iz nekih ne očitih usedlin njegovega življenja. Kar očetovsko je ta stari fant človeka prijel z ogoromom po imenu, ne po priimku. Zdelo se je, da vse prenese; najhujše življenjske in poklicne tegobe in razočaranja, in tudi človeško zlobo in nehvaležnost. Pa mu je vendar vse to sekalo tudi rane krvave; ne nazadnje zaradi nekako nenaravno pretrganega univerzitetnega učiteljstva in poznega sprejema v družbo tistih, ki naj bi bili v znanosti najvišji. Da vsega tega ni mogel zares preboleti, da kljub svoji zmeraj popustljivosti vendar ni postal svojim pogledom na stvari našega življenja, kakor bi morale biti, nezvest, je pokazal s tem, ko se je od te širše in/ali imenitne skupnosti samoten, le od preprostih obdan, podal na pot v temno jamo, v k'teri spi, kdor vanjo spat se vleže, da hrup nadlog ga ne predrami. Osebnost je vse življenje izpričeval svojo vero, da s smrtjo človeka vse njegovo ni končano. V slovenskem jezikoslovju je njegovo ime zapisano s črkami, ki še dolgo ne bodo izbrisane.

Jože Toporišič

Filozofska fakulteta, Ljubljana

BIBLIOGRAFIJA JOŽETA TOPORIŠIČA
OB ŠESTDESETLETNICI*

TISKOVNE OBJAVE

1957/58

- 1 *Sistemske preмене soglasnikov v knjižnem govoru.* — JiS 3 (1957/58), str. 70—76. — Ponatisnjeno v: *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika (dalje GNPSJ)*, Založba Obzorja, Maribor, 1978, str. 21—29.
- 2 *Oblikoslovna terminologija in njeno jezikovno ozadje.* — JiS 3 (1957/58), str. 209—213.
- 3 *Glagolski naglasni tipi našega knjižnega jezika.* — JiS 3 (1957/58), str. 306—312. — Ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 186—195.

1958

- 4 *Posavje. Izdal Svet za prosveto in kulturo občine Brežice, 1957.* — NRazgl 1958, 8. 3., str. 114—115.
- 5 *Podoba »Umjetnosti riječi«.* — NRazgl 1958, 10. 5., str. 231—232.
- 6 *Finžgar, Franc Saleški.* — Enciklopedija Jugoslavije 2 (1958), str. 340.

1958/59

- 7 *Še o naglasu nedoločnih oblik.* — JiS 4 (1958/59), str. 48—50. (S pripombo urednika A/ntona/ B/ajca/.) — Ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 196—197, z naslovom Naglas glagolnika.
- 8 *Naglas v namenilniku.* — JiS 4 (1958/59), str. 81—83. — Ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 198—200, z naslovom Naglas namenilnika.
- 9 *Ritem v prozi.* — JiS 4 (1958/59), str. 107—111. — Ponatisnjeno v *Novi slovenski skladnji (dalje NSS)*, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1982, str. 307—313, s prvotnim naslovom Prozni ritem.
- 10 *Prešernova Pevcu.* — JiS 4 (1958/59), str. 135—137. (Popravek 1959/60, št. 7, ovitek.) Zasnutek v: *Slovenski jezik...*, 1961 (rokopis).
- 11 *Alternativni soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika* — JiS 4 (1958/59), str. 203—207. — Ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 43—47, z naslovom *Premenilni soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika*.

* Tipi črk zaznamujejo: 1. polkrepko — knjiga; 2. razprto pokončno v borgisu — razprava; 3. poševno v borgisu — kritika ali intervju; 4. razprto poševno v borgisu ali petitu — polemika; 5. navadni borgis — članek; 6. petit — drobni prispevek (do dveh tipkopisnih strani); 7. bibliografska enota brez tekoče številke — pred- ali ponatis (zadaj v številčnem izvlečku vrst sestavkov zaznamovano s poševnico pred številko bibliografske enote, za katero je navedena), lahko je pri tem tudi prevedena. Kratice v oklepajih: JR — Jezikovno razsodišče pri SZDL Slovenije, številka zraven (npr. JR 96) pomeni tekočo številko »razsodbe«, sicer pa gre za druge oblike oglašanja v javnosti (včasih tudi zatrttega, kadar ni navedeno glasilo objave); JK — Jezikovni kotichek v 7 D; PoJ — Pogovori o jeziku v NRazgl.

1959

- 12 **Suglasnički skupovi u slovenskom književnom jeziku.** — Radovi Slavenskog Instituta (Zagreb) 3 (1959), str. 113—122. (Povzetek v angleščini.) — Prevedeno ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 30—42, z naslovom Soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika.

1959/60

- 13 **Deljenje besed v slovenščini.** — JiS 5 (1959/60), str. 109—112. (Ob Bajčevem članku.)
- 14 **O aspektih premenah v slovenskem knjižnem jeziku.** — JiS 5 (1959/60), str. 198—204.

1960

- 15 **Jezik slovenski (slovenački).** Enciklopedija Jugoslavije 4 (1960), str. 495—500 (I. Historija, str. 495—496; II. Dijalekti, str. 496 do 498; III. Književni jezik, str. 498—500).
- 16 **Probleme der slowenischen Schriftsprache.** — Scando-Slavica 4 (1960), str. 53—75. — Glasoslovni del razprave in njen sklep v slovenščino preveden ponatisnjen v GNPSJ, 1978, str. 14—20, z naslovom Problemi slovenskega knjižnega jezika.
- 17 **Oton Župančič: Žebljarska. Interpretacija.** — Umjetnost riječi (Zagreb) 4 (1960), str. 35—46. — Prireditev za srednjo šolo izšla v SKJ 3, 1967, str. 84—94. Zasnutek v Slovenski jezik..., 1961 (rokopis).
- 18 **Ivan Cankar.** — 15 dana (Zagreb) 4 (1960), št. 4, str. 28. (V srbohrvaščini.)
- 19 **Slovenska književnost u razdoblju 1899—1918.** — 15 dana (Zagreb) 4 (1960), št. 6, str. 12—13.

1960/61

- 20 **Franco Saleškemu Finžgarju. Ob devetdesetletnici.** — Pionir (Ljubljana) /16/ (1960/61), str. 185—186.

1961

- 21 **Slovenski jezik. Izgovor i intonacija s recitacijama na pločama.** — Acta Instituti phonetici, Svezak 9 (Zagreb), 1961, 136 str. + 5 gramofonskih plošč. (Z zasnutki besedil 9, 10, 17.)
- 22 **Vokalizem moščanskega govora v brežiškem Posavju.** — Dolenjski zbornik (Novo mesto) 1961, str. 203—222. — Ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 141—163.
- 23 **Besedni umetnik in družbena vloga književnosti.** — Dolenjski zbornik (Novo mesto) 1961, str. 179—192.
- 24 **Uvod u književnost.** — Zagreb, 1961 (soavtor). (Sestavek: Kritika, eseji i povijest književnosti, str. 563—585). — *1969, str. 543—559.

1961/62

- 25 **Povojno raziskovanje slovenskega knjižnega jezika in njegove naloge.** — JiS 7 (1961/62), str. 161—170. (Skrajšano predavanje na III. jugoslovanskem slavističnem kongresu v Ljubljani.) Popravek 1961/62, str. 224.) — Ponatis integralnega besedila v Portreti, razgledi, presoje /dalje PRP/, 1986, str. 297—314.

1962

- 26 *Slovenska slovnica. Sestavili dr. A. Bajec — dr. M. Rupel — dr. R. Kolarič.* — Filologija (Zagreb) 3 (1962), str. 278—289. — Glasoslovni del te razprave je ponatisnjen v GNPSJ, 1978, str. 7—13, z naslovom *Pretres glasovja tradicionalne slovnice*; skladenjski del je izšel še v NSS, 1982, str. 371—377, z naslovom *Skladnja tradicionalne slovnice*.
- 27 *Ablösung des relevanten Wortintonationssystems durch den Quantitätsunterschied in einer slovenischen Mundart.* — Scando-Slavica 6 (1962), str. 239—254.
- 28 *Die slovenische Dialektforschung.* — ZslPh 30 (1962), št. 2, str. 383—414. Poslovenjeno in razširjeno do današnjega dne v PRP, 1986, str. 217—256: Slovensko narečjeslovje.

1962/63

- 29 *Fonetika, fonologija in pravorečje v SP 1962.* — JiS 8 (1962/63), str. 138—143, 167—173, 206—211. — Glasoslovni del te kritične razprave je ponatisnjen v GNPSJ, 1978, str. 48—68, z naslovom *Glasovje Slovenskega pravopisa 1962*.
- 30 *Razgledi po stilistiki in stilu.* — JiS 1962/63, str. 34—44. (Ni v letnem kazalu.) — (Predavanje sept. 1962 na slavističnem zborovanju na Bledu.) — Ponatisnjeno v PRP, 1986, str. 357—368.

1963

- 31 *Zamenjava tonemske opozicije s kvantitativno v moščanskem govoru brežiškega Posavja.* — SRL 14 (1963), str. 206—209. — (Povzetek razprave *Ablösung...* (enote 27), napravljen na prigovarjanje takratnega urednika Slavistične revije T. Logarja (za kongresno številko v Sofiji).)

1964

- 32 *Slovenski jezik.* — Enciklopedija Leksikografskog zavoda (Zagreb) 1964, str. 63—65.
- 33 *Stilska vrednost slovenskih knjižnih veznikov.* — Radovi Zavoda za slavistiku (Zagreb) 6 (1964), str. 63—83. — Prevedeno ponatisnjeno v NSS, 1982, str. 199—224, z naslovom *Stilska vrednost slovenskih knjižnih veznikov*.
- 34 *Pripovedna dela F. S. Finžgarja.* — Razprave in eseji. Slovenska matica, Ljubljana 1964, 350 str. — Odlomek ponatisnjen v NSS, 1982, str. 315—320, z naslovom *Pretežno skladenjska interpretacija umetnostnega besedila*.
- 35 *Vatroslava Kalenića delni razgled po Toporišičevi stilistiki ali visoka šola sodobne polemike.* — JiS 9 (1964), str. 158—160 + ovitek (2 strani). (Odgovor Kaleniću.)

1965

Strukturiranost slovenskih glasov in dolžin ter predvidljivost njihove distribucije. — SSJLK ZP 1 (1965), str. 194—220. (Povzetek v ruščini in angleščini.) — Ponatisnjeno v *Strukturiranost...* (JiS 12 (1967), str. 92—96) in *Predvidljivost...* (r. t., str. 229—236). (Strojepisno razmnoženo.)

- 36 Naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika. — JiS 10 (1965), str. 56—79. (Z vprašanji uredništva bralcem.)
- 37 Razmišljanje o Finžgarjevi prozi. — JiS 10 (1965), str. 118—125 (Obramba disertacijske naloge, l. 1963).
- 38 Popravljen slovenska slovnica. — JiS 10 (1965), str. 209—217. (SS 1964.)
- 39 Franc S. Finžgar. — v: Pod svobodnim soncem, II, MK Ljubljana, 1965, str. 241—245. (Spremna beseda; tudi v naslednjih izdajah.)
- 40 Televizijska pretvornica. — Delo 1965, 6. 9., št. 153, str. 2.
- 41 Slovenski knjižni jezik 1. — Založba Obzorja Maribor, 1965, 236 str. — 21968, 31971, 41975, 51975, 61978, 71979.
- 42 Pogovori o stilu. — Jezikovni pogovori (dalje JP) (Ljubljana) [1] (1965): Osnovni pojmi, str. 157—163; Opazna beseda, str. 163—169; Stilska vrednost slovenskih veznikov, str. 169—176; Stilska vrednost besednega reda, str. 176—181.
- 43 O slovenskih glagolskih načinih. — JP (Ljubljana) [1] (1965), str. 100—105.
- 44 Seminar za tuje slaviste. Slovenski jezik in književnost na 16. seminarju srbohrvaškega jezika in jugoslovanskih književnosti. — NRazgl 1965, 13. 8., št. 218, str. 5.

1966

- 45 Sarajevski slavistični kongres — jezikoslovje. — JiS 11 (1966), str. 44—48. (Obravnavani so M. Ivič, F. Jakopin, B. Urbančič, B. Pogorelec, F. Bezlaj; JiS 1965 natis zavrnil.)
- 46 Jakob Šolar — sedemdesetletnik. — JiS 11 (1966), str. 161.
- 47 Šesto posvetovanje mednarodne terminološke komisije, Budišinj, 13.—18. 6. 1966. — JiS 11 (1966), str. 235.
- 48 Praktična stilistika. — JiS 11 (1966), str. 81—91. — Prevedeno v srbohrvaščino, gl. za enoto 57.
- 49 Kaj mislimo o slovenščini za Slovence. — JiS 11 (1966), str. 172. (O rubriki J. Gradišnika v dnevniku Delo.)
- 50 Pripis k Novakovemu prevodu iz češčine. — JiS 11 (1966), št. 4, ov. str. c.
- 51 Naša reč 49/1966 in »Vprašanja jezikovne kulture na Slovenskem«. — JiS 11 (1966), št. 4, str. č. (O članku J. Petra, JiS št. 309.) (S tipom JiS št. 309 ipd. je mišljena Bibliogr. JiS-a.)
- 52 O polni in »polni« resnici. — JiS 11 (1966), str. 659—661. (Odgovor na odgovor J. Petra, JiS št. 310.)
- 53 Kako pišemo zveze z dvema pridevnikoma? — JiS 11 (1966), str. 7, ov. str. c. (Odgovor na vprašanje. Popravek 1966, str. 172.)
- 54 Kako primerno pisati nove dinarje? — JiS 11 (1966), str. 171. (Odgovor na vprašanje.)
- 55 Zakaj bralec — bralen, ne pa volivec — voliven? — JiS 11 (1966), str. 171. (Odgovor na vprašanje.)
- 56 Stil Prešernove pesmi. (Poizkus obravnave v srednji šoli.) — JiS 11 (1966), str. 3—14.
- 57 Naglasni in oblikoslovni tipi v akademskem slovarju slovenskega knjižnega jezika. — JiS 11 (1966), str. 155—160. (Popravek, JiS 11 (1966), št. 6, ov. str. c.) (Z uvodom uredništva.)

- Praktična stilistika. — Prevod enote 48 v srbohrvaščino, v: Književnost i jezik (Beograd) 1967, št. 3—4, str. 6—20.
- Besedni red v slovenskem knjižnem jeziku. — SSJLK ZP 2 (1966), str. 63—91. (Povzetek v angleščini in ruščini.) (Strojepisno razmnoženo.) — Natisnjeno v SR 15 (1967), str. 251—274.
- 58 Pogovorni nedoločnik. — JiS 11 (1966), str. 264—265. (Popravek 1967, št. 1, ov.) — Ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 201—203, z naslovom Naglas pogovornega nedoločnika.
- 59 *pk in vprašanje ob izidu Toporišiča*. — Sodobnost 14 (1966), str. 659—661.
- 60 *Quo vadis, pk?* — Sodobnost 14 (1966), str. 1047—1051.
- 61 **Slovenski knjižni jezik 2**. — Založba Obzorja, Maribor 1966, 216 str. — ²1972, ³1974, ⁴1978, ⁵1979, ⁶1981.
- 62 Uredniška beseda. — JiS 11 (1966), str. 36—37. (Program časopisa pod novim uredništvom.)
- 63 Zakaj v JiS med avtorji ni nekaterih imen? — JiS 11 (1966), str. 172. (Odgovor na vprašanje.)
- 64 Uredniško poročilo občnemu zboru Slavističnega društva. — JiS 11 (1966), 270—271.
- 65 *Skrb za lepo slovensko besedo. Ob Rotarjevem poročilu o Jezikovnih pogovorih*. — NRazgl 1966, 11. 6., str. 232.

1967

- 66 **Slovenski knjižni jezik 3**. — Založba Obzorja, Maribor 1967, 227 str. — ²1972, ³1974, ⁴1979, ⁵1980.
- 67 Strukturiranost slovenskih glasov in predvidljivost njihove razvrstitve. — JiS 12 (1967), str. 92—96. — Kot en del ponatisjen v GNPSJ, 1978, str. 88—103, z naslovom Predvidljivost razvrstitve glasov ter samoglasniške kolikosti in kakovosti.
- 68 Slovenski jezik, kakor so ga videli tisti, ki so o njem razmišljali. — JP 2 (1967), str. 9—74: 1. Naši protestanti, str. 9—14; 2. Od Hrena do Pohlina, str. 14—20; 3. Obnova knjižnega jezika, str. 21—27; 4. Pravopisni nemiri proti sredi 19. stol., str. 27—34; 5. Boj za samostojnost slovenskega knjižnega jezika, str. 34—40; 6. Prizadevanje za vseslovenski knjižni jezik, str. 40—47; 7. Trnova pot slovenskega knjižnega jezika v drugi polovici 19. stoletja, str. 47—54; 8. Skravec in naše pravorečje, str. 54—61; 9. Raziskovalci slovenskih narečij, str. 61—68 (ponatis v: Naša gruda 1970, jan., str. 26, feb., str. 24); 10. Breznik in njegova dediščina, str. 68—74 (ponatis v: Naša gruda 1970, mar., str. 22 — skrajšano). Prvotno radijski jezikovni pogovori. — Ponatisnjeno v PRP, 1986, str. 297—314.
- 69 Nekaj strani iz slovenske slovnice. — JP 2 (1967), str. 107—172: 1. Zvrsti slovenskega jezika, str. 107—113 (ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 323—327.); 2. Kaj je v knjižnem jeziku prav, str. 114—121 (ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 323—327.); 3. Pravorečni problemi slovenskega knjižnega jezika, str. 121—128; 4. Besede z dvema naglasoma, str. 128—135; 5. Polglasnik v slovenskem knjižnem jeziku, str. 135—142 (ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 69—72, z naslovom

- Polglasnik v slovenskem knjižnem jeziku); 6. Mesto tujk in tujih lastnih imen, v glasovnem, pravopisnem in sklanjatvenem sistemu slovenščine, str. 142—148; 7. Oblikoslovne dvojnice, str. 148—154; 8. Neobičajno naglaševanje, str. 154—160 (ponatisnjeno v GNPS J, 1978, str. 310—314, z naslovom O stilni rabi naglasnega mesta.); 9. O slovenskem pravopisu, str. 161—166; 10. Stavčna intonacija, str. 167—172 (ponatisnjeno v NSS, 1982, str. 183—187).
- 70 Poskus modernejše obravnave slovenskih glagolskih kategorij. — JiS 12 (1967), str. 117—127.
- 71 Predvidljivost slovenske knjižne samoglasniške kolikosti in kakovosti. — JiS 12 (1967), str. 229—236. — Ponatisnjeno kot del prvotne razprave Predvidljivost razvrstitve glasov ter samoglasniške kolikosti in kakovosti v GNPS J, 1978, str. 94—103.
- 72 Praktična stilistika. — NRazgl 1967: 1. Kaj je stilistika, str. 56—57 (11. 2.); 2. Od temeljev proti vrhu, str. 74—75 (25. 2.); 3. Preglednost, jasnost, logičnost, str. 94 (11. 3.); 4. Splošnost — posameznost, str. 125 (25. 3.); 5. Jedrnatost sporočanja, str. 156 (8. 4.); 6. Rodovnitni plevel, str. 189 (22. 4.); 7. Piši, kakor govoriš, str. 219 (13. 5.); 8. Domače in tuje, str. 251 (27. 5.); 9. Kdo piše lep jezik, str. 284 (10. 6.). Prvi in zadnji sestavek imata uredniški pripis. — Prvotno jezikovni pogovori, 1962.
- 73 Pojmovanje tonemičnosti slovenskega jezika. — SRL 15 (1967), str. 64—108. (Povzetek v nemščini.) (Ponatis v: GNPS J, 1978, str. 225—262: Pojmovanje tonemskosti slovenskega jezika.)
- 74 Besedni red v slovenskem knjižnem jeziku, SRL 15 (1967), str. 251—274. (Povzetek v angleščini.) — Ponatisnjeno v NSS, 1982, str. 161—181.
- 75 Iztiriti — iztiriti se. — JiS 12 (1967), str. 258. (Odgovor na vprašanje.)
- 76 Zadrege pri izpeljavi pridevnikov. — JiS 12 (1967), str. 257. (Odgovor na vprašanje.)
- 77 Sedemdeset let Antona Bajca. — JiS 12 (1967), str. 1—4. — Ponatisnjeno v PRP, 1987, str. 153—160: Anton Bajec.
- 78 N. N., »SOS za slaviste« in dejstva. — Ljubljanski dnevnik 1967, 21. 1., str. 20.
- Liki slovenskih tonemov. — SSJLK ZP 3 (1967), str. 162—200. Povzetek v ruščini in angleščini. (Strojepisno razmnoženo. Prim. enoto 103.)
- 79 Ločim ljubitelje od strokovnjakov. Nekaj odgovora Janezu Gradišniku kot ocenjevalcu Jezika in slovstva. — Delo 1967, 14. 2., str. 5.
- 80 Slovenian-English Glossary of Linguistic Terms. — JiS 12 (1967), št. 4, str. 3. (Avtorja J. Paternosta.)
- 81 Nečisti prijemi Janeza Gradišnika. — JiS 12 (1967), str. 163—164. (Odgovor na Gradišnikov članek v Delu 6. 4. 1967.)
- 82 Vabilo na naročbo, JiS 12 (1967), 1. št., ov. str. č. (Brez podpisa.)
- 83 Predlog statuta Jezika in slovstva. — JiS 12 (1967), št. 3, str. 100—ov. str. č. (Brez podpisa.)
- 84 Popravek in pojasnilo. — JiS 12 (1967), št. 2, ov. str. c. (Brez podpisa.)

- 85 S seje republiškega odbora SDS. — JiS 12 (1967), str. 99—100.
- 86 Jezikovni servis. — JiS 12 (1967), št. 7, ov. str. c. (Brez podpisa.)
- 87 *Relevanz der Gestaltelemente der slowenischen Toneme.* — Proceedings of the Sixth International Congress of Phonetic Sciences. Prague 1967, str. 913—915. (Izšlo 1970.)
- 88 Pismo sodelavcu. — JiS 12 (1967), št. 8, ov. str. č. (O honorarjih pri JiS-u; na pobudo D. Pirjevca.)
- 89 *Finžgarjeva umetnost.* — V: F. S. Finžgar, *Podobe življenja.* Mladinska knjiga, Ljubljana 1967, str. 159—178.
- 90 *Opombe /k Podobam življenja/.* — R. t., str. 179—183. (Besedni in besednozvezni slovarček.)
- 91 *O jeziku Medicinskih razgledov.* — *Medicinski razgledi* 6 (1967), št. 4, str. 475—481.
- Priredni odnosi v slovenskem knjižnem jeziku.* — SSJLK ZP 4 (1968), str. 389—402. (Strojepisno razmnoženo; prim. enoto 93.)
- 1968**
- 92 *Misel o našem slovenskem jeziku.* — JiS 13 (1968), str. 184—192. (Predavanje junija 1967 na Radiu Ljubljana.)
- Slovenski knjižni jezik 1.** — ²1968
- 93 *Priredni odnosi v slovenskem knjižnem jeziku.* — JiS 13 (1968), str. 184—192. — Ponatisnjeno v NSS, 1982, str. 161—181.
- 94 *O našem zdravstvenem jeziku.* — *Medicinski razgledi* 7 (1968), str. 429—442.
- 95 *Sedemdeset let Rudolfa Kolariča.* — JiS 13 (1968), str. 201—205. — Ponatisnjeno v PRP, 1986, str. 161—165.
- 96 *Pripomba k Skrbi za materinščino.* — NRazgl 1968, 5. 10., str. 569.
- 97 Podružnični, podružni, podružniški. — JiS 13 (1968), št. 1, ov. str. c. (Odgovor na vprašanje.)
- 98 XIII. letniku Jezika in slovstva na pot, JiS 13 (1968), št. 1, ov. str. č. (Brez podpisa.)
- 99 *Tovarišica ravnatelj* in še kaj. — JiS 13 (1968), št. 1, ov. str. c. (Odgovor na vprašanje.) (Tudi o krajšavah tipa *tov.* in o poimenovanjih tipa Osnovna šola Frana Albrehta.)
- 100 *Končnica -ega* v tožilniku srednjega in moškega spola ednine pri pridevniških besedah in še to in ono. — JiS 13 (1968), št. 2, ov. str. c. (Odgovor na vprašanje J. Gregoriča, JiS št. 145.)
- 101 *Laringealen* in *laringalen.* — JiS 13 (1968), št. 7, ov. str. c. (Odgovor na vprašanje.)
- 102 *Svetnik* in *svetovalec.* — JiS 13 (1968), št. 7, ov. str. c. (Odgovor na vprašanje.)
- 103 *Liki slovenskih tonemov.* — SRL 16 (1968), str. 315—393. (Povzetek v angleščini.) — Skrajšano ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 263—299.
- 1969**
- 104 Predlog statuta Slavistične revije. — JiS 14 (1969), št. 2, ov. str. č. (Npp.)
- 105 **Zakaj ne po slovensko — Slovene by Direct Method.** — Izseljenska matica Slovenije, Ljubljana 1969, 272 str. + 6 gramofonskih plošč.

- 106 Sklanjatev tujk v izvornem jeziku ženskega spola. — JiS 14 (1969), str. 63. (Odgovor na vprašanje.)
- 107 Velika začetnica pri imenih zdravil. — JiS 14 (1969), št. 3, ov. str. č. (Odgovor na vprašanje B. Möschl, JiS št. 275.)
- 108 O transferju oz. transferu. — JiS 14 (1969), št. 4, ov. str. c. (Odgovor na vprašanje Brede Möschl, JiS št. 276.)
- 109 Slovenski jezik za nesloveniste na filozofski fakulteti v Ljubljani. — JiS 14 (1969), št. 7, ov. str. c—č. (Predlog za uvedbo tečaja slovenščine.) Slovenska stavčna intonacija. — SS JLK ZP 5 (1969), str. 202—213. (Strojepisno razmnoženo. Objava v NSS, 1982, str. 183—187.)
- 110 *Kako nam je pisati jubilejne članke?* — JiS 14 (1969), št. 1, ov. str. c—č. (Odgovor Zvonki Žnidaršič, JiS št. 2201.)
- 111 Oblikoslovna segmentacija, predvidljivost spola in vključenost tujk v jezikovni sistem slovenskega knjižnega jezika. — SRL 17 (1969), str. 343—354. (Povzete v nemščini.) (Popravek SRL 1970, str. 160.)
- 112 O stavku, stavčnih členih in razmerju med povedkom in osebkom. — JiS 14 (1969), str. 77—85. — Ponatisnjeno v NSS, 1982, str. 143—159.
- Uvod u književnost.** — Znanje, Zagreb 1969 (soavtor). (Sestavek: Kritika, esej i povijest književnosti, str. 543—559.) (2. izdaja.)
- 113 Sporočilo uredništva Slavistične revije. — JiS 14 (1969), št. 2, ov. str. č.
- 114 Nekaj stališč k odprtim pravopisnim in pravorečnim problemom. Nadnaslov: Akademijin slovar slovenskega knjižnega jezika. — JiS 14 (1969), str. 184—190. — Delno ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 83—84, z naslovom Stališča k trem odprtim pravorečnim vprašanjem.
- 115 O eno- in večnaglasnosti nekaterih besednih kategorij. — JiS 14 (1969), str. 52—59. (Pod nadnaslovom Akademijin slovar slovenskega knjižnega jezika.) — Ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 211—222, z istim naslovom.
- 116 Zakaj zatajujemo svoj materni jezik. — JiS 14 (1969), št. 6, ov. str. č.
- 117 Ankete za določitev naglasnega mesta ter kakovosti in količnosti naglašene samoglasnika. — JiS 14 (1969), str. 249—260. Nadnaslov: Akademijin slovar... — Delno ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 74—82, z istim naslovom.
- 118 Caratteristiche principali della lingua slovena. — V: A. Grad: Italijansko-slovenski in slovensko-italijanski slovar. — Cankarjeva založba, Ljubljana 1969, str. 227—242. (Tudi v vseh nadaljnjih izdajah.)
- 119 Jezikoslovje /na ljubljanski filozofski fakulteti, slavistično/. — V: Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani, 1919—1969. — Ljubljana 1969, str. 243—252. (Z uredniškimi posegi v besedilo brez avtorjevega soglasja.)

1969/70

- 120 Pridevniki, ki se stopnjujejo z obrazili. — JiS 15 (1969/70), št. 1, ov. str. c—č. (Odgovor na vprašanje H. Wilfana, JiS št. 535.)
- 121 Petdeset let jezikoslovne slavistike na ljubljanski filozofski fakulteti. — JiS 15 (1969/70), str. 76—84,

- 115—121, 146—158. (Neokrnjeno besedilo razprave Jezikoslovje..., neavtorsko zaznamovano.) Ponatis v PRP 1986, str. 327—355.
- 122 *Stanko Bunc* (30. X. 1897—5. XI. 1969). — JiS 15 (1969/70), str. 273—275. — Ponatisnjeno v PRP, 1986, str. 167—169.
- 123 XV. letniku Jezika in slovstva na pot. — JiS 15 (1969/70), str. 28—30. (Brez podpisa.)
- 124 Pripis k belokranjskim posebnostim. — JiS 15 (1969/70), št. 3, ov. str. c.
- 1970**
- 125 *Slovenski knjižni jezik 4*. — Založba Obzorja, Maribor 1970, 219 str. — ²1973, ³1979, ⁴1981.
Raziskovalci slovenskih narečij. — Rodna gruda 1970, jan., str. 23, feb. 24. (Iz enote 68.)
- 126 *Main Characteristics of the Slovene Language*. — V: Komac-Škerlj, Angleško-slovenski in slovensko-angleški slovar / English-Slovene and Slovene-English Dictionary, Cankarjeva založba, Ljubljana 1970, str. 55—70. (Tudi v vseh naslednjih izdajah.)
- 127 *Slovenski pogovorni jezik*. — SRL 18 (1970), str. 55—70. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v ruščini.)
- 128 *Življenje in jezikoslovno delo o Stanislava Škrabca*. — SRL 18 (1970), str. 179—217. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v ruščini.) — Ponatisnjeno v PRP, 1986, str. 69—96.
- 129 *Vsiljen stičk z Ioannesom Gradišnikom ali tuje proti domačemu*. — Tedenska Tribuna (dalje TT) 1970, 10. 12., št. 50, str. 13.
- 130 *Kar je J. Likar (= Janez Gradišnik) v 48. številki TT-ja napovedal*. — TT 1970, 17. 12., št. 51, str. 9. (Moj naslov: Mir v besedju in pretirani purizem.) (Nadnaslov v TT: Slovenščina.)
- 131 Avtorjem. — SRL 18 (1970), št. 1—2, ov. str. č. (Tudi v vseh nadaljnjih številkah do danes.) (O prečrkovanju ciriličnih črk.) (Nepodpisano.)
- 132 »*Kritiku*« *Slovenskega knjižnega jezika 1, 2, 3*. — Prostor in čas 2 (1970), str. 58—62. (Psevdonimni kritik je bil France Pibernik.)
- 1970/71**
- 133 Kategorija živosti v slovenskem knjižnem jeziku. — JiS 16 (1970/71), št. 4, ov. str. c—č. (Odgovor na vprašanje.)
- 134 Problemi tipa *Cigan/cigan* in dvojine. — JiS 16 (1970/71), str. 159—160.
- 135 Poimenovanje naših ulic in naselij. — JiS 1970/71, št. 6, ov. str. č.
- 136 »*Spoznavajmo slovenski jezik*« *v jezikoslovni in metodični osvežitvi*. — JiS 16 (1970/71), str. 168—178, 200—208, 244—249. (Nedokončano /zaradi urednika JiS/, ker je obravnavana le M. J.) — Skladenjski del tega ponatisnjen v NSS, 1982, str. 379—388, z naslovom Skladnja osnovnošolskih učbenikov.
- 136^a *Komunikacije in jezik*. Preplet misli in dejanja. /.../ MK 1970. (Strokovno pregledal in delno priredil str. 48—79, 350—351.)
- 1971**
- 137 */Z J. G. med premnogim drugim nisva istega mnenja./* — TT 1971, 13. 1., št. 2, str. 9. (Moj naslov: Gradišnikovi argumenti.) (Nadnaslov v TT: Slovenščina.)

- 138 /*Metode J. G. v pisanju o jeziku in v polemikah.*/ — TT 1971, 20. 1., št. 3, str. 9. (Nadnaslov v TT: Slovenščina.)
- 139 Nagovor ob odprtju VII. seminarja. — SSJLK 7 (1971), str. 1—3. (Strojepisno razmnoženo.)
- 140 *Jezikovne pomanjkljivosti. Pisava zemljepisnih imen v Velikem atlasu sveta.* — Delo 1971, 11. 12., str. 18.
- 141 *Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika.* — SRL 19 (1971), str. 55—75, 222—229. (Ni zaključeno.)
- Slovenski knjižni jezik 1.** — ³1971.
- 142 Les caractéristiques principales de la langue slovène. V: A. Grad, Francosko-slovenski in slovensko-francoski slovar / Dictionnaire Slovène-Français et Français-Slovène, Cankarjeva založba, Ljubljana 1971, str. 375—390. (Tudi v vseh nadaljnjih izdajah.)
- 143 *Sodobno slavistično jezikoslovje v Sloveniji.* — SRL 19 (1971), str. 13—30. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v ruščini.) (Referat na jugoslovanskem slavističnem kongresu, Budva 1969.) — Ponatisnjeno v PRP, 1986, str. 315—326: Slavistično jezikoslovje 60. let.
- 144 Škrabec, Stanislav. — Slovenski biografski leksikon 1971, str. 641—648.
- 145 Šolar, Jakob. — Slovenski biografski leksikon 1971, str. 662—665. — Ponatisnjeno v PRP, 1986, str. 145—151.
- Neavtohtone prvine slovenskega knjižnega jezika.* — SSJLK 7 (1971), str. 5—20. (Strojepisno razmnoženo. — Gl. št. 153.)
- 146 *Program za študij slovenskega jezika in stilistike.* — V: Program, I. za študij slovenskega jezika na filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Oddelek za slovanske jezike in književnosti filozofske fakultete. Ljubljana 1971, str. 4—15. (Glavni avtor in organizator.)
- 1971/72**
- 147 *Celjski seminar o vprašanih sodobnega knjižnega jezika in njegovega poučevanja.* — JiS 17 (1971/72), str. 120—121.
- 148 *Pripomba h končnici -ega za tožilnik ednine moškega in srednjega spola.* — JiS 17 (1971/72), str. 116—117. (K članku H. Orzechowske, JiS št. 306.)
- 149 *VII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture.* (5.—17. 7. 1971 v Ljubljani.) — JiS 17 (1971/72), str. 117—118.
- 150 Učni načerti za srednje šole. — JiS 1971/72, str. 72—76. (Predavanje 24. 9. 1971 na seminarju slovenskega knjižnega jezika v Celju.)
- 1972**
- 151 *Zemljepiščeva slovenščina.* — Delo 1972, 7. 1., str. 6.
- 152 Členitev besedila s premori. — SRL 20 (1972), str. 149—158. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v ruščini.) — Ponatisnjeno v NSS, 1982, str. 297—306.
- 153 *Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika.* (Glasovi, pisava, oblike, tvorba, besede). — SRL 20 (1972), str. 285—318. Referat za VI. Jugoslovanski slavistični kongres, Beograd 1972. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v ruščini.) — Delno

- ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 164—172, z naslovom *Prevzete glasovne prvine slovenskega knjižnega jezika*.
- 154 *Sprechakt-Neutralisierung und -Metatonic der Toneme im Slowenischen*. — *Acta Universitatis Carolinae — Philologica* 1, *Phonetica Pragensia* 3 (1972), str. 267—270.
Slovenski knjižni jezik 2. — *1972.
- 155 *Samostalniška beseda*. — *Linguistica* (Ljubljana) 1972, str. 301—314. (Izšlo 1974.) (Povzetek v nemščini.)
- 1973**
- 156 *Stilna vrednost glasovnih, (pravo) pisnih in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika*. — *SS JLK ZP* 9 (1973), str. 15—28. (Prvi del razprave iz naslednje enote.)
- 157 *Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo) pisnih, morfoloških in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika*. — *SRL* 21 (1973), str. 217 do 263. (Referat za VII. mednarodni slavistični kongres v Varšavi.) (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v ruščini.) — Delno ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 173—178, z naslovom *Stilna vrednost glasovnih variant slovenskega knjižnega jezika*.
- 158 *Učitelji iz prejšnjih dob*. — *7 D* 1973, 1. 2., str. 6—7. (Intervju z Vilijem Vukom. S fotografijami.)
Slovenski knjižni jezik 1. — *1973.
- 159 *Sestavljenke in izpeljanke iz predložne/proklitične podstave*. — *SRL* 21 (1973), str. 105—112.
Slovenski knjižni jezik 3. — *1973.
- 160 *Stilistika sodnih spisov*. (Neko pravniško glasilo.)
- 161 *Položaj slovenskega pogovornega jezika med jezikovnimi zvrstmi*. — V: *Govornite formi i slovenskote literaturni jazici*, Skopje 1973, str. 125—126. (Izšlo 1974. — Z zasedanja mednarodne komisije za knjižne jezike.)
- 161^a *Leksikon Cankarjeve založbe*. — Ljubljana 1973. (Določitev slovenskih glasovnih ustreznikov za tuje glasove — opekasti ovitek, leva stran, v poglavju O branju transkripcije.)
- 1973/74**
- 162 *K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije*. — *JiS* 19 (1973/74), str. 273—278. — Ponatisnjeno v *NSS*, 1982, str. 361—370, z naslovom *K izrazju in pojmovanju slovenske frazeologije*.
- 163 *O jezikovnem in stilističnem delu učnega načrta slovenščine na gimnaziji*. — *JiS* 19 (1973/74), str. 164—173. (Tudi objava skrcenega načrta. S pripombo uredništva.)
- 1974**
- 164 *Glasoslovje slovenskega knjižnega jezika*. — V: *Slovenski jezik, literatura in kultura*. Informativni zbornik (dalje: *SJLK IZ*), Ljubljana 1974, str. 9—28.
Slovenski knjižni jezik 2. — *1974.
- 165 *Kratko oblikoslovje slovenskega knjižnega jezika*. — *SJLK IZ*, 1974, str. 29—54.

- 166 Slovenska abeceda in glasovna vrednost črk. — SJLK IZ, 1974, str. 51—56. — Ponatisnjeno, delno, v GNPSJ, 1978, str. 117 do 121, z naslovom Glasovna vrednost črk.
- 167 Stilnost oblikoslovnih kategorij slovenskega knjižnega jezika. — SRL 22 (1974), str. 245—262. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v ruščini.)
- 168 Hauptmerkmale der slowenischen Sprache. — V: D. Debenjak, Nemško-slovenski in Slovensko-nemški slovar / Deutsch-Slowenisches und Slowenisch-Deutsches Wörterbuch, Cankarjeva založba, Ljubljana 1974, str. XXIII—XLVI. (Tudi v naslednjih izdajah.)
- 169 Dopolnilo k M. Pečar: Tuje glasovne prvine v slovenskem slovarju tujk. — SRL 22 (1974), str. 317—318, točke 1—3.
- 170 Beseda k zgodovini slovenskega knjižnega jezika do srede 19. stoletja. — Ljubljana 1974, 47 str. (Šapirografirano razmnoženo.)
- 171 Besedila k jezikovno-stilnim interpretacijam slovenskih umetnostnih besedil. — Ljubljana 1974, 31 str. (Šapirografirano razmnoženo.)
- 172 Beseda o Brezniku. Ob odkritju spominske plošče /na rojstni hiši/. — Občinski poročevalec (Domžale) 1974, str. 16—17. (Izvillečki iz govora.)

1974/75

- 173 Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika. — JiS 20 (1974/75), str. 33—39. (Predavanje septembra 1974 na slavističnem zborovanju v Ljubljani.)
- 174 Beseda o Brezniku. — JiS 20 (1974/75), str. 99—102. (Z znanstvenim aparatom.) (Govor 29. 9. 1974 ob odkritju plošče na rojstni hiši v Ihanu.)
- 175 Slovenske zaimenske besede. — JiS 20 (1975/75), str. 117—119.
- 176 Esej o slovenskih besednih vrstah. — JiS 20 (1974/75), str. 117—119. (Predavanje za VIII. kongres jugosl. slavističnih društev 1975.) — Izšlo tudi v: Referati od X zasedanic na meġunarodnata komisija za izučavanje na gramatička struktura na slovenskote jazici, Makedonska akademija na naukite i umetnostite, Skopje 1979, str. 41—51. — Prim. tudi NSS, 1982, str. 321—334.
- 177 Žival roparica — predator. — Proteus 38 (1974/75), str. 391.

1975

- 178 *Sinopsis sodobne slovenistike*. — NRazgl 1975, str. 508 + 498—499. (Intervju.)
- 179 Naša šola govornjene slovenščine. — Vzgoja in izobraževanje 6 (1975), str. 42—45.
- 180 Izpeljava slovenskih samostalnikov. — Linguistica (Ljubljana) 15 (1975), In memoriam Stanko Škerlj oblata, str. 241—256. (Povzetek v nemščini.)
- 181 Povzetek /k E. Hamp: On the Dual Inflections in Slovene./ — SRL 23 (1975), str. 70.
- 182 Geslovník za slovenski jezik in jezikoslovje. — V: Enciklopedija Slovencev, Ljubljana 1975, Mladinska knjiga, str. 69—191. (Strojepisno razmnoženo.)
- Slovenski knjižni jezik 1. — 1975.

- 183 Formanti slovenskega knjižnega jezika. — SRL 25 (1975), str. 153—169. (Sinopsis v slovenščini in angleščini.) (Nedokončano.) — Skrajšano ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 122—140, z naslovom Samoglasniški formanti slovenskega knjižnega jezika.
- 1975/76
- 184 Pomenski ustroj stavka. — JiS 21 (1975/76), str. 213—222.
- 1976
- 185 Slovenska slovnica. — Založba Obzorja, Maribor 1976, 588 str.
- 186 Stilistika skladenjskih pojavov. — SRL 24 (1976), str. 29—38. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v ruščini.) — Ponatisnjeno v NSS, 1982, str. 189—198.
- 187 Besedotvorna teorija. — SRL 24 (1976), str. 163—177. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v ruščini.)
- 1977
- 188 *Je mar pravopis domena ozkega kroga.* — Komunist 1977, 7. 11., str. 20. (Ob Lipnikovem Poslanem Komunistu.)
- 189 Komentar k Načrtu pravil slovenskega pravopisa: [I]: Slovenska abeceda, Glasovna vrednost črk, Raba velikih in malih črk, Cifre in drugi pisni simboli. — SRL 25 (1977), str. 69—106. (J. Toporišič, J. Rigler; sam J. T. napisal uvod in opombe.) — II: Prevzemanje prvotno neslovenskih poimenovanj v slovenski knjižni jezik /do vključno latinične pisave/, n. m., str. 311—358. (J. Toporišič, J. Rigler; sam J. T. napisal uvod in opombe.)
- 190 *O Urbančičevi jezikoslovni kulturi.* — SRL 25 (1977), str. 359—371. (Ocena knjige o jezikovni kulturi 1972, 21973.)
- 191 Kontrastivni pogled na tvorbu reči srpskohrvatskog i slovenačkog jezika. — Naučni sastanak u Vukove dane, 1977, str. 167—175. (Izvorni naslov: Kontrastivno besedotvorje srbskohrvatskega in slovenskega jezika; prevod v srbohrvaščino ni moj.)
- 192 *Slovenistični deli Annelies Lägroid.* — SRL 25 (1977), str. 117—120.
- 193 Pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika. — SRL 25 (1977), str. 387—406. (V internem zborniku SRL: Zvrstnost in poimenovalni postopki slovanskih knjižnih jezikov. Zbornik razprav z delovnega zasedanja Mednarodne komisije za slovanske knjižne jezike, Ljubljana 28.—30. 5. 1977.) (Slovenski in angleški sinopsis in ruski povzetek.)
- 194 Mali jezik v večjezikovni državni skupnosti. (S stališča zgodovine slovenskega knjižnega jezika.) — SRL 1977 KONG. Zbornik prispevkov za VIII. mednarodni slavistični kongres v Zagrebu (Ljubljani) 1978, str. 101—114. (Povzetek v ruščini. — Izšlo 1978.)
- 195 Slovenski jezik v Nahtigalovih Slovanskih jezikih — imensko oblikoslovje. — V: Nahtigalov zbornik. Ob stoletnici rojstva. Slovansko jezikoslovje, Ljubljana 1977, str. 465—482.
- 196 *Slovník slovanské lingvistické terminologie 1.* — Academia Praha, 1977, 553 str. (Soavtor slovanskega dela za slovenščino.) Prim. še SSLT 2, 1979, slovenski del str. 303—387.

1977/78

- 197 Jezikovna kultura naših knjižnojezikovnih besedil. — JiS 23 (1977/78), str. 201—205.
- 198 *Jezikovna teorija uči...* — N. m., str. 206 (Diskusijski prispevek.) /O t. i. malih jezikih./
- 199 *Mislím, da [...] stališča svojega oponenta ne smemo... karikirati.* (Diskusijski prispevek.) /O zlonamernem pojmovanju prizadevanj za čistost slovenskega jezika./ N. m., str. 209.
- 200 *Mislím pa, da je zasluga upada jezikovne in izgovorjalne kulture...* — N. m., str. 213. (Diskusijski prispevek.) /O »deklamiranj« v govornih nastopih v dramah./
- 201 *Meni je važna misel [...] o /pomembnosti/ pouka slovenskega... tudi na tehničnih šolah.* — N. m., str. 219. (Diskusijski prispevek.) /Poimenovanja za novo predmetnost./
- 202 *Vesel sem, da je tudi kolega citiral Wittgensteina...* — N. m., str. 226—227. (Diskusijski prispevek.) /O namerni nejasnosti v besedilih in o posebnem začetju stvarnosti na podlagi danega jezika./
- 203 *Zame je bil nastop naših /koroških/ predavateljev...* — N. m., str. 249—250. (Diskusijski prispevek.) /O poimenovanju nesocialistične stvarnosti in slovenski jezikovni enotnosti./
- 204 *Jezikoslovec in botanik o jeziku v Proteusu.* — Proteus 40 (1977/79), št. 1, str. 24—25. (Samovoljni natis dela mojega radijskega pogovora; zakrivilo ga je uredništvo Proteusa.)

1978

- 205 Razločevalna obremenitev slovenskih prozodičnih parametrov. — Slavica Pragensia 21, Acta Universitatis Carolinae — Philologica 3—5, 1978, str. 89—96. (Izšlo 1983. Slovenski prednatis v GNPSJ, 1978, str. 300—309.)
Župančičeva opazna beseda (v Čaši opojnosti). — Sodobnost 1978, str. 776—784. (Napisano za in izšlo v: Oton Župančič. Simpozij 1978), Ljubljana 1979, Slovenska matica, str. 175—186.
- 206 *Ob Urbančičevi kritiki Načrta pravil pravopisa in njegovem sestavku o veliki začetnici.* — SRL 26 (1978), str. 208—226. (J. Toporišič, J. Rigler.)
- 207 Mali jezik v večjezikovni državni skupnosti. (S stališča zgodovine slovenskega jezika.) — SR 1977 (Kongresna posebna številka), Zbornik prispevkov za VIII. mednarodni slavistični kongres v Zagrebu (Ljubljani), 1978, str. 110—114. (Izšlo 1978.)
- 208^a *Beda našega jezika v šolski rabi.* — Delo 1978, 18. 11., str. 22.
- 208 *Beda našega jezika v šolski rabi.* — Delo 1978, 9. 12., str. 34—35.
- 209 Imenska določnost v slovenskem knjižnem jeziku. — SRL 26 (1978), str. 287 do 304. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v ruščini.) (Za zasedanje mednarodne komisije za poučevanje zgradbe knjižnih jezikov v Varni.)
- 210 A Language of a Small Nationality in a Multilingual State. — V: Sociolinguistic Problems in Czechoslovakia, Hungary, Romania and Yugoslavia. Slavica Publishers Inc., Columbus Ohio, 1978, str. 480—486.

- 211 *Novi pravopis moramo dobiti, tako ni mogoče naprej. Pogovor z rednim profesorjem na ljubljanski filozofski fakulteti za knjižni jezik dr. Jožetom Toporišičem.* — Večer 1978, 17. 7., str. 5. (Intervju. S fotografijo.)
- 212 *Slovenski jezik in jezikoslovje, kot sta. Pogovor Naših razgledov.* — NRazgl 1978, 21. 4., str. 240 + 230—231. (Intervju. S fotografijo.)
- 213 *Ob odkritju spomenika dr. Antonu Brezniku.* — V: Občinski poročevalec, Domžale 1978, 12. 5., št. 7. (Izvillečki iz govora ob odkritju spomenika.) (Fotografiji.)
- 214 **Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika.** — Založba Obzorja, Maribor 1978, 344 str.
Vsebina: I Glasovna in naglasna podoba slovenskega knjižnega jezika (in moščanskega govora) 5—178; Pretres glasovja tradicionalne slovnice 7—13; Sistemске preme ne soglasnikov v knjižnem govoru 21—29; Soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika 30—42; Premeni lni soglasniški sklopi slovenskega knjižnega jezika 43—68; Glasovje Slovenskega pravopisa 1962 48—68; Polglasnik v slovenskem knjižnem jeziku 69—72; Anketa za določitev kolikosti in kakovosti naglašene ga samoglasnika 74—82; Stališča k trem odprtim pravo rečnim vprašanjem 83—84; Kolikost obrazil -oč in -eč 85—87; Predvidljivost razvrstitve glasov ter samoglasniške kolikosti in kakovosti 88—103; Glasoslovje slovarja slovenskega knjižnega jezika I 104—116; Glasovna vrednost črk 117—121; Samoglasniški formanti slovenskega knjižnega jezika 122—140; Vokalizem moščanskega govora v brežiškem Posavju 141—163; Prevzete prvine slov./ knj./ jezika 164—172; Stilna vrednost glasovnih variant slovenskega knjižnega jezika 173—178. — II — Naglasna podoba slovenskega knjižnega jezika 179—320: Pretres naglasa tradicionalne slovenske slovnice 181—183; O naglasu v slovnica h slovenskega jezika 184—185; Glagolski naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika 186—195; Naglas glagolnika 196—197; Naglas namerilnika 198—200; Naglas pogovornega nedoločnika 201—203; Naglasnost predlogov, veznikov in prislovov 204—205; Naglaševanje v Slovenskem pravopisu 1962 206—210; O eno- in večnaglasnosti nekaterih besednih kategorij 211 do 222; Drugi in emfatični besedni naglas 223—224; Pojmovanje tonemskosti slovenskega jezika 225—226; Liki slovenskih tonemov 263—299; Razločevalne obremenitve slovenskih prozodičnih parametrov 300—309; O stilni rabi naglasne ga mesta 310—314; Stilna zaznamovanost pri naglasu 315—323. — III — Norma in predpis 321—338; Kaj je v knjižnem jeziku prav? 323—327; Problemi norme in kodifikacije v slovenskem knjižnem jeziku 328—339. — Spremna beseda 339—341.

1978/79

- 215 *Nekaj o osebnih zaimkih.* — JiS 24 (1978/79), str. 230—231. (Ob članku S. Kotnika, JiS št. 1605.)

1979

- 216 *Zakaj v to smer. Zasluznemu »polemičnemu« M. Kmeclu v odgovor.* — NRazgl 1979, 28. 12., str. 713.
- 217 *Župančičeva opazna beseda (v Čaši opojnosti).* — V: Oton Župančič. Simpozij 1978. — Ljubljana 1979. Slovenska matica, str. 175—186.
- 218 *Problemi norme in kodifikacije v slovenskem knjižnem jeziku.* — V: Nadawky a hranicy řečneje kodifikacije / Aufgaben und Grenzen der sprachlichen Kodifizierung. — Ludowe nakładatelstwo Domowina (Budišin/Bautzen) 1979, str. 60—66. — Ponatisnjeno v GNPSJ, 1978, str. 328—338. (Referat na zasedanju Mednarodne komisije za slovanske knjižne jezike, Budišin 1977.)

- 219 Dogradimo domači način pisanja. K predlogu Mitje Sajeta o pisavi kitajskih imen. — Delo 1979, 10. 2., str. 27. **Slovenski knjižni jezik 3.** 4/1979.
- 220 *Kako bomo pisali kitajska imena.* — Delo 1979, 31. 3., str. 33. (Polemika z B. Debenjakom.)
- 221 Družbena pogojenost norme in predpisa slovenskega knjižnega jezika. — SSJLK ZP 15 (1979), str. 31—44.
- 222 Slovensko slavistično jezikoslovje zadnjega desetletja. — V: Povzetki referatov za 9. kongres Zveze slavističnih društev Jugoslavije. Bled, 17.—21. oktober. Ljubljana 1979, str. 128—129.
- 223 Sprema beseda. — R. t., str. 5.
- 224 Jenkova rima. — SRL 27 (1979), str. 345—361. Notranji zbornik: Znanstveno srečanje slavistov ljubljanske in celovške univerze z osrednjo temo Simon Jenko (1835—1869). Celovec, 31. maja in 1. junija 1979. Str. 323—457. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v ruščini.)
- 225 Skupščina zveze slavističnih društev Jugoslavije (21. oktobra 1979). Poročilo predsednika. — JiS 25 (1979/80), str. 242—243. **Slovenski knjižni jezik 1.** 7/1979.
- 226 Pogovori o jeziku. — NRazgl 1979, 12. 1., str. 17. (PoJ 1.*)
- 227 Nesmiselno poudarjanje. — NRazgl 1979, 26. 1., str. 4. (PoJ 2.)
- 228 Zadrega z vezajem. — NRazgl 1979, str. 81. (PoJ 3.)
- 229 Dogovarjanje v jezikovnih zadevah. — NRazgl 1979, 23. 2., str. 105. (PoJ 4.)
- 230 Cvetje z vrto sveta preproščine. — NRazgl 1979, 9. 3., str. 141. (PoJ 5.)
- 231 Umetelnost kot odkupnina za marsikaj. — NRazgl 1979, 23. 3., str. 169. (PoJ 6.)
- 232 Ne bod' mo šalobrade, Kranjci moji. — NRazgl 1979, 6. 4., str. 206. (PoJ 7.)
- 233 Prvotno domače in prevzeto. — NRazgl 1979, 20. 4., str. 233. (PoJ 8.)
- 234 Družljivost domačega in prevzetega v besedotvorju. — NRazgl 1979, 11. 5., str. 270. (PoJ 9.)
- 235 Izrazje in izrazoslovje. — NRazgl 1979, 25. 5., str. 297. (PoJ 10.)
- 236 Jezikoslovje iz prakse za prakso. — NRazgl 1979, 8. 6., str. 333. (PoJ 11.)
- 237 Jezikovna divjanja. — NRazgl 1979, 22. 6., str. 361. (PoJ 12.)
- 238 Pouk slovenščine v srednji šoli. — NRazgl 1979, 6. 7., str. 394. (Po. 13.)
- Esej o slovenskih besednih vrstah. — V: Referati od X zasedanja na Međunarodna komisija za izučavanja na gramatička struktura na slovenskite jazici. — Skopje 1979, str. 41—51.
- 239 Slovenščina v javnosti. — NRazgl 1979, 20. 8., str. 413. (PoJ 14.)
- 240 O kopičenju ločil. — NRazgl 1979, 10. 8., str. 441. (PoJ 15.)
- 241 Stilistika ločil. — NRazgl 1979, 31. 8., str. 462. (PoJ 16.)
- 242 Nadloge obilnosti. — NRazgl 1979, 14. 9., str. 493. (PoJ 17.)
- 243 Dosledna nedoslednost in zmešnjava. — NRazgl 1979, 28. 9., str. 521. (PoJ 18.)
- 244 Prevajalske jezikovne in stilne malomarnosti. — NRazgl 1979, 12. 10., str. 537. (PoJ 19.)
- 245 Kratična poimenovanja. — NRazgl 1979, 26. 10., str. 585. (PoJ 20.)
- 246 Jezikovne in nejezikovne napake. — NRazgl 1979, 9. 11., str. 621. (PoJ 21.)

* Pogovori o jeziku v Naših razgledih 1979.

- 247 XVI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. — Vestnik UEK (1979).
- 248 Kako besede umiramo. — NRazgl 1979, 23. 11., str. 649. (Poj 22.)
- 249 O blagodatih oblinosti v poimenovanjih. — NRazgl 1979, 23. 11., str. 57—60.
- 250 Težave s prenosniških ravnin. — NRazgl 1979, 14. 12., str. 685. (PoJ 25.)
- 251 Pogovorom o jeziku za sklep. — NRazgl — 1979, 28. 12., str. 715. (PoJ 24.)
- 252 *Dvočrkje*, »skripnostna beseda«. — Ljubljanski dnevnik 1979, 11. 1., str. 8.
- 253 Slovenski knjižni jezik in stilistika. — Anthropos (Ljubljana) 1979, št. I—II, str. 202—204.
- 254 *Polemik — anemik?* — Delo KL 1979, 1. 3., str. 14.
- 255 Živa vprašanja naših jezikov in slovstva. Prihodnji teden se bodo na Bledu že zbrali jugoslovanski slavisti na kongresu. — Delo 1979, 12. 10., str. 9.
- 256 *Poskus slovenske slovnice C. Vincenota*. — SRL 27 (1979), str. 262—292, 486—496. — En del ponatisnjen v NSS, 1982, str. 389—415, z naslovom *Tesnièrjevska skladnja slovenskega knjižnega jezika*.
- 257 *Učni program slovenskega knjižnega jezika*. — V: Učni program za študij slovenskega jezika na filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Oddelek za slovanske jezike in književnosti FF. — 1979, str. 1—15. (Glavni avtor in organizator.)
- 258 *Sodobniki v Teleksu: Dr. Jože Toporišič, jezikoslovec*. — Teleks 1979, št. 44, 2. 11., str. 4. (Intervju z J. Zadnikarjem. S fotografijo.)
- Slovenski knjižni jezik 2.** — ⁵1979
- 259 Komentar Načrta pravil slovenskega pravopisa. III — Grško-cirilicne, azijske, afriške, polinezijske in druge pisave, SRL 27 (1979), str. 81—150. (J. Toporišič, J. Rigler; sam J. T. je od tega napisal uvod in opombe pod črto razen 5, 10 a, delno 27, 31, 35 a, 39—41; opombe s str. 148—150 ter avtorsko gradivo, kot je razvidno iz objave.) IV. (Ločila), n. m., str. 231 do 261. (J. T., J. R.; sam J. T. napisal opombe); V. (Pisanje skupaj in narazen), n. m., str. 459—476. (J. T., J. R.; sam J. T. napisal opombe.)
- Slovenski knjižni jezik 4.** — ³1979
- 260 Finžgar, Franc Saleški. — Leksikon pisaca Jugoslavije, II, 1979, str. 132 do 136. (Bibliografijo močno razširil France Dobrovoljc.)
- 1979/80**
- 261 Dve lekciji za usmerjeno izobraževanje: Jezikovne ravnine. — Družbenost jezika. — JiS 25 (1979/80), str. 123—130. (Popravek 1979/80, str. 247.)
- 262 Še k teoriji besednih vrst, posebno predikativa. — JiS 25 (1979/80), str. 201—205.
- 263 S skupščine Zveze slavističnih društev Jugoslavije. (21. oktobra 1979 na Bledu.) Poročilo predsednika. — JiS 25 (1979/80), str. 242—243.
- 1980**
- 264 *M. K. nenajde in nenajde prave poti*. — NRazgl 1980, 8. 2., str. 81.
- 265 *Na najino pojasnilo...* — Delo 1980, 6. 12., str. 19. (J. Rigler, J. Toporišič.)

- 266 Že šestnajsto leto seminarja slavistov. — Delo 1980, 1. 7., str. 8. (S fotografijo.)
- 267 Slovenski jezik v srcu slavistov iz 24 držav. — Delo 1980, 12. 7. (Izjave v članku M. Zlobca.)
- 268 Zanimanje za slovenistiko narašča. Pogovor s prof. Toporišičem ob robu 16. seminarja slovenskega jezika. — Primorski dnevnik 1980, jul. (Zapisal Miran Košuta. Obširnejši intervju z J. T.)
- 269 Slovenščina v vse vetrove. — 7D 1980, 17. 7., str. 12—13. (Odlomki besedila.) (S fotografijo.)
- 270 Pomen in smotrni seminarja o slovenski kulturi. — Primorski dnevnik 1980, 2. 7., str. 1. (Nekaj navedkov iz J. T. v besedilu M. Košute.)
- Slovenski knjižni jezik 3.** — *1980
- 271 Bodimo jim pravični — Pred pomembnim kulturnim jubilejem: Kopitar — Prešeren — Čop. — Delo 1980, 24. 7., str. 15; 31. 7., str. 19; 7. 8., str. 15. (Brez znanstvenega komentarja, sicer pa uredniško necenzurirano.) (Prim. enoto 288.)
- 272 *Dokaz živosti graške slavistike: ob izidu »Zapisa besedja slovenskega ljudskega jezika na Koroškem«.* — Delo KL 1980, 30. 10., str. 7.
- 273 *Stankiewiczowe študije o slovanski morfofonemati in naglasu.* — SRL 28 (1980), str. 485—487.
- 274 *Kopitar kot slovničar.* — V: SSJLK ZP 16 (1980), str. 7—16. — (Napisano za angleško verzijo: *Kopitar's Grammar*, izšlo v *Papers in Slavic Philology* 2 (1982), str. 77—97.)
- 275 Jugoslovska slavistična misel danes — Po IX. kongresu Zveze slavističnih društev Jugoslavije na Bledu. Besedila, ki se začenjajo z: »Izvršni odbor Zveze...«, str. 136; Stanje slavistike po republikah in pokrajinah, str. 136; Namesto posvetila, str. 138. (Tudi priredil za tisk celotno besedilo.)
- 276 *Kakogrami po maniri M. V. Bora: Bor? — Bor jezikoslovec? — Jesihoslovec.* — (Opomba.) — Delo KL 1980, 28. 8., str. 15.
- 277 Teorija besedotvornega algoritma. — SRL 28 (1980), str. 141—151. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v ruščini.) — Ponatisnjeno v NSS, 1982, str. 335—345.
- 278 *Pikrice na Bora: Borepišič — Pavšek — Politek — Vrapci — bog — Sapienti sat.* — Delo KL 1980, 18. 9., str. 16.
- 279 Tuje in sposojeno besedje proti domačemu. — Delo 1980, 6. 12., str. 5. (JR 2, str. 20.)
- 280 *Kopitarjeva slovnica — oblikoslovje.* — SRL 28 (1980), str. 395—415. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v nemščini.) (Nekoliko prirejen, zlasti s podčrtnimi opombami obogaten referat za simpozij v Evanstonu maja 1980.)
- 281 *Vsi jezikovni nasveti in opozorila so bob ob steno.* — Delo 1980, 15. 11., str. 30. (J. Rigler, J. Toporišič.) (Odgovor na neke izjave M. Kmecla o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis.)
- 282 *Vsi jezikovni nasveti in opozorila so bob ob steno.* — Delo 1980, 6. 12., str. 29. (Odgovor B. Urbančiču.)
- 283 O strukturalnem določanju besednih pomenov (Ob glagolu *biti*). — *Linguistica* 20 (1980), In memoriam Milan Groselj oblata II, str. 151—167. (Povzetek v nemščini.)

284 **Komentar k Načrtu pravil slovenskega pravopisa — VI (Glasoslovje).** — SRL 28 (1980), str. 315—356. (J. Toporišič, J. Rigler; J. T. samega besedilo str. 325—356.)

285 *Blatoust.* — Stop 1980, 29. 9., str. 4.

1980/81

286 **Dinamika razvoja slovenskega knjižnega jezika.** — JiS 1980/81, str. 193 do 199. (Prvotno namenjeno in izšlo v *Slavia Slovaca* 16 (1981), str. 263—271.) (Z zasedanja Mednarodne komisije za slovanske knjižne jezike, Bratislava 1980.)

287 **Stilne negode.** (V JR zavrjneno.*) (Stavljenje praznih besed in besednih zvez na obvestilno pomembna mesta.) — JiS 26 (1980/81), str. 135.

288 **Preveč žbljev** (Hipolit bi rekel: klincev). — JiS 26 (1980/81), str. 134. (V JR zavrjneno.) (Proti ponavljanju besed in besednih zvez.)

289 **Brez potrebe mimo domačega besedja.** — JiS 26 (1980/81), str. 134. (V JR zavrjneno.)

1981

290 **Kopitar — Prešeren — Čop.** — V: Obdobja 2 (1981), Obdobje romantike v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, str. 389—408. (Sinopsis in povzetek v angleščini.) (Z znanstvenim aparatom, sicer deloma uredniško cenzurirano.) Ponatisnjeno v PRP 1986, str. 55—67.

291 **Uradovalno besedilo, kot ne bi smelo biti.** — Delo 1981, 7. 3., str. 6. (JR 14, str. 59.)

292 **Nihče ne zna »napisa brati«.** — Delo 1981, 13. 2., str. 6. (JR 11, str. 48—49.)

293 **Dinamika razvoja slovenskega knjižnega jezika.** — *Slavia Slovaca* (Bratislava) 16 (1981). Z zasedanja mednarodne komisije za slovanske knjižne jezike, 1980.

294 **Thermotal in podobno.** — Delo 1981, 20. 2., str. 7. (JR 12, str. 55—56.)

Slovenski knjižni jezik 2. — *1981

295 ***Nihče ne zna napisa brati.*** *Delo je nemudoma /.../ reagiralo.* — Delo 1981, 21. 2., str. 18 + 30. (JR.) (Ob reakciji Dela na ustrezno razsodbo JR.)

296 ***Nihče ne zna »napisa brati«.*** — Delo 1981, 21. 3., str. 30. (JR.) (Odgovor M. Sajetu in A. Mrevljetu.)

297 **K teoriji spola v slovenskem (knjižnem) jeziku.** — SRL 29 (1981), str. 79—94. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.)

298 **Norma in predpis v Kopitarjevi slovnici.** — SRL 29 (1981), str. 123—148. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.)

299 **Strukturalno pomenoslovje besed.** — SSJLK ZP 17 (1981), str. 95—112. — Ponatisnjeno v NSS, 1982, str. 347—359.

300 **Slovenisch-Deutsche Sprachkontakte.** — V: *Kulturelle und sprachliche Minderheiten in Europa. Aspekte der europäischen Ethnolinguistik und Ethnopolitik. Akten des 4. Symposium über Sprachkontakt in Europa.* Mannheim 1980 (Herausgegeben von P. Sture Ureland), Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1981, str. 69—79.

* Jezikovno razsodišče.

- 301 Slovenisch als Fremdsprache. — *Linguistica* 21 (1981), str. 299—316. (Referat v Urbinu 1980 na zasedanju CIRELL-a.)
- 302 *Prvi slovenski slovar vojaškega izrazja*. — *SRL* 29 (1981), str. 112—114. **Slovenski knjižni jezik 4**. — ⁴1981.
- 303 *Jezična družčina in Tudi kovačeva kobilica bosa*. — Delo 1981, 14. 2., str. 50. (Odgovor J. Zadnikarju in B. Pogačniku v zvezi s nastopom JR v Kulturnih diagonalah.)
- 304 Zakaj ne domače /zemljepisno/ ime. — Delo 1981, 10. 4., str. 7. (JR 19, str. 72—75.)
- 305 Knjižna slovenščina pod novinarjevo lopato. — Delo 1981, 8. 5., str. 9. (JR 22, str. 79—80.)
- 306 Sozvočne besede. — Delo 1981, 29. 5., str. 6. (JR 25, str. 91.)
- 307 Jezikovno spodrivanje. — Delo 1981, 17. 7., str. (JR 32, str. 104—105.)
- 308 »Težave« leksikografskega zapisovanja. — Delo KL 1981, 30. 10. str. 4. (Odgovor K. Dolinar.)
- 309 *Anketa Dela: Uvod v podjetje Načrta pravil za novi slovenski pravopis*. — Delo 1981, 21. 11., str. 26 (J. Rigler, J. Toporišič.) (Odgovor na ideološko-politične insinuacije Načrtu s strani J. Jurančiča.)
- 310 *Uvod v sprejetje Načrta pravil za novi slovenski pravopis*. — Delo 1981, 19. 12., str. 27. (J. Rigler, J. Toporišič.) (Ponovni odgovor J. Jurančiču.)
- 311 Le zakaj bi po domače! — Delo 1981, 29. 8., str. 6. (JR 36, str. 110—111.)
- 312 Zakaj proti dogovorjenemu? — Delo 1981, 4. 9., str. 5. (JR 37, str. 111—114.)
- 313 **Načrt pravil za novi slovenski pravopis**. — Ljubljana 1981, 210 str. (Glavni pisec strani 10—210.)
- 314 **Slovenska zvrstna besedila**. — Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Ljubljana 1981, 639 str. (Glavni soavtor, avtor Spremne besede (str. 5—6) in narečnega besedila za Mostec (str. 363—364).) *Anketa Dela*. Uvod v sprejetje Načrta... (gl. enoto 478.)
- 1982**
- 315 Slovenski in srbohrvaški jezik pri nas. Jezikovno razsodišče o naravnih in nenaravnih stališčih do razmerja teh dveh jezikov. — Delo 1982, 16. 1., str. 25. (Pisec osnovnega besedila.) (JR, Temeljna načela I, str. 149—158.)
- 316 **Zakaj ne po slovensko — Lo sloveno con il metodo sintetico**. — Trst 1982, 306 str. + 4 kasete.
- 317 **Matija Valjavec kot naglasoslovec**. — *SSJLK ZP* 18 (1982), str. 69—88. — Prim. tudi Slovenski biografski leksikon, Ljubljana 1982, str. 339—342, jzksl. del. Ponatis v PRP, 1987, str. 97—105.
- 318 **Kopitar kot branilec samobitnosti slovenskega jezika**. — *SRL* 30 (1982), str. 69—88. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini. S prevedenimi citati poleg izvornih.) (Napisano za simpozij v spomin R. Autyja in A. Pennington v Oxfordu, kjer je izšlo pod naslovom *Kopitar as Defender of the Independence of the Slovene Language* leta 1985.) Ponatis v PRP, 1987, str. 39—49.
- 319 **Kopitar's Grammar**. — *Papers in Slavic Philology* (Ann Arbor), To Honor Jernej Kopitar 1780—1980, 2 (1982), str. 77—97 + reproducirana naslovna stran Slovnice na str. 76.

- 520 Ob pravopisni debati. — V: Spoznanja in pripombe javne razprave o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, UEKL FF, Znanstveni inštitut, 1982, str. 83—120. (Jezikovni pogovori iz prve polovice l. 1982.)
- 521 *Prekletstvo in sadovi jezikoslovnega dela.* — Delo 1982, 11. 3., str. 9. (Intervju z M. Novak.) (S fotografijo.)
- 522 Vatroslav Kalenić (1931—1981). In memoriam. — SRL 30 (1982), str. 357—360. Ponatis v PRP, 1986, str. 185—188.
- 523 *Slovenski in srbohrvaški jezik pri nas.* /Začetek besedila: V Delu 13. marca t. l. Mitja Vošnjak.../ — Delo 1982, 20. 3., str. 26. (JR.)
- 524 *Pravi pogled na pravopis.* — Delo 1982, 20. 3., str. 16. + 26. (Polemika z Zojko Skušek ob Načrtu pravil za novi slovenski pravopis.)
- 525 *K Urbančičevi alternativi SP. Obravnava lastnih imen v Načrtu pravil za novi slovenski pravopis in pri Urbančiču.* — NRazgl 1982, 26. 3., str. 164. (J. Toporišič, J. Rigler.)
- 526 *Apokaliptični jezdec dvakrat trije.* — Delo 1982, 26. 3., str. 4. (Polemika z Delovimi nasprotniki Načrtu pravil za novi slovenski pravopis.)
- 527 *Pravi pogled na slovenski pravopis.* — Delo 1982, 17. 4., str. 18. (Nadaljevanje polemike z Z. Skušek.)
- 528 *Kako intervjuje ne bi trebalo pisati.* — Od uredništva NIN-a naslovljeno Iznudeni intervju; NIN 1982, 25. 4., 7. 11.
- 529 Slovenski in srbohrvaški jezik pri nas, cenzurirano. — Delo, po marcu 1986.
- 530 Je za Slovence res vse dobro. — Delo 1982, 11. 3., str. 9. (JR 63, str. 185—186.)
- 531 »Veljavni uradni jezik v Jugoslaviji«. — Delo 1982, 4. 3., str. 9. (JR 62, str. 181—182.)
- 532 Neslovenski bi. — Delo 1982, 23. 4., str. 11. (JR 69, str. 194—195.)
- 533 Nikar razlik zaradi razlik. — Delo 1982, 14. 5., str. 11. (JR 71, str. 197—198.)
- 534 Jezik popevk. — Delo 1982, 21. 5., str. 11 (JR 72, str. 198—199.)
- 535 Slovenščina pri carini. — Delo 1982, 25. 6., str. 11. (JR 77, str. 206—207.)
- 536 Umazane bele rokavice. — Delo 1982, 12. 7., str. 3. (JR 79, str. 209.)
- Slika. — KIH 1982, 19. 5., na predzadnji strani ovitka.
- 537 **Nova slovenska skladnja.** — Državna založba Slovenije, Ljubljana 1982, 488 str.
Spremna beseda 5—7. — I: Skladnja 11—38; Besedne zveze ali stavčne fraze 39—130; Priredna razmerja v slovenskem knjižnem jeziku 131—142; O stavku, stavčnih členih in razmerju med povedkom in osebkom 143—159; Besedni red v slovenskem knjižnem jeziku 161—181; Stavčna intonacija 183—187; Stilistika skladenjskih pojavov 189—198; Silna vrednost slovenskih knjižnih veznikov 199—224. — II: Upovedovanje 225—295; Členitev besedila s premori 297—306; Prozni ritem 307—313; Pretežno skladenjska interpretacija umetnostnega besedila 315—320. — III: Esej o slovenskih besednih vrstah 321—334; Teorija besedotvornega algoritma 335—345; Strukturalno pomenoslovje besed 347—359; K izrazju in pojmovanju slovenske frazeologije 361—370. — IV: Skladnja tradicionalne slovnice 371—377; Skladnja osnovnošolskih učbenikov 379—388; Tesnièrjevska skladnja slovenskega knjižnega jezika 389—415. — Kazala 417—488.
- 538 *Ein Volk, das auf einem Reissnagel sitzt? Wie zwei Millionen Slowenen die Zukunft ihrer Nation sehen.* — Die Presse, 18./19. 12. 1982. (Deli intervjuja.)

- 339 Delo Antona Breznika. — V: A. Breznik, Jezikoslovne razprave. Izbral in uredil Jože Toporišič. — Slovenska matica, Ljubljana 1982, str. 5—24. Ponatis v PRP, 1986, str. 123—143; Anton Breznik.
- 340 Imensko kazalo /k Breznikovim Jezikoslovnim razpravam/. — R. t., str. 441 do 453.
- 341 Urednikovo poročilo /k Breznikovim Jezikoslovnim razpravam/. — R. t. str. 454—458.
- 342 Moderni slovenski knjižni jezik. — SRL 30 (1982), str. 436—461. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.) — (Napisano za knjigo Formirovanie slavjanskix literaturnyx jazykov, Teoretičeskie problemy, Sbornik obzorov, Moskva 1983. Tam je izšlo pod naslovom Slovenskij literaturnyj jazyk, str. 230—258.)
- 343 Strukturalismus in der Slovenistik (Am Beispiel der Wortartentheorie). — Linguistica 22 (1982), str. 211—237. (Povzetek v slovenščini.) (Predavanje v Lingvističnem krogu na Filozofski fakulteti v Helsinkih.)

1982/83

- 344 Sporočanje. — JiS 28 (1982/83), str. 307—315. (Namenjeno za F. Žagarja slovensko slovnico in vadnico, ki je v tisku v Trstu; iz le-te mari-borske izdaje črtala recenzentka A. Kozinc.)

1983

- 345 Zveneči ustnični nenosni nezaporniški soglasniki v slovanskih jezikih. — SRL 31 (1983), str. 123—143. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.) (Referat za kongres slavistov v Kijevu.)
- 346 Pohlinova slovnica. — SSJLK ZP 19 (1983), str. 95—128.
- 347 Ilešičevstvo. — Obdobja (Ljubljana) 4/2 (1983). Obdobje simbolizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, str. 305—327. (Sinopsis in povzetek v angleščini.) Ponatis v PRP, 1986, str. 107—122.
- 348 O lektorstvu pri filmu. — V: Jezik na odru, jezik v filmu, Ljubljana 1983, str. 300—307.
- 349 Slovenskij literaturnyj jazyk. — V: Formirovanie slavjanskix literaturnyx jazykov. Teoretičeskie problemy. Sbornik obzorov. — Moskva 1983, str. 230—258. (Brez avtorjeve odobritve pri prevajanju nekoliko skrajšano ali premenjeno.)
- 350 Teorija in praksa slovenskega knjižnega jezika v 2. polovici 19. stoletja. — SRL 31 (1983), str. 437—456. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.) — (Napisano za berlinsko zasedanje komisije za slovanske knjižne jezike; v slovenski verziji obogateno z navedki o isti tematiki iz Slodnjakovih del, s sinopsisoma v slovenščini in angleščini ter povzetkom v angleščini.)
- 351 Velika začetnica pri poimenovanjih besedil. — Delo 1983, 4. 6., str. 4. (JR.)
- 352 Slovenščina iz dneva v dan. — 7 D 1983, 10. 11., št. 45, str. 11. (Polemika z J. Gradišnika sodbo o Jezikovnem razsodišču.) (JR.)
- 353 Nacionalna gospodarstva, mednacionalni odnosi, jugoslovanstvo. — Delo 1983, 17. 12., str. 23. (Kritika S. Švarja stališč o narodni pripadnosti »Jugoslovanov«.)

- 354 Vekanje. — (JR 83.) (Jan. 1983, v Delu zatrto.)
- 355 Narečje v zbornosti. — Delo 1983, 24. 2., str. 4. (JR 89.)
- 356 Izgovor predloga *v*. — Delo 1983, 26. 2., str. 4. (JR 4.)
- 357 O tozdih in podobnem. — Delo 1983, 11. 3., str. 5. (JR 92.)
- 358 Slabo prevajanje iz srbohrvaščine in makedonščine. — Delo 1983, 25. 3., str. 7. (JR 94.)
- 359 Agroživilstvo. — Delo 1983, 30. 3. (JR 96.)
- 360 Velika začetnica pri imenovanju besedil. — Delo 1983, 6. 5., str. 6. (JR 100.)
- 361 Ime za jezik Hrvatov, Srbov, Muslimtnov, Čunogorcev. — Delo 1983, 24. 5., str. 6. (JR 102.)
- 362 Zadeva se da razglasiti tudi drugače. — Delo 1983, 10. 6., str. 7. (JR 105.)
- 363 Sporočevalna kultura pa taka. — Delo 1983, 1. 7., str. 6. (JR 108.)
- 364 Fauna ali favna? — D 1983. (JR 109.)
- 365 Vrtičkarstvo. — Delo 1983, 4. 8., str. 5. (JR 113.)
- 366 Moška in ženska teleta. — Delo 1983, 18. 8., str. 5. (JR 115.)
- 367 Jugoslovanska nacija. — Delo 1983, 26. 8., str. 6. (JR 116.)
- 368 »Jezikovno letovanje«. — Delo 1983, 25. 9., str. 6. (JR 120.)
- 369 Narodno inženirstvo. — (JR 121.)
- 370 *Ne fauna, ampak favna, a še boljše živalstvo.* — Delo 1983, 14. 10., str. 3. (JR 123.)
- 371 O jezikovnem razsodišču. — Delo 1983, 25. 10., str. 6. (JR 124.)
- 372 Velika začetnica pri večbesednih poimenovanjih. — Delo 1983, 18. 10., str. 6. (JR 125.)
- 373 Primerjalni vezniki *kakor, kot, ko*. — Delo 1983, 5. 11., str. 4. (JR 126.)
- 374 Iz uradovalne slovenščine. — Delo 1983, 25. 11., str. 6. (JR 129.)
- 375 Jugoslovan 1 in Jugoslovan 2. — (JR 131.)
- 376 Madeži na bleščechi novinarski suknji. — Delo 1983, 12. 12., str. 3. (JR 133.)
- 377 Glas vpijočega v puščavi... — Delo 1983, 20. 12., str. 7. (JR 132.)
- 378 Nova jezikoslovna dela in manjša jezikovna samostojnost. — Delo 1983, 31. 12., str. 4. (JR 135.)
- 379 *Ne fauna, ampak favna, a še boljše živalstvo.* — Delo 1983, 14. 10., str. 3. (JR.)
- 380 *Velika začetnica pri večbesednih poimenovanjih.* — Delo 1983, 28. 10., str. 6. (JR.)

1983/84

- 381 O Trubarjevi pisavi, pravorečju in pravopisu. — JiS 29 (1983/84), str. 226—232. (Popravek: 1983/84, str. 319.)
- 382 *Prečrkovanje lastnih imen.* — JiS 29 (1983/84), str. 314—316. (Odgovor A. Lipovec, št. 234.)

1984

- 383 *Slovenska slovnica.* Pregledna in razširjena izdaja. — Založba Obzorja, Maribor 1984, 739 str.
- 384 *Oblikoslovje v Bohoričevih Zimskih uricah.* — SSJLK ZP 20 (1984), str. 189—222.
- 385 Adam Bohorič, *Articae horulae.* — Koledar Mohorjeve družbe 1984, tr. 75—78. (Izšlo konec leta 1983.) Ponatis PRP, 1986, str. 11—15.

- 386 Enakopravnost slovenščine v Jugoslaviji kot teorija in praksa. — Sveske, Institut za proučavanje nacionalnih odnosa (Sarajevo) 1984, str. 171—176. — Ponatisnjeno v NRazgl 1984, 23. 11., str. 655—657.
- 387 Ocena disertacijske naloge J. Dularja. — Znanstveno raziskovalno delo v okviru usmerjenih raziskovalnih programov na Filozofski fakulteti v Ljubljani v letu 1983, Ljubljana 1984, str. 367—375.
- 388 Ocena disertacijske naloge A. Vidovič-Muhe. — R. t., 1984, str. 453—476.
- 389 Objektivnost pa takal! — Glasnik slovenskega duhovniškega društva 14 (1984), str. 75—75. (Ob nihilistični oceni Toporišičeve izdaje Breznikovih Jezikoslovnih razprav. Ta je bila v izvlečku F. Dobrovoljca objavljena tudi v Glasniku Slovenske matice.)
- 390 Gutsmanova slovnica. — V: Protestantismus bei den Slowenen / Protestantizem pri Slovencih, Wiener Slawistisches Almanach, Sonderband 1984), (Wien), str. 209—227. (Povzetek v nemščini.)
- 391 O zemljepisnih pravopisnih problemih. — V: Zbornik radova savjetovanja o pitanjima standarizacije geografskih naziva u jezicima naroda i narodnosti SFR J, Sarajevo 1984, str. 171—185a.
- 392 Intervju z dr. Jožetom Toporišičem. — V: Valj (Novo mesto) 6 (1984), št. 8, str. 4—5. (»Vprašanja postavlja Karmen Kenda.«)
- 393 Osebni pogledi na delo pri jezikovnem razsodišču. — V: Jezikovno razsodišče 1980—1982, Trst/Celovec 1984, str. 333—339.
- 394 Jezikovno razsodišče 1980—1982. — Trst/Celovec 1984, 351 str. (Avtor besedilnih predlog za razsodbe na str. 20—21, 48—49, 55—56, 59—60, 72—73, 79—80, 91, 104—105, 110—111, 111—112, 149—158, 181—182, 185—186, 194—195, 197—198, 198—199, 206—207, 209—210; prim. še tu enota 393.)
- 395 Razsodnika Gustel pa Nežka. — Pavliha 1984, 4. 4., str. 9. (Odgovor anonimnemu piscu = B. Debenjaku.)
- 396 O neobstoynih samoglasnikih v slovenskem knjižnem jeziku. — Delo 1984, 8. 5., str. 6. (JR.)
- 397 Krásnaja zvezdá ali Krásna zvézda ali Rdeča zvezda. — Delo 1984, 5. 5., str. 23. (JR.) (Odgovor S. Torkarju.)
- 398 Pridevniki na -ski iz tujih podstav. — Delo 1984, 26. 5., str. 222. (JR.) (Odgovor V. Novaku in P. Kuharju.)
- 399 Enotna raba zemljepisnih imen. — Delo 1984, 2. 6., str. 2 + 23. (Odgovor J. Gamsu.)
- 400 O neobstoynih samoglasnikih v slovenskem knjižnem jeziku. — Delo 1984, 16. 6., str. 14. (JR.) (Odgovor B. Urbančiču.)
- 401 Krásnaja zvezdá ali Krásna zvézda ali Rdeča zvezda. — Delo 1984, 23. 6., str. 14. (JR.) (Drugi odgovor S. Torkarju.)
- 402 O neobstoynih samoglasnikih v slovenskem knjižnem jeziku. — Delo 1984, 11. 7., str. 14 + 22. (JR.) (Drugi odgovor B. Urbančiču.)
- 403 Besede s predpono pred-. — Delo 1984, 6. 1., str. 6. (JR 136.)
- 404 Pred dvema tremi leti. — Delo 1984, 10. 2., str. 139. (JR 139.)
- 405 Krásnaja zvezdá ali Krásna zvézda ali Rdeča zvezda. — Delo 1984, 27. 2., str. 5. (JR 140.)
- 406 O glagolskih oblikah. (JR 141.)

- 407 Jezikoslovno izrazje pri koticarjih. — Delo 1984, 17. 2., str. 10. (JR 141.)
- 408 Te presnete velike začetnice. — Delo 1984, 13. 3., str. 7. (JR 142.)
- 409 Pridevniki na *-ski* iz tujih podstav. — Delo 1984, 20. 3., str. 7. (JR 143.)
- 410 Pisanje lastnih imen iz latiničnih pisav. — Delo 1984, 3. 4., str. 6. (JR 147.)
- 411 Pravopisne težave in težavice. — Delo 1984, 10. 4., str. 6. (JR 146.)
- 412 Je miš moškega spola? — Delo 1984, 17. 4., str. 6. (JR 145.)
- 413 O neobstoječih samoglasnikih v slovenskem knjižnem jeziku. — Delo 1984, 8. 5., str. 6. (JR 150.)
- 414 Poslovalni jezik v federaciji. — Delo 1984, 11. 5., str. 6. (JR 151.)
- 415 Zategovanje in jecljanje. — Delo 1984, 23. 5., str. 6. (JR 152.)
- 416 Pisava merskih enot. — Delo 1984, 29. 5., str. 6. (JR 153.)
- 417 Slovensko sinhroniziranje filmov za šolo. — (JR 154.)
- 418 Slovenski delegatski jezik. — Delo 1984, 16. 7., str. 2. (JR 160.)
- 419 Dvoje vprašanj Jezikovnemu razsodišču. — Delo 1984, 3. 8., str. 6. (JR 163.)
- 420 Pisne stilizacije. — Delo 1984, 31. 8., str. 6. (JR 167.)
- 421 Moška dvojina namesto srednje. — Delo 1984, 12. 9., str. 6. (JR 168.)
- 422 Malomarnosti še in še. — Delo 1984, 19. 9., str. 6. (JR 169.)
- 423 *Nihče* ali *nobeden* od njiju. — Delo 1984, 25. 9., str. 6. (JR 169.)
- 424 Zakaj tako dosledno narobe. — Delo 1984, 2. 10., str. 6. (JR 171.)
- 425 Po slovensko se ne spleča. — Delo 1984, 16. 10., str. 6. (JR 173.)
- 426 Slovenstvo in jugoslovanstvo v tujini. — Delo 1984, 23. 10., str. 6. (JR 174.)
- 427 Jezik je družbeni pojav. — Delo 1984, 30. 10., str. 6. (JR 175.)
- 428 Zgodovinske stilizacije. — Delo 1984, 6. 11., str. 6. (JR 177.)
- 429 Sklonljivost tujih lastnih imen. — Delo 1984, 9. 11., str. 6. (JR 179.)
- 430 Ponižana in razžaljena slovenščina. — Delo 1984, 20. 11., str. 6. (JR 178.)
- 431 Jezikovno razsodišče »se zabava«. — Delo 1984, 4. 12., str. 6. (JR 180.)
- 432 Reklo »med štirimi očmi«. — Delo 1984, 15. 12., str. 4. (JR 182.)
- 433 Planinarjenje. — Delo 1984, 27. 11., str. 6. (JR 184.)
- 434 Ne vsega na isto kopito! — Delo 1984, 28. 12., str. 6. (JR 184.)
- 435 Domačo besedo je zamenjala angloslovenščina. Pri slovenjenju ne damo dovolj nase ali pa smo premalo odločni. — Bit 1984, dec. št., str. 8—9. (O izrazju v zvezi z elektronskimi stroji.)
- 436 Prva slovenska skladnja. — SRL 32 (1984), str. 159—182. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.)
- 437 Theorie und Praxis der slowenischen Literatursprache in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. (Prevedel R. Löttsch.) — Zeitschrift für Slawistik 29 (1984), št. 6, str. 883 do 891. (Z berlinskega, XI. zasedanja Komisije za slovanske knjižne jezike, 1.—4. 11. 1983. Brez navedkov iz A. Slodnjaka del o tisti tematiki.)
- 438 The Social Situation of the Slovene Literary Language in 1584 and 1984. — Slovene Studies 6 (1984), str. 247—258. — (V slovenščini izšlo s prevedenimi navedki, gl. enoto 439.)
- Enakopravnost sloveščine v Jugoslaviji kot teorija in praksa. — NRazgl 1984, 23. 11., str. 655—657. (Ponatis enote 386.)
- 438^a Martina Križaj, Soglasniška nasprotja v slovenskem knjižnem jeziku v skladu s Trubarjevo teorijo. — SRL 32 (1984), str. 93—105. (Konkretno str. 93, opomba 5: »Simbolizacija po Toporišiču«.)

1984/85

- 439 Družbeni položaj slovenskega knjižnega jezika leta 1584 in 1984. Ob štiristoletnici Dalmatinovega prevoda Svetega pisma in Bohoričevih Zimskih uric. — JIS 30 (1984/85), str. 159—182. (Predavanje oktobra 1984 na slavističnem zborovanju v Ljubljani.)

1985

- 440 »Samoupravna« slovenščina. — V: Povejmo naravnost! (dalje PN), Ljubljana 1985, str. 37—49.
- 441 Jakob Rigler. In memoriam. — NRazgl 1985, 9. 8., str. 454. Ponatis v PRP.
- 442 Kopitar as Defender of Independence of the Slovene Language. — V: The Formation of the Slavonic Literary Languages, UCLA, Slavic Studies, Vol. 11, Columbus, Ohio, 1985, str. 193—205. (S samo izvirnimi citati.)
- 443 Vsebinska podstava primerjalnih frazeologemov v slovenskih zbirkah pregovorov in rekov. — SSJLK ZP 21 (1985), str. 31—46. (Iz nemščine preveden in tehnično preurejen referat s züriškega zasedanja mednarodne komisije za frazeologijo, jeseni 1984. Ustrezna nemška varianta v tisku.)
- 444 /Jezikovnoimensko gradivo./ — V: Slovenska krajevna imena, Cankarjeva založba, Ljubljana 1985. (Imena občine Brežice.)
- 445 France Žagar: Slovenska slovnica in jezikovna vadnica, Založba Obzorja Maribor, Maribor 1985, 351 str. (Avtor F. Žagar, sodelavec J. Toporišič.)
- 446 Četrty simpozij tehniške besede. — Strojniški vestnik 31 (1985), št. 4—6, str. 100. (Avtor J. Puhar, daljši povzetek J. Toporišiča uvodnega nastopa na tem simpoziju.)
- 447 Zdravstvena beseda. — Delo 1985, 22. 1., str. 6. (JR 187.)
- 448 Krajšave. — Delo 1985, 29. 1., str. 6. (JR 188.)
- 449 Lektorska bera iz avtorskega članka. — Delo 1985, 5. 2., str. 6. (JR 189.)
- 450 Slovenščina na mednarodnih prireditvah. — Delo 1985, 12. 2., str. 6. (JR 190.)
- 451 Magiki — coprniki — iluzionisti? — Delo 1985, 19. 2., str. 6. (JR 191.)
- 452 Turkologija. (JR 194; zaradi tematike preimenovana kot nerazsodbeno izjava Jezikovnega razsodišča, namenjena v Nedeljski dnevnik, vendar tam neobjavljena kljub številnim uradnim urgencam pristojnih na SZDL.)
- 453 Turkologija. (Odgovor urednikoma.) Objava zavrnjena kot 452.
- 454 Še enkrat »kot« in »kakor«. — Delo, 12. 3., str. 6. (JR 195.)
- 455 Res »na Ptuj« in ne več »v Ptuj«? — Delo 1985, 19. 3., str. 6. (JR 196.)
- 456 Adria — Adrija — Jadran? — Delo 1985, 26. 3., str. 6. (JR 197.)
- 457 Pravorečna poslanica RTV-ju. — Delo 1985, 2. 4., str. 6. (JR 198.)
- 458 Ugankarske banalnosti in še kaj. — Delo 1985, 9. 4., str. 6. (JR 199.)
- 459 V Lozani (Lausanni) — Lausannu? — Delo 1985, 16. 4., str. 6. (JR 200.)
- 460 Javna govorjena beseda. — Delo 1985, 23. 4., str. 6. (JR 201.)
- 461 Prevzeta luka proti domačemu pristanišču. — Delo 1985, 7. 5., str. 6. (JR 204.)
- 462 Jezik oglaševanja. — Delo 1985, 18. 6., str. 6. (JR 205.)
- 463 Skladenjske dvoumnosti in zadrege. — Delo 1985, 14. 5., str. 6. (JR 206.)
- 464 Narekovajčkanje. — Delo 1985, 21. 5., str. 6. (JR 208.)

- 465 Swissairov vozni red in Jaserov dogovor s Huseinom. — Delo 1985, 28. 5., str. 6. (JR 207.)
- 466 Drugojezični navedki v slovenskem besedilu. — Delo 1985, 9. 7., str. 5. (JR 209.)
- 467 Snovna ednina in množina. — Delo 1985, 1. 6., str. 3. (JR 210.)
- 468 Trdi in mehki č. — Delo 1985, 4. 6., str. 6. (JR 211.)
- 469 Jezik oglaševanja. — Delo 1985, 18. 6., str. 6. (JR 212.)
- 470 »Nadležni organi s strani Zveze«. — Delo 1985, 24. 7., str. 6. (JR 212.)
- 471 O jezikovni in drugi omiki. — (JR 218.)
- 472 Jezikovna svetovalna služba. — (JR 215.)
- 473 O novi izdaji pravopisa. — Delo 1985, 29. 8., str. 3. (JR 219.)
- 474 Pregarjani trpnik. — Delo 1985, 11. 9., str. 6. (JR 220.)
- 475 Biološka reprodukcija. — Delo 1985, 18. 9., str. 7. (JR 222.)
- 476 Delovalni doseg slovenščine v Jugoslaviji. — Delo 1985, 24. 9., str. 8. (JR 223.)
- 477 Ne le izbira, ampak tvorjenje besed. — Delo 1985, 2. 9., str. 3. (JR 221.)
- 478 *Anketa Dela*. Uvod v sprejetje Načrta pravil za novi slovenski pravopis. — Delo 1981, 7. 11., str. 28.
Slovenska slovnica in jezikovna vadnica. — Založba Obzorja, Maribor 1985, 331 str. (Avtor F. Žagar, J. T. sodelavec.) — ²1986.
- 479 *V Lozani (Lausanni) — Lausannu.* — Delo 1985, 1. 6., str. 16. (JR.) (Odgovor I. Gamsu.)
- 480 *Lenčkova Struktura in zgodovina slovenskega jezika.* — SRL 33 (1985), str. 101—125.
- 481 *Res »na Ptuju« in ne več »v Ptuju«?* — Delo 1985, 1. 6., str. 16. (JR.) (Odgovor B. Urbančiču.)
- 482 *Staro in novo.* — Delo 1985, 28. 12., str. 30. (Načrti za delo, v prednovoletnem Delu.)
- 483 *Je Jezikovno razsodišče res nacionalistično?* — Naša žena 1985, april, str. 26. (JR.) (Odgovor A. Lobnik-Zorko, zlasti pa B. Urbančiču.)
- 484 *Slowenisch als Liturgie-Sprache im 19. Jahrhundert.* — V: Die slavischen Sprachen (Salzburg) 1985, zv. 9, str. 93 do 103. (S salzburškega slavističnega simpozija dec. 1985 ob tisočstletnici Metodove smrti.)
- 485 *Soziolinguistische Probleme der slowenischen Schriftsprache.* — Linguistica 25. In memoriam Anton Grad oblati II. (1985), str. 133—156. (Predavanje na tübingenski univerzi junija 1985.)
- 486 Delo Jakoba Riglerja. — SRL 33 (1985), str. 419—442. (Sinopsis v slov. in angl., povzetek v angl.) Ponatis v PRP, 1986, str. 192—214.
- 487 *Gutsmanova skladnja.* — R. t., Slavistično srečanje univerz v Ljubljani in Celovcu. Ljubljana, 16.—18. V. 85., str. 137—151. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.)
- 488 *K neki kritiki pravil za novi slovenski pravopis.* — SRL 33 (1985), str. 359—385. — (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.)
- 489 *Koga ali kaj napada Jezikovno razsodišče?* — V: Povejmo naravnost!. Jezikovni odsevi birokratskih odklonov v samoupravni družbi in jezik mno-

- žičnih občil (besedila s posvetovanja, Delavska enotnost, Ljubljana 1985, str. 59—60.)
- 490 *Kje so raziskave*. R. t., str. 65.
- 491 *Kdaj so prevzete besede odveč*. — R. t., str. 71—72.
- 492 *Še o publicističnem izrazju v slovarju*. — R. t., str. 77—79.
- 493 *O županu in še o čem*. — R. t., str. 80—81.
- 494 *Odprta vprašanja tehniške besede*. — 4. simpozij tehniške besede; Ljubljana 1985, str. 15—28.
- 495 *Izpisal sem si pol zvezka obvestil za obogatitev svoje informiranosti o tehniških zadevah...* — R. t., str. 164—165.
- 496 *Odgovor na to, kar je drugič povedal kolega Isakovič*. — R. t., 171.
- 497 *Kolega Korubin gleda na narod kot na nekaj prehodnega*. — Sveske (Sarajevo) 9 (1985): Jezik i nacionalni odnosi II, Separat, str. 140—141.
- 498 *M. Minović zagovarja srbohrvaščino kot »jezik sporazumevanja med narodi Jugoslavije«*. — R. t., str. 146—147.
- 499 *Kolega Korubin misli, da je razmerje malega naroda in njegovega jezika nasproti velikemu ali večjemu mogoče primerjati razmerju med možem in ženo v zakonu*. — R. t., str. 148—150.
- 500 *Ovdje u naslovu stoji da je to ostvarivanje ravnopravnosti jezika naroda i narodnosti*. — R. t., str. 182.
- 501 *Kategorija Jugoslovan v smislu opredelitve po narodni pripadnosti je izumetničena*. — R. t., str. 190.
- 502 Summary /k Riglerjevi razpravni oceni Ramovševa Morfologija slovenskega jezika/. SRL 33 (1985), str. 350. (Slovensko besedilo.)
- 503 Prehitre ponovitve. — 7 D 1985, 14. 2., str. 48. (JK* 1.)
- 504 Vejice take in drugačne. — 7 D 1985, 21. 2., str. 48. (JK 2.)
- 505 Oziralni odvisniki. — 7 D 1985, 28. 2., str. 48. (JK 3.)
- 506 O besedah. — 7 D 1985, 7. 3., str. 48. (JK 3.)
- 507 Zakaj zametujemo domače besede. — 7 D 1985, 14. 3., str. 48. (JK 4.)
- 508 Tako imenovani prosti besedni red. — 7 D 1985, 21. 3., str. 48. (JK 5.)
- 509 Vrane družijo se rade. — 7 D 1985, 28. 3., str. 48. (JK 6.)
- 510 Televizijski podnapisi in živa beseda. — 7 D 1985, 4. 4., str. 48. (JK 7.)
- 511 Naslovi popevk pa še kaj o njih. — 7 D 1985, 11. 4., str. 48. (JK 8.)
- 512 Neknjižno zaporedje naslonk v naslonskem nizu. — 7 D 1985, 18. 4., str. 48. (JK 9.)
- 513 Pripiskarji. — 7 D 1985, 25. 4., str. 74. (JK 10.)
- 514 Zrcalo naše splošne pismenosti za različne namene. — 7 D 1985, 9. 5., str. 48. (JK 11.)
- 515 O prevzemanju srbohrvaške pisave. — 7 D 1985, 16. 5., str. 48. (JK 12.)
- 516 Dachau — dahavski. — 7 D 1985, 23. 5., str. 48. (JK 13.)
- 517 Pro domo sua. — 7 D 1985, 30. 5., str. 48. (JK 14.) (O jezikovnem kotičku pri 7 D.)
- 518 Nikaragovski ali nikaragvanski. — 7 D 1985, 6. 6., str. 48. (JK 15.)
- 519 Mednarodništvo. — 7 D 1985, 13. 6., str. 48. (JK 17.)
- 520 »Nagrajenec AVNOJ« in druge nemarnosti. — 7 D 1985, 20. 6., str. 48.
- 521 Vejica pred kot (*kakor, ko*). — 7 D 1985, 27. 6., str. 48. (JK 19.)
- 522 Sopomenske »dvojice«. — 7 D 1985, 11. 7., str. 48. (JK 20.)

* JK = Jezikovni kotiček v mariborskem 7 D.

- 525 Poglejmo malo po slovarjih. — 7 D 1985, 18. 7., str. 48. (JK 21.)
- 524 Regija ipd. — 7 D 1985, 25. 7., str. 48. (JK 22.)
- 525 Napačno zaporedje imena in priimka na prehodnih nagrobnikih in drugje. — 7 D 1985, 1. 8., str. 48. (JK 23.)
- 526 Zakaj po samovoljni poti v pisavi in izrazju? — 7 D 1985, 8. 8., str. 48. (JK 24.)
- 527 Je prav olimpiada ali olimpijada. — 7 D 1985, 15. 8., str. 48. (JK 25.)
- 528 Slovenščina v Voznem redu Jugoslovanskih železnic. — 7 D 1985, 22. 8., str. 48. (JK 26.)
- 529 Enoštevilski samostalniki in »oba starša«. — 7 D 1985, 29. 8., str. 48. (JK 27.)
- 530 Mesto-heroj, ali mesto—heroj, ali mesto — heroj, ali mesto heroj. — 7 D 1985, 5. 9., str. 48. (JK 28.)
- 531 Bogatenje táko in tako. — 7 D 1985, 12. 9., str. 48. (JK 29.)
- 532 Deležniki stanja. — 7 D 1985, 19. 9., str. 48. (JK 30.); II — 7 D, 26. 9., str. 44. (JK 31.)
- 533 Vikend ali konec tedna in še kaj. — 7 D 1985, 3. 10., str. 48. (JK 32.)
- 534 Čatežke ali Čateške toplice. — 7 D 1985, 10. 10., str. 48. (JK 33.)
- 535 Temni soj vejic in nevejic. — 7 D 1985, 17. 10., str. 48. (JK 34.)
- 536 Z Božom in Franjom. — 7 D 1985, 24. 10., str. 48. (JK 35.)
- 537 Pesniške svoboščine in »svoboščine«. — 7 D 1985, 31. 10., str. 48. (JK 36.)
- 538 Oblikoslovne in skladske blodnje. — 7 D 1985, 7. 11., str. 48. (JK 37.)
- 539 Pojdim v Nadiško dolino I. — 7 D 1985, 14. 11., str. 48. (JK 38.) — Ponatisnjeno v: Družina in dom (Celovec) 1986, jan.
- 540 Pojdim v Nadiško dolino II. — 7 D 1985, 21. 11., str. 48. (JK 39.) — Ponatisnjeno v: Družina in dom (Celovec) 1986, feb.
- 541 Pojdim še na Koroško! — 7 D 1985, 28. 11., str. 48. (JK 40.) — Ponatisnjeno v: Družina in dom (Celovec) 1986, mar.
- 542 Besedne igre v nižavo. — 7 D 1985, 5. 12., str. 48. (JK 41.) — Ponatisnjeno v: Družina in dom (Celovec) 1986, apr.
- 543 Pri naših Porabcih. — 7 D 1985, 12. 12., str. 48. (JK 42.) — Ponatisnjeno v: Družina in dom (Celovec) 1986, maj, str. 12.
- 544 Zdomci in slovenščina. — 7 D 1985, 19. 12., str. 48. (JK 43.) — Ponatisnjeno v: Družina in dom (Celovec) 1986, junij
- 545 Slovenščina in izseljenci. — 7 D 1985, 26. 12., str. 70. (JK 44.) — Ponatisnjeno v: Družina in dom (Celovec) 1986, jul.
- 546 *Jezične i druge maske. Odgovor Jezične porote na članak Borisa Urbančiča »Nacionalistički purizam«, »Nedjeljna Borba«, 16—17. marta 1985. godine.* — Nedjeljna Borba, 1985, 13.—14. 4., str. 2 (Od Jovana Pjevića zmasakriran odgovor JR, ki naj bi bil sicer seveda izšel v obliki, kot mu ga je dalo JR (višji pri SZDL so pristali na »predelavo«, niso pa je menda tudi videli pred objavo); karikaturist Nedeljko Ubovič; takratni glavni urednik Borbe Slovenec Kovač.)

1986

- 547 Stara domovina in izseljenci. — 7 D 1986, 9. 1., str. 48. (JK 45.) — Ponatisnjeno v: Družina in dom (Celovec) 1986, avg.
- 548 Tisočletnica Metodove smrti. — 7 D 1986, 16. 1., str. 48. (JK 46.)
- 549 Samostalniki na -r-. — 7 D 1986, 23. 1., str. 48. (JK 47.)

- 550 Atlas Slovenije. — 7 D 1986, 30. 1., str. 40. (JK 48.); II — 7 D 1986, 6. 2., str. 40. (JK 49.)
- 551 Slovenska krajevna imena. — 7 D 1986, 13. 2., str. 40. (JK 50.)
- 552 Predlogi za izražanje mesta. — 7 D 1986, 20. 2., str. 40. (JK 51.)
- 553 In še enkrat o slovenskih krajevnih imenih. — 7 D 1986, 27. 2., str. 40. (JK 52.)
- 554 Karta slovenskih narečij. — 7 D 1986, 6. 3., str. 40. (JK 53.)
- 555 O ene vrste jezikovni (ne)kulturi izdanih izbranih del. — 7 D 1986, 13. 3., str. 36. (JK 54.)
- 556 Pismenostna nemarščina študentskega glasila. — 7 D 1986, 20. 3., str. 36. (JK 55.)
- 557 Jezikoslovni tekmeči. — 7 D 1986, 27. 3., str. 36. (JK 56.)
- 558 Pismenostna katastrofa. — 7 D 1986, 3. 4., str. 36. (JK 57.)
- 559 Lektorske muke. — 7 D 1986, 10. 4., str. 36. (JK 58.)
- 560 Manj besed, pa več dejstev. — 7 D 1986, 17. 4., str. 36. (JK 59.)
- 561 Manj očitne pomanjkljivosti pisane besede. — 7 D 1986, 24. 4., str. 36. (JK 60.)
- 562 Slovensko pa, kakor se vam zljubi. — 7 D 1986, 30. 4., str. 36. (JK 61.)
- 563 Prismuknjene številke. — 7 D 1986, 8. 5., str. 36. (JK 62.)
- 564 Šahovska novoilirski slovenščina. — 7 D 1986, 15. 5., str. 36. (JK 63.)
- 565 Izgubiti življenje in podobno. — 7 D 1986, 22. 5., str. 36. (JK 64.)
- 566 Ne najboljše — pa tudi slabo. — 7 D 1986, 29. 5., str. 36. (JK 65.)
- 567 Žarčenje. — 7 D 1986, 5. 6., str. 36. (JK 66.)
- 568 »Drobno« gospodarstvo in druge sitnice. — 7 D 1986, 12. 6., str. 36. (JK 67.)
- 569 Joško in drugi strokovnjaki. — 7 D 1986, 19. 6., str. 36. (JK 68.)
- 570 Nepotrebni madeži na dušeslovni suknji. — 7 D 1986, 25. 6., str. 36. (JK 69.)
- 571 *Spet enkrat malo zagovora*. — 7 D 1986, 3. 7., str. 36. (JK 70.)
- 572 Umetnikovo neobvladanje jezika. — 7 D 1986, 10. 7., str. 36. (JK 71.)
- 573 Stari naši reki. — 7 D 1986, str. 36. (JK 72.)
- 574 Deljenje pa tako! — 7 D 1986, 24. 7., str. 36. (JK 73.)
- 575 Nezadosne oznake besedja v SSKJ. — 7 D 1986, 31. 7., str. 36. (JK 74.)
- 576 Parodiranje slovenščine na RTV. — 7 D 1986, 7. 8., str. 36. (JK 75.)
- 577 *Kakor vam drago, gospa Reska in Bernartka*. — 7 D 1986, 14. 8., str. 36. (JK 76.)
- 578 Janoš z Micikov po domače. — 7 D 1986, 21. 8., str. 36. (JK 77.)
- 579 Latinščina »nad vse«. — 7 D 1986, 28. 8., str. 36. (JK 78.)
- 580 Zmagovito nasilje v športni slovenščini. — 7 D 1986, 4. 9., str. 36. (JK 79.)
- 581 Disciplina v izrazju. — 7 D 1986, 11. 9., str. 36. (JK 80.)
- 582 Stanislav Škrabec v boju za slovenski bogoslužni jezik. Ob tisočstoletnici Metodove smrti. — SRL 34 Ob tisočstoletnici Metodove smrti. (1986), str. 1—24. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.)
- 583 *Borčice: Sme nekaj nas, ker smo pač Borove, biti borovih. — Uboren teče vir ti Hipokrene. — Se bore para, norček, Venetov preobel.* — Protipuristična. — Delo KL 1986, 24. 4., str. 3.
- 584 *Poborčice: Razbor.* — Oné. — Delo KL 1986, 15. 5., str. 8.
- 585 Brodarjeva (= Kardeljeva) kritika Vidmarjevega Kulturnega problema slovenstva. — Obdobja (v tisku); s simpozija l. 1985.
- 586 Oblikoslovna obremenitev slovenskih zvočnikov. — V tisku, za T. Logarja zbornik pri SAZU.

- 587 *Morphologisch distinktive Belastung der slowenischen Vokalphoneme.* — V tisku, za H. Schelesnikarja zbornik, ki izide pri R. Trofeniku.
- 588 *Zur morpho(n)ologischen Belastung der Nichtsonannen in Slowenischen.* — *Fontes Slavici, Festschrift für Stanislaus Hafner zum 70. Geburtstag*, Graz, Austria, 1986, str. 393—408.
- 589 *Izrazjetvorje. Ob primeru slovenskega jezikovnega izrazja.* — V: *Slovenski jezik v znanosti 1. Zbornik prispevkov.* — Ljubljana 1986, str. 113—131. (Sinopsis v slovenščini in nemščini, povzetek v slovenščini in angleščini.)
- 590 *Materni ali materin jezik?* — 7 D 1986, 18. 9., str. 36. (JK 81.)
- 591 »Med Lodzem in Želazovo wolo«. — 7 D 1986, 25. 9., str. 36. (JK 82.)
- 592 *Listajoč po Teleksu.* — 7 D 1986, 2. 10., str. 36. (JK 83.)
- 593 *Ni vse zanič, kar se sveti.* — 7 D 1986, 9. 10., str. 36. (JK 84.)
- 594 *Nezadostna skladišna kultura v naravoslovnem jeziku.* — 7 D 1986, 16. 10., str. 36. (JK 85.)
- 595 *Še o jezikovnih slabostih v Proteusovem članku.* — 7 D 1986, 23. 10., str. 36. (JK 86.)
- 596 */Diskusijski prispevki ob razpravljanju o Medicinskih slovarjih in Posebnih vidikih medicinske terminologije./* — V: *Medicinski razgledi 23 Supl. 8 (1984)* — Slovenska medicinska beseda — XV. jubilejni memorialni sestanek profesorja Janeza Plečnika, III. del, str. 939-941, 943—945, 947, 958—959, 967—970, 979—981, 988, 990—992.
- 597 *Morfo(n)ološka obremenitev šumevcev in zlitnika c.* — *SRL 34 (1986)*, str. 209—214. (Sinopsis v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.)
- 598 *Vodnik Valentin ... Jezikoslovec.* — *Slovenski biografski leksikon*, 1986, str. 519—526. — Ponatis v *PRP*, 1986, str. 17—31.
- 599 */Diskusijski prispevki k referatom P. Merkuja, F. Jakopina in F. Premk./* V: *Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije*, Ljubljana 1986, str. 196—197. — /... k referatom A. Jembriha, M. Stanonik in D. Dolinarja./ — R. t., str. 201.
- 600 **Portreti, razgledi, presoje.** K zgodovini slovenskega jezikoslovja ob 400-letnici Trubarjeve smrti. — Založba Obzorja, Maribor 1986, 472 str. + Imensko kazalo.

Knjigi na pot

I. Portreti: 1. Adam Bohorič (Ob 400-letnici slovenske slovnice); 2. Valentin Vodnik; 3. Jernej Kopitar: Slovenski duhovni velikan; Branilec samobitnosti slovenskega jezika; Negativne sodbe o njem; 4. Kopitar — Prešeren — Čop; 5. O. Stanislav Škrabec; 6. Matija Valjavec; 7. Fran Ilešič, novoilirec; 8. Anton Breznik; 9. Jakob Solar; 10. Anton Bajec; 11. Rudolf Kolarič; 12. Stanko Bunc; 13. Boris Urbančič; 14. Vatroslav Kalenič; 15. Jakob Rigler: Tiho slovo ob odprtem grobu; Delo. — II. Razgledi: 1. Slovensko narečjeslovje; 2. Slovenski jezik, kakor so ga videli tisti, ki so o njem razmišljali; 3. Povojno raziskovanje slovenskega knjižnega jezika in njegove naloge; 4. Slavistično jezikoslovje v Sloveniji 60. let; 5. Petdeset let jezikoslovne slavistike na ljubljanski filozofski fakulteti; 6. Razgledi po stilistiki in stilu. — III. Presoje: 1. Naša slovnica; 2. *Grammatik der slowenischen Schriftsprache*; 3. *Da ne bo pomote*; 4. *K poglavju o zvočnikih za SP 1962*.

Povzetki v tujih jezikih.

- 601 *Jehovine* ali *Jehovove* ali *Jehove priče*. — 7 D 1986, 30. 10., str. 36. (JK 87.)
- 602 »Spomen park« maršala Tita. — 7 D 1986, 6. 11., str. 36. (JK 88.)
- 603 Žalost ob romanističnem besedilu. — 7 D 1986, 13. 11., str. 36. (JK 89.)
- 604 »Bug vej, de nej dosti zmišluvale«. — 7 D 1986, 20. 11., str. 36. (JK 90.)
- 605 Po Trubarjevih stopinjah v Nemčiji. — 7 D 1986, 27. 11., str. 36. (JK 91.)
- 606 Tržaške poti. — 7 D 1986, 4. 12., str. 36. (JK 92.)
- 607 Zadrega tehniškega pisanja. — 7 D 1986, 11. 12., str. 36. (JK 93.)
- 608 Podomačena in izvorna pisava, eno- in večdelni izrazi. — 7 D 1986, 18. 12., str. 36. (JK 94.)
- 609 Obstojnost polglasnika in daljšanje osnove z j. — 7 D 1986, 25. 12., str. 36. (JK 95.)
- 610 Pridevniško in samostalniško rodilniško določilo. — 7 D 1987, 8. 1., str. 36. (JK 96.)
- 611 Pridevniki na *-ov* ali *-ski* in pisanje skupaj ali narazen. — 7 D 1987, 15. 1., str. 36.
- 612 Pripisno obrazilo *-ov* ali *-ev*. — 7 D 1987, 22. 1., str. 36. (JK 98.)
- 613 Anton Bajec. V spomin. — SR 34 (1986), str. 449—452.
- 614 Načrt dvojezičnega slovarja, kakor ne bi smel biti. — 7 D 1987, 29. 1., str. 36. (JK 99.)
- 615 Slovenščina ni nič vredna. — 7 D 1987, 5. 2., str. 36. (JK 100.)
- 616 Abeceda. — V tisku v Enciklopediji Slovenije.
- 617 Bohorič, Adam. — V tisku v Enciklopediji Slovenije.
- 618 Breznik, Anton. — V tisku v Enciklopediji Slovenije.

RADIJSKE OBJAVE*

1963/64

- 1 O slovenskih glagolskih načinih. (Objava v JP (I) (1965), str. 100—105.)
- 2 Pogovori o stilu: 1. Osnovni pojmi. — (Objava v JP (I) (1965), str. 157 do 163.)
- 3 Pogovori o stilu: 2. Opazna besede. — (Objava v JP (I) (1965), str. 163 do 169.)
- 4 Pogovori o stilu 3: Stilska vrednost slovenskih veznikov. — (Objava v JP (I) (1965), str. 169—176.)
- 5 Pogovori o stilu 4: Stilska vrednost besednega reda. — (Objava v JP (I) (1965), str. 176—181.)

1964/65

Slovenski jezik, kakor so ga videli tisti, ki so o njem razmišljali. (Objavljeno v JP II (1967) in v PRP, 1986, str. 257—295.)

- 6 Naši protestanti. (22. 10.) — (Objava v JP II (1967), str. 9—14.)
- 7 Od Hrena do Pohlina. (12. 11.) — (Objava v JP II (1967), str. 15—20.)
- 8 Obnova knjižnega jezika. (17. 12.) — (Objava v JP II (1967), str. 21—27.)
- 9 Pravopisni nemiri proti sredi 19. stoletja. (14. 1.) — (Objava v JP II (1967), str. 27—34.)
- 10 Boj za samostojnost slovenskega knjižnega jezika. (11. 2.) — (Objava v JP II (1967), str. 34—40.)
- 11 Prizadevanje za vseslovenski knjižni jezik. (11. 3.) — (Objava v JP II (1967), str. 40—47.)

* Vsaka enota ima 5,3 strani rokopisa.

- 12 Trnova pot slovenskega knjižnega jezika v 2. polovici 19. stoletja. (8. 4.)
— (Objava v JP II (1967), str. 47—54.)
- 15 Škrabec in naše pravorečje. (29. 4.) — (Objava v JP II (1967), str. 54—61.)
- 14 Raziskovalci slovenskih narečij. (13. 5.) — (Objava v JP II (1967), str. 61—68 in v Naši grudi.)
- 15 Breznik in sposojeno besedje. (10. 6.) — (Objava v JP II (1967), str. 68—74. Tudi v Naša gruda z naslovom Breznik in njegova dediščina.)

1965/66

- Nekaj strani iz slovenske slovnice (Objava v JP II (1967), str. 107—187.):
- 16 Slovenski jezik. — (Objava v JP II (1967), str. 107—114 pod naslovom Zvrsti slovenskega jezika.)
- 17 Kaj je v knjižnem jeziku prav. — (Objava v JP II (1967), str. 114—121.)
- 18 Pravorečni problemi slovenskega knjižnega jezika. — (Objava v JP II (1967), str. 121—128.)
- 19 Besede z dvema naglasoma. — (Objava v JP II (1967), str. 128—135.)
- 20 Polglasnik v slovenskem knjižnem jeziku. — (Objava v JP II (1967), str. 135—142. Tudi v Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika, 1978, str. 69—72.)
- 21 Mesto tujk in tujih lastnih imen v glasovnem, pravopisnem in sklanjatvenem sistemu slovenščine. — (Objava v JP II (1967), str. 142—148.)
- 22 Domov je Bogomila šla k očeti. — (Objava v JP II (1967), str. 148—154 pod naslovom Oblikoslovne dvojnice.)
- 23 Neobičajno naglaševanje. — (Objava v JP II (1967), str. 154—160. Tudi v Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika. Maribor 1978, str. 310—314; naslov: O stilni rabi naglasnega mesta.)
- 24 O slovenskem pravopisu. — (Objava v JP II (1967), str. 161—166.)
- 25 Stavčna intonacija. — (Objava v JP II (1967), str. 167—172. Objavljeno tudi v Nova slovenska skladnja, Ljubljana 1982, str. 183—187.)

1966/67

Praktična stilistika (Objava v NRazgl 1967, str. 56 itd.):

- 26 1. Kaj je stilistika. — (Objava v NRazgl 1967, str. 56—57.)
- 27 2. Od temeljev proti vrhu. — (Objava v NRazgl 1967, str. 74—75.)
- 28 3. Preglednost, jasnost, logičnost. — (Objava v NRazgl 1967, str. 94.)
- 29 4. Splošnost — posameznost. — (Objava r. t., str. 125.)
- 30 5. Jedratost. — (Objava r. t., str. 156.)
- 31 6. Rodovitni plevel. — (Objava r. t., str. 189.)
- 32 7. Piši, kakor govoriš. — (Objava r. t., str. 219.)
- 33 8. Domače in tuje. — (Objava r. t., str. 251.)
- 34 9. Kdo piše lep jezik. — (Objava r. t., str. 284.)
- 35 Kdo ogroža slovenski jezik. — (Objava v JiS 13 (1968), str. 124—127.)
(Od radia posebej naročena tema zaradi številnih dopisov.)

1967/68

Pogovori o glagolu: (Že pripravljeno za tisk kot sestavina JP III, a nepričakovano vse skupaj stornirano.) Po problematiki vsebovano v objavi Poskus modernejše obravnave slovenskih glagolskih kategorij, JiS 12 (1967), str. 117—127. To je tudi v Slovenskem knjižnem jeziku 3, 1967.

- 36 1. Splošno o glagolu.

- 37 2. Glagolski način.
- 38 3. Glagolski naklon.
- 39 4. Glagolski vid in vrste glagolskega dejanja.
- 40 5. Glagolske vrste.
- 41 6. Glagolske osebe.
- 42 7. Raba časov.
- 43 8. Neosebne glagolske oblike.
- 44 9. Stavčna vrednost glagolskih oblik.

1968/69

Stavčna skladnja: (Že pripravljeno za tisk kot sestavina JP III, a nepričakovano stornirano, z drugim vred.)

- 45 Kaj je stavek. — (Objava v JiS 14 (1969), str. 77—85, naslov: O stavku, stavčnih členih in razmerju med povedkom in osebkom.)
- 46 Stavčni členi. — (Objava v JiS 14 (1969) v okviru sestavka kot zgoraj.)
- 47 Prisojevalno razmerje. — (Objava v JiS 14 (1969) v okviru sestavka kot zgoraj.)
- 48 Ujemanje med osebkom in povedkom v osebi in številu.
- 49 Ujemanje med osebkom in povedkom v številu in spolu.
- 50 Ujemanje povedkovega samostalnika z osebkovim.
- 51 Ujemanje samostalniškega prilastka, (ne)ujemalni prilastek.
- 52 Ujemanje v pristavku in povedkovem prilastku: predmet.
- 53 O priredju in podredju v slovenskem jeziku.

1969/70

- 54—56 Od vodje Jezikovnih pogovorov izbrano. (2 do 3 oddaje.)

1970/71

Slovenski jezik v Jugoslaviji. — (Po osnovi za ustrezno poglavje v Slovenskem knjižnem jeziku 4, 1970.)

- 57 Družbeni položaj knjižnega jezika.
- 58 Jugoslovenstvo, NOB in čas po njem.
- 59 Slovničarstvo in slovarstvo ter narečjeslovje tega obdobja.
- 60 Praktični jezikovni priročniki.
- 61 Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. — (Pozneje izšlo kot del kritike SSKJ, prim. SRL 19 (1971), str. 55—75, 222—229.)
- 62 Splošno o slovarju, pisava prevzetih besed.
- 63 Pisanje skupaj in narazen.
- 64 O pisanju skupaj ali narazen zloženek in sklopov.
- 65 Povzetek razpravljanja o pravopisnih rešitvah v SSKJ.

1971/72

Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika. — (Na to temo prim. SRL 20 (1972), str. 285—318: Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika: Glasovi, pisava, oblike, tvorba besed. Precej tega je v SKJ 4 (1970), str. 122—142: Tuje v slovenskem knjižnem jeziku.)

- 66 Splošno o prevzetem.
- 67 Pisava v slovenščino prevzetih besed.
- 68 Obravnavanje zemljepisnih tujih večbesednih poimenovanj.

- 69 Splošno o prevzetih glasovih v slovenskem knjižnem jeziku.
- 70 Prevzete oblike.
- 71 Prevzete oblike.
- 72 Prevzete oblike in skladenjski pojavi.
- 73 Prevzete besede.
- 74 Prevzeti frazeologemi.

1972/73

- 75 Jezikovna kultura v Proteusu.
- 76 Frazeologija: Splošno, Pomen besede v frazeologemih, Oblikoslovne lastnosti, Druge slovnične lastnosti, Besednovrstnost frazeologemov, Skladenjska struktura frazeologemov, Tematična podstava frazeologemov. (Pozneje v izvlečku objavljeno kot K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije, JiS 19 (1973/74), str. 273—278.)

1973/74

Pravopisni problemi slovenskega knjižnega jezika:

- 77 O potrebi nove izdaje SP.
- 78 Struktura našega pravopisnega priročnika in razmerje glas—črka.
- 79 Velika začetnica pri stvarnih lastnih imenih.
- 80 Velika začetnica pri zemljepisnih lastnih imenih.
- 81 Velika začetnica pri ogovorilnih osebnih in osebnih svojilnih zaimkih, pridevniki in ogovorih imenitnih oseb.
- 82 Pisanje imen iz drugih latiničnih pisav.
- 83 Prevajanje ter domača ali podomačena pisava prevzetih zemljepisnih imen.
- 84 Pisanje skupaj in narazen.
- 85 Odprta vprašanja pri rabi ločil.

1974/75

Pravorečni problemi slovenskega knjižnega jezika (Nekaj tega izšlo kot Naša šola govornje slovenščine, Vzgoja in izobraževanje 6 (1975), str. 42—45.):

- 86 Govorjena beseda, tudi v socialni zvrstnosti.
- 87 Kje in kdo določa glasovne značilnosti govornje besede?
- 88 Govorjena beseda in naša osnovna šola.
- 89 Govorjena beseda v srednji šoli.
- 90 Na kaj opreti izgovor knjižnega jezika?
- 91 V javnosti in ustanovah govornje beseda.
- 92 O izgovoru ozkih in širokih *e* in *o* ter o polglasniku v slovenskem knjižnem jeziku.
- 93 Stavčna fonetika v praksi govornje.

1975/76

Vprašali ste I:

- 94 Velika začetnica, kratična poimenovanja, imena izdelkov.
- 95 Sklonljivost akronimov in živost.
- 96 *Avstralija = Italija : avstralski ≠ italijanski, voliv/lec, Jatova letala — Letala JAT, carinarn(ic)a, povesm-e-ce.*
- 97 Pisanje prevzetih lastnih in občnih besed, *Zeus* ali *Zevs*.

- 98 Pregibanje besed z nemim *e*, *brut(t)o*, *computer* — *komputer*, *s/štuka*, vezaj, pisanje skupaj ali narazen.
- 99 *Matrica* — *matrika*, emič-na imena, *flomaster*, *ki* — *kateri*, samostalniška raba pridevniških besed, kakovost prevzetih *e* in *o*.
- 100 Velevanje z nedoločnik + *je*, naglaševanje po grščini, zev, napačni naglasniki.
- 101 *Njih* ali *nje*, *name* — *na mène*, *nàs* — *nas*.

1976/77

Vprašali ste II:

- 102 Izdaja novih pravopisnih pravil, jezikovni barbarizmi na ulici in v lokalih.
- 103 Kratični napisi v javnih ustanovah, z vezajem ali brez njega, krajšalna pika.
- 104 Prebivalska imena, *v* ali *na* Ptuju.
- 105 Ob slovarju zdravstvenega izrazja in o ženskem spolu pri občnih imenih v imenovalniku ne na *-a*.
- 106 Nemarnost študentovskega lista *Tribuna*.
- 107 *Marks-Engelsov* in druge težje zloženke, velika začetnica rastlinskih imen, *predator*. (Prim. Žival roparica — *predator*, *Proteus* 38 (1974/75), str. 391.)
- 108 Sklonljivost kratičnih imen, *avto cesta*, vejica ob polstavkih.
- 109 *Pikapolonica*, *Kovač Janeza*, o jezikovni anketi v Šodobnosti, *Spoštovani tovariši* — *spoštovane tovarišice*.

1977/78

Vprašali ste III:

- 110 *Budjonija*, *Tverskaja*, pisava imen ne(indo)evropskih jezikov.
- 111 Botanična latinščina. (Prim. Jezikoslovec in botanik o jeziku v *Proteusu*, *Proteus* 40 (1977/78), št. 1, str. 24—25.)
- 112 *Kakor* — *ko* — *kot*, tujčevanje v pisavi.
- 113 Imena praznikov, enakozvočna občna in lastna imena.
- 114 *Váršava* ipd., neločevanje vezaja od pomišljaja.
- 115 Spol imen ladij (*Kranj bo priplula*), *Evropa*, *vreti* na TV.
- 116 Pisne nemarščine v javnih napisih.
- 117 *Cara Dušana* ulica, *vo[l]nen*, bolnica, *izobraževa[y]ni*.

1978/79

Vprašali ste IV:

- 118 *Nikaraški* — *nikaragovski*, *zalagati se*, *kako da*.
- 119 *Plesoča*, novinarsko poudarjanje na TV, *Singapura* — *Singapurja*.
- 120 *Vrata v okvari*, množina namesto dvojine.
- 121 Žehntnikovo smešenje jezikoslovca; *pretres*, *nam.*, napačno poudarjanje, slonokoščeni stolp.
- 122 Preglednice pisav za SP, kitajska pisava.
- 123 *Bra[l]ci*, *E[v]ropa*, pravorečje, vejica pri polstavkih.
- 124 Odgovor na polemiko v *Proteusu*. (Prim. št. 111.)
- 125 Zaimki v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. (Prim. Slovenske zanimenske besede, *JiS* 20 (1974/75), str. 117—119; Nekaj o osebnih zaimkih, *JiS* 24 (1978/79), str. 230—231.)

- 126 Števniki tipa *dosti, dve celi, Kranj je priplula*.
1979/80
 Vprašali ste V:
 127 *Dežela proti državi*.
 128 O strokovnem izrazju. (Odgovor M. K. — cenzurirano in sodelovanje na radiu prekinjeno.)
1982
 Ob razpravljanju o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis: (Objavljeno v: Spoznanja in pripombe javne razprave o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis, jun. 1982 /UEKL FF ZI/ pod naslovom Ob pravopisni debati, str. 82—120.)
 128^a Splošno o slovenskem pravopisu.
 129 Pisava zemljepisnih imen.
 130 O jezikoslovnem izrazju.
 131 O duhovnih predstavah Načrta pravil za novi slovenski pravopis.
 132 S skupnimi napori k boljšemu. (O debati o NPNSP na FF.)
 133 Le čevlje sodi naj čevljarček.
 134 Izza okroglih miz.
 135 Za sklep.
1982/83
 136 O slovenskem knjižnem fonemu *v*.
 Zemljepisni problemi slovenskega pravopisa. (3 pogovori; izšlo v Sarajevu 1984, gl. bibliografsko enoto št. 391, tu pa 137—139.)
 137 O zemljepisnih pravopisnih problemih.
 138 Drugič o jezikovnih vprašanjih pri zemljepisnih imenih.
 139 O zadnjih ugovorih zemljepiscev NPNSP.
 K Majdičevi kritiki Načrta pravil za novi slovenski pravopis. — (Izšlo v SRL 33 (1985), str. 359—385 pod naslovom K neki kritiki Načrta pravil za novi slovenski pravopis. Prim. enote 140—143.)
 140 Splošno, zapisi glasovnih variant, velika začetnica.
 141 Ločila.
 142 Še enkrat o ločilih, zlasti vejici.
 143 Oblikoslovje.
1983/84
 K Majdičevi kritiki Načrta pravil za novi slovenski pravopis (nadaljevanje.) (Izšlo, kakor prvi del. Prim. enote 144—146.)
 144 Še o oblikoslovnih in besedotvornih zamerah NPNSP.
 145 O pogovornih jezikih.
 146 Oblikoslovne težave in »težave«.
 Prevajalci o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis:
 147 Splošno o debati na Filozofski fakulteti v Ljubljani (P. Simoniti).
 148 O pisnem podomačevanju iz latinščine prevzetih besed (P. Simoniti).
 149 Še o prevajalskih očitkih NPNSP (D. Bajt).
 150 Zadnjič o prevajalcih in NPNSP (J. Gradišnik).
1984/85
 151 Biolog o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis (T. Wraber).
 Člani Filozofske fakultete o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis:

- 152 Presplošne in neodgovorne sodbe o Načrtu (K. Gantar).
 153 Filozof o Načrtu pravil za novi pravopis (B. Debenjak).
 154 Slavisti o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis. (V enotah 154—156 so obravnavani B. Pogorelec, N. Šumi, A. Vidovič-Muha ter A. Gulič.)
 155 Slavisti o pogovornih jezikih.
 156 O tem in onem v NPNSP na pobudo slavistov.
 157 Filologi o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis.
 158 Še slavistka in romanist o NPNSP (E. Kržišnik, M. Skubic.)
 159 Pogovora o strokovnem izrazju (kibernetičnem). — Izšlo v BIT-u 1984, 160 dec., str. 8—9). /S splošnejšim zaključkom za teorijo izrazja sploh./

1985/86

- 161 Sociolog /Rastko Močnik/ o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis.
 162 Nejezikoslovec(?) V. Koritnik /Ne scio quis/ o NPNSP.
 Slovenski pisatelji o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis:
 163 Splošno in A. Hieng.
 164 Drugi od šesterice leposlovcev o Načrtu (J. Javoršek).
 165 Pesnik in profesor Janez Menart o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis.
 166 Še enkrat o Menartovih pripombah k Načrtu pravil za novi slovenski pravopis.
 167 Vladimir Pavšič o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis.
 168 Še zadnjič o pripombah besednih umetnikov k NPSP (Pregl, Štih, Javoršek — sklep).

1986/87

- 169 Sodobna pravopisna vojna. Delova anketa o Načrtu pravil za novi slovenski pravopis.
 170 Prvi glasovi o NPNSP (J. Moder).
 171 Pohvale NPNSP.
 172* Kritične pripombe k NPNSP J. Dularja in V. Gjurina.

PREVODI

- 1 Ivan Cankar, Sluga Jernej i njegovo pravo. — 15 dana (Zagreb) 1960, št. 4, str. 28—29. (Odlomek.) (Iz slovenščine v hrvaščino.)
 2 Ivan Cankar, Gospodin satnik. — 15 dana (Zagreb) 1960, št. 4, str. 29. (Odlomek.) (Iz slovenščine v hrvaščino.)
 3 Mirko Žeželj, Preteklost v podobah. — Zagreb—Ljubljana 1958, 113 str. (Iz hrvaščine v slovenščino.)
 4 Władysław Lubaś, Svojlina vloga pripone *-ica* v južnoslovanski toponomastiki. — JiS 11 (1966), str. 173—176. (Iz poljščine v slovenščino.)
 5 Cezar Piernikarski, O slovničnih kategorijah. — JiS 13 (1968), str. 30 do 33. (Iz poljščine v slovenščino.)
 6 Vladimir Řehak, Oblikoslovna klasifikacija besed v slovenskem knjižnem jeziku. — JiS 11 (1966), str. 183—185. (Iz hrvaščine v slovenščino.)

* Upoštevatı je treba še 6 enot pri predavalnem letu 1972/73 (Frazeologija), tako da je vseh enot 178 (+ še nekaj enot, ki jih je iz mojih del »razrezoval« tedanji urednik Jezikovnih pogovorov, France Vurnik). Prim. še enote, označene z a): 156a, 161a, 208a, pri radijskih objavah 128a.

- 7 Bohuslav Havránek, Teorija knjižnega jezika. — JiS 14 (1969), str. 196 do 204. (Iz češčine v slovenščino.)
- 8 Vladimir Gudkov, Slovensko-ruski slovar. — JiS 14 (1969), str. 262—265. (Iz ruščine v slovenščino.)
- 9 Juraj Martinović, O izvoru trohejskega deseterca v Prešernovi baladi *Pesem od Lepe Vide*. — JiS 15 (1969/70), str. 1—9. (Iz srbohrvaščine v slovenščino.)
- 10 Laslo Berkeš, Glas o šolstvu za narodnosti v Vojvodini. — JiS 15 (1969/70), str. 89—90. (Iz srbohrvaščine v slovenščino.)
- 11 Kdo je znanstveni jezikoslovec. — JiS 13 (1968), str. 263. (Iz angleščine v slovenščino.)
- 12 Spomenica. — SRL 18 (1970), str. 320. (Iz češčine v slovenščino.)
- 13 Eric P. Hamp, Nekaj slovanskih glagolskih samostalnikov s *-t-. (V tisku.)
- 14 Isti, K zgodovini slavistične znanosti II. (V tisku.)
- 15 Adam Bohorič, Zimske urice (v rokopisu; brez Uvoda).
- 16 Slovensko narečjeslovje, PRP, 1986, str. 217—248.

Moji nemško, hrvaško ali angleško pisani sestavki niso prevajani; izjema je prevod v ruščino oz. vsi iz l. 1984 v angleščino, ter oni z Vukovih dni in še prej Praktična stilistika v srbohrvaščino. Načeloma so moji vsi prevodi citiranega v mojih delih, kadar ni posebej označeno delo, iz katerega je citat, izjema so navedki iz Hipolitove izdaje Bohoričeve slovnice. Nemško pisane sestavke za kakih 10 let lektorirala K. Grah, angleško V. Gjurin; povzetke iz Slavistične revije so mi prevajali drugi.

UREDNIŠTVO

1. Posavje. — Izdal svet za prosveto in kulturo občine Brežice, 1957. (Skupaj s Stankom Škalerjem.)
2. Jezik in slovstvo 11—15 (1966—1969/70) (glavni, odgovorni in področni (za jezikoslovje) urednik).
3. Slavistična revija: 15—17 (1967—1969) (področni urednik za jezikoslovje); 18—28, št. 2 (1970—1980) (odgovorni, glavni za jezikoslovje in tehnični urednik); 28, št. 3 (1980—) (glavni in področni urednik za jezikoslovje).
4. Podobe življenja. — Mladinska knjiga, Ljubljana 1967, 183 str. /Izbor iz Finžgarja z uvodom in opombami./
5. VII. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Konec junija in začetek julija 1971. Zbornik predavanj. — Ljubljana 1971.
6. Slovenski jezik, literatura in kultura. Informativni zbornik. — Ljubljana 1974, 324 str. (Sourednik za jezikoslovje.)
7. Besedila slovenskega knjižnega jezika. — Ljubljana 1975, 372 str. (glavni urednik).
8. XVI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. 29. junij—12. julij 1980. Zbornik predavanj. — Ljubljana 1980, 214 str.
9. Slovenska zvrstna besedila. — Seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Filozofska fakulteta v Ljubljani, 1981, 637 str. (Glavni urednik.)
10. Anton Breznik, Jezikoslovne razprave. Izbral in uredil Jože Toporišič. — Slovenska matica, Ljubljana 1982, 460 str.
11. Povzetki referatov za 9. kongres Zveze slavističnih društev Jugoslavije. Bled 1979, 17.—21. oktober, 153 str.

STEVILČNI IZVLEČEK VRST SESTAVKOV

1. Knjige — 21 enot: 21, 24 (soavtor), 34, 41, 61, 66, 105, 125, 170, 171, 185, 196 (soavtor), 214, 313 (glavni soavtor), 314, 316, 337, 383, 394 (soavtor), 445 (sodelavec), 600 (v tisku).
2. Razprave — 170 enot: 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 22, 23, 25, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 42, 43, 46, 48, 56, 57, 58, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 78, 87, 89, 91, 92, 93, 95, 103, 111, 112, 114, 115, 117, 119, 121, 122, 127, 128, 143, 144, 145, 146, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 172, 173, 174, 175, 176, 179, 180, 182, 183, 184, 186, 187, 189, 191, 193, 194, 195, 197, 205, 209, 210, 215, 217, 218, 219, 221, 222, 224, 259 (1. soavtor), 262, 271, 274, 277, 280, 283, 284, 288, 289 (1. soavtor), 293, 297, 298, 299, 300, 301, 311, 312, 315, 317, 318, 319, 320, 322, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 381, 384, 385, 386, 390, 391, 435, 436, 438, 439, 440, 442, 443, 484, 485, 486, 487, 488, 494, 582, 585, 586, 587, 588, 589, 597, 598, 612.
3. Kritike — 40 enot: 4, 5, 26, 29, 38, 44, 45, 47, 49, 50, 80, 136, 140, 141, 147, 149, 158, 178, 190, 192, 204, 211, 212, 256, 258, 272, 273, 302, 321, 328, 338, 387, 388, 392, 393, 441, 480, 482, 596, 599.
4. Polemike — 69 enot: 35, 40, 51, 52, 59, 60, 65, 78, 79, 81, 94, 96, 110, 129, 130, 132, 137, 158, 148, 151, 188, 206 (1. soavtor), 207, 208, 216, 220, 252, 254, 264, 265 (2. soavtor), 276, 278, 281 (2. soavtor), 282, 290, 295, 296, 303, 308, 309, 310, 323, 324, 325, 326, 327, 351, 352, 353, 379, 380, 382, 389, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 453, 479, 481, 483, 489, 546, 583, 584.
5. Članki — 39 enot: 18, 19, 20, 39, 83, 88, 90, 99, 100, 104, 106, 109, 116, 118, 120, 123, 126, 133, 134, 139, 142, 150, 160, 168, 177, 213, 215, 247, 253, 255, 260, 261, 263, 275, 279, 329, 341, 444 (gradivo).
6. Drobnosti — 272 enot: 53, 54, 55, 62, 63, 64, 75, 76, 82, 84, 85, 86, 97, 98, 101, 102, 107, 108, 113, 124, 131, 135, 169, 181, 198, 199, 200, 201, 202, 205, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 248, 249, 250, 251, 257, 266, 267, 268, 269, 270, 285, 286, 287, 291, 292, 294, 304, 305, 306, 307, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 490, 491, 492, 493, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 611.
7. Predobjave — 6 enot: /35, /57, /78, /91, /145, /205.
8. Ponatisi — $15 + 3 + 8 = 26$ enot (tu niso računani ponatisi v knjigah Glasovna in naglasna podoba slovenskega (knjižnega) jezika, Nova slovenska skladnja, Portreti, razgledi, presoje): /57, /92, /112, /125, /141, /154, /158, /159, /164, /182, /219, /223, /238, /258, /259, /270, /294, /302, /438, /539, /540, /541, /542, /543, /544, /545, /547, /585 (sodelavec).

Jože Toporišič
Filozofska fakulteta

POPRAVEK

Str. 6: *sermo patrium* je umeti kot 'materni jezik'; str. 11. opomba 16: *dupleā 1. classis cum octava* je umeti kot 'slovesni praznik z osmino'. Opozorilo Marjana Smolika.

AVTOR JEM

Prispevki za Slavistično revijo naj bodo pisani v slovenščini (izjemoma tudi v drugih slovanskih jezikih ali v angleščini, nemščini, francoščini, italijanščini).

Rokopisi, poslani uredništvu v objavo, naj bodo tipkani s širokim razmikom (30 vrstic po 62 črk na eno stran) in samo na eni strani trdega lista belega papirja. Vsak list naj ima na levi strani 3 cm širok prazen rob. Vse pripombe pod črto naj bodo na posebnem listu. Ležeči tisk se zaznamuje z eno črto, polkrepki z dvema, razprti s črtasto črto; navadna + črtasta črta pomeni ležeče razprto. Citati naj bodo zaznamovani z >...<, prevodi, pomeni itd. pa z '...'.

V sestavkih, pisanih z latinico, naj se lastna imena (osebna, zemljepisna, predmetna itd.), citati, naslovi in primeri iz jezikov s cirilsko pisavo prečrkujejo po naslednjih načelih:

Ukrajinski	г h	Ruski	х х
Makedonski	ѓ ĝ	Srbohrvatski	х h
Srbohrvatski	ђ đ	Srbohrvatski	ц dž
Ruski	е e	Ruski	щ šč
Ruski	ё ë	Bolgarski	щ št
Ukrajinski	є je	Ruski	ь '
Ukrajinski	и y	Bolgarski	ъ ä
Ukrajinski	і i	Ruski	ы y
Ukrajinski	ї ji	Ruski	ъ "
Ruski	й j	Ruski	ѣ ě
Makedonski	ќ k	Ruski	э è
Srbohrvatski	љ lj	Ruski	ю ju
Srbohrvatski	њ nj	Ruski	я ja
Srbohrvatski	ћ č		

Rokopis razprave naj ne presega 25 avtorskih strani, kritike 12, poročila 2—4. Jezikovno in tehnično nedognanih rokopisov uredništvo ne sprejema.

Razpravi naj bo priložen povzetek v tujem jeziku (največ 2 avtorski strani) in posebno besedilo (v dvojniku) za sinopsis. To besedilo naj obsega do 9 tipkanih vrstic informira pa naj o rezultatih razprave, ne o metodi in/ali tematiki.

Avtorji ob prvi objavi v SRL pošljejo odgovornemu uredniku svoj točni naslov (navesti je treba tudi občino) in številko žiroračuna (vse tudi ob morebitnih spremembah). Če jim žiroračuna ni treba odpirati/imeti, pošljejo uredništvu ustrezno izjavo. Nejugoslovanski sodelavci morajo za izplačilo honorarja odpreti poseben žiroračun v Jugoslaviji (ustrezne informacije daje in prejema Založba Obzorja, ne uredništvo).

Če prispevki tem določilom ne ustrezajo, jih uredništvo ne sprejema oz. njihovim avtorjem ne izplačuje honorarja.

Korekture je treba vrniti v 3 dneh.

Prispevke za Slavistično revijo pošiljajte glavnima urednikoma za jezikoslovje oz. literarne vede (Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana). Roki za posamezne številke časopisa so: 1. december, 1. februar, 1. maj in 1. avgust.

V OCENO SMO PREJELI

- Slovenci v evropski reformaciji / Die Slomenen in der europäischen Reformation des sechzehnten Jahrhunderts.* Zbornik prispevkov. (Ur. Anton Janko.) Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1986. 259 str.
- Slovenski jezik v znanosti 1.* Zbornik prispevkov. (Ur. Ada Vidovič-Muha.) Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1986. 226 str.
- Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Etnologija.* Nova serija, zv. 38, 39. Sarajevo: 1983, 1984. 204 + 207 str.
- Slavica Slovaca* XX/2, 3. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1985. 103 + 87 str.
- Slavica Slovaca* XXI/1, 3. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1986. 104 + 87 str.
- Rocznik Slawistyczny.* XLIV/2. Wrocław itd.: Polska Akademia Nauk, 1986. 643 str.
- Niko Kuret, *Slovenska koledniška dramatika.* Ljubljana: Slovenska matica, 1986. 277 str.
- Jakob Rigler, *Razprave o slovenskem jeziku.* (Ur. F. Jakopin.) Ljubljana: Slovenska matica, 1986. 240 str.
- Scando-Slavica* XXXII. København: Munksgaard, 1986. 201 str.

Glavna financerja Raziskovalna skupnost SR Slovenije in
Kulturna skupnost SR Slovenije

Glavni sofinancer Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani